

ת.פ. 124/53

בבית המשפט המחוזי בירושלים**בפני כב' הנשיא ד"ר בנימין הלוי****המאשים: היועץ המשפטי לממשלת ישראל****נ ג ד****הנאשם: מלכיאל בן מנחם גרינוולד****האשמה: הוצאת דיבה, עבירה על סעיף 201 ל-פ.ח.פ. 1936.**

דיבה פזילית. — סעיף 201 פ.ח.פ. 1936. — הטענה: „אמת דיברתי“. — עול ההוכחה. — ועדת הצלה וחובותיה. — שתוף פעולה למעשה עם הנאצים. — תפקידו הציבורי וחובותיו של קסטנר כראש ועדת ההצלה. — חובת ההוכחה של נאשם לפי סעיף 208 (ב) פ.ח.פ. 1936. — הוצאות הגנת הנאשם שזוכה מהחלק המכריע של ההאשמות. — עונש סמלי.

הנאשם הואשם בהוצאת דיבה בניגוד לסעיף 201 פ.ח.פ. 1936 בפרסמו בעלון מודפס חומר שיש בו משום הוצאת שם רע על ד"ר ישראל קסטנר. מאמר זה התיחס בעיקרו לפעילותו הציבורית של קסטנר בתקופת השלטון הנאצי בהונגריה בו הואשם קסטנר: —

(א) בשיתוף פעולה עם הנאצים.

(ב) ברצח בעקיפין או „הכשרת הקרקע לרצח“ של יהודי הונגריה.

(ג) בשותפות גזל עם פושע מלחמה נאצי.

(ד) בהצלת פושע מלחמה מעונש אחרי המלחמה.

טענתו העיקרית של הנאשם היתה: „אמת דיברתי“ וכי היה זה לטובת הציבור לפרסם את המאמר. היועץ המשפטי הודה בחלק השני של הטענה, דהיינו, כי היה זה לטובת הציבור לפרסם את החומר הנידון אם תוכנו אמת ועל הנאשם היה להוכיח את אמיתות הדברים שפירסם.

ביהמ"ש המחוזי זיכה את הנאשם בנוגע לחלקים (א) (ב) ו-(ד) ובהרשיעו את הנאשם רק בנוגע לחלק (ג) הטיל עליו באופן סמלי קנס של לירה אחת. כ"כ הטיל ביהמ"ש על אוצר המדינה השתתפות בתשלום הוצאות ההגנה בסך של 200 ל"י.

ביהמ"ש פסק וקבע כדלהלן: —

1. במאמר דיבה המכיל האשמות שונות ניתן לחלק את ההאשמות, להרשיע על חלק

ולזכות על חלק, ורשאי בית-המשפט לעשות כן ביזמתו אף שלא נתבקש לכך על-ידי אחד מן הצדדים.

2. א. נאשם במשפט פלילי על הוצאת שם רע, הרוצה להסתמך על טענת „אמת דברתי“ („צידוק“) חייב להוכיח, לפי סעיף 205 (א) של פ.ת.פ. 1936 :

(1) כי החומר הוא אמת ;

(2) וכי היה לטובת הציבור לפרסמו.

ב. מודה היועץ המשפטי כי היה הפרסום לטובת הציבור — חובת ההוכחה על הנאשם כי החומר אמת, ואינו צריך להוכיח כי הפרסום לטובת הציבור היה.

3. עדויותיהם של שרידי השואה צריכות להבדק בזהירות ובביקורת, הואיל והצטברו בלב רבים רגשות מרירות וזעם עמוקים.

4. כאשר הפעיל האויב תכנית השמדה — חייבת היתה ועדת ההצלה של המועמדים להשמדה לארגן בריחה בקנה מידה ההולם את חומרת המצב.

5. לאור רבוי המוכחות לסכנת הגרוש הכללי ומאמצי הנאצים להרגיע את היהודים ולהעלים מהם את הכנות הגרוש, עמד לפני ועדת ההצלה כצו השעה התפקיד להפיץ את האמת, להזהיר את העם מפני שקרי הנאצים ומזימותיהם, להגביר את ארגון הבריחה בכל האמצעים האפשריים ולהכשיר את המוני היהודים בכל מקום לקראת פעולות מאורגנות בשעת הצורך.

6. עצם העובדה שלמרות ידיעותיו המלאות של ראש ועדת ההצלה בבודפשט, על השמדת יהודי הונגריה, עלו המוני היהודים בערי השדה לרכבות שהובילו אותם לאושיץ — מוכיחה כי ראש ועדת ההצלה לא הזהיר את הקרבנות, למרות שידע את הגורל הצפוי להם.

7. תכנית הצלת המיוחסים יצרה לאמתו של דבר שתוף אינטרסים אוביקטיבי בין הנאצים, קסטנר ומחנה המיוחסים. משתוף אינטרסים עד לשתוף פעולה עם הנאצים היתה אך פסיעה אחת.

8. פעולתו של ראש ועדת ההצלה, בהושיטו לפני מנהיגי קלוד' את פתיון התכנית ה„ציונית“ כביכול להצלתם העצמית, מבלי לגלות להם בו בזמן את תכנית הנאצים לשלוח את יתר בני קהלתם לאושיץ — פעולה זו כמזה כהרדמת מצפונם של מנהיגי קלוד' וכסחוט דעתם מאחריותם הציבורית במתכוון.

9. א. שלילת ההצלה החפשית ממחנה העם, פירושה למעשה היה — השלמה עם גירוש לאושיץ.

ב. הנהלת שיטת ההצלה המוסמכת בקלוד', פירושה היה — שתוף פעולה עם הנאצים ותכניתם.

10. שתוף הפעולה של ראש ועדת ההצלה היהודית ועם ראש משמדי יהודי הונגריה בגרוש הקרבנות האלה לאושיץ, בידעו שהרכבות מובילות את המוני נוסעיהן

התמימים ישר ל"סלקציה" באושביץ — שתוף פעולה זה לא היה שתוף פעולה "למעשה" בלבד אלא שתוף פעולה פלילי במלוא מובן המלה.

11. מחובתו של ראש ועדת ההצלה היה להפיץ ברבים את ידיעות על הכנת הגרוש הטוטאלי של יהודי הונגריה ועל הכנת תאי הגזים באושביץ, ולהזהיר את יהודי הונגריה מפני ההורעות הכוזבות בנוגע לגורלם שהופצו ע"י הנאצים בכל רחבי הונגריה, וכן לארגן ולעודד באזורי הגבול, לאור ידיעתו שהגרוש הטוטאלי לאושביץ הוא בלתי נמנע, את הבריתה לרומניה וליוגוסלביה בקנה מדה ההולם את שעת החורב.

12. א. ראש ועדת ההצלה לא היה רשאי ליחד את פעולות ההצלה ע"י הסכם עם הנאצים לכת קטנה של המיוחסים ולמנוע את עזרתו מהמוני העם. הוא לא היה אדם פרטי שהיה בן חורין להציל את מי שהוא רוצה להצילו ולהמנע מהצלת אחרים.

ב. מגונו של קסטנר לתפקיד ציבורי של ראש ועדת העזרה וההצלה העמיד אותו במעמד של "נאמן" כלפי כל יהודי הונגריה שהיו זקוקים לעזרה ולהצלה.

ג. תפקידו הציבורי של קסטנר ומעמדו כ"נאמן" חייבו אותו לעשות את כל אשר ביכולתו למען הצלת יהודי הונגריה ללא הפליה ביניהם, וביחוד לגלות לכל היהודים שהיתה לו אפשרות טכנית כלשהי לבוא במגע אתם את ידיעותיו הממשיות על הגורל הצפוי להם מידי הנאצים.

ד. אסור היה לו לראש ועדת ההצלה היהודית להיות שומר סודם של הרוצחים הנאצים ולמנוע מקרבנותיהם את ידיעת הגורל הצפוי להם.

ה. עצם ההסכם בין קסטנר והס.ס. להצלת המיוחסים ואופן ביצועו ע"י שני שותפי ההסכם היו הפרת נאמנות מצד ראש ועדת ההצלה כלפי יהודי הונגריה ושתוף פעולה עם המשמיד.

13. אנב אורחא, לפי הדין היהודי : —

א. אחת משלוש העבירות שיהודי מצוה ש"יהרג ולא יעבור" עליהן, היא שפיכות דמים.

ב. אפילו במצב של פקוח נפש אסור לאדם מישראל להציל את נפשו ע"י שפיכת דמו של אדם חף מפשע.

ג. כן אסור להציל אדם אחד ע"י שפיכת דמו של אדם אחר חף מפשע.

ד. אסור גם להציל אדם אחר או אפילו רבים ע"י הסגרת אדם אחר חף מפשע לידי רוצח.

ה. אף לצורך הצלת רוב הקהל אסור להסגיר מעוט חף מפשע ואפילו "נפש אחת מישראל" לידי רוצחים ; על אחת כמה וכמה אסור היפוכו של מעשה : להסגיר

לרוצחים את הרוב החף מפשע לצורך הצלת יחידים. העובר על איסור זה מתחייב בנפשו.

14. אם האויב מודיע לשומר או זקיף הממונה על שמירת מחנה המופתע באישון לילה ע"י האויב, כי המחנה מוקף כולו ע"י כח מכריע, שבדעתו להשמיד את המחנה כולו וכי אפילו ינסה הזקיף להעיר את חבריו ולהזעיקם, לא יצליחו להמלט; והאויב מבטיח לשומר לחוס על חייהם של מספר מצומצם של חבריו שיותר לו לבחור בהם, בתנאי שלא יזעיק את יתר חבריו ולא יעשה כל נסיון להצילם, והשומר מגיש לאויב את רשימת חבריו הטובים ביותר ונמנע מלהזעיק את המחנה ולבוא לעזרתו, והאויב משמיד את המחנה כולו בהתאם לתכנית ומשאיר בחיים רק את מועמדיה של השומר — מעשהו זה של השומר מהווה בגידה בחבריו ובתפקידו, שתוף פעולה עם האויב וסיוע להשמדת המחנה.

15. שיטת ההצלה "המוסכמת" — פיקוח נאצי על עניני ההצלה, צמצום ההצלה למכסת נפשות הקבועה מראש ע"י הנאצים, תורו על פעולות הצלה בלתי תלויות, אי התערבות במבצע הגרוש הטוטאלי וכו' — לא היתה אלא שתוף פעולה ממושך של המציל עם המשמיד החזק ממנו, שהכתיב לו את תנאיו, הוזה אומר: שעבוד ההצלה לרצון המשמיד ולענין ההשמדה.

16. בהציגו את עצמו, הן לפני הן אחריו הכבוש הנאצי, כנאמן הסוכנות היהודית וה"הגנה" בארץ עוינת, קבל קסטנר על עצמו חובת נאמנות מלאה כלפי הצנחנים — חובה לתת מחסה אישי וסיוע לחיילים של צבאות הברית וה"הגנה" בשליחות הסודית והמסוכנת בשטח האויב.

17. הפעלת לחץ מוסרי כבד על אנשים בעלי מצפון להסגיר את עצמם — כמותו ככפייה וכהסגרה.

18. אדם העושה מעשה "שתחילתו בפשיעה וסופו באונס" — הוא בראשמה.

19. גם עדות בלשון "אינני זוכרת" יכולה להיות כוזבת.

20. א. כדי לקבוע אם קצין נאצי בכיר הוא פושע מלחמה ניתן להסתמך על קביעות כלליות שניתנו ע"י בית הדין הבינלאומי בניירגברג נגד פושעי המלחמה הראשיים.

ב. אדם שהשתייך לארגון שעסק באופן פעיל בפשעים נגד האנושות וידע על פשעים אלה ובכל זאת נשאר ברצונו הטוב חלק מן הארגון — הוא פושע מלחמה.

21. לגבי אירועים כלליים שארעו בתקופת השואה אפשר להסתמך על דו"ח של גוף כ"מועצת פליטי המלחמה" שנתמנתה ע"י הנשיא רוזבלט.

22. שקריו של הנאשם בהצהרתו, ושקריו של נאשם באשר לתוכן הצהרתו ומסיבות נתינתה מצטרפים להוכחה כוללת שההצהרה ניתנה שלא בתום לב.

23. אין לראות בסתירות שנאשם מסתבך בהן בדו"חות על כספים שנגזלו ע"י אחר כהוכחה שהשתתף בגזל הכספים האלה.

24. אין צורך לקבוע את המניע של נאשם כשהמעשה הוכח.

25. הודאה במקצת של נאשם במאמר, המתפרסם לאחר מאמר המהווה נשוא משפט דבה, כי טרם בדיק די את ההאשמות במאמרו מצביעה על כך שפירסם את דבריו מבלי לבדוק בתשומת לב מספקת ומתקבלת על הדעת אם ההאשמות נכונות או לא, ולכן לא יצא ידי חובתו לפי סעיף 208 (ב) לפ.ח.פ. ויש לחייבו בדין.

26. א. כשנאשם במשפט דיבה מזוכה מהחלק המכריע של ההאשמות שהטית ונמצא חייב בחלק קטן מהן — יש מקום להפעיל את סעיף 36 של החוק לתיקון דיני העונשין (דרכי ענישה) תשי"ד—1954 ולצוות כי אוצר המדינה ישלם לנאשם את הוצאות הגנתו בסכום שייקבע ע"י בית-המשפט.

ב. במקרה כגון זה אין זה מן הצדק להעניש את הנאשם אלא בעונש סמלי בלבד.

בשולי הפסק:

הערה:

היועץ המשפט ערער על החלקים א', ב' וד' של פסה"ד ובי.ע.פ. 232/55, פסקים עלי' ל"ב, ע' 3, נדחה הערעור פה אחד בנוגע לחלק (ד) הנזכר לעיל, אך נתקבל ברוב דעות לגבי חלק א', ולגבי חלק (ב) נתקבל פה אחד.

בהרשיעו את הנאשם בהוצאת דיבה לגבי החלקים (א) (ב) ו-(ג) הנ"ל, הטיל ביהמ"ש העליון על הנאשם שנה מאסר על תנאי והוצאות המשפט בסך של 500 ל"י.

טעני:

לנאשם: היועץ המשפטי לממשלה ומר תל

לנאשם: ש. תמיר

פסק-דין

נשוא המשפט

1. הנאשם במשפט זה, מר מלכיאל גרינוולד, בן 71, מירושלים, נאשם ע"י היועץ המשפטי בהוצאת דיבה, עבירה על הסעיף 201 לפקודת החוק הפלילי משנת 1936, בפרסמו בעלון מודפס מיום י' אב תשי"ב חומר שיש בו משום הוצאת שם רע על ד"ר ישראל קסטנר, דובר משרד המסחר והתעשייה, שלא כחוק ומתוך כוונה להוציא עליו שם רע. המאמר הנדון מתייחס בעיקרו לפעילותו הציבורית של ד"ר ק' בתקופת השלטון הנאצי בהונגריה ולפעולות נוספות ידועות אחרי התקופה הנ"ל, ואם כי נסות המאמר אינו מאפשר על נקלה לסכם את האשמות השונות שהוא מטית כלפי ד"ר ק', ניתן אולי לחלק את העיקריות שבהן לארבעה ראשיים כדלקמן:

- (א) שתוף פעולה עם הנאצים;
 (ב) „רצח בעקיפין” או „הכשרת הקרקע לרצח” של יהודי הונגריה;
 (ג) שותפות גזל עם פושע מלחמה נאצי;
 (ד) הצלת אותו פושע מלחמה מעונש אחרי המלחמה.

הנאשם הודה שהוא פרסם את המאמר הנדון, וטענתו העיקרית היא שתוכן הדברים אמת. נאשם הרוצה להסתמך על טענה זו (טענת „צידוק”) במשפט פלילי חייב להוכיח לפי הסעיף 205 (א) של הפקודה „כי החומר הוא אמת וכי היה לטובת הציבור לפרסמו”. היועץ המשפטי המלווה הודה בחלק השני של הטענה (כי היה לטובת הציבור לפרסם את החומר הנדון — אם אמנם הוא אמת); חובת ההוכחה כי החומר אמת מוטלת על הנאשם.

שתי ההאשמות הראשונות

2. שתי האשמות (א) ו-1 (ב) הנזכרות לעיל מופיעות במאמר הנדון הן בצוותא הן בנפרד, בזה הלשון:

„על יסוד תחבולותיו הפליליות ובגלל שתוף פעולתו עם הנאצים... אני רואה אותו כרוצח בעקיפין של אחי היקרים”;
 „האיש שאני מגדיר אותו מתוך הכרה עמוקה כמשתף פעולה עם הנאצים”;
 „הוא הכשיר את הקרקע לרצח המוני של מאות אלפי יהודים הונגריים ב„טרנספורט המקרי” לחו"ל דרך ברגן-בלזן”.

התקופה הראשונה והעיקרית ששתי האשמות הראשונות בצירופן מתייחסות אליה היא תקופת השואה של חצי מיליון יהודי ערי השדה של הונגריה בחדשים מאי ויוני 1944. הנאשם טוען כי בתקופה זו —

(א) שיתף ק' פעולה עם הנאצים;

(ב) ע"י שתוף פעולתו זה בכלל, וע"י משלוח קבוצת יהודים דרך ברגן-בלזן לארץ נייטרלית (להלן בקיצור „משלוח ברגן-בלזן”) בפרט, „הכשיר ק' את הקרקע” לרצח המוני היהודים בידי הנאצים, באופן שיש לראותו „כרוצח בעקיפין” של הנרצחים הנ"ל.

מהן העובדות שהוכחו בקשר להאשמות אלה?

שואת ערי השדה

השמות יהודי ערי השדה

3. ב-19.3.44 פלשו הנאצים להונגריה. בו ביום הופיעה בבודפשט יחידת „ס"ס”

מיוחדת, „קומנדו היהודים“ (או „זונדר-איינוץ-קומנדו“), שמטרתה היחידה היתה „לחסל“ (כביטוי הנאצי המקצועי להשמדת עם) את 800,000 יהודי הונגריה, שנשארו כאיבוד לפליטה בתוך חורבן יהדות אירופה. אדולף אייכמן הידוע לשימצה, ראש המחלקה „4-ב“ של ה„רייכס-זיכר-הייטס-האופט-אמט“ (מפקדת ה-ס"ס העליונה), האיש שניצח ממשרדו בקורפירסטן-שטרסה 116 בברלין, תחת הנהגתו של ה„רייכס-פירר ס"ס“ היינריך הימלר, על ביצועו של „הפתרון הסופי“ של שאלת היהודים באמצעות תאי הגזים ויתר השיטות הידועות היטב — הופיע בכבודו ובעצמו בראש „קומנדו היהודים“, כדי לתכנן את פעולת ההשמדה בהונגריה ולפקח על ביצועה.

הצורך נאלץ לגמור את מלאכתו במהירות. הרוסים התקדמו מאז סטלינגרד התקדמות מתמדת בכל החזית והגיעו בחודש מרץ 1944 למרגלות הקרפטים בגבול הונגריה. ב-6.44 — אך שלושה שבועות אחרי התחלת „הגירוש הסוטאלי“ בהונגריה — נחתו צבאות הברית בנורמנדיה והחלה המערכה האחרונה של המלחמה. לאור המצב המלחמתי והביניים לאומי הקשה של גרמניה נשארו הנאצים גם אחרי פלישתם להונגריה רגישים לתגובותיו של העוצר הורטי; והפסקת הגירוש בתחילת יולי 1944 בתוקף הויטו של הורטי (שנכנע או ללחץ בינלאומי ודתי, ובייחוד לאולטימטום אמריקאי) תוכנית. כוח האדם שעמד לרשותו של „קומנדו-היהודים“ היה מוגבל ביותר; כל פעולות הריכוז והגירוש של חצי מיליון יהודים בוצעו ע"י 150 חיילי ס"ס בעזרת 5000 ז'נדרמים הונגריים, שהועמדו — עד לויטו של הורטי — לרשותם של הנאצים לתפקיד זה (עדות פרוידהגר, כ"ג 31).

אייכמן ביצע את משימתו בקצב וביעילות שאין דוגמתם בכל תולדות ההשמדה הנאצית. באמצע אפריל החלה כליאת יהודי הונגריה בפיטאוא, פעולה שהתקדמה בשלבים מאזורי הקרפטים בצפון ובמזרח לאזורי הדרום והמערב של הונגריה, עד שהגיעה באמצע יוני בערך לעיר הבירה, שם רוכזו היהודים לא בגיטו, אלא ב„בתי יהודים“ מיוחדים בחלקים שונים של העיר. באמצע מאי החל, לפי אותו סדר אזורי ובקצב מדהים, גירוש יהודי הונגריה לאושביץ. יום יום הובלו ברכבות נעולות כ-12,000 יהודים למחנה ההשמדה, ובמשך שבעת השבועות מ-15.5 עד 7.7, יום הפסקת הגירוש, הספיק הצורך להוביל להשמדה כמעט את כל יהודי ערי השדה, גברים, נשים, זקנים וטף — כחצי מיליון נפש. התאריך 7.7 בערך נקבע להתחלת גירוש יהודי בודפשט, ולולי הוכרז אייכמן ע"י גורם שהיה מחוץ לשליטתו להפסיק את הגירוש, היה עולה בידו „לחסל“ את כל יהודי הונגריה בגירוש סוטאלי רצוף.

מלחמה פסיכולוגית

4. אי אפשר להוביל חצי מיליון יהודים במשך שבעה שבועות למחנה השמדה ע"י שמוש בכוח בלבד, ואין צריך לומר בכוח אדם כה מצומצם. אייכמן ועוזריו נזקקו בהכנת הגירוש הסוטאלי וביצועו לכל שיטות „המלחמה הפסיכולוגית“: שיטות הרגעה והסחת הדעת, הפתעה ואימתנות, הסוואה והטעיה וגם (כפי שיתברר להלן) שתוף פעולה —

כל התכסיסים והתחבולות האלה הופעלו באופן מתוכנן ושיטתי נגד יהודי הונגריה ומלאו תפקיד חשוב בביצועה היעיל של פעולת הבזק הענקית.

בדו"ח של „ועדת העזרה וההצלה היהודית בבודפשט“, שחובר ע"י ד"ר קסטנר בשנת 1946 והוגש לקונגרס הציוני הכ"ב בבאזל בנסלו תש"ז (1946) — דו"ח שאושר ע"י ק' בעדותו כנכון בכללו ושהיה יסוד לעדותו — נאמר תחת הכותרת „הכנתו הפסיכולוגית של הגרוש“ (ע' 6-35) בין היתר: —

„החתירה תחת כוח התנגדותם של ההמונים וההטעיה של מנהיגי היהודים אורגנו ע"י אייכמן בשלמות. „קומנדו-היהודים“ השתמש לצורך זה בכל הנסיון שצבר בחיסול היהודים בארצות אירופה השונות. ע"י ריכוז היהודים במלכונות ותחת כיפת השמים נמנעה מלכתחילה אפשרות של יצירת התנגדות. אייכמן „לא רצה בורשה שניה“ (המרכאות של המחבר). בעתונות ההונגרית וברדיו לא דובר על „גירוש“. החוקים נגד היהודים (בכל חודש יהא מותר למשוך 1000 פנגו מחשבון בנק; על הפקידים היהודים לעזוב את משרותיהם עד ל-1 בנובמבר; וכיוצא באלה) עוררו את האשליה של אמצעים לזמן ארוך.“

בע' 22 של הדו"ח, תחת הכותרת „מדוע לא מרדו“, נאמר בין היתר: —

„גלילות ערי השדה (וביחוד המוני היהודים הלאומיים של קרפטורוס, טרנסילוניה ואזורי הדרום) היו מנותקים מהבירה, בתוך הקצב המסחרר של ריכוז וגירוש הם לא הבינו כמעט את משמעותם האמיתית של המאורעות.“

ובע' 35, למעלה מהקטע המובא לעיל, נאמר בין היתר: —

„בכל גיטו... היו משוכנעים עד לרגע האחרון שהמשלוח לא יעבור את גבולות המדינה. קציני משטרה וג'נדרמריה הונגריים ואנשי ס"ס מסרו לאישים שהיו מנהיגי היהודים „בסוד“ אפילו את שמה של העיירה ההונגרית שלשם תהיה ההעברה. לרופאים, רוקחים ומהנדסים הובטח טפול מיוחד.“

עד כאן לשון הדו"ח של ק' (ההדגשות של המחבר).

עדות שרידי השואה

5. תמונה מזעזעת של הטעית המוני היהודים מצד אחד, ושל כשלון המנהיגים היהודיים מצד שני, מתגלה בעדותם של תושבי הקהילות הגדולות לשעבר קלוז' ונודורוד בטרנסילוניה, שרידי המוקד שחזרו מאושביץ.

העד יחואל שמואלי (ג' 36), אחד מ-18,000 תושבי קלוז' שנכלאו במלכונה והועברו במשלוחים בני 3000 לאושביץ, עלה ב-23.5 עם משפחתו לרכבת הגירוש, בלי

להעלות על דעתו שנוסעי הרכבת מובלים להשמדה. אף בהגיעו לאושביץ, שם הופרד מאשתו, אמו, בתו ונכדו — ולא ראה אותם שוב חיים — לא הבין העד את טיב המקום, עד שהגיע כעבור ארבעה ימים לורשה ונפקחו עיניו.

„כאשר עליתם על הרכבת, התנגדתם ?

לא, עלינו כרגיל.

למה עליתם כרגיל ?

כי אמרו שמובילים אותנו לקינר-מיוז, ושם (בקלוז') היה המפקד של הגיטו ד"ר בלש אנדרי, יהודי, והוא אמר : אחים, תדעו שהממשלה ההונגרית החליטה להריק את העיר קינר-מיוז מכל האוכלוסייה, וכל יהודי הונגריה יהיו מרוכזים שם עד סוף המלחמה. תקבלו זאת בהרגעה, תחיו יחד עם המשפחה !”

העד נשאל :

„האם אנשי „היודנרט“, ובמיוחד ד"ר יוסף פישר, הזהירו אתכם, למשל, פקידי ועד הקהילה, שאתם מובלים לאושביץ ?

לא.

שמעתם מהם איזו מלה שהיא על אושביץ, על סכנה של השמדה ?

שום דבר.

פישר היה יהודי מכובד ?

כן. הוא היה ראש ועד הקהילה.

לו פישר היה אומר שאתם הולכים לאושביץ, הייתם מקבלים את דבריו ברצינות ?

כן, הוא אדם רציני.”

העד ספר שעל גיטו קלוז' שמרו רק 20 שוטרים בערך. כאשר ראה שמכים יהודים, הציע לחבריו לפרוץ את הגיטו ולעבור את הגבול לרומניה במרחק 5 קילומטר מהעיר —

„ואם יהרגו אותנו, אעפ"י כן מוטב להרג מאשר יהרגו אותנו במכות, וגשרוף את העיר. אבל לא שמעו אלי.”

העד נחקר ע"י היועץ המשפטי המלומד :

„האם אותו מפקד, ד"ר אנדרי בלש, נשלח גם כן לאושביץ ?

לא.

לאן ?

לשווייץ, בטרנספורט של ברגן-בלזן.

העד דוד ריוזנר (ו' 19), לשעבר בעל בתי חרושת בקלז'ו, ציוני, חבר „האיחוד העולמי“, היה מגויס בפלוגת עבודה הונגרית, וב-28.4 בא לקלז'ו לבקור של חופשה. כשהחל הגירוש היה העד יכול לשוב לפלוגתו, או גם לעבור את הגבול הקרוב לעיר הרומנית טורדה, מקום מגורי אמו; אך הוא העדיף להלוות אל אשתו ובנו שנשלחו מהגיטו במשלוח הראשון. העד מספר על הכרזתו של יהודי בשם כוהני בגיטו קלז'ו, יום לפני צאת המשלוח הראשון:

„הוא (כוהני) עמד על שולחן (יום) אחד לפני שנשלחנו לאושוויץ ובקש שכל אחד יהיה ממושמע בתוך הגיטו, מפני שהמועצה היהודית מבטיחה את התושבים של הגיטו שיועברו לקינר-מיוז. הוא אמר את זה בשם המועצה.“

כשהוכנסו היהודים לרכבת הגרוש, ירד העד — ששמש מפקד קרון — בליווי שוטר הונגרי מהקרון והלך אתו לאחת התצורות לקחת מים; בהזדמנות זאת —

„השוטר אמר לי: 'אתה אל תכנס לקרון, היות ואתה שייך לפלוגת העבודה?' אני אמרתי לאותו שוטר שהרשו לנו ללכת לקינר-מיוז, וחזרתי לקרון.“

באותה הרכבת נסע גם ד"ר אלקש, רופא בית-החולים היהודי של קלז'ו. העד ריוזנר מוסיף ומספר: —

„כאשר נתתי מים לתוך הקרון שאלתי את ד"ר אלקש: 'מדוע אדוני הד"ר צריך לצאת עם הטרנספורט הראשון?' הוא ענה לי: 'אנו מארגנים שם את ענייני הבריאות בקינר-מיוז ונקבל שם את המקומות הטובים ביותר...' באושיביץ אנו ביחד לבשנו את בגדי האסירים. אז אמרתי: 'הד"ר אמר לנו שאנו נסע לקינר-מיוז. אז הוא אמר: 'הטעו אותנו'“.

העד עבר את ה„סלקציה“ באושיביץ ונשאר בחיים בעבדו כפועל מקצועי; אשתו וילדו נרצחו. אמו נשארה בטורדה שברומניה ועלתה אחרי המלחמה לארץ-ישראל.

העד יעקב פרייפלד (י"א 49), יליד קלז'ו שרת 18 חודש בפלוגת עבודה הונגרית באוקראינה וחזר לקלז'ו זמן קצר לפני הכבוש הנאצי. הוא העיד כי אחרי צאת קבוצת הגרוש הראשונה מגיטו קלז'ו —

„כוהני... הקריא מכתב שהקבוצה הראשונה הגיעה לקינר-מיוז, המשפחות תשארנה יחד, הזקנים שומרים על הילדים, את הצעירים מובילים לעבודה, ויש תנאי לינה סדירים ותנאי חיים סדירים ביחס לתנאי החיים של הגיטו“.

העד ספר כי כוהני קרא את המכתב בנוכחות ד"ר בלש ומנהיגים אחרים בפני תושבי הגיטו שהתאספו בחצר גדולה במרכז הגיטו. העד ממשיך: —

„היתה פקודת יום מטעם היודנרט שאלה אשר היו בגדודי עבודה ומשפחותיהם יש להם הזכות לצאת עם הקבוצה האחרונה. אני, מאחר שהייתי לאחר שרות משותף עם הלל דנציג במשך 18 חודש, פניתי אליו על בסיס ידידותי ושאלתי אותו: תגיד לי הילי מה הבסיס של המכתב הזה בכלל? ... קודם אמרתי לו: הרי אתה יודע היטב שחזרתי כעת, היות והייתי חולה, ואני לא אוכל לסבול מחדש ועווע כזה. בקשתי אותו שיבהיר לי אם ישנו איזה בסיס רציני למכתב ההוא, הוא ענה שישנו בסיס, והציע לי ללכת, היות ואמר: אנו יודעים היטב מנסיונו שתוכל להסתדר ותוכל לנוח. על סמך זה יצאתי עם הקבוצה השלישית, למרות שאולי היתה לי הזכות לצאת עם הקבוצה האחרונה“.

הלל דנציג, ששירת עם העד בפלוגת העבודה באוקראינה, היה סגן יושב ראש ההסתדרות הציונית בטרנסילוניה, חבר ועדת ההצלה בקלון, שהיתה סניף של ועדת ההצלה של ד"ר קסטנר. עד סמוך להתחלת הגרוש היה דנציג בעל תפקיד חשוב (אם כי לא חבר) במועצת היהודים של קלון, שעמדה תחת ראשותו של ד"ר יוסף פישר, הותנו של ק'. העד פרייפלד נסע עם משפחתו במשלוח הגרוש השלישי והגיע לאושביץ. ד"ר פישר, דנציג, ד"ר בלש, כוהני ומשפחותיהם הועברו ע"י ה-ס"ס ל„מחנה מיוחסים“ בבודפשט, משם לברגן-בלזן ולבסוף לשווייץ.

העד יוסף בן (ה' 6), עורך-דין מנדורוד, היה אחד מ-24,000 היהודים, בני העיר והסביבה, שרכזו בגיטו נודורוד. לפי עדותו שמרו על הגיטו בתחילה 20 שוטרים ואח"כ 40 עד 50 ג'נדרמים. הגברים היהודים ידעו להשתמש בנשק. היה קל לברוח לגבול הרומני, שהיה מרוחק כ-4 קילומטר מהעיר, אך מעטים ברחו, כי רובם, ככולם האמינו בהודעות המרגיעות שהועברו להם ע"י השלטונות באמצעות ההנהלה היהודית. כשהחל הגרוש הודיעו ליהודים שהם יועברו לקינר-מיוז ויחיו ויעבדו שם בשלום עד סוף המלחמה.

„אני אמרתי, אני הייתי בעבודות כפיה ואני הכרתי את השיטה ואת השקר של הנאצים, ואמרתי: אתם לא צריכים להאמין בשקר הזה! והיה בהנהלת היהדות שם והם אמרו שאם אני מרגיז את הנאשים, שהם מוכרחים להודיע לשלטונות המוסמכים“.

אחד מחברי המועצה היהודית המקומית איים על העד שאם ימשיך „להרגיז את ההמון“ באזהרותיו, תאלץ ההנהלה לנקוט צעדים נגדו; שומר יהודי הופקד על העד, והוא אף הוזמן לחקירה ע"י המשטרה ההונגרית. כן איימו על המיעוט הקטן של יהודים, שכמו העד לא האמינו בכזבי הנאצים ונסו להזהיר את חבריהם פן „יפריעו להמון“.

„לא היה אדם אחד מהאנשים האחראים, עם אוטוריטה מסוימת, שהיה אומר לנו את האמת“.

„מי היה בראש היהודים בנודורוד? האיש המרכזי?

לייטנר אלכסנדר.

ממי שמעתם שנוסעים לקינר-מיו?

מכל אחד, וגם ההנהלה אישרה זאת“.

ב-3.6 הוכנס העד עם משפחתו לרכבת הגרוש האחרונה, אחרי ששמע שמועה שהרכבת נוסעת בכיוון עיר הגבול קושיצא (קשאו). בעלותו לקרון החביא פצירה בתוך ככר לחם והיה בדעתו לפתוח את רצפת הקרון יחד עם 2—3 חברים, כדי להמלט בדרך; הממונה היהודי על הקרון מנע אותו מכך, באמרו:

„מה אגיד בקינר-מיו, אם יחסרו לי 3 יהודים?“

העד נשאל.

„כאשר עשית זאת, חשבת שאתה מובא להריגה לאושביץ?

לו ידענו, אז איש לא היה עולה לקרון“.

האיש ומשפחתו, וכן יתר 24,000 יהודי גיטו נודורוד, הובלו לאושביץ. אלכסנדר לייטנר, ראש ההנהלה היהודית, הועבר במשלוח ברגן-בלזן לשווייץ.

העד אליעזר רוזנטל (כ"א 43). אחד מתושבי נודורוד שנשלחו לאושביץ, אישר את העדויות על הרגעת היהודים והטעיתם ע"י הפצת שמועת קינר-מיו מטעם מועצת היהודים, וכן העיד על אפשרויות הבריחה מהגיטו לרומניה הסמוכה. העד השיב לשאלות בית-המשפט: —

„מתי יכלת לברוח לרומניה, לפני שהעבירו אתכם לגיטו או אחרי זה?

גם לפני וגם בעת הגיטו. היו הזדמנויות בשפע.

גם מהגיטו אפשר היה להמלט?

כן. ברחו מהגיטו.

כמה אנשים היו בגיטו בסך-הכל?

30,000 איש.

כמה מהם היו יכולים לברוח?

זה מושג רחב. אילו היינו יודעים מה מחכה לנו, הגבול היה במרחק 3, 4, 5

קילומטר, היתה אפשרות לגרום לבהלה. מכל מקום, אילו אנשים היו עוברים את הגבול, היתה אפשרות להציל יותר אנשים משניצלו בברגן-בלזן.

האם היתה שמירה בגבול ?

כן, היתה שמירה.

האם לא היתה שמירה מסביב לגבול ?

גם שם היתה שמירה.

איך היהודים יכלו לברוח ?

למרות השמירה. על יד הגבול היה יער, מקום בשם פליקס, ושם עברו יהודים ביער.

אלה היו יהודים בודדים ?

גם קבוצות. גם משפחות קבוצות.

אבל בהמונים האם היתה אפשרות להמלט ?

כן. היתה אפשרות.

לפני הגיטו ?

כן... באופן מיוחד היו הרבה ילדים, יותר היתה אפשרות להסתיר את הילדים ולא היו מוכרחים להכניס את הילדים לגיטו. היו משפחות שבקשו למסור להן את הילדים, אבל האמהות לקחו את הילדים יחד עמן לגיטו. אני בעצמי יודע מקרים לאין ספור. אבל החמיצו את האפשרות, הרגיעו את ההמונים...

על קינר-מיזו שמעת רק בגיטו ?

רק בגיטו.

באיזה מידה, באיזה היקף האנשים יכלו עוד להמלט מהגיטו, לעבור את הגבול, אילו הייתם יודעים על אושביץ ?

לא היו מעבירים את היהודים לאושביץ, את היהדות ההונגרית לא היתה אפשרות להעביר, לו ידענו זאת. לא היתה אפשרות להעביר לאושביץ את ה-600,000.

מדוע ?

אילו היו מעוררים את הסיסמה שיבוח מי שיכול לברוח, זה היה גורם לבהלה והיה משנה לגמרי את המצב.

אבל האם היו נשארים בחיים ?

אינני אומר זאת, אבל לא היו משמידים 600,000. היתה אפשרות גם

להתנגדות... במקרה בנדודות היתה אפשרות לברות, מה שאולי לא היה קיים בגיטאות אחרות. בשטח הגיטו עבר ביוב גדול, בכיוב הזה הרבה אנשים הצליחו לברות. אילו היינו יודעים איזה גורל מחכה לנו, אין ברצוני להפריז, הרבה אלפים היו יכולים להמלט בדרך זו, היות והיציאה של הביוב היתה בכון של היער".

העדים אירנה הירש, פאול גרוס, פרידריך מונר ואחרים אישרו את העדויות הנ"ל והוסיפו עליהן כהנה וכהנה.

בקורת קסטנר על העדויות הנ"ל

6. כאשר נחקר ק' בעדותו הסופית (כ"ח 28) על פרשת יהודי קלז'ו, אמר בנוגע לעדויות הנ"ל:

"אני מצטער מאד על העדים שהופיעו כאן מקלז'ו ושהם לפי דעתי לא מייצגים את יהדות קלז'ו, ושזה לא היה מקרה שאף עסקן מקלז'ו לא היה ביניהם. אני מבין לרוחם שהם הפסידו קרובים יקרים, אבל לאמור שהם לא ידעו כלום — זה דורש קצת אומץ לב".

דעה זו עומדת בניגוד לקטעים המובאים לעיל (פסקה 4) מהדו"ח של קסטנר, עמודים 22 ו-35, וביחוד לדבריו שם:

"בכל גיטו היו משוכנעים עד לרגע האחרון שהמשלוח לא יעבור את גבולות המדינה".

יתר על כן, גם עדותם של עסקנים ציונים מקלז'ו, ד"ר דוד הרמן ומר הלל דנציג, שניהם הברים טובים של ק' ומארגני משלוח ברגן-בלזן, מסייעת במידה רבה לעדותם של שרידי התופת.

עדות הרמן

7. העד ד"ר דוד הרמן, סגן מזכיר מועצת היהודים בקלז'ו, אמר (ע' 378—380, 390) בין היתר:

"קניר-מיוז — היו שמועות בגיטו שמעבירים לשם. היו שמועות בגיטו שזה מקום בטוח יותר. אינני יכול להשיב אם בגיטו נודע שזו תרמית, אלא בגיטו היתה קונפוזיה. היו שתי גירסות, נעשו מאמצים לעקוב אחרי תעודת הרכבת, זאת היתה השאלה בגיטו, ונתגבשו שתי דעות — לקניר-מיוז, מתנה עבודה, גירסה שניה — שהרכבות חצו את גבולות הונגריה ופניהן לחוץ-לארץ. מי ששמע על הגירסה השניה, כמובן נודע לו שקניר-מיוז היא תרמית, מי שלא שמע עליה, לא נודע לו כנ"ל. כל מי שהאמין בגירסה השניה היתה לו ידיעה כביכול... רעיון גרוש לאושביץ

בכלל לא עלה על דעתנו, סכנת השמדה של יהודי הונגריה לא עלתה לתודעתנו, לכן לא הצטרפתי לבריתה. השמדה או קריסטוריום לא עלה על תודעתנו, חשבנו על פלוגות עבודה... השלטונות בפנים הגיטו עשו מאמצים גדולים כדי להפיץ שהמדובר הוא בעבודה, גם אורבן עצמו נאם על כך עד כמה שאני זוכר, ונפוצה שמועה כאילו מישוהו מהמפלגה הסוציאל-דמוקרטית עקב אחרי הרכבת ונוכח לדעת שמקום היעוד קינר-מיוז, והיתה גם שמועה מוגדת שזה לא קינר-מיוז, אלא שהרכבות עזבו את הגבול דרך קושיצא (קשאו), ו.א. לא עבודת כפיה בפנים הארץ, אלא מקום יעוד בלתי נודע בחוץ-לארץ."

כשנשאל העד מה עשו הוא וחבריו, כשנודע להם ששמועת קינר-מיוז המופצת ע"י שלטון הגיטו מהווה תרימית, כדי להזהיר את היהודים מפני תרימית זו, ענה: —

„שום (כל) תנועה שהיתה מעוררת פומביות מסויימת בתוך הגיטו היתה בלתי אפשרית. אלה שהאמינו בגירסה ב' לא הקימו צעקות שהיו עשויות לעורר תשומת לב פומבית, כי לא יכלו להיות. אינני יודע אם עוררו צעקות אחרות... צפיפות איומה, 18,000 איש בבית הרושת אחד, שכבו כדגים מלוחים בלילות, שום אפשרות פעולה מאורגנת לא היתה."

עדות דנציג

8. העד הלל דנציג אישר את עדותו של הרמן על שתי השמועות והוסיף כי שמועת קינר-מיוז הובאה בראשונה לידיעתו ע"י כוהני, בערך בתקופת המשלוח השני או השלישי, ושהוא לא בדק באותו הזמן את מהימנותו של מקור השמועה (כמקור השמועה אמר לו כוהני שהוא נקרא ע"י שני בחורים, חבריו למפלגה הסוציאל-דמוקרטית ההונגרית, לגדר הגיטו ושמע מפיהם, תחת פקוחו של שוטר הונגרי, כי הם „ליוו את הרכבת לקינר-מיוז, וכי הכל בסדר");

„אבל ברור היה, קרוב לימים האחרונים, ששני הבחורים האלה היו סוכנים של ההונגרים."

יומיים אחרי שכוהני הביא לו את שמועת קינר-מיוז, נודעה לעד דנציג ממקור יהודי השמועה על קשאו.

„חשבנו שזה יכול להיות גם מעבר לגבול. היו אפילו כאלה שאמרו שזה לכיוון גרמניה, והיו כאלה שאמרו שזה בכיוון פולין. אינני יכול לאשר שחשבנו על כיוון אושביץ" (כ"ה 62).

לאור השמועה השניה חשב העד על „אפשרות של הטעיה" ע"י שמועת קינר-מיוז, אך רק כשנודע לו ששמועה זו הופצה ע"י סוכנים הונגריים —

„ברור היה לי שזה הופץ בכוונה להרגיע ולהטעות“.

העד בשאל :

„האם קבלת ע"י פישר ידיעות שהרכבות נוסעות להשמדה ?

לא.

או שהרכבות נוסעות לאושביץ ?

לא. אני זוכר בדיוק את הרגע בו נודעה לי האמת במלואה. חששות ומחשבות כמוכחן שהיו. כאשר הגענו לבודפשט למחנה קולומבוס, האדם הראשון שנפגשתי אתו היה ארגסט סילגי (חבר ועדת ההצלה של ק). שאלתי אותו על גורל משפחתי, הורי ואחיותי, אז הוא מסר לי שכולם הובאו לאושביץ להשמדה“.

העד הכחיש בתוקף את עדותו של יעקב פרייפלד (לעיל) ואמר שאמנם הכיר אותו בתור אחד החברים במחנה עבודה ברוסיה, אך לא היתה לו כל שיחה אתו בגיטו קלז' —

„אני יכול רק לאשר... שאמנם שמעתי הרבה את השמועה על קינר-מיו, אך לא אישתי ולא השתדלתי לאשר את אמיתותה לפני שום אדם. אני די זהיר כדי להמנע מהפצת שמועות שאמיתותן לא היתה ברורה לגמרי. איבני זוכר פגישה או שיחה, ובכלל שראיתי את פרייפלד בגיטו קלז'. כל הגירסה הזאת שנמקתי שעליו להודות מפני שלמדנו מן הנסיון המר ברוסיה שצריך להתקדם — בכלל אינה מתקבלת על הדעת. מעולם לא גרסתי השקפה כזאת ולא היה לי כל יסוד להציע דבר כזה“.

עם זאת הודה העד שכוונתו היה אחד מידידיו, ציוני והתר תנועתו, ושבראשונה לא חשד בשמועת קינר-מיו שהועברה לו ע"י כוהני. דנציג לא ידע על שום סיבה מדוע פרייפלד יבחר בו כדי לטפול בו עלילת שקר. אני מאמין לעד פרייפלד (בנוגע למידת מהימנותו של העד דנציג ר' להלן, פסקאות 11, 13, 53), ואני משוכנע שאמנם פרייפלד פנה לדנציג, חברו לנשק, בשאלה אם יש יסוד להודעתו של כוהני. יש גם משום סיוע לעדותו של פרייפלד בפרטי עדותו של דנציג: שלדנציג היה מגע אמיץ עם אותו אדם שנזכר ע"י פרייפלד (כוהני), ודווקא מגע בקשר לשמועת קינר-מיו ובאותו פרק זמן (בין המשלוח הראשון והשלישי) שנזכר ע"י פרייפלד. אחרי שלדנציג השיב לפרייפלד על שאלתו את מה שהשיב — ופרטי התשובה אינם חשובים כאן, כי התוצאה מוכיחה את כיוון התשובה — הצטרף פרייפלד למשלוח הגירוש השלישי. באותם הימים טרם ידע דנציג, לפי עדותו, ששמועת קינר-מיו היא כוזבת, טרם נודעה לו השמועה הסותרת על קשאן, וגם העובדה שלדברי כוהני נמסרה לו השמועה ע"י שני הבחורים ההונגריים על יד גדר הגיטו בפקות שוטר הונגרי לא עוררה חשד מיוחד בלבן של דנציג, והוא לא נכשל והכשיל את פרייפלד על ידי אשור פוזן של שמועת קינר-מיו שנמסרה לו ע"י כוהני.

בקורת ק' על העדויות הנ"ל

9. כאשר נשאל ק' בעדותו הסופית איך הוא מסביר שחברו דנציג לא ידע בזמנו על סכנת ההשמדה שהיתה צפויה לנוסעי רכבות הגרוש, השיב (כ"ח 29):

„כנראה יש פונקציות מסוימות בזכרון המכסות על מה שלא נעים“;

וכשנשאל איך אפשר להבין שהעד ד"ר הרמן חשב רק על מחנות עבודה ולא העלה על הדעת השמדה, השיב ד"ר ק': —

„זה היה דורש הסבר יותר מעמיק על הפסיכולוגיה המיוחדת של יהודי הונגריה אז — פסיכולוגיה של חולים שיודעים על סכנת מות, אך לא רוצים להאמין בכך; ידעו ולא נתנו להחדיר לתודעת הכרתם“.

נכון הדבר שיש צורך לבדוק בזהירות ובבקורת את כל העדויות שניתנו בפרשת שואת יהודי הונגריה, הן עדותם של שרידי המגורשים שחזרו מאושביץ, הן עדותם של העסקנים שהשתתפו במשלוח ברגן-בלזן, והן עדותו של ד"ר ק' עצמו (להלן).

מידת המהימנות של שרידי השואה

10. אשר לקבוצת העדים הראשונה, אין ספק שבלבם של רבים מאלה ששכלו את כל היקר להם באושביץ הצטברו רגשות מרירות וזעם עמוקים, הזעלולים — אם בית-המשפט לא ינהג וזהירות רבה כלפי עדותם — לקלקל את שורת הדין. על כן התעלמתי מפרטים רבים בעדותם, לא רק מפרטים המהווים עדות שמועה ושאנים מתקבלים איפוא כדין — כגון דבריה הנוגעים ללב של האלמנה והאם השכולה אירנה הירש על הסרוב לקבל את בנה למשלוח ברגן-בלזן, עדויות על הביקור הציבורי שהתנהל בקלון אחרי המלחמה וההאשמות שהועלו נגד ק', הרמן ואחרים שלא בפניהם, ועוד — אלא גם מפרטים קיצוניים, מפוקפקים או מוגזמים בעדויות שונות, כגון ספורו של העד פאול גרוס על שיחה שהתנהלה לדבריו בלחש — ושהעד שמעה „בחצי אוזן“ — בין ד"ר בלש ואורבן, הממונה ההונגרי על גישו קלון, בנוגע להפסקה האפשרית של הגרוש ועיכוב הקבוצה „השוייצית“ ע"י הסגר רפואי מחמת טיפוס, ועדויות ופרטים וכיוצא באלה, שלא נמצא להם סיוע מספיק ביתר העדויות. לעומת זה יש יסוד איתן וסיוע רב לעדותם הכללית המשותפת של כל פליטי התופת על מסיבות הגרוש, ואחרי סינון הפרטים אני מקבל את עדותם כאמת בעיקרה.

מידת המהימנות של הרמן ודנציג

11. אשר לקבוצת העדים השניה, העסקנים הרמן ודנציג, יש להסתייג מעדותם הסתייגות רבה. שני עדים אלה, שנאלצו להגן על התנהגותם הם בקלון, גילו בעדותם נטיה בולטת למעט את מידת ידיעתם. העד הרמן הרחיק לכת עד כדי לאמור: —

„גם בקולומבוס עדיין לא היה ברור אם הגירושים הם לאושביץ“.

ק', סילגי ועסקנים אחרים שבקרו יום יום במחנה קולומבוס ידעו או באופן הברור

ביותר כי קהילת קלוד' וקהילות אחרות גורשו לאושביץ, ואין ספק שכשם שספרו על כך לעדים דנציג, פלגי ואחרים, כן גודעה האמת הנוראה גם להרמן במחנה קולומבוס. אין גם לקבל את טענתו של העד הרמן שתנאי הצפיפות בגיטו קלוד' הם שמנעו אותו מלהזהיר את היהודים מפני שמועת קינר-מיוז, כשנודע לו שהיא תרמית; אותם תנאי הצפיפות לא מנעו את ז"ר בלש, כוהני ואחרים מלהפיץ את שמועת התרמית בגיטו ביעילות יתרה.

ק' צודק בצינו שהעדים הרמן ודנציג היו בקיאים במה שאירע ליהודי אירופה וידעו באופן כללי מה צפוי ליהודי הונגריה בעת הכבוש הנאצי. הם עמדו במגע הדוק עם ד"ר יוסף פישר, יו"ר מועצת היהודים, שנמצא לעתים קרובות מחוץ לגיטו וקיבל ידיעות נוספות ובאופן כללי היתה להם אינפורמציה יותר טובה מאשר להמוני היהודים בגיטו. לפחות בזמן שהתברר לשני העדים האלה שיש יסוד לידיעה שרכבות הגרוש חוצות את הגבול וששמועת קינר-מיוז מופצת בתרמית לשם הטעיית היהודים, יכלו להסיק את המסקנה שליהודי קלוד' הנוטעים ברכבות הגירוש נשקפת סכנת השמדה.

אבל מכאן ועד לידיעה ממש יש עדיין מרחק. מה שידעו הרמן ודנציג היה ידוע בדרך כלל גם לד"ר פישר המנוח, שתואר ע"י כל העדים כאיש בעל מצפון וציוני דגול; קשה להניח שד"ר פישר ידע שהרכבות נוסעות לאושביץ ולא הזהיר את בני קהילתו; המסקנה היא שמנהיגי קלוד' ידעו אמנם יותר מאשר ידעו רוב תושבי הגיטו, אך לא ידעו את כל האמת (ר' גם להלן פסקה 35).

אפשרות בריחה — עדות פינקלשטיין

12. עדותם של שרידי השואה על אפשרויות הבריחה מטרנסילוניה (קלוד', גודורוד) לרומניה קבלה אשור וביסוס עובדתי מלא ע"י עדותו של דוד פינקלשטיין (ד' 47, י' 17), יהודי שלא נפגע אישית ע"י גרוש יהודי הונגריה לאושביץ, אלא ישב באותו פרק זמן ברומניה בעיר טורדה, שהיתה קרובה לגבול. העד היה מזכיר הקהילה בטורדה ופעל יחד עם אחד מחברי תנועת הנוער הציונית, אריה הירש, אשר עוד בדצמבר 1943 פילס דרך להעברת חלוצים מהונגריה לרומניה לשם עליה לא"י, ואחרי הכבוש הנאצי של הונגריה הקימו שניהם מגננון הצלה להברחת יהודים מהונגריה דרך טורדה לבוקרשט, ציודם בניירות רומניים מזויפים וכו'. בדרך זאת הצליח העד להבריח בערך 1000—1200 יהודים מכל הונגריה. בחדשים אפריל ומאי ברחו בדרך סלולה זאת כמה עסקנים מקלוד', ובכללם שלושה מתוך ארבעה חברי ועדת ההצלה המקומית (הצגי, גוטפריד וד"ר מרטון), ורק מאות אחדות של „עמך" מקלוד' (ד' 49):

„בערך 200. אולי יותר.

באלפים לא ברחו?

לא.

בין קלוז' לטורדה יש יערות ?

יש בסביבת קלוז' יערות, ישנם, ויש יער טוב בגבול.

לו ידעו אלפים שהולכים לאושביץ, יכלו אלפים בדרך זו להגיע לטורדה מקלוז' ?

העובדות הוכיחו שכן, מפני שהיו הרבה ששמו את נפשם בכפם וברחו והגיעו בשלום... אני מדבר רק על המנגנון שלי, מפני שהמנגנון שלי, כפי שהוא פעל, היה מסוגל לעשות את אותו הדבר שעשה בשביל 1000 עד 1200 איש שהצליחו בסה"כ לברוח מטרנסילוניה וגם מארץ-האם מהונגריה — המנגנון הזה היה מסוגל לפעול גם בשביל 3000 עד 4000 איש באותו המאמץ ובאותו האפרט".

בעדותו הנוספת (י' 18) אמר העד: —

„התעוררו אצלי חששות שאני כאילו האשמתני את מנהיגי הציונות בקלוז' שהם התנהגו בצורה בלתי אתראית, ואולי אפשר להגיד בצורה פושעת, שלא ניצלו הזדמנויות זו להצלת המוני יהודים... אחר-כך חפשתי במסמכים שלי ומצאתי לדאבוני הרב, כי האשמה זו לא רק לא נחלשה, אלא קבלה חיוק יתר. והראיה, היתה להם דרך סלולה כפי שאמרתי, והם ידעו שקיים מעבר לגבול, יש ארגון המטפל בקליטתם והדואג לשלומם ולבטחונם, ובכל זאת העבירו מספר אנשים מצומצם. ואילו, רק כדי להזכיר מקרה אחד מני רבים, היה אחד... מברית מקצועי, והוא בטסטר, מרחק של 200 קילומטר מהגבול ההונגרי-רומני, הוא בכוחות עצמו העביר את משפחתו לטורדה, בלי שידע שבטורדה יש איזה שהוא ארגון כזה, ובזמן שנוכח לדעת שיש אפשרויות להצלה הוא חצה את הגבול 3 פעמים הלך וחזר והעביר לא פחות מ-38 אנשים מססטר לרומניה... הרב באירלנדיה (?) הוא היה בגיטו ג'ז (?) הוא בסמכו על נסים נמלט מהמחנה וברח, הסתתר ביער במשך 8 שבועות שלמים... רומניה אחת הביאה להם במשך 8 שבועות אוכל... אחר-כך נודע לנו על מקום מחבואו של הרב הזה, ואז העבירו אותו ואת כל משפחתו... עכשיו אני עשיתי גורה שווה בנפשי. אם אנשים שלא היו להם קשרים מעבר לגבול הצליחו להביא מספר לא מבוטל של אנשים, והם לא היו נציגי ציבור, ולא היה ברשותם כסף ציבורי, בכל זאת הצליחו להציל את עצמם או אחרים, אז כאן, אנשים שהתימרו להיות מנהיגים... וכסף ציבורי ברשותם ויש להם דרך סלולה והם מצאו את הדרך לגופם ורכושם, ועם היתר — שלום עליך נפשי".

העד הוסיף ואמר ש-90% מהבורחים הצליחו לעבור את הגבול בשלום, ושידוע לו רק מקרה אחד, בו נתפסו 18 יהודים ע"י שומרי הגבול הרומנים והוחזרו להונגריה. בקשר לכך נשאל העד ע"י בית-המשפט:

„אתה בעצמך אומר שכן שמרו מהצד הרומני.

מהצד הרומני וגם מהצד ההונגרי.

האם אינך חושב שלו היתה שם בריחה המונית, יותר גדולה ממה שהיתה באמת, היו מגבירים את השמירה במידה כזו שהיו שמים קץ לבריחה?

השאלה די הגיונית, אבל המציאות הוכיחה שהחשש הזה לא היה קיים. מפני שהם לא נתפסו. זאת אומרת: השלטונות לא ידעו על עוברם, זאת אומרת שלא היה הדבר הזה (גורם) להגברת המשמר, כי הם לא ידעו.

כאן הופיעו הרבה עדים מקלוד' שאמרו: לו היינו יודעים שישלחו אותנו לאושביץ, היינו יכולים לברוח לגבול, לטורדה. לו היתה שם בהלה גדולה של 18,000 יהודים המחפשים דרך לעבור — מה היה?

זה כמובן אינני יודע, אני חושב שבצורה כזו בטוח שהיתה קמה בהלה. עכשיו כד: הצלת האנשים בדרך סלולה, לזה לא היתה קיימת סכנה, כשם שעברו 1200 דרך אותו גבול, אני מניח שהיו יכולים לעבור עוד 2000. המנגנון שלנו פעל שם לא דווקא ל-2000, אלא אפילו ל-4000.

כל זה מדובר על שקט וסודיות. אבל לו היו בורחים בהמונים בגלוי? כמובן שלא.

גניח שיום אחד היתה קמה בהלה בקלוד' והיו בורחים?

אפשרות כזו לא היתה שפתאום יתנפלו על הגבול 18,000 איש, או חלק מהם, בגלוי.

מה היה קורה?

אותו הדבר — היו מחזירים לגיטו, לאושביץ, לא יותר. ...אני יכול רק להעיר שהשטח היה מאד מוכשר לבריחה, למה? מפני שכל העיר קלוד', ההינטרלנד של קלוד', היה מאוכלס רומנים שגטו חסד ליהודים והסתירו אותם. אני יודע מקרים רבים שיהודים יכלו להסתתר ולעבור את הגבול'.

הפסקת הבריחה המאורגנת — עדות הרמן ווינציג

13. ארגון הבריחה בקלוד' היה בידי ועדה בת ארבעה חברים: ד"ר ארנסט מרטון, יו"ר ההסתדרות הציונית בטרנסילוניה, הלל דנציג, סגן יו"ר ה"ל, אויגן גוטפריד וארנסט הצגי. ועדה זאת היתה סניף של ועדת העזרה וההצלה של ד"ר ק' בבודפשט (ר' להלן) וקבלה ממנו עזרה חמרית והדרכה. מעדותם של ד"ר הרמן והלל דנציג מתברר ששלושה מחברי הועדה ה"ל — בראשונה הצגי, אחריו גוטפריד ואחריו ד"ר מרטון — ברחו בעצמם לרומניה באפריל ותחילת מאי, ושהחבר הנותר — דנציג, לא המשיך בארגון הבריחה ולא ארגן כל בריחה מהגיטו. בנוגע להפסקת הבריחה המאורגנת העיד ד"ר הרמן (ע' 378):

„אינני יודע אם דנציג המשיך בפעולות הבריתה בתוך הגיטו, אלא כל אחד נתן עצה לברוה אם אפשר, אבל אינני יודע על פעילות מאורגנת“.

העד דנציג נשאל בענין זה ע"י בית-המשפט (כ"ה, 73):

„אתה עסקת בבריתה של אחרים, בתפקיד של הברחה?

עד הגיטו, זאת אומרת עד סתימת הקו שהשתמשו בו.

למה אתה מתכוון?

היה קו מסויים שהשתמשו בו להעביר לרומניה. זה נמשך בערך עד התחלת הרכוז, אולי עוד כמה ימים, אינני זוכר בדיוק. ואז נפל המברית הרומני בידי השלטונות. בכלל, אז לבשה תנועת הבריתה צורה המונית. בכל הקיים, בכל הכיוונים הלכו יהודים.

למה אתה מתכוון „אז“?

אז, בימים האחרונים לפני הרכוז, ביהוד בימים הראשונים של רכוז היהודים בגיטו, לבשה תנועת הבריתה צורה המונית. בכל הדרכים הלכו יהודים, בעזרת גרמנים שנתנו להם כסף, בעזרת הונגרים, בכל מיני דרכים. התנועה הזאת סתמה את כל הדרכים.

באיזה מובן?

שהשלטונות הגבירו את השמירה. זה היה בולט מדי. כפי ששמעתי אחר כך, בימים האחרונים, אחרי הרכוז, שוב חודשה תנועת הבריתה בממדים צנועים מאד. מצאו שוב איזה פתח. אבל בזה אני כבר לא יכולתי לטפל, היות והייתי בגיטו.

בגיטו כבר לא טפלת בארגון הבריתה?

לא, לא היה ביכולתי ובאפשרותי וגם לא ידעתי על אפשרות.

ומי שברח מהגיטו עשה זאת על דעת עצמו?

כן. היו אנשים שאמרו לי שעומדים לצאת ורוצים לנסות את מזלם.

ד"ר מרטון למשל, ברח מהגיטו? או לפני הגיטו?

לא בגיטו. הוא היה בעיר.

והאחרים? השנים האחרים?

גוטפריד והצגי עברו את הגבול שבועות, בערך שבועיים לפני הרכוז.

היו גם יהודים שברחו מהגיטו?

היו.

באופן בלתי מאורגן?

באופן בלתי מאורגן. רק יחידים יכלו לברות.

ידעת משהו על אפשרות מאורגנת לברות דרך העיר טורדה בגבול ?

היתה תנועת בריחה שאני מדבר עליה, והיא היתה מאורגנת. אבל לא היתה כל אפשרות לתנועת בריחה גדולה, מפני שהיו שומרים. מי שמדבר היום על אפשרות של תנועת בריחה גדולה, מסלף את המציאות וגם מדבר דברים בלתי אחרניים.

אני שואל על המקום טורדה.

שם היו לנו קשרים עם אנשי התנועה בטורדה. הם קבלו אנשים והעבירו אותם לבוקרשט.

וכל זה נמשך רק עד הרכוז ?

עוד נמשך קצת בימים הראשונים של הרכוז.

ואחר-כך גסתמו הדרכים לטורדה לבריחה ?

נדמה לי שבסוף מאי בערך — יכול להיות שאני טועה".

בהמשך עדותו (כ"ו 26), בחקירת שתי וערב ע"י ב"כ הגאשם, הודה דגציג בנכונות עדותו של פינקלשטיין על ממדי התברחה המאורגנת מקלוד :

"בקלוד היו 18,000 יהודים. כמה ברחו משם בתקופה זאת ? אני שואל על הברחה, לא על אלה שעברו את הגבול.

מאות.

ואם אומר שמאה ?

אפשר לברר זאת עם גוטפריד.

אני שואל אותך, מה שאתה יודע ומה שאתה בטוח — בשבועה.

אינני יכול בשבועה להגיד מספר. לפי ידיעתי עברו מאות.

בארגונו של גוטפריד ? ובאיזו תקופה עברו מאות ?

בארגונו של גוטפריד ובעידודו.

אינני מדבר על עידודו. באיזו תקופה עברו מאות ?

מהכבוש עד סתימת הדרך לבריחה.

מתי היתה סתימת הדרך לבריחה ?

לפני הגיטואיזציה.

מתי ?

אינני זוכר.

באפריל, במאי?

בסוף אפריל ובהתחלת מאי."

עדוהו של דנציג שקו הבריחה, "גסתם" או שלא היתה, כל אפשרות לתנועת בריחה גדולה, עומדת בסתירה לעדותו של פינקלשטיין, המהימנה עלי יותר משל דנציג (ר' גם להלן פסקה 53). טענותיו שהשמירה בגבול הוגברה וש, המבריה הרומני" נתפס, ואף העובדה שקבוצת בורחים נתפסה בגבול והוכנסה לגיטו — אינן מספיקות כדי להסביר את הפסקת הבריחה המאורגנת ע"י ועדת ההצלה בעצם התקופה ש-18,000 יהודי הגיטו עמדו לפני הגירוש.

סיכום

14. על יסוד כל העדויות הנ"ל הנגי מסכם וקובע את העובדות הבאות:

(א) יהודי הגיטאות בהמוניהם עלו לרכבות הגירוש בצייתנות גמורה, מתוך אי ידיעת המטרה האמיתית של הנסיעה ומתוך אימון בהודעה הכוזבת שהם מועברים למחנה עבודה בהונגריה (קינר-מיו). חלק קטן בלבד מאותם היהודים שגורשו במשלוחים האחרונים הספיקו לקלוט את השמועה שהרכבות נוסעות לעיר הגבול קשאו, אך גם הם לא ידעו שהם נוסעים למחנה ההשמדה אושביץ.

(ב) הנאצים לא היו יכולים להטעות את המוני היהודים ביעילות כה רבה, לולי הפיצו את שמועות הכוזב שלהם ע"י צנורות יהודיים. יהודי הגיטאות לא היו מאמינים לשליט הנאצי או ההונגרי; הם האמינו למנהיגיהם היהודים. אייכמן ועוזריו השתמשו גם פה בשיטתם הבדוקה (עדות ברנד, 646) לארגן, להוליך שולל ולהוביל להשמדה יהודים בעזרת יהודים. שמועת קינר-מיו הוחזרה ע"י הנאצים ועוזריהם ההונגרים לגיטאות קלז' ונודוורוד והופצה בהם באמצעות יהודים, ואשור השמועה ע"י מנהיגי היהודים בגיטאות הנ"ל — בין אשור מפורש ובין אשור שבשתיקה ובחוסר הכחשת נכונות השמועה ע"י ראשי הצבור — הוא שנתן לה תוקף ושכנוע. מנהיגי הציבור בקלז' ונודוורוד השתתפו בחלקם באופן פעיל בהפצת ההודעה הרשמית, ובחלקם ידעו שההודעה מופצת ע"י אחרים בשמם ולא מיחו בידם; אף אחד ממנהיגי הציבור לא קם נגד הפצת השמועה ולא הזהיר את הרבים ממנה. אדרבה, יהודים בנודוורוד שניסו להזהיר את חבריהם, נרדפו ע"י ההנהלה היהודית.

(ג) האימון שהיהודים נתנו בהודעות הכוזבות הנ"ל, וחוסר ידיעתם שהם, נשיהם וילדיהם עומדים להשלח לתאי הגזים של אושביץ, גרמו לכך שקרבנות הנאצים לא הפרו את משמעת הגיטו, לא גילו כל התנגדות לנסיעה ולא הפריעו לסדרי הגרוש. על רבבות היהודים בגיטאות אלה שמרו עשרות אחדות של שוטרים וג'נדרמים הונגריים, אבל אף הצעירים והבריאים שבין היהודים לא עשו כל נסיון להתגבר על שומרי הגיטו ולהגיע לגבול הרומני הקרוב. שום פעולות התנגדות או הפרעה לגרוש לא אורגנו

בגיטאות הנ"ל, ומנהיגי היהודים עשו את הכל כדי להרגיע את היהודים ולמנוע פעולות מסוג זה.

(ד) ליהודים לא מעטים היו הזדמנויות מיוחדות להמלט מגיטאות קלון ונודורוד ללא סכנה ולעבור את הגבול, אך בסמכם על ההודעות הכוזבות הנ"ל הם לא השתמשו בהזדמנויות שהיו בידם. יתר על כן, יהודים רבים יכלו לנסות לעבור את הגבול תוך סיכון מסויים שייתפסו ע"י שומרי הגבול ויוחזרו לגיטו, אך לא ניסו מולם, מפני שלא ידעו את סכנת ההשמדה הנשקפת להם בגיטו ועשו מסיבה זו שיקול מוטעה מיסודו בנוגע לסיכון היחסי של הבריחה. בעיר הגבול הרומנית טורדה נסללה עוד לפני ריכוז היהודים בגיטאות דרך מאורגנת לבריחת יהודים מהוגריה לרומניה; ועדת ההצלה בקלון הבריחה בדרך זו מאות אחדות של יהודים מקלון וכן ברחו בה כמה מחבריה, אך בעת ובעונה אחת עם ריכוז יהודי קלון בגיטו הופסקה הבריחה המאורגנת בלי סיבות אובייקטיביות מספיקות. אמנם בריחה מבוהלת של רוב יהודי קלון או נודורוד לרומניה לא יכלה להצלח, אבל היו סכויי הצלחה לבריחה מאורגנת של אלפי יהודים מכל אחד משני הגיטאות הנ"ל. במקום להפסיק בשעת חירום זו את ההברחה המאורגנת, היתה ועדת ההצלה של קלון יכולה — וחייבת — לארגן בריחה מסודרת של צעירים וסוגים מתאימים אחרים של בורחים אל מעבר לגבול הקרוב בקנה מידה ההולם את חומרת השעה.

(ה) אותם היהודים שהפיצו בגיטאות קלון ונודורוד את שמועת קינר-מיזו או אשרוה, אותם ראשי הציבור שלא הזהירו את בני קהילתם מפני השמועה הכוזבת, אותם המנהיגים שלא ארגנו כל התנגדות או הפרעה לגרוש ואותם חברי ועדת ההצלה שהפסיקו את ארגון הבריחה מקלון לרומניה — לא ליזו את בני קהילתם לאושביץ, אלא נכללו רובם ככולם במשלוח ברגן-בלזן. לא רק מנהיגים, כגון לייטנר בנודורוד או פישר, הרמן, דנציג ובלש בקלון, אלא גם יהודי פשוט וציוני מן השורה כגון כוהני, שלא הצטיין אלא בהפצת שמועת קינר-מיזו בלבד, נכללו ברשימות המיוחסים (פרומינגטס) שזכו למלט את עצמם ואת כל בני משפחתם בעזרת ה-ס"ס.

האם היה קשר בין העובדות (א)—(ד) מצד אחד והעובדה (ה) מצד שני, או היתה העובדה (ה) תוצאת מקרה? ואם היה קשר בין כל התופעות הנ"ל, מה היה שורש הדברים? כדי להשיב על שאלות אלה, עלינו לבדוק את תולדות התכנית שנקראה, "עלית המיוחסים" (הפרומינגטס) לפי הביטוי הקבוע של ק' בדר"ח שלו) וגודעה לאחר מכן בשם "משלוח ברגן-בלזן".

ההסכם בין קסטנר וה-ס"ס

הסכם ק'—קרוימי

15. תכנית "עלית המיוחסים" היתה תוצאה מהסכם שהושג ב-2.5.44 בין ד"ר קסטנר,

המנהל בפועל של ועדת ההצלה היהודית בבודפשט, וקרומיי, מפקד „קומנדו-היהודים" (ה„איינוץ-קומנדו" של ה-ס"ס שהוליך את יהודי הונגריה להשמדה). לפי הסכם זה הרשו הנאצים את עלייתם של 600 יהודים (בפשות) מהונגריה, 300 נפש מערי השדה ו-300 מבודפשט, לפי רשימות שתוגשנה ע"י ק'; הוסכם שהעולים מערי השדה יועברו ע"י ה-ס"ס ל-„מחנה מיוחדים" בבודפשט ומשם, בצרוף העולים מבודפשט, דרך גרמניה לספרד או לארץ בייטורלית אחרת. הסכם זה אושר ע"י אייכמן ועבר שלבים נוספים, שעוד נעמוד עליהם. איך הגיע ק' לידי הסכם זה עם ה-ס"ס, ומה היתה משמעותו ?

תולדות ק' וועדת ההצלה

16. ד"ר ישראל (ריוז) קסטנר, שנולד בשנת 1906 בקלוז, היה עורך-דין, עתונאי ועסקן ציוני. ב-1929 נבחר למזכיר כללי של מועדון הצירים היהודיים בפרלמנט הרומני, ב-1933 — לציר הקונגרס הציוני בפראג, וב-1935 — ליו"ר הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית בטרנסילוניה. הוא היה גם חבר ההנהלה המרכזית של הקהילה היהודית בקלוז. עם ספוח טרנסילוניה להונגריה ב-1940 העתיק ק' את מושבו לבודפשט, קבל שם תפקיד בקרן-היסוד ונבחר לאחר משלושת נשיאי המשנה של ההסתדרות הציונית בהונגריה.

התנועה הציונית היתה אז אסורה בערי השדה, ופעולות ההסתדרות הציונית הצטמצמו לבודפשט. הציונים היו מעוט קטן בין יהודי בודפשט. מעוט אחר, גדול מהציונים, היו החרדים, שבראש קהילתם הנפרדת בבודפשט עמד מר פנחס (פיליפ) דה פרוידגר. רובם הגדול של יהודי בודפשט (ושל „ארץ-האם" כולה, בניגוד לאזורים הנספחים) היו יהודים מתבוללים והשתייכו לקהילה הניאולוגית, שבראשה עמד „יועץ החצר" מר שמואל שטרן ז"ל.

בשנת 1941 נחלצה קבוצה קטנה של ציונים — שמואל שפרינגמן, יואל ברנד וקסטנר — לעזרת פליטי החרב שהחלו להגיע להונגריה מארצות ההשמדה הסמוכות. הם ציידו את הפליטים בכסף, תעודות מזויפות ושיכון וארגנו גם הברחת פליטים מפולין וסלובקיה להונגריה („טיול"). זרם הפליטים הלך וגבר ב-1942. ראשי החרדים בבודפשט — פרוידגר וחבריו — יצאו גם הם לעזרת הפליטים. לצורך השגת האמצעים הכספיים הדרושים לעזרת הפליטים הצליח שפרינגמן בסוף 1942 ליצור קשר עם ועדת ההצלה של הסוכנות היהודית בקושטא ועם נציג הג'יינט בשווייץ, מר סלי מאיר ז"ל. הקשר נוצר באמצעות בלדרים (עובדים דיפלומטיים, קצינים הונגרים ואף קציני צבא גרמנים) שהעבירו תמורת שכר גבוה דואר וכספים בשביל הוועדה. הפליטים הביאו אתם להונגריה את הידיעות המוסמכות ועדויות הראיה הראשונות על ההשמדה, ממדיה ושיטותיה, וידיעות אלה הועברו ע"י שפרינגמן וחבריו למרכזי היהדות העולמית בתורכיה ובשווייץ. מהעבר השני נמשכו הקשרים של פרוידגר ושל שפרינגמן לברטיסלבה, בירת סלובקיה הנאצית, שם עבדה קבוצה של חרדים וציונים, בראשות הרב וייסמנדל והגב' גינז פליישמן ז"ל, שכם אחד בעזרה ובהצלה.

בתחילת 1943 ניתנה לפי דרישת הסוכנות היהודית צורה יותר קבועה לקבוצת ההצלה הציונית בבודפשט. ד"ר נתן (אוטו) קומולי ז"ל, נשיא ההסתדרות הציונית בהונגריה, קבל על עצמו את ראשות הועדה (הבלתי חוקית אז). ק' קבל את ההנהלה בפועל, שפרינגמן עסק בכספים ובקשרי הבלדרים וברנד בעיקר ב"טיול" ובעזרה לפליטים. למעשה התרכזה הנהלת הענינים בידי ק', שהשתלט בהדרגה על הועדה. שפרינגמן עלה לא"י בתחילת 1944 וברנד עזב את הונגריה באמצע מאי 1944. כל החברים החדשים שצורפו ע"י ק' מזמן לימן לוועדתו, כגון סילגי, גב' הנוי ברנד, אופנבך, בייס, עמדו תחת מרותו האישית החזקה של ק'. כל הנסיונות להשפיע על ק' להרחיב את מסגרת הועדה ולהעמידה על בסיס ציבורי רחב — נסיונות שנעשו לפני וביחוד אחרי הכיבוש הנאצי (בין היתר ע"י קומולי, מרטון, פרוידיגר, ברסלאור) נכשלו; ק' לא רצה לחלק את תפקידו עם גורמים שמחוץ להשפעתו הישירה.

ועדת ההצלה עמדה בקשרים הדוקים עם התנועות החלוציות, שבמסגרתן התארגן חלק ניכר מהפליטים שהגיעו להונגריה. רוב הפעולות הנוגעות לפליטים, שיקומם, צידום בניירות מזויפים ו"טיול", אורגנו והוצאו לפועל ע"י התנועות החלוציות בשותפות עם הועדה, שמימנה את הפעולות מהכספים שנשלחו לה למטרה זאת ע"י ועדת ההצלה של הסוכנות היהודית בקושטא וע"י הג'וינט משווייץ.

ידעותיו של ק' בעת הכבוש

17. עם הכיבוש הנאצי של הונגריה ב-19.3.44 לא השלו ק' וחבריו את עצמם בנוגע לכוונות הנאצים. הם ידעו על השמדת 5 מיליון יהודים באירופה, ידעו על אושביץ ושיטותיה, וידעו ש"קומנדו-היהודים" בא להונגריה במטרה אחת — לחסל את יהודי הונגריה. כפי שק' העיד במשפט ויזנמאיר בגרינברג, בעדותו מיום 19.3.48 (מוצג 4) (ע' 3620 — 3622) —

„בבודפשט היתה לנו תודמנות יחידה במינה לעקוב אחרי גורלה של יהדות אירופה. ראינו כיצד קבוצה געלמו זה אחרי זה ממפת אירופה. ברגע של כיבוש הונגריה עלה מספר היהודים ההרוגים למעלה מ-5 מיליון. ידענו היטב על עבודתן של ה"קומנדות" („אנז-גרופן"). ידענו יותר מן הנחוץ על אושביץ. וידענו כמו-כן — ולולא ידענו, יכלנו לנחש, כי היה קל לנחש זאת — שאותו הגורל תזכנ גם בשבילנו.

ד"ר ק', האם היית באותו הזמן במצב שהרשה לך לקבל תמונה ברורה על מצב היהודים בהונגריה, ואם כן, התוכל להסביר איך ?

הייתי נשיא ההסתדרות הציונית של הונגריה, ואחרי שהגיעו הפליטים היהודים הראשונים מסלובקיה קבלתי יפוי כח להקים ועדה להצלה ועזרה לפליטים אלה. בתפקיד זה הייתי, חושבני, אחד האנשים בעלי האינפורמציה הטובה ביותר בהונגריה על מצב היהודים באותו הזמן... מלבד זה שוחחתי

עם הפליטים האלה, שמקצתם הצליחו להמלט מאושביץ. כבר ב-1942 היתה לנו תמונה שלמה של מה שאירע במזרח ליהודים שגורשו לאושביץ וליתר מהונות ההשמדה... עם הכבוש הגרמני לא יכלה להיות לנו כל אשליה. ידענו שזוהי התחלת הקץ. זה היה משהו כמו גזר-דין מות לאותם 800,000 יהודים בערך שהיו קיימים באותו הזמן בהונגריה..."

אזהרות התלוצים

18. מיד אחרי הכיבוש שלחו התנועות החלוציות שליחים לסניפיהן בערי השדה, כדי להזהיר את חבריהן על סכנת ההשמדה. השליחים היו ברובם פליטים שחזו את השיטה הנאצית מבשרם, והם המריצו את חבריהם לברוח לרומניה, יוגוסלביה ואף בחזרה לסלובקיה. עם הכיבוש הוטל ע"י הנאצים איסור נסיעה חמור על היהודים, ורבים מהחלוצים, שחרפו נפשם בדרכים נתפסו ונשלחו למחנות ריכוז. אותם השליחים שעברו את הדרך לערי השדה בשלום נתקלו שם באותו הלך הרוח השמרני, התמים או השאנן שרווח גם בין יהודי בודפשט, שסמכו על הורטי וכחו להגן על היהודים ולא האמינו שהנסיון המר של הפליטים מארצות הכיבוש עלול לחזור בהונגריה. ואמנם בתקופה הראשונה של השלטון הנאצי בהונגריה, לפני ריכוז יהודי ערי השדה בגיטאות, לא היו עדיין בידי השליחים הוכחות של ממש לתכנית הנאצים להשמיד את יהודי הונגריה, ואילו אחרי הריכוז, כשהתרבו הסימנים המבשרים רעה, לא היתה כמעט אפשרות לחדור לגיטאות המנותקים ולבוא במגע עם היהודים שם.

הצעת ויסליצני לפרוידגר

19. ימים אחדים אחרי הכיבוש הזמין ויסליצני, אחד הקצינים הראשיים של "קומנדו-היהודים" את פרוידגר והציג לפניו מכתב עברי שנכתב ע"י הרב וייסמנדל מברטיסלובה אל פרוידגר כנציג החרדים, ד"ר ניסן כהן כנציג הציונים והברונית וייס כנציגת הניאולוגים, ובו יעץ לנציגי שלושת הזרמים הראשיים ביהדות הונגריה לחדש עם ויסליצני את המו"מ על "תכנית אירופה". בשנים 1942-1943, כאשר ויסליצני היה הממונה על השמדת יהודי סלובקיה (וטרם מלא תפקיד דומה בנוגע ליהודי יוון ובולגריה) הציג ויסליצני ליהודים מו"מ על הפסקת ההשמדה בסלובקיה ובכמה ארצות אחרות תמורת תשלום 2 מיליון דולר; "תכנית אירופה" זו הועברה בזמנה ע"י קבוצות ההצלה בברטיסלובה ובבודפשט לסוכנות היהודית ולג'וינט, אך המחיר של 2 מיליון דולר לא שולם ורצינותה של הצעה נאצית זו לא הועמדה מעולם במבחן. עתה רמז ויסליצני ע"י הצגת מכתבו של הרב וייסמנדל לפרוידגר, שהוא מוכן לנהל מו"מ כספי עם יהודי הונגריה, או על כל פנים לקבל מהם כסף; פרוידגר, איש זהיר ואחראי, לא היה בטוח בכוונתו האמיתית של ויסליצני ולא השיב באותו מעמד על ההצעה, אלא הביא אותה לידיעתם של כל נציגי הציבור היהודי, ובכללם ק' (כ"ד, 11-12).

פתיחת מו"מ עם ויסליצני ע"י ק' וברנד

20. טרם הספיק פרוידגר להפגש שנית עם ויסליצני או להעביר לו כל תשובה יהודית

מוטמכת, נטלו ק' וברנד את היזמה הפוליטית לידם והוציאו את המו"מ מידי פרוידגר. באמצעות שמיט וויינגר, הסוכנות הגרמנית של הועדה, הם פנו אל ויסליצני בשאלה (עדות ק', 25) —

„אם הוא מוכן למו"מ עם ועדת ההצלה היהודית על עתידה של יהדות הונגריה“.

או (לפי נוסח הדו"ח של ק', 24) :

„האם קומנדרו-היהודים מוכן לנהל מו"מ עם ועדת ההצלה הבלתי לגלית, על בסיס כלכלי, על המתקת הפעולות האנטי-יהודיות“.

„הבסיס הכלכלי“ שהם הציעו לויסליצני היה המחיר של „תכנית אירופה“ שזכרה במכתבו של הרב וייסמנדל — 2 מיליון דולר ; אמנם סכום זה ואף חלק ממנו לא עמד ברשותה של ועדת ההצלה, אבל ק' וברנד קוו שאם ויסליצני יסכים להצעתם, יעלה אולי הפעם בידם (שלא כמו במקרה הקודם של יהודי סלובקיה) לגייס את הכסף הדרוש מהסוכנות היהודית ובעיקר מהגזיט. ק' העיד (ע' 27) :

„מטרתנו העיקרית היתה להרוויח זמן. אמרנו לעצמנו שיש לעשות את הנסיון הזה, לפתוח במו"מ, להבטיח, וע"י כך לדחות עד כמה שאפשר את תאריך ההשמדה. לדחות — ע"י המו"מ. החלטנו להציע למטרה זו 2 מיליון דולר“.

בפגישה עם ויסליצני, שהתקיימה ב-5.4, שאלו אותו ק' וברנד אם תמורת תשלום הסכום הנ"ל יסכים השלטון הנאצי עקרונית ל-4 הנקודות הבאות :

- א. לחוס על חיי היהודים בהונגריה גופא (פירוש הדבר — שלא להוציא את המוני היהודים להורג במקום מגוריהם, כפי שעשו ברוסיה) ;
- ב. להמנע מרכזו היהודים בגיטאות ;
- ג. להמנע מגרוש היהודים ;
- ד. להרשות עליה או הגירה.

ויסליצני הביע את הסכמתו העקרונית, בהסתייגויות ידועות, לכל הנקודות. הוא הבטיח שאין בדעת ה-ס"ס להשמיד את יהודי הונגריה או לרכזם בגיטאות או לגרשם ; לדבריו ריכוז או גירוש לא יבואו בחשבון אלא אם כן יידרשו אמצעים מסוג זה ע"י ממשלת הונגריה ישר מברלין. הוא הבטיח את „קיום הסובסטנץ“ או „היסוד הביולוגי“ של יהודי הונגריה, אך סרב לפרש את המושגים האלה ביתר דיוק. בנוגע לשאלת עליה או הגירה אמר שעליו להעבירה לדרג יותר גבוה, ברמזו שהנאצים אינם מעוניינים בעליה של כמה מאות יהודים, אלא בהגירתם של יהודי הונגריה בקנה מידה גדול. בנוגע לסכום המוצע אמר ויסליצני שה-ס"ס לא תוכל להסתפק בסכום של 2 מיליון דולר ככופר נפש

למיליון יהודים, אך לעת עתה הוא דורש רק דמי קדימה של 200,000 דולר (6 וחצי מיליון פגו).

לשם גיוס „דמי הקדימה“ פנו ק' וברנד באמצעות פרוידניגר אל שטרן, יו"ר הקהילה הניאולוגית. שנתמנה ליו"ר מועצת היהודים בבודפשט (חברי המועצה היו גם פרוידניגר, ד"ר ניסן כהן ואחרים). אעפ"י ששטרן ופרוידניגר פקפקו בערכן של הבטחותיו של ויסליצני, אספו את הסכום הדרוש, כדי לקנות „רצון טוב“ או כ„דמי כניסה“ למו"מ. הדבר לא היה קל, מפני שכספי היהודים הוחזקו, פקדונותיהם הוקפאו ובתי עסקיהם נסגרו באותו הזמן ע"י ממשלת הונגריה. ויסליצני רמז לפרוידניגר שהמו"מ מתנהל מעתה עם קבוצת ק' — ברנד בלבד. ק' וברנד מסרו את הכסף בכמה שיעורים במשך החודש אפריל לקרומיי, מפקד „קומנדו-היהודים“. ויסליצני נשלח לערי השדה להכין את הריכוז בגיטאות.

מו"מ עם קרומיי

21. בהודמנות תשלום השיעורים הנ"ל התנהלו כמה שיחות בין קרומיי, קסטנר וברנד. ק' וברנד חזרו על תוכן שיחתם עם ויסליצני ובקשו מאת קרומיי אשור להבטחותיו של ויסליצני שהנאצים אינם מתכוונים לריכוז היהודים בגיטאות ולגירושם מהונגריה. קרומיי שתק והתחמק מלהשיב על שאלות אלה, שק' וברנד חזרו עליהן בכמה פגישות אתו. לעומת זאת עורר קרומיי תקוות בנוגע לעליה ואמר ששאלה זו נמצאת בדיון דחוף בדרג יותר גבוה.

רשיונות העליה

22. שלושה ימים לפני הכיבוש הנאצי קבל המשרד הארץ-ישראלי בבודפשט (אשר במשך כל שנות המלחמה המשיך בעבודתו תחת הנהלתו של מר משה קראוס ושלוש עולים מהונגריה ופליטים שהגיעו להונגריה, דרך קונסטנצה-קושטא לא"י) מברק מאת מר ברלס, ב"כ הסוכנות היהודית בקושטא, ש-600 רשיונות עליה הועמדו לרשות המועמדים הוותיקים של המשרד הארץ-ישראלי בבודפשט ושספינה מחכה לעולים אלה בנמל קונסטנצה. קראוס עשה את כל הצעדים להשגת האישורים הדרושים ליציאת הקבוצה לקונסטנצה; הוא השיג מאת הממשלה ההונגרית החדשה (שהתמנה אחרי הכיבוש הנאצי) את היתר היציאה, שהיה טעון אשור גרמני, והפעיל את משרד החוץ ההונגרי לפנות לצירות הגרמנית לקבלת האשור; הצירות העבירה את הבקשה לברלין להחלטה.

מו"מ ק'—קרומיי בענין העליה

23. בשלב זה נכנס ק', בהסכמת קראוס, לענין ושאל את קרומיי אם הנאצים מוכנים לאשר את יציאת 600 העולים. קרומיי הודיע לו שיש סיכויים למתן האשור, אבל רק בתנאי שהעליה לארץ תוסווה כלפי השלטונות ההונגריים כגירוש לגרמניה. את הדרישה

הזאת נימק קרומי בכך שממשלת הונגריה רוצה לגרש את היהודים ולא תסכים לעליהם, ושהנאצים לא יוכלו להופיע בפני ההונגרים כמצילי יהודים. קרומי הוסיף והזהיר את קסטנר שכל התכנית הזאת מהווה „סוד הרייך“. בישיבת הפעילים הציונים הודיע ק' שבקשר לעליה יש לנאצים דרישות שאינן יכול לגלותן, הואיל והן בגדר „סוד הרייך“. ועדת המשרד הארץ-ישראלי דרשה מק' לגלות את הסוד לקראוס, וקראוס השתתף בכמה ישיבות של ועדת ההצלה ושמע פרטים על דרישות הנאצים בענין העליה. קראוס יעץ לק' להביא בפני קרומי הוכחות שממשלת הונגריה תומכת בעליה, אך ק' השיב שהנאצים אסרו עליו לעמוד בקשרים עם השלטונות ההונגריים. אז גרם קראוס לפרסום שלושה מאמרים לטובת העליה בעתון הונגרי המקורב לממשלה, כדי לאפשר לק' להסתמך על אחדת הממשלה ההונגרית לעליה. בסופו של דבר הודיע ק' שהנאצים מסרבים לשנות את עמדתם ולא מצאו לנחוצ לקרוא את המאמרים בנדון זה (עדות קראוס, י' 53-51, עדות ק' 35, דו"ח ק' 27). בדו"ח של ק' (27) נאמר: —

„אמרנו לקרומי בבטחה שהשלטונות ההונגריים ירשו את העליה. ברם, גם קרומי גם הונשה מיחו נמרצות נגד כל התערבות של שלטונות הונגריים במו"מ שלנו. 'פעולה זו', הכריז קרומי, היא 'סוד הרייך'“.

מכאן הסיק קראוס את המסקנה שכל הנימוק „ההונגרי“ של קרומי אינו אלא אמתלא, ושהעליה המוסווית כגירוש“ היא מזימה נאצית מסוכנת, שהמשרד הארץ-ישראלי אינו מוכן לתמוך בה. קראוס הזהיר את ק' מפני המשכת הטפול ב„עליה“ בצורת גירוש, דבר העלול להיראות בעיני הציבור היהודי וההונגרי כאחד כהסכמת היהודים מראש לגירושם לגרמניה ולהחליש את כוח התנגדותם המוסרי של היהודים לגירוש. ק' לא קבל את נמוקיו של קראוס והמשיך — ללא קשר עם המשרד הארץ-ישראלי — לנהל מו"מ עם ה-ס"ס על „העליה המוסווית כגירוש“.

הריכוז בגיטאות

24. באמצע אפריל הוחל בריכוז היהודים בגיטאות, בניגוד בולט לעין להבטחותיו של ויסליצני בפגישתו עם ק' וברנד. ויסליצני עצמו עמד בראש הפעולות, וראש הג'נדרמריה ההונגרית, פרנצי, עזר לידו. ריכוז היהודים בגיטאות בוצע באכזריות רבה. היהודים הוצאו מבתיהם, הוכו ועונו לשם גילוי רכושם, כל יהודי הכפרים והעיירות הובלו לערי השדה המרכזיות, שם רוכזו היהודים לאלפיהם ולרבבותיהם בצפיפות איומה בשטח של מלבנו, בית חרושת וכדומה, לרוב תחת כיפת השמים, בחוסר מזון, ללא תנאים סניטריים וכו'. „גיטאות“ אלה נותקו כליל מהתושבים ההונגריים, שנאסר עליהם אף להביא מזון ליהודים. היה ברור שכליאת היהודים בגיטאות אלה אינה יכולה להיות אלא פעולת מעבר. בדו"ח של ק' (ע' 29) נאמר: —

„נוצר מצב שבעליל אי אפשר היה לקיימו. זו היתה מטרתם של אייכמן

ואנדריי: המצב שאי אפשר לקיימו ישמש נמוך נוסף לכך שהגירוש נעשה הכרחי גמור".

ק' ואחרים שהכירו את שיטות ההשמדה הנאצית בארצות הסמוכות ידעו שהצעד הבא אחרי הריכוז בגיטאות הוא גירוש למחנות ההשמדה (מוצג כ"ט 11).

ידיעות אושביץ

25. בסוף אפריל הגיעו לק' בשורות איוב ממש. הסוכנים הגרמניים של הועדה גילו לו שהוחלט סופית על גירוש כל יהודי הונגריה. מאת ועדת ההצלה בברטיסלבה קבל ק' ידיעה שבאושביץ מתכוננים לקבלת יהודי הונגריה, שה-ס"ס שם קבלה תגבורת והתחילה לתקן את תאי הגזים והכבשנים שיצאו מכלל שימוש (מוצג כ"ט — הצהרה בשבועה של ק' בלונדון מ-13.9.45 — ע' 6, דו"ח ק' 30, עדות ק' 37). פרוידיקר העביר לק' ידיעה נוספת מברטיסלבה, שבין הנהלות הרכבות של הונגריה, סלובקיה וגרמניה נערך הסכם להעברת 150 רכבות גירוש מהונגריה דרך סלובקיה לאושביץ (עדות ק', דו"ח ק' והצהרתו בשבועה שם-שם, ומוצג קנ"ג — דו"ח של פרוידיקר המהווה חלק בלתי נפרד מעדותו — ע' 25). עוד ידיעה הגיעה לק' והיא ש-1500 מתוך 1800 היהודים העצורים במחנה הריכוז קיסטרצ'ה בסביבת בודפשט (כל היהודים חוץ מהילדים והזקנים) גורשו ב-28.4 לאושביץ; הועדה של ברטיסלבה הודיעה לק' למחרת היום שרכבת הגירוש עברה את העיר בכיוון לאושביץ (דו"ח ק' 30, מוצג כ"ט 6, מוצג קנ"ג 24, עדות ק' 34).

„כל הסימנים העידו על כך שהגירוש לא ניתן עוד לעיכוב — אלא אם כן יתרחש נס" (דו"ח ק' 30).

משבר המו"מ

26. המו"מ של ק' עם ה-ס"ס „על עתידה של יהדות הונגריה", שמטרתו היתה לדחות (אם לא למנוע) את השואה, נכשל לחלוטין. מכל ארבע הנקודות שק' וברנד הציעו בשעתו לויסליצני (לעיל פסקה 20) נותרה רק האחרונה — „עליה" — וגם היא בצורה מסולפת ובמיימדים ננסיים. נקודה (א) התרוקנה מתוכנה ולא נזכרה כלל בשיחות עם קרומיי. נקודה (ב) — מניעת הריכוז בגיטאות — הופרה ע"י הנאצים לעיני הכל. על הנקודה העיקרית (ג) — מניעת הגירוש — נמנע קרומיי באופן עקבי לדבר עם ק' וברנד והיא הוצאה בשקט, אך בתוקף, מכלל הדיון. אף על 2 מיליון הדולרים (או הסכום הסופי היותר גדול) לא הוסיפו לדבר, וקרומיי הסתפק בגבית שיעורי דמי הקדימה של 6 וחצי מיליון פנגו כגבית חוב. המו"מ התנוון במהרה והצטמצם למעשה בענין אשור הגירתם של 600 העולים „בהסוואת גרוש". גורלם של 800,000 יהודי הונגריה הצפויים לגרוש והשמדה חדל להיות גושא המו"מ. במשך חודש הימים בו נהלו ק' וברנד מו"מ עם ויסליצני וקרומיי יצרו הנאצים עובדות מוגמרות לקראת הגרוש „הטוטאלי".

ק' חש במשבר. הוא ראה שהגרוש ממשמש ובא, שזה ענין לשבועות, אם לא לימים (דו"ח ק' 30), ושאינן בידי איש לעכבו. הוא שאל את עצמו:

„מה יהיה עכשיו על 'המשא-ומתן' שלנו עם ה-ס"ס?" (המלה „משא-ומתן" במרכאות המחבר, דו"ח 31-30).

הוא החליט לבקש ראיון דחוף אצל קרומי, כדי להבהיר את המצב.

השיחה עם קרומי והסכם

27. הראיון התקיים ב-2.5.44.

„קרומי, שהופיע רק ארבעה ימים אחרי הזמנתו לשיחה בדירתו של ויגנר, הודיע בחיוך על שפתיו שעתה התקבל גם האישור מברלין להגירת קבוצת ה-600 ושההגירה תוכל לצאת לפועל בעוד שבוע-שבועיים" (דו"ח 30).

באותו מעמד הוסכם ש-300 מהעולים יבואו מערי השדה וקרומי הבטיח להעבירם בליווי ס"ס לבורשט ל, מחנה מיוחסים". לצורך זה דרש קרומי מק' להמציא לו רשימת שמות. קרומי הוסיף ואמר שהוא יתיה גם מוכן לתת את הסכמתו להגירת 100 יהודים נוספים, אך רק תמורת 10 מיליון פגו נוספים (100,000 פגו לפש), בהעירו שקבל מצדדים אחרים „הצעות הרבה יותר מושכות".

אחרי שבאו לידי הסכם על הגירת 600 העולים שאל ק' את קרומי על ענין גירוש 1500 העצירים מקיסטרצ'ה. קרומי לא הכחיש שהם גורשו מעבר לגבולות הונגריה, אך טען שגשלוה לעבודה ולא להשמדה, והראה: ילדים וזקנים לא נכללו בגירוש. הוא אמר שהמגורשים נמצאים ב-„ולדז" בגרמניה, מקום שאינו יכול לאתרו, ושעוד מעט יכתבו לקרוביהם. לפי הדיעות שק' קבל מברטיסלבה לפני שיחתו עם קרומי גורשו עצורי קיסטרצ'ה לאושביץ, וק' הבין מתוך תשובותיו המתחמקות של קרומי על מקומה של „ולדז" ועל אופן העסקתם של המגורשים שם כי קרומי משקר. ואמנם התברר לק' אחרי השיחה ש„ולדז" הוא מקום מדומה, ושהנאצים הכריחו את המגורשים בהגיעם לאושביץ לכתוב לקרוביהם גלויות מ„ולדז" — אחד התכסיסים הנאציים להרגיע ולהטעות את יהודי הונגריה (מוצג כ"ט 6, מוצג קנ"ג 25, דו"ח ק' 30, עדות ק' 36).

גיבוש המו"מ

28. איוו מסקנה יכול ק' להסיק משיחה זו עם קרומי בנוגע לשאלתו העיקרית: „מה יהיה עכשיו על 'המשא-ומתן' שלנו עם ה-ס"ס?" שתי מסקנות היו ברורות: א) השיחה אשרה לק' מחדש שנציג ה-ס"ס אינו מוכן לנהל מו"מ כלשהו על שאלת השאלות ברגע זה: הגירוש לאושביץ הצפוי ליהודי הונגריה; ב) מצד שני נתנה שיחה זו בידי ק' הישג מוחשי אחד, תוצאה ממשית ראשונה מכל המו"מ שהתנהל עם ה-ס"ס זה חודש ימים: את האשור להגירת 600 עולים, חצים מגיטאות ערי השדה, לפי רשימות של ק'. המו"מ נכנס לאפיק צר, אך מעשי.

משמעות ההסכם עם ה"ס"

מניעי הנאצים — לא רשיונות העליה ולא דמי הקדימה
 29. עצם האפשרות שניתנה לק' להציל 600 יהודים מהשואה — לאו מילתא זוטרתא
 היא. מה הניע את הנאצים לצעד זה ?

600 רשיונות העליה, שהיו לכאורה את נושא האשור הנ"ל, שמשו אמנם עליה ונקודת מוצא למו"מ בענין זה, אך אין בהם כדי להסביר את המניע הנאצי לאשור הנדון. בעלי רשיונות עליה לא נחשבו לבתנים זרים ולא היו להם כל זכויות יתר בעיני הנאצים בתקופה זו ; רק אחרי הפסקת הגירוש השיג קראוס, באמצעות הצירות השווייצית, הכרה כלשהי במעמד מיוחד של בעלי רשיונות עליה. היתרון העיקרי של בעלי רשיונות עליה היה שתורכיה היתה מוכנה לתת להם מעבר לא"י ; אך, "העולים" האלה לא הועברו ע"י הנאצים לגמל קונסטנצה בכיוון לתורכיה, אלא לגרמניה, בכיוון מערבה (אייכמן הבטיח לשלוח אותם לספרד, אבל שלח אותם למחנה ברגן-בלזן, ורק אחרי לבטים ממושכים עלה בידי ק' להשיג העברתם לשווייץ). אייכמן התנגד לכל עליה לא"י, בהתימרו שהבטיח לידידו המופתי למנוע עליית יהודים. לאמיתו של דבר האשור הנ"ל לא ניתן לעליה, אלא להגירה סתם. המהגרים לא נזקקו לרשיונות העליה שעמדו לרשות המשרד הא"י ואף לא צוידו בהם, ואותו החלק מקבוצת ברגן-בלזן שעלה בסופו של דבר (אחרי מלחמת העולם) משווייץ לא"י, נזקק לרשיונות עליה חדשים, שהוגשו אז בקשיים רבים (עדות ד"ר הרמן). אחרי שהמשרד הא"י החליט שלא לספל ב,,עליה המוסווית כגרוש" (פסקה 23), הודיע ק' לקראוס כי, "הגרמנים מוותרים על רשיונות עליה ויכולים לסדר עליה גם בלי רשיונות עליה לא"י" (עדות קראוס, י"ד 17). עצם הצעתו של קרומיי להגדיל את מספר המועמדים תמורת תשלום 10 מיליון פגוג, ל-700 (אעפ"י שהיו רק 600 רשיונות עליה), והעובדה שאמנם הוגדל מספר המועמדים בהדרגה ל-1000, ל-1200 וברגע האחרון ל-1300 ושלמעשה נכללו במשלוח ברגן-בלזן 1684 יהודים, מוכיחות שהאשור הנאצי לא היה תלוי כל עיקר ברשיונות עליה.

גם ב,,דמי הקדימה" ששולמו ע"י ק' וברנד מכספי יהודי בודפשט אין לראות את המניע לצעד הנאצי הנדון. "דמי הקדימה" לא שולמו כתמורה בעד אשור הגירתם של 600 עולים, אלא בתור, "דמי כניסה" למו"מ (לפי ביטוי של שטרן), לשם, "קניית רצון טוב" (כפי שהסביר פרוידהגר). קרומיי גבה את הסכום של 6 וחצי מיליון פגוג כחוב המגיע ל-ס"ס, חוב שנפרע כמעט במלואו לפני השיחה של 2.5 (השיעור האחרון של 1 מיליון פגוג, שקרומיי דרש אותו כ,,מגיע מזמן", נגבה מק' למחרת השיחה הנ"ל כתנאי מוקדם למתן רשיון לבסיעתו לקלוז') (עדות ק', 38, דו"ח ק', 31). קרומיי העיר לק' באותה שיחה בקשר לדרישת 10 מיליון פגוג בעד 100 נפשות נוספות, שה-ס"ס קבלה הצעות, "הרבה יותר מושכות", וספר לו שמשפחה יהודית בת 3 נפשות הציעה 3 מיליון פגוג בעד רשות הגירתה ; ואמנם באותו פרק זמן העבירה משפחת מנפרד וייס הידועה את כל הקונצרן שלה, שהקיף חלק גדול מכל מפעלי התעשייה של הונגריה, ל,,נאמנות"

ה-ס"ס תמורת הצלת 40 נפשות של בני המשפחה. מתן רשות הגירה ל-600 נפש ללא תשלום היה איפוא, "מתנה" יוצאת מן הכלל לפי מושגי ה-ס"ס. אפילו בזקוף את כל דמי הקדימה ששולמו בעד הכניסה למ"מ על חשבון האשור (מה שאינו מוצדק לפי האמור לעיל), הרי שולם בעד 600 נפשות אלה סכום כולל (6 וחצי מיליון פנגו) המהווה רק שני שלישים מהסכום הכולל שקרוימי דרש בעד 100 נפשות נוספות (10 מיליון פנגו). העובדה שבאותו הזמן לא נדרש תשלום (או תשלום נוסף) בעד אשור הגירתם של 600 הנפשות הנ"ל לא מנעה אמנם את אייכמן ואת ראש המחלקה הכלכלית של ה-ס"ס, קורט בכר, מלדרוש בשלב יותר מאוחר 1000 דולר לגפש בעד כל משתתפי משלוח ברגן-בלזן, ובכלל זה 600 הנפשות הנ"ל, ולגבות את התשלום הזה מאת ועדת ההצלה בבודפשט בטבין ובתקילין, לפני שהרשו למשלוח ברגן-בלזן לעזוב את בודפשט; אבל סחיטה כספית מאוחרת זאת גולדה במסבות חזשות, ואין בה כדי להסביר את מתן האשור המקורי ע"י קרוימי ב-2.5.

השאלה חוזרת איפוא למקומה: מה הניע את קרוימי להעניק לראש ועדת ההצלה היהודית, ביום שהתיאש מהמו"מ על גורל יהודי הונגריה וראה את הגרוש הטוטאלי כבלתי נמנע, את האפשרות להצלת 600 יהודים מהשואה המתקרבת? דרכם של הנאצים לא היתה לגמול חסד ליהודים. תפקידו של מפקד, "קומנדו-היהודים" לא היה להציל יהודים, אלא להשמידם. ממה נבעה נדיבות לבו הגדולה?

המקרה הנדמה של פרוידיגר

30. הרקע הכללי להערכת התנהגותו של קרוימי הובהר במידה רבה ע"י עדותו הכנה והמאלפת של מר פרוידיגר, חבר מועצת היהודים, שברח באוגוסט 1944 מבודפשט לרומניה וחיבר בספטמבר של אותה השנה דו"ח קצר (מוצג קנ"ג), בו רשם את זכרונותיו הטריים מהתקופה שעברה (ממרץ עד יולי 1944). בעדותו אישר פרוידיגר את נכונות הדו"ח הנ"ל והרחיב את הדיבור על פרטיו. בע"א 34—35 של הדו"ח נאמר:

"כבר בזמן שהונהגה שיטת הגיטו היה הדבר למנהג קבוע לפנות — לפי פקודה של ויסליצני או אייכמן — מגיטאות ערי השדה אנשים פרומינגטיים אחדים, בעלי ערך מיוחד ליהודים, או קרוביהם של אנשים כאלה וכן את ראשי מועצות היהודים של ערי השדה, ולהעבירם לבודפשט. צעד זה נעשה באמת הודות ליזמתה של מועצת היהודים המרכזית, שהיתה מיוצגת ע"י פרוידיגר.

אחרי מו"מ ארוך עם אייכמן הצליח ד"ר קסטנר, שמוצאו היה מקלון, להציל 380 אנשים מעיר זו... כל האנשים שניצלו מגיטאות ערי-השדה הועברו למחנה מייחסים ברחוב קולומבוס (,מחנה קולומבוס"). מחנה זה הותקן ללא ספק הודות לד"ר ק, והוא ראוי לשבח על יצירת מקום מקלט זמני לפחות...

שום רגשות אנושיים לא הניעו את ה-ט"ס לפעולה זו. הם נהגו ליצור בכל ארצות הכיבוש מחנות מיוחדים כאלה, כדי שיהיה בידם מלאי של אישים, "העוברים לסוחר" (שאפשר לסחור בהם), במקרה שתתגשם איזון תכנית הגירה, או פשוט כדי להעמיד את האישים האחראיים, שהם נשאו ונתנו אתם בעניני האוכלוסיה היהודית, תחת התחייבות".

בעדותו הבהיר פרודיגר את הקטעים הנ"ל בפרטים נוספים. הוא ספר שבסוף אפריל, כשהושלם ריכוז הגיטאות של "האזורים המלחמתיים" בצפון-מזרח הונגריה בלבד, הלך יחד עם ד"ר ריינר, אחד הפקידים הגבוהים של מועצת היהודים, למשרדו של קרומני, כדי לבקש את שחרורם של הוריו הזקנים של ד"ר ריינר מהגיטו.

„אייכמן תפס אותנו ושאל: מה רוצים היהודים פה? ספרנו לו על ההחלטה שקבלנו. הוא אמר: כן, הוא נתן פקודה להביא את היהודים של הושטו הזה לריכוז, מפני שהרוסים עומדים בצד השני של הקרפטים ואי אפשר שהיהודים יסתובבו הפשיים, כי הם אויבים; על כן צריך להעבירם למחנה ריכוז. הוא אמר לנו שעלינו לשמור על הנקיון ועל הסדר שם, כדי שהכל יהיה בסדר שאנו, היודנט, נשמור שהכל יהיה בסדר.

איך הייתם יכולים אתם לשמור ממקומכם על הסדר שם?

לתת פקודה מבודפשט לאנשים שם.

ההיה לכם קשר מבודפשט?

עד הריכוז היה. אסור היה אמנם לנוע ברכבת, אבל בכל זאת זה היה אפשרי, אם כי לא קל. ד"ר ריינר שאל: איך אפשר לשמור על השקט — כי אייכמן חשש מאד ממגיפות — אם גותניט רק מטר מרובע אחד לאדם, איך אפשר לשמור על הסדר? ומה יהיה עם ההורים הזקנים? הוא אמר: יש לי אבא בן 82 ואם בת 80, האם הם אויבים, למה צריך לקחת אותם למחנה ריכוז? על כך הוא אמר שהקרוכים בדרגת קרבה ראשונה — יש להביאם לבודפשט. שאלתי: מה היא דרגה ראשונה? על כך הוא אמר: אב, אם, בן, בת, איש ואשה.

של מי?

הכוונה הייתה: של חברי היודנט בבודפשט. הוא אמר: יש להביא אותם לבודפשט. שאלתי: האם הכוונה גם לאחים ואחיות? על כך הוא אמר: זו כבר דרגה שניה, אבל בכל זאת גם אותם. הוא אמר לנו לתת לו רשימה של כל אותן המשפחות של חברי היודנט שיש להם קרובים בדרגת קרבה ראשונה באזור ההוא. הרשימה נעשתה. אני לא השתתפתי בזה, כי לא הייתה לי משפחה בדרגה זו. ד"ר ריינר קבל באמת את כל המשפחה שלו,

אבל כהן פרנקל — אמו ואחותו — וגם אחותו של ד"ר וילהלם — גורשו. לאחר זמן בקשנו מוסיציני להרחיב את המסגרת ולהביא את כל חברי היודנרט. הוא הסכים. הוא אמר: אנו מוכנים לשלוח אליכם את המנהיגים של כל קהילה וקהילה, של כל מקום ומקום, תערכו את הרשימות ותעבירו אותן אלי. היו מקומות שהצלחנו. אבל ב-80% לא הצלחנו.

השלמו בעד זה כסף?

לא. זה כבר מה שאמרתי קודם בקשר לויסליצני, שהראה כאילו הוא רוצה לעזור לנו.

בוה הוא עזר?

כן, בוה הוא עזר.

גם אייכמן עזר?

הוא נתן את הפקודה על בקשתו של ד"ר ריינר. לאחר המעשה אני רואה כי הוא עשה זאת רק כדי לחייב אותם.

במה לחייב אותם?

הוא נותן לד"ר ריינר את הרשות להביא את הוריו ומשפחתו כדי שיהיה יותר בשקט. אדם קרוב לעצמו, ואם הורגים את המשפחה שלו, זה יותר נורא."

(כ"ג 37) „מזה היתה מטרת הנאצים בזה שהם שחררו חלק קטן מהיהודים?

או אנחנו קבלנו זאת בתודה רבה, מפני שחשבנו שהצלנו לכל הפחות אחד או שניים. אחרי המעשה אני ראיתי שהם עשו זאת כדי לבלבל את האנשים, שכל אחד יהיה טרוד במחשבה שהוא יהיה בין אותם האנשים שכן מצילים אותם. זו היתה התכנית שלהם. הם ידעו את הפסיכולוגיה האישית של האנשים היטב."

בנוגע לדברי הדו"ח שלו (ע' 35) המובאים לעיל —

„כדי להעמיד את האישים האחראיים, שהם גשאו ונתנו אתם בעניני האוכלוסיה היהודית, תחת התחייבות" —

נשאל העד (כ"ד 49):

„ואת אדוני אמר אתמול גם על אנשים מערי השדה?

כן, בזמן שכתבתי את הדו"ח הזה כבר היה ברור לנו שהנאצים לא עשו שום דבר בחינם. הם עשו טובה קטנה, אבל לא טובה בשבילנו, אלא בשבילם. הם נתנו להציל 10 או 1000 יהודים, כדי לתפוס את האחרים ביתר קלות."

מטרת הנאצים — שתוף פעולה

31. מעדותו המפורטת של פרוידג'ר מתברר שלא רק קרומיי וויסליצני, אלא גם התליין אייכמן עצמו הציל יהודים — ללא רישיונות עליה וללא תשלום כסף. „מיוחסים" אלה, בין שהיו קרובים של חברי מועצת היהודים המרכזית ובין שהיו ראשי מועצות היהודים המקומיות, הועברו לפי פקודת אייכמן או ויסליצני מערי השדה לבודפשט, לפי אותה שיטת רשימות שהוסכם עליה גם בין קרומיי וק'. פרוידג'ר אף הוסיף והעיד שגם הוא והקבוצה שלו (הכוונה לחוג קטן של חוזרים שעסקו יחד עמו בהצלה) ערכו רשימות, ושהוא מסר אותן או לויסליצני ישר, או לק', שמסר אותן לויסליצני. הוא אמר (כ"ג 38):

„אנו בקשנו תמיד את הרב או את ראש הקהילה, אם ידוע להם. אחר-כך ידענו מהגרורש לאושביץ ובקשנו משפחות שאנחנו יודעים שיש בהן הרבה ילדים מפני שכבר אז ידענו שהילדים הולכים למוות; אבל גם אי אפשר היה לתת אלא 4, 5, 6 משפחות מכל מקום."

לא היה איפוא כל הבדל עקרוני בין שיטתו של פרוידג'ר ושל ק', ששתיהן גבעו ממקור אחד: ממפקדת „קומנדו-היהודים" — אייכמן, קרומיי, ויסליצני. אמנם מפעלו של ק', שנקרא „עליה לארץ", היה מכוון להגירה ולא רק להעברה לבודפשט, ורשימותיו — כפי שטבעי הדבר — כללו בעיקר עסקנים ציונים; עוד הבדל היה שמפעלו של ק' היה בעל מימדים יותר גדולים מאשר של פרוידג'ר, שלא הלך בגדולות. אבל ביוס לכוונותיהם של הנאצים בהצלת „המיוחסים" היהודים אין חשיבות להבדלים אלה.

מארגני ההשמדה ומבצעי (אייכמן, קרומיי, ויסליצני) אפשרו גם לק' וגם לחברי מועצת היהודים בבודפשט להציל את קרוביהם וחבריהם בערי השדה „חינם", כדי „לחייב" הן את המצילים (ק' וחברי מועצת היהודים בבודפשט) הן את הניצולים (מנהיגי הקהילות ויתר „המיוחסים" בערי השדה), לקרב את אלה ואלה למשטר הנאצי ולעשותם תלויים במשטר זה ומעוניינים ברצונו הטוב בתקופת בצוע תכנית הגרורש הטוטאלי, בקצור — כדי להביא את מנהיגי העם, הן בבודפשט הן בערי השדה, לידי שתוף פעולה עם הנאצים בתקופת השואה.

אין זאת אומרת שכל הנוגעים בדבר נתפתו ע"י הפיתוי או הושחתו ע"י השוחד הנאצי ואמנם נהפכו למשתפי פעולה; אינני קובע את זאת ואני רחוק מלהאמין בואת. להיפך, אני מאמין שפרוידג'ר, שטרן, ניסן כהן, ד"ר וילהלם ויתר חברי מועצת היהודים של בודפשט היו בעלי שיעור קומה מוסרי מספיק כדי לעמוד בפני הפיתוי והלחץ הכבד שהופעל עליהם ע"י המשטר הנאצי, ולא נהפכו למשתפי פעולה.

אבל לפי כל המסכות שהוכחו אין ספק במזימותיהם של הנאצים בענין זה, לא במקרה השמיע אייכמן, לפני שנענה בקלות כה מפתיעה לבקשתם של פרוידג'ר וריינר

בנוגע להעברת הוריו של הלה מהגיטו לבודפשט ואף התייב את פקודתו, מבלי שנתבקש, על קרוביהם של כל חברי מועצת היהודים — לא במקרה השמיץ בעת ובעונה אחת עם „גמילות חסד“ זאת את הדרישה שמועצת היהודים תודאג ל„סדר, נקיון ושקט“ בגיטאות. עדותו הספונטנית וגלוית הלב של פרוידגור, חבר מועצת היהודים, על דרישה זו של אייכמן עשויה לעורר אימון יותר גדול מאשר הכחשותיו היתרות של ק' באמרו בחקירת שתי וערב (ע' 243):

„אייכמן ויתר הגרמנים לא דרשו מאתנו שום דבר חוץ מכסף והצעת ברנד... לא דרש שום דבר בקשר לארגון ההייים היהודיים בהונגריה... לא העיז לדריש דבר בנוגע להלך הרוחות של היהדות בהונגריה. מאתנו לא דרש זאת, היה לנו הכבוד שלא העיז לעשות את זה. מפני שידע שזה יהיה לשווא. הוא אפילו לא ניסה“.

בהמשך פסק הדין עוד נזכרה לדעת מה אייכמן העיז ולא העיז לדרוש. גם דברי פרוידגור בדו"ח (הגושא תאריך 1.10.44) שרק לאחר מעשה נתחזרו לו מזימותיהם של הנאצים די צרכן, משכנעים יותר מעמדתו של ק', אשר בדו"ח שלו משנת 1946 מתעלם מעצם קיום מזימות כאלה כלפינו ונוקט עמדה זו עד היום. אבל אין אנו דנים בשאלת מחשבותיו של ק', אלא במטרותיו של קרומיי.

הנני משוכנע שפרוידגור צודק בקבעו (לעיל) כי הנאצים לא עשו דבר חינוך, וכי הם נתנו להציל מספר קטן של יהודים, „בדי לתפוס את האחרים ביתר קלות“. גם קרומיי לא נתן לק' להציל 600 יהודים חינוך.

מועצת היהודים

32. במקרים הנזכרים בעדותו של פרוידגור — פקודות אייכמן וויסליצני להעברת קרוביהם של חברי מועצת היהודים המרכזית וראשי מועצות היהודים המקומיות לבודפשט — טבעי הדבר שהנאצים ציפו לשתוף פעולה כתוצאה מיחס מיוחד זה כלפי חברי מועצות היהודים או קרוביהם. עצם המוסד של „מועצת היהודים“ הוקם לפי פקודות הנאצים והוות חלק משיטתם הבדוקה (שברנד בעדותו (ע' 646) וברדו"ח שלו (מוצג ל"ט, 16) ועדים אחרים הרהיבו עליה את הדבור) לארגן את היהודים ע"י יהודים ולבצע את פעולותיהם נגד היהודים באמצעות יהודים. אין איפוא כל פלא שהנאצים השתמשו כלפי חברי המועצות האלה בכל אמצעי הפיתוי והידוק הקשרים כדי שיהיו מעוניינים למלא את תפקידם ביתר רצון.

ברדו"ח של ק', בפרק „מועצות היהודים בהונגריה“ (ע' 66—88) נאמר בין היתר:

„המחלוקת על מועצות היהודים היתה ידועה לנו בבודפשט זמן רב לפני הכיבוש מספוריהם של פליטים פולנים, סלובקים, אוסטרים וכו'. מועצת היהודים, שנולדה מתוך המצוקה התחומית... היתה לבסוף למכשיר במנגנון

ההשמדה. מרגע זה החלה הבעיתיות האיומה של מועצת היהודים. אם היא פועלת ומצייתת, עשויה היא להחיש את תהליך החסול. אם היא מסרבת לציית, היא מביאה לידי פעולות תגמול נגד הציבור, בלי כל בטחון שערכבה בזה את תהליך החסול... כמעט בכל מקום באירופה הלכו מועצות היהודים בדרך אחת. בהדרגה הובאו לצייתנות".

... (ר' להלן, פסקה 68).

„אשר להונגריה, מועצות היהודים בערי השדה בשמרו ע"י הקצב המדהים של ההשמדה מפני הצורך לקבוע תור, להרכיב משלוחים לאושוויץ. הם כמעט לא ידעו יותר, ואולי פחות, מאשר היהודי הממוצע, מה צפוי להם ע"י גיטו וגרוש. הם הוטעו ע"י שמועות שווא בדיוק כמו כמה מקודמיהם בשארית אירופה, או הם גמנעו — מפחד, מיצר קיום עצמי, ממורא התוצאות — מלהפנות את תשומת לבם של ההמונים לסכנה המאיימת. השאלה תשאר פתוחה לעולם אם ובאיו מידה היו יכולים לחדור (ללב ההמונים) באזהרה שכזאת... ראשי מועצת היהודים של בודפשט: שמואל שטרן, קרל וילהלם ויותר מאוחר לודיג שטקלר, נתנו דוגמאות של אומץ לב אישי והקרבה עצמית, שאינן נופלות בחשיבותן המוסרית מהשגיאות שנעשו".

ובהקדמה לדו"ח של ק' (ע' 9) נאמר: —

„המאמצים המאוחדים של המתבוללים והציונים, הניאולוגים והחרדים תרמו בבודפשט תרומה רבה לפעולת ההצלה. שמואל שטרן וד"ר וילהלם קרולי בראש הניאולוגים ופיליפ פרוידיגר (עד לצאתו מהונגריה) בראש החרדים עשו כל מה שהיה בידי אנוש לעשותו".

אין מתפקידנו לדון כאן במועצות היהודים אלא במידה שהדבר נוגע לק', הצד הנוגע לק' הוא שכל המסכבות מצביעות על כך כי נדיבות לבם של ראשי ה-ס"ס כלפי ק' בענין הצלת המיוחסים נבעה מאותם המניעים ובאה לאותה המטרה כמו נדיבות לבם הדומה כלפי פרוידיגר ומועצות היהודים: היה בזה משום נסיון להביא את ק' ואת מועמדי המיוחסים לידי שתוף פעולה עם המשטר הנאצי בתקופת השואה.

ועדת ההצלה הציונית כמרכז התנגדות אפשרית

33. התועלת שמועצת היהודים בבודפשט יכלה להביא למשטר הנאצי היתה מוגבלת ע"י עצם ידיעת הציבור היהודי כי המועצה מהווה מוסד רשמי שנוצר ע"י השלטון הנאצי (חבריה היו ברובם ראשי הקהילות ונציגים רשמיים אחרים של היהדות ההונגרית, שנתמנו ע"י הנאצים בעל כרחם ולא היו בני חורין להתפטר) וכי הפקודות, הדרישות וההודעות המועברות ע"י המועצה אינן אלא פקודותיו, דרישותיו והודעותיו של השלטון. סמכותה המוסרית של המועצה בקרב היהודים לא יכלה איפוא להיות מלאה.

לא כן ק' וחבריו — ועדת ההצלה הציונית. ועדת ההצלה לא נתמנתה ע"י השלטון העוין, אלא ע"י הסוכנות היהודית לארץ-ישראל וההסתדרות הציונית בהונגריה. פעולותיה לפני הכיבוש הנאצי היו בלתי חוקיות ודרשו אומץ לב, מסירות אישית ונאמנות יהודית מכל חבר. מהתחלות קטנות בשנת 1941 התפתחו פעולות הועדה במשך השנים 1942—1943 לעבודת ההצלה ענפה — עד שבתקופת הכיבוש הנאצי לא רק הפליטים וארגוני החלוצים, שמאז ומתמיד היו קשורים עם הועדה ועבודתה, אלא גם היהודי הפשוט החל לשאת את עיניו לפעולות ההצלה הציונית. בדו"ח של ברנד (מוצג ל"ט), שאושר בעדותו כנכון בעיקרו, אם כי מוגזם במקצתו, נאמר (ע' 9): —

„בצועה של עבודה זאת (עבודת ההצלה ע"י הועדה) הביא במרוצת הזמן להכרת היהדות ההונגרית הכללית בהצלחות שהושגו ע"י הציונות. לבסוף התפתחה מכאן הנהגה שלמה של עיגול הכלל היהודי ע"י הציונים. במלים אחרות: העובדה שהתנועה הציונית חשה באופן אינסטינקטיבי — אמנם מאוחר, אבל עדיין במועד — בדרישה הממשית של המוני היהודים להצלה, הביאה לכך שהנהגת היהדות עברה בהדרגה לידי הציונים והמוני היהודים החלו לבטוח בציונים”.

יתר העדים (החלוצים, פרוידגר, קראוס ואחרים) אשרו את דבר ההשפעה הגוברת והולכת של הציונים בכלל, וועדת ההצלה בפרט, על הציבור היהודי הכללי. העובדה שהועדה קיימה בתקופת הכיבוש הנאצי את הקשר עם הסוכנות היהודית בקושטא ועם הגיינט בגציבה הגדילה את סמכותה בקרב היהודים.

ועדת ההצלה וארגוני החלוצים הקשורים אליה היו גם את הגרעין בכוח ל„הגנה” בהונגריה. ד"ר בר-צבי (שוייגר), עורך-דין וציוני ותיק מסובוטיצה שביגוסלביה (שארנן בשנת 1941, אחרי ספוח אזור מגוריו להונגריה, פעולות התנגדות וחבלה נגד הצבא ההונגרי ונאסר ב-1941 ו-1942 פעמיים בקשר לפעולות מסוג זה ופעם שלישית בשל האשמה דמיונית של „ארגון התנקשות בחיי היטלר בקונגרס הציוני בגציבה ב-1939”) ניסה לארגן בשנים 1941—1943 גרעיני התנגדות יהודית בהונגריה — נסיונות וגשושים שנכשלו בגלל שאננותם ואי-רצונם של היהודים בני הונגריה שאליהם פנה. שוייגר, שהיה חבר ועדת ההצלה וידידו של ק' נתמנה בסוף 1943 או בתחילת 1944 ע"י הסוכנות היהודית בקושטא למפקד ה„הגנה” בהונגריה. באותו הזמן הוחלפו מכתבים בין קושטא והועדה (שוייגר וק') על תכנית הסוכנות היהודית לשלוח קציני „הגנה” אחדים מא"י להונגריה, ושוייגר הכין לפי דרישת הסוכנות תעודות בשביל גבר ובחורה שיעברו את הגבול מיגוסלביה להונגריה. שוייגר, ברנד וק' נחשבו ע"י מוסדות הישוב בא"י כנאמני ה„הגנה” בהונגריה, ושמותיהם וכתובותיהם נמסרו לצנחנים יואל פלגי, חנה סגש ופרץ גולדשטיין, שנשלחו דרך יגוסלביה להונגריה (ר' להלן). קריאותיהם של ראשי הישוב העברי בא"י — של יצחק בן-צבי, משה שרת, יצחק גרינבוים — שעודדו את יהודי הגולה להתגוננות והתנגדות, נשלחו לוועדת ההצלה בבודפשט. עם

הכיבוש הנאצי הקימו התנועות החלוציות, "מפקדה" משלהן בבודפשט, שארגנה את פעולות ההסברה, הבריחה, ההתחפרות וההכנות להתנגדות. פליטי החרב שחזו את ההשמדה הנאצית מברשם ניסו להוציא את יהודי הונגריה משאננותם, להזהירם מפני תאי הגזים המוכנים להם באושביץ ולעוררם להתנגדות והתנגדות להשמדה.

חששות הנאצים מפני התנגדות

34. אייכמן ועוזריו ידעו מראשית הכיבוש על קיום ועדת ההצלה, פעולותיה וקשריה. כבר בשנים 1942—1943 השתתפה הועדה, באמצעות הועדה של ברטיסלבה, במו"מ כספי עם ויסליצני בנוגע להפסקת השמדת יהודי סלובקיה. וינגר ושמייט, קציני הצבא הגרמני שעמדו בראש הרגול הנגדי הגרמני בבודפשט לפני הכיבוש (דו"ח ק', 13—14, דו"ח ברנד, 18), שמשו סוכנים ובלדרים של הועדה. רשת הרגול הנאצית היתה פרושה על הונגריה זמן רב לפני הכיבוש והגייס החמישי הכין את הכל לקראת הכיבוש (דו"ח פרוידהגר, 1). וזנמאיר, השליט הנאצי של הונגריה מאז הכיבוש, נשלח בשנת 1943 פעמיים להונגריה ומסר לריבנטרופ והימלר דו"חות מפורטים, שעסקו בעיקר בשאלת היהודים בהונגריה (פסק-דין וזנמאיר, מוצג 32, 137). ביום כיבוש בודפשט הופיעו קציני ה-ס"ס עם רשימות ארוכות, שלפיהן נאסרו כל ההונגרים שנחשבו כמסוכנים או עוינים למשטר הנאצי (פרוידהגר, דו"ח 1—2): —

„כל מי שהיה ידוע כאנטי-נאצי או לא פרו-גרמני לגמרי נאסר... במשך 36 שעות פונתה הבמה הציבורית מכל האישים האמיצים ובעלי ההכרה... שהיו יכולים לגרום קשיים לגרמנים... הדרך היתה פנויה להרפתקנים המדיניים והכלכליים, לפוליטיקאים שכל מטרתם היתה להשיג את הכוח שהם נכספו לו ושלמענו היו מוכרים את נפשם לשטן“.

שוויגר נאסר ב-4.4 ע"י קציני ס"ס, שבאו באופן מיוחד במטרה זו לסובוטיצה, והועבר לבית הסוהר של הגיסטפו בבודפשט ומכאן באמצע יולי למחנה הריכוז וההשמדה של מאוטהאוזן. כל מאמציו של ק' לשחררו כחבר הועדה (השווה להלן את שחרור חבר הועדה טילגי על פי התערבותו של ק') לא הועילו, אך הוא נשאר בחיים במאוטהאוזן (אם בדרך נס ואם, כעדות ק' (69), הודות לחסותו הוא) ושוחזר משם לפי בקשת ק' ע"י פעולה מיוחדת של בכר בסוף המלחמה (ר' להלן).

בין אם הנאצים ידעו — מה שמתקבל על הדעת לפי כל הנתונים הנ"ל — ששוויגר והועדה היו מעורבים בתכניות „הגנה“, ובין אם לא ידעו, ברור וגלוי היה לכל, ואין צורך לומר לגיסטפו ולאיכמן, שהפעילים הציונים, הפליטים והחלוצים, המרוכזים בועדת ההצלה ומסביב לה, מהווים את האלמנט התוסס והפעיל ביותר בקרב יהודי הונגריה, גרעין ההתנגדות בכות, העשוי להיפך, בבוא השואה, למרכז התנגדות בפועל. הנאצים למדו את לקח גיטו ורשא וגיטאות אחרים ונוכחו לדעת שהיהודים עשויים למכור את חייהם ביוקר, אם יודרכו כהלכה. הנסיון לימד את הנאצים שהציונים מהווים בכל

מקום את האלמנט „האקטיביסטי“ באוכלוסיה היהודית, המסוגל להעמיד מתוכו את המנהיגים להגנה ולפעילות אנטי-נאצית.

הצורך, שהכין את צעדיו לקראת הגרוש הטוטאלי, חשש להפרעת תכניותיו ע"י התנגדות יהודית. אייכמן — כפי שק' מציין בדו"ח (לעיל) במרכאות, כאימרתו של הצורך עצמו — „לא רצה בורשא שניה“. מהרגע הראשון של הכיבוש שקדו ראשי ה-ס"ס על הרגעת היהודים ע"י הבטחות שווא, „כדי למנוע פניקה אפשרית וכל נסיון התנגדות“ (דו"ח פרוידהגר, 7). ויסליצני, שהופיע יחד עם קרומיי בפני אסיפת כל מנהיגי היהודים, „הזהיר מפני יצירת פניקה“ (עדות ק', 18) והבטיח למנהיגים שלא יאונה ליהודים כל רע, „אם ישתפו פעולה ללא חיכוך“ (דו"ח פרוידהגר, 7). פרוידהגר מספר בעדותו (כ"ג 36) על מקרה מאלף שקרה לו באמצע יוני, בזמן שרכבות הגרוש מערי השדה נסעו זה חודש ימים במלוא הקיטור לאושביץ ללא הפרעה והוחל בריכוז יהודי בודפשט בבתיים מיוחדים; מועצת היהודים נצטוותה לבצע את פקודת הריכוז, ופרוידהגר הלך לקרומיי במשרדו על הר-השוברים, שם היו מרוכזים כל משרדי ה-ס"ס, הגיסטפו וה-ס"ד („זיכרהייטס-דינסט“ — שרות הבטחון הנאצי), כדי לבקש ממפקד „קומנדו-היהודים“ להאריך את הארכה הקצרה שניתנה לבצוע הפקודה. קרומיי שלח אותו למשרד ה-ס"ד באמרו שאחד הקצינים שם רוצה לדבר אתו.

„זה היה קצין צעיר, כמו אצלנו סגן. הוא אמר לי: תשב. וברגע הראשון היה מוזר לי הדבר, כי אני לא ישבתי בפני גרמנים. הוא סגר את הדלת ונתן לי סיגריה ושאל אם אני רוצה לעשן... הוא שאל אותי כמה דברים ובתוכם: אתם מבצעים ריכוז של היהודים בבודפשט? אמרתי: כן, העניין הוא בתוך בצוע מלא. בתוך השיחה שאל אם זה נעשה בשקט, אם היהודים לא עושים התנגדות נגד זה. לקחתי את הסכין הקטן שהיה בכיסי ושאלתי: עם הסכין הזה? ולא אין לנו נשק. אמרתי שלא יפחד שאנחנו עושים מרד או התנגדות נגד זה. דברנו עוד הרבה... היתי אצלו 4 שעות וסוף כל סוף לא ידעתי מה הוא רוצה. אח"כ עלתה מחשבה בלבי שהוא רצה לשמוע ממני אם יש התנגדות בין יהודי בודפשט בענין זה.“

השאלה לפנינו איננה אם היה ליהודים נשק ואם היו קיימים הנתונים האובייקטיביים והסובייקטיביים הדרושים להתנגדות או התגוננות מוצלחת; רוב העדים שללו את הנתונים הנ"ל בתקופה זו (עד להפסקת הגרוש). השאלה היא אם הממונים על ההשמדה חששו ממשי להפרעת תכניהם ע"י היהודים ומה היה היסוד לחשש זה. קיום החשש הזה הוכח לא רק ע"י העדויות הישירות הנ"ל, אלא באופן יסודי ע"י כל ההוכחות המסיבות במשפט זה: רבוי התכסיסים ואמצעי ההזריות שהנאצים השתמשו בכל שלבי ההכנה והבצוע של הגרוש, נתוק הקשר בין היהודים ע"י איסור נסיעה וטלפון, בידוד היהודים בגיטאות, פעולות הארגוע, הסחת הדעת וההטעה השיטתית והמשוכללת

של היהודים בכל השלבים ובכל המקומות החל משיחותיהם השונות של קרומיי וויסליצני עם מנהיגי היהודים ועד לשמועות „קינר-מיוז” והגלויות מ„ולדזי” — כל העובדות האלה מעידות על שקידתם היתרה של הנאצים למנוע כל התנגדות או הפרעה לבצוע תכניתם והסיבה לכך ברורה: לאור הזמן המוגבל (או הבלתי ידוע מראש) וכוח האדם המצומצם שעמדו לרשותו של אייכמן, לרגל המצב המלחמתי והבין-לאומי הקשה של גרמניה ושווי המשקל העדין בהונגריה המתוארים לעיל (פסקה 3), לא יכלו הנאצים לתכנן את גרוש 800.000 יהודי הונגריה כמבצע צבאי טהור, כלומר כפעולת כפיה נגד אוכלוסיה אזרחית, אלא כמבצע המבוסס בחלקו על השתתפות מרצון של הקרבנות (המרומים, המדוכאים והבלתי מאורגנים) עצמם בבצוע התכנית. תכנית מסוג זה היתה וקוקה מצד אחד לשתוף פעולה מכסימלי (בידעין או בלא יודעין) של היהודים — ומכאן המאמצים המרובים להוליך שולל, לפתות ולשחד את מנהיגי היהודים; מצד שני יכלה תכנית מסוג זה להתערער ע"י אזהרת ההמונים מפני הסכנה האמיתית, ארגונם להתנגדות פעילה או סבילה, בריחה מאורגנת מהגיטאות, הבלה בפסי הרכבת העוברים את הונגריה והקרפטים בדרך לאושביץ, וכל פעולת התנגדות או הפרעה אחרת — ומכאן החשש המיוחד מפני הציונים ותשומת הלב היתרה שהוקדשה לועדת ההצלה הציונית.

פניות ק' בהתקרבות לנאצים

35. אישיותו ואופן פעולתו של ק' עשו אותו למטרה נוחה למזימותיהם של אייכמן וחבר מרעיו להביאו לידי שתוף פעולה והקלו עליהם את מלאכתם. ק', שהיה „המומחה הפוליטי” בועדת ההצלה, הציע בראשית תקופת הכיבוש שהוא וברנד ינסו ליצור מגע עם השלטון החדש, והצעתו נתקבלה ע"י הועדה „פה אחד” (עדות ק', 19—20, 24). מבלי להתחשב בכך שויסליצני כבר הציע לפרוידיגר מו"מ כספי על יסוד מכתבו של הרב וייסמנדל, שהופנה אל נציגי כל הזרמים ביהדות הונגריה ושתכנו תובא ע"י פרוידיגר לידיעת כל הנוגעים בדבר, פנו ק' וברנד מעל לראשו של פרוידיגר באמצעות סוכניהם הגרמנים אל ויסליצני בשאלה אם הוא מוכן לנהל עם „ועדת ההצלה הבלתי לגלית” מו"מ כספי, לפי עצם יסודות מכתבו של הרב וייסמנדל („תכנית אירופה”), על „עתידה של יהדות הונגריה”. בפניה ישירה זאת של ק' וברנד אל ויסליצני היה לא רק משום חתירה תחת מעמדו של פרוידיגר, שייצג בשלב מוקדם זה את כל זרמי היהדות מול ויסליצני, אלא גם משום פעולה בלתי מוסמכת ובלתי אחראית לגבי הרוב הגדול של יהודי הונגריה (הניאולוגים והחרדים) שלא ייפו את כוחם של ק' וברנד לנהל מו"מ עם הנאצים על עתידם וגורלם. בעדותו (ע' 24—25) מנסה ק' לתרץ את התנהגותו זאת בספור שלפני פנייתו אל ויסליצני התייעץ עם מנהיגי החרדים והניאולוגים, פרוידיגר והמנות שטרן, וקבל את הסכמתם הקודמת לצעד זה; לספור זה אין זכר בדו"ח המפורט של ק' (ע' 23—26), המזכיר לעומת זה התייעצות של ק' ואחרים עם שטרן אחרי הפגישה עם ויסליצני, התייעצות שבאה לשם נצול השפעתו ועזרתו של שטרן ליצור גיוס הסכום של 200.000 דולר (6½ מיליון פגו), שנדרש ע"י ויסליצני בתור „דמי קדימה” על חשבון הסכום של 2 מיליון דולר שהוצע לו ע"י ק' וברנד. ספורו של ק' בדבר ההתייעצות וההסכמה

הקודמת הנ"ל בסתר ע"י פרוידיקר שהעיד (כ"ג 7) כי ק' העמיד אותו בפני עובדה מוגמרת שהוא מנהל מו"מ עם ויסליצני, וכי רק לצורך הכספים שנדרשו ע"י ויסליצני עשה ק' — באמצעות פרוידיקר — את הכרתו של שטרן. אינני מאמין בספורו של ק' ואני משוכנע שע"י קפיצתו בראש, יחד עם ברנד, פעל ק' באופן בלתי מוסמך והעמיד את המנהיגים האחראיים של רוב יהודי הונגריה בפני עובדה מוגמרת של מו"מ המתנהל בין ועדת ההצלה הציונית וראשי ה-ס"ס.

הנאצים מצדם העדיפו את המו"מ, „הפוליטי“, שהוצע להם ע"י נציגי ועדת ההצלה, על הגישה ההזירה של פרוידיקר, וזמן קצר אחרי פגישתו של ויסליצני עם ק' וברנד סלקו ראשי ה-ס"ס את פרוידיקר מהמו"מ והודיעו שהמו"מ מתנהל עם ק' וברנד בלבד (עדות פרוידיקר, 7). שטרן, פרוידיקר ויתר מנהיגי הציבור היהודי הרחב נאלצו להשלים עם רצון זה של השליט. למעשה היהודית, ששטרן היה יו"ר שלה ופרוידיקר היה נציגה העיקרי במגעה היום-יומי עם השלטון הנאצי (גם ד"ר גיסן כהן, נציג הציונים, היה חבר המועצה), נועד מעמד של מוסד מנהלי גרידא, שעליו לבצע את הפקודות המנהליות של השלטון; ואילו המגע בדרג הגבוה, המו"מ, „הפוליטי“ כביכול, נועד ע"י ראשי ה-ס"ס לק' וחבריו. עובדה זאת שהתבררה על בוריה בעדותו של פרוידיקר (כ"ד 16—17), אושרה ע"י העד קראוס, שזיכה את היועץ המשפטי המלומד בהודמנות זאת בתשובה תקיפה, שלא כדרכו (י"ז, 34):

„ליודנרט לא היה קשר עם השוונברג ?

ליודנרט היה קשר יותר טכני.

אני אומר לך שזו שטות גמורה, שהיה ליודנרט קשר אמיץ דווקא עם אותם האנשים שעסקו בזה.

כנראה שאדוני היה זמן רב יותר בבודפשט מאשר אני. אני אומר שכל היהודים ההונגרים יודעים שכך היה הקשר: הקשר בין ליודנרט לגרמנים היה כמעט קשר טכני, והקשר הפוליטי גם ליודנרט, היה דרך קסטנר.

לא רק בפתיחת המו"מ, אלא גם בהמשכו היתה דרכו של ק' להעמיד את המנהיגים האחראיים של יהדות הונגריה בפני עובדות מוגמרות. בדו"ח שלו (ע' 27) מתאר פרוידיקר את התנהגותו הכללית של ק' במלים אלה: —

„המו"מ שהם (ק' וברנד) נהלו נשמר כאילו בסוד, ולעתים רחוקות קבלו המנהיגים היהודים האחראיים דו"ח כלשהו, דבר שכמעט מעולם לא נעשה ברצונם הטוב. כל פעם שד"ר ק', אחרי הפצרות חזקות של אישים חשובים מסויימים, הואיל למסור הודעה, השתררה בין המאזינים המעטים ההרגשה שדו"חות אלה הושארו במתכוון בלתי שלמים, באופן שאיש חוץ מד"ר ק' לא היה יכול לסקור את מצב הענינים המדייק ולהתחרות אתו על תפקיד המנהיג... עם כל המתניות ניתנה האמת להאמר שהשאלות החיוניות ביותר

שנגעו ליהודי הונגריה נדונו 'de nobis sine nobis' (עלינו בלעדיו), כאילו הוו ענין הנוגע לד"ר ק' והחוג שלו בלבד.

סיכום זה, שאושר ע"י ד"ר פרוידג'ר בעדותו במלואו, הוא בעל משקל יותר לאור המתינות וההתאפקות האפייניים לעד זה. עדותו של פרוידג'ר אושרה לא רק ע"י עדים אחרים, אלא ע"י עובדות רבות המוכיחות את הגישה הנ"ל של ק' בעליל.

חסות נאצית לוועדה

36. ראינו לעיל (פסקאות 30-34) את הענין החוזק שהיה לבעלי תכנית ההשמדה בטפוח יחסים והידוק קשרים עם מנהיגי היהודים בכלל, ועם החוג הצינוגי הפעיל המרוכז סביב ועדת ההצלה בפרט. כן ראינו (פסקה 35) כיצד נצלו את ההודמנות שהוצעה להם ע"י ראש ועדת ההצלה עצמו לבוא אתו בקשרי מו"מ, והעדיפו את המו"מ עם ק' וברנד על המו"מ עם כל גורם יהודי אחר. כאן יש להוסיף שמומן שק' וברנד התייבשו לפני ויסליצ'י בתור נציגי ועדת ההצלה, „הבלתי לגלית" עודדו אותם הנאצים ותמכו בהם בצורות שונות. ק' ויתר חברי הוועדה ונשיהם היו בין המעטים בהונגריה ששחררו עוד בשלב מוקדם מהחובה לשאת את הטלאי הצהוב — אות ששימש לא רק סמל לבזוי היהודי, אלא גם אמצעי מעשי לזהוי היהודים, למקוח עליהם ולהקלת פעולות הרדיפה (עיין ברנד, מוצג ל"ט, 12); אפילו חברי מועצת היהודים לא שוחררו מחובת הטלאי הצהוב (עדות פרוידג'ר, כ"ד 21). ק' וברנד שוחררו מאיסורי השימוש בטלפון, ומכשירי הטלפון הושארו או הוחזרו להם ולוועדה. ק' וברנד (או אשתו) היו בין היהודים המעטים שמכוניותיהם הפרטיות הושארו ברשותם והותר להם להשתמש בהן בכל שעות היום והלילה; מכוניתה של מועצת היהודים, לעומת זה, עמדה לרשותו של פרוידג'ר רק בשעות העבודה הרגילות של המועצה, ובערב לא היה לו אמצעי תחבורה. נסיעת יהודים מעיר לעיר היתה אסורה מראשית הכיבוש, וכל יהודי שנתפס בעבירה על איסור חמור זה נשלח למחנה ההשמדה; ק' נסע באמצע אפריל מבודפשט לקלן ובחזרה, על פי היתר שרות הרגול הנגדי ההונגרי, שהוועדה עמדה בקשר אתו ושהיה כפוף לגיסטפו.

„במקתי בענינים פרטיים. זה הספיק. אפשר היה לבקש היתר כזה לנסוע לערי שדה אחרות" (עדות ק', 237/8).

ב-3.5 נסע ק' שנית לקלן לפי רשיון מיוחד של קרומי, מפקד „קומנדו-היהודים". בזמן הריכוז של יהודי בודפשט לא נדרשו ק' וגב' ברנד (ברנד כבר לא היה אז בהונגריה) לגור ב„בתי יהודים". בראשית אפריל נתפס סילגי, מראשי „השומר הצעיר" בהונגריה ע"י סוכנים נאציים בעת שניסה לבוא במגע עם שליחי הפרטיזנים של טיטו — עבירה חמורה ביותר נגד המשטר הנאצי; ק' אמר לקרומי שסילגי הוא חבר ועדת ההצלה ועוזרו הראשי — וסילגי שוחרר. באפריל נפל בידי הגיסטפו משלוח דאר סודי שנשלח אל הוועדה משווייץ והכיל 270,000 פרנק, 57,000 דולר ו-40—30 מכתבים שנכתבו „בקלות דעת מסוכנת"; קלגס, ראש שרות הבטחון (ס"ד) והגיסטפו, מסר את המשלוח לאייממן

לשם העברתו לוועדה, ואייכמן מסר את הכסף ואת המכתבים לברנד בשביל הועדה (עדות ברנד 679, בונדי גרוס, ב' 73). ליהודים היה אסור להחזיק בכספים, חוץ מסכומי פנגו מינימליים, וכל סכום כסף שנמצא בדיירותיהם הוחרם ע"י השלטונות ההונגריים; אך הועדה ההזיקה בדיירתה סכום כסף גדול בדולרים, פרנקים ופנגו, שהיה מיועד לצרכי הצלה ("טיול"), על סמך הבטחותיהם התוזרות וגשנות של הנאצים לתת לוועדה, "חסות" נגד כל התערבות השלטונות (ד"ר ח' ק', 40). ק' נאסר כמה פעמים ע"י המשטרה ההונגרית וכל פעם שוחרר ממאסרו ע"י התערבות הגיסטפו. ב-27.5 נאסרו ק' ואשתו, גב' ברנד ואופנבך, וכן מארגן, "וטיול", מנחם קליין, ומספר חלוצים ע"י, "הגיסטפו ההונגרית" בקשר לזיוף ניירות לצרכי, "טיול", וגב' ברנד נאלצה להודות שהיא הזמינה את הניירות המזוייפים אצל המדפיס; אח"כ עינו אותה במכות קשות כדי שתגלה את סוד שליחות בעלה, אך היא עמדה בענויים ולא גילתה להונגרים את, "סוד הרייך". הפעם לא הועילה אף התערבותם של ראשי הגיסטפו ו, "קומנדו-היהודים" והיה צורך בהתערבות אישית של וזנמאיר, השליט הנאצי העליון בהונגריה מטעם הרייך השלישי, אצל ראש הממשלה ההונגרי סטויי, כדי להשיג את שחרורם של ק' וחבריו אחרי שישה ימי מאסר; מנחם קליין והחלוצים לא שוחררו (ד"ר ח' ק', 39-41, עדות גב' הנני ברנד). בהודש יוני כבר ידעו השלטונות ההונגריים את הכלל שאי אפשר לאסור את ק', בלי שיקבלו מיד פקודה גרמנית לשחררו (עדות ד"ר ברסלאור, ט' 7). בד"ר של ק' נאמר (ע' 47):

„הקשר עם 'קומנדו-היהודים' נתן לנו מחסה מסויים בשביל חברי הועדה, הן כלפי הגיסטפו הגרמנית הן כלפי הגיסטפו ההונגרית... בפני מסירותיהם של שכנים, שוערים ומלשינים נתן לנו באופן תמוה 'קומנדו-היהודים', דווקא בשביל עבודתנו הבלתי-לגלית מחסה מסויים. אם כן לעתים מוטל בספק ובלתי בטוח“.

הגב' קטרינה סגש, שהייתה כלואה מאמצע יוני עד סוף ספטמבר בבית הסוהר של הגיסטפו ובמחנה עצורים ולא ידעה את כל מה שהתרחש בינתיים בבודפשט, בקרה בשנוע השני של אוקטובר כמה פעמים במשרדו של ק' והעידה לפי תומה (ד' 39-40):

„זה היה בית שהגיסטפו לא נגעה בו“.

כל העובדות הנ"ל מוכיחות שק' וחבריו זכו מאז התחלת המו"מ עם ה-ס"ס לחמיכה וחסות מצד הנאצים, שעשו את הכל כדי לקרבם לשלטונות, ועדת ההצלה „הבלתי לגלית“ נהפכה לוועדה „מטעם“, שעמדה תחת חסות „קומנדו-היהודים“ והגיסטפו.

השאלה כאן איננה, כפי שהוצגה בסיכום היועץ המשפטי המלומד, אם חברי הועדה היו או לא היו יכולים למלא את תפקידם בלי חסות ה-ס"ס. ברור שללא חסות נאצית לא היתה הועדה יכולה להתקיים ולפעול אלא במחתרת. השאלה היא, כפי שהוצגה ע"י הסניגור המלומד: מדוע היו הנאצים מעוניינים בקיום הועדה? מדוע עשו ראשי ה-ס"ס את כל המאמצים כדי לאפשר ואף לעודד את קיום ועדת ההצלה היהודית?

האם משמידים בהפכו למצילים? אותה שאלה התעוררה לעיל (פסקה 29) לגבי אשור „עלית המיוחסים" ע"י מפקדת „קומנדו-היהודים". האם הצלת יהודים היתה חלק מתכנית המשמידים?

אף ק' כותב בדו"ח, בהמשך דבריו על „המחסה התמוה" שניתן לוועדה ע"י „קומנדו-היהודים" (ע' 48):

„לא יכלנו להביט מאחורי קלפיו של אייכמן. אך בעל כרחנו אמרנו לעצמנו: אם אייכמן מקבל את פנינו בכלל, אף עושה לנו הנחות קטנות, אם הציר הגרמני וזנמאיר מתערב למענו בגלוי אצל הממשלה ההונגרית, אין להעלות על הדעת שהם עושים את זאת על דעת עצמם או לשעשועם. מן ההכרח שמאחוריהם ומעליהם קיימת סמכות גרמנית גבוהה יותר המכסה אותם ושאוּלי נועד לנו מקום בתכניתה היא".

תמיכתם של מתכנני ההשמדה בועדת ההצלה של ק' מוכיחה, לכאורה, שאמנם נועד לק' ולחבריו מקום בתכניתיהם ל„פתרון הסופי" של שאלת היהודים בהונגריה. כפי שהראינו לעיל (פסקאות 4, 34), הושתתה תכנית ההצלה של אייכמן במידה לא קטנה על שיטות „המלחמה הפסיכולוגית". החסות הנאצית שניתנה לק' ולוועדתו, וכן אשור הגירתם של 600 המיוחסים שייקבעו ע"י ק', היו חלק בלתי נפרד מתכסיטי „המלחמה הפסיכולוגית" להשמדת היהודים.

הכנת ק' לקראת הפתוי

37. האשור שניתן לק' ע"י קרומי ב-2.5 להגירת 600 יהודים היה דבר בעתו מבחינת „המלחמה הפסיכולוגית" הנאצית. במשך חודש ימים נהלו ראשי „קומנדו-היהודים" שיחות עם ק' וברנד על „תכנית אירופה" ועל „ארבע הנקודות" שהוצעו ע"י שניהם (פסקה 20), על הגירה המונית ו„מפעל הצלה" רבתי שיבוצע ע"י ק' וחבריו בעזרת ה-ס"ס. בדו"ח שלו (ע' 25) מספר ק' כי בשיחה הראשונה (מיום 5.4) אמר לו ויסליצני, בין היתר: —

„במה שנוגע לשאלת ההגירה, עלי לבקש הוראות מהשלטון הממונה עלי. כשאני לעצמי אינני מאמין שהשלטונות העליונים שלנו מעונינים בהגירה במימדים קטנים. אבל הוא נא לעבד תכנית להגירתם של לפחות 100,000 יהודים! אנחנו ננסה לשכנע את ברלין לקבלה".

בדו"ח של ברנד (מוצג ל"ט, ע' 20-22) נאמר:

„זמן קצר אחרי כניסת הגרמנים להונגריה יצרנו את המגע עם ויסליצני, ולאחר מכן גם עם קרומי, שרידר, קלגס ואייכמן. הדרישות שהצגנו היו" — (כאן באות ארבע הנקודות הידועות).

„עקרונית קבלנו במשך מו"מ ממושך את התשובה הבאה:

...בנוגע לנקודה 4 — עליה — הם הצהירו כי כאן עיקר המו"מ שלנו; כי הם מוכנים לפתור יחד אתנו את בעית היהודים, אמנם לא ע"י עליה, אבל ע"י הגירה שלמה של היהודים; אך לא ירשו שרק חלקים של היהודים יתגורו, כי זה לא יפתור את בעית היהודים, כי עלינו להציע להם הצעות כיצד אפשר לפנות את כל היהודים, כלומר לא רק את יהודי הונגריה, אלא גם את היהודים שנשארו בחיים בארצות הכיבוש הגרמני, כגון פולין, סלובקיה וכו'; כי אינם מוכנים מבחינה עקרונית להרשות עליה, כי זה גוגד את מדיניותם; לעומת זה הם מוכנים גם מוכנים להרשות הגירה לארצות אחרות שמעבר לים.

בתכנית לפניו יהדות אירופה שנדרשנו להגישה לא יכלנו להציע אלא את המספרים של הספר הלבן. אמנם „שחקנו" במספרים אלה במידה מכסימלית, טענו שלרשותנו עומדים 30,000 רשיונות עליה, שכל רשיון עליה כולל את בני המשפחה ושבאופן כזה יוכלו בערך 150,000 יהודים להגר. אבל אפילו מספר זה היה גמוך מדי בהרבה בשביל הגרמנים.

עוד ב-25.4, כשהמצב הורע ע"י התחלת הריכוז לגיטאות וחששות הגרוש גברו בלבם של המנהיגים, ובכללם ק' וברנד (פסקה 24), הוזרים שניהם במכתבם המשותף (מוצג 25) אל נציג הגוינט בשווייץ, מר סלי מאיר המנוח, מי שהיה נשיא הקהילות של יהודי שווייץ, על כל פרטיה של „תכנית אירופה" ועל ארבע הנקודות שהוצעו על ידם, על הסכמתו העקרונית של ויסליצני והבטחתו להעביר את הצעתם לשלטונות הגבוהים, מזכירים שלוש פגישות נוספות שהתקיימו עם קצין הממונה על ויסליצני (קרומיי), תשלום דמי הקדימה בסך 200,000 דולר מאמצעיהם של יהודי הונגריה, תקוה לעלית 600 יהודים „באניה", ומסיימים בפניה ועתירה נמרצת לנציג הגוינט לגייס את יתרת 2 המיליונים הדרושים להצלת יהודי הונגריה לפי התכנית הנ"ל.

ימים ספורים אחרי מכתב זה, בימים האחרונים של אפריל, הגיעו אל ק' הידיעות השחרורות מאושביץ (הכנת תאי הגזים ליהודי הונגריה, הסכם הרכבות, הגרוש הראשון לאושביץ, שמועה סודית על החלטת הגרוש הכללי) שהביאו אותו עד לסף היאוש. מכל הנתונים הוא הסיק את המסקנה כי הגרוש קרוב ובלתי נמנע, וראה פתאם את אפסותו של כל המו"מ הממושך שהתנהל עד כה. בשעת דכאון ומשבר זה, בפגישה עם קרומיי שהתקיימה לפי בקשתו של ק', לשם הכרעה בדבר המשכת „המו"מ" (פסקה 26), הוציא קרומיי את הקלף של אשור 600 הרשיונות להגירה. ברור שמטרתו היתה למנוע את נתוק הקשרים עם ק', לתת לו ענין ממשי והצדקה להמשכת הקשרים עם ה-ס"ס ואף להקטין את הקשרים לקראת תקופת ההשמדה הקרובה.

הפתוי

38. הפתוי היה גדול. ניתנה לק' האפשרות הממשית להציל לעת עתה 600 נפש מהשוואה הקרובה לבוא, עם סכוי מסויים להגדיל את מספרם במידת מה ע"י תשלום או מו"מ נוסף. ולא 600 נפש סתם, אלא אותן הנפשות החשובות וראויות בעיניו ביותר להצלה, מאיון סיבה שהיא: אם ירצה — קרוביו, ואם ירצה — ידידיו, אם ירצה — חברי תנועתו, ואם ירצה — חשובי היהודים בהונגריה. תכנית ההשמדה איימה לא רק על קהילות ערי השדה, אלא גם על יהודי עיר הבירה, וק' לא פלל לכך שהגרשו הטוטאלי ייפסק בדרך נס בשערי בודפשט. כאן ניתנה לו ההזדמנות להציל את אשתו ואמו מבודפשט, את אחיו והותנו מקלוח' ואת כל יתר קרוביו וידידיו. גם מבחינה ציבורית קסמה לו האפשרות להצלת „פרומינגטים“, הן מערי השדה והן מבודפשט. הצלת חשובי הציבור הודות לפעולות הועדה נראתה לו כהצלחה ציונית ואישית, הצלחה שיהיה בה גם כדי להצדיק את כל קו הנהגתו הקודם: את יזמתו למו"מ עם הנאצים, את השתלטותו על המגע „הפוליטי“ עם השלטון, את המו"מ המייגע, את יחסי החסות בין הועדה והשלטון. ועדין לא התיאש ק' לגמרי מתקוותו להסדר כללי עם הנאצים על יסוד „תכנית אירופה“ או תכנית גדולה דומה. ק' היה פסימי מאד ביחס לסכויי היהודים להמלט בכוחות עצמם ממכונת ההשמדה הנאצית, שכבר „חיסלה“ כמעט את כל יהודי אירופה, ואת התקווה העיקרית להצלה ראה בהסכם עם הנאצים. אין פלא שבכל המסיבות האלה הוא קבל בלי הסוס את מתנתו של קרומיי.

תלות ק' באייכמן

39. אבל — „timeo Danaos et dona ferentes“ (אפחד מהיונים אף כשהם מביאים מתנות). בקבלו את המתנה הזאת מכר ק' את נפשו לשטן.

התוצאה המידית של ההסכם עם קרומיי היתה שק' נעשה תלוי בחסדי הנאצים. אין לומר שלפני כן היה ק' בלתי תלוי; כבר ע"י פגיתו לויסליצני בשם ועדת ההצלה „הבלתי לגלית“, המו"מ עם ראשי ה-ס"ס וקבלת החסות הנאצית לועדה עשה ק' את עצמו ואת הועדה תלויים במידה רבה במשטר הנאצי. אך לפני ההסכם עם קרומיי היה ק' בן חורין, במקרה שיקלו כל הקצרים, לנתק את קשריו עם השלטון ולרדת עם הועדה למחתרת, כפי שעשו הציונים בגיטו ורשה ובמקומות השמדה אחרים. אחרי ההסכם עם קרומיי היה ק' קשור עם הנאצים בענין הצלת ה-600. כל זמן שפעמה בלבו תקוה כלשהי שהנאצים יקיימו את הסכם ההצלה — ואמנם, על אף כמה אכזבות קשות שהיו מוכנות לו בקשר לכך, קויים ההסכם בסופו של דבר — היה ק' מעונין, למען הצלת ה-600, לעמוד בקשרים תקינים עם השלטון. במידה שההסכם הכללי עם קרומיי לבש צורה יותר מוחשית והתמלא תוכן חי ע"י קביעת מועמדי של ק' להצלה — שכללו את כל בני משפחתו (למעלה מ-20 נפש), ידידיו וחבריו, את מנהיגי התנועה הציונית ויהודים מיוחסים אחרים — ובמידה שמספר הנפשות שנכללו בהסכם ההצלה הוסיף וגדל, באותה מידה הלך ענינו של ק' ביחסים טובים עם הנאצים הלוך והתחזק. קיום הסכם ההצלה היה תלוי ער הרגע

האחרון בחסדי הנאצים, והרגע האחרון לא הגיע אלא זמן רב אחרי גמר ההשמדה של יהודי ערי השדה, ובמשך כל תקופת ההשמדה הזאת היה ק' תלוי ומעונין ברצונם של המשמידים, כדי לזכות בהצללת מועמדי.

ההבטחה הראשונה להצללת ה-600 ניתנה לק' ע"י קרומי, אבל הפוסק האחרון בשאלת קיום ההבטחה ובצוע ההצלה היה אייכמן. ק' שבקר אצל אייכמן יחד עם גב' ברנד ימים אחדים אחרי התחלת הגרוש הטוטאלי, לא השלה את עצמו בנוגע לתפקידו וסמכותו של הצורך:

„ידענו שלפנינו הצורך הראשי של השמדת היהודים. אבל גם אפשרויות ההצלה במצאו בידו. הוא — והוא לבדו — החליט על חיים ומות” (דו"ח ק', 38).

ק' היה לא רק מעונין בהצללת מועמדי המיוחסים („הפרומינגנטיס”, כבטוי הקבע בדו"ח של ק') כענין ציבורי ואישי; הוא ראה את עצמו אחראי לגורלם. על כך מעיד, בין היתר, קטע בדו"ח שלו הנוגע לתקרית שאירעה ב-3.6. כאשר 300,000 יהודים מערי השדה כבר נשלחו לאושביץ ואף אחד מ-300 המיוחסים שהעברתם מהגיטאות הובטחה ע"י קרומי ואושרה ע"י אייכמן טרם הועבר לבודפשט. באותו היום חמד לו אייכמן לצון (או שמא היה רציני), והוא החזיע לק' כי לדאבונו אינו יכול להציל יהודים מערי-השדה. ק' טען לפניו (דו"ח, 42):

„הרי הבטחת! תמיד אמרת לי שאתה גוהג לקיים את דבריך. הלא ידוע לי שבאמת טלגרפת בכוח זה לקלוד!”

„בטלתי אתמול טלגרפית את הפקודה. הכל ברור, לא כן? אין לי כעת פנאי בשבילך”.

ק' המשיך בדו"ח:

„בחוף עבר זמן מה עד שהמהשבה הצלולה התגברה על כעס, אין-אונים ויאוש. עשיתי את מאון 'המשא-ומתן' שלנו.

תחילה נסונו למנוע או לפחות לדחות את הגרוש. הגרמנים הבטיחו, ואנו שלמנו בעד זה. דרשנו הגירה, הם הסכימו. הם הבטיחו להביא למטרה זו 300 מיוחסים מערי השדה לבודפשט. למעלה מ-300,000 כבר נשלחו לאושביץ, מבלי שאופשרה הצלתו של אף אחד מ-300 המיוחסים... אייכמן השתמש עד כה באמתלאות; פעם נאמר לנו שהגשנו את רשימות המיוחסים למשרד בלתי נכון; פעם „שכחו לתת את ההוראה הטלגרפית. והגישו פוגה”; פעם „לא צייתו” המשרדים הגמוכים. ועכשיו מצהיר אייכמן בפשטות כי אין ברצונו לקיים את הבטחותיו... אם אקבל את זאת לידיעתי,

נהיה לשותפים-לעבירה בגרוש האנשים שנבחרו להצלה אחרי עגוי נפש כה מרובים. הגענו לשפל המדרגה. אסור לנו להמשיך בדרך זאת."

קטע זה שופך מקצת אור על התעללותו של אייכמן בק' בפרשת ההצלה ועל מידת תלותו של ק' בשרירות לבו של הצורר. המלים, "נהיה לשותפים-לעבירה בגרוש האנשים שנבחרו להצלה" מצביעות על כך שק' הרגיש את עצמו אחראי לגורל המיוחסים שסמכו על תכנית הצלתו (הכוונה בקטע הנ"ל בעיקר למנהיגי קלון, הנזכרים שם בפירוש ושהיו את רוב המועמדים מערי השדה). ואמנם היה לק' יסוד לכך: מנהיגי קלון, שאצלם בקר ק' למחרת ההסכם עם קרומי ושאיתם עמד בקשר טלפוני מתמיד (ר' להלן), סמכו עליו ועל תכניתו להצילם בעזרת הנאצים והזניהו משום כך את אפשרויות הבריחה לעצמם (הוז' מד"ר מרטון, חבר ועדת ההצלה של קלון, שהעדיף עוד אחרי בקורו של ק' את הבריחה לרומניה על הצפייה להצלת המיוחסים).

המיוחסים מקלון (שמספרם הגיע בסופו של דבר ל-388 גפש) לא הועברו לבודפשט עד שלא נשלח היהודי האחרון מגיטו קלון לאושוויץ. בעיר הבירה רוכזו המיוחסים מכל ערי השדה יחד עם המועמדים מבודפשט שהצטרפו אליהם ב"מחנה המיוחסים" תחת משמר ס"ס וחכו ליום בו יורשו להגר לארץ נייטרלית כהבטחת הנאצים. המיוחסים הוצאו מבודפשט רק בליל 30.6-1.7, עת הגיע הגרוש לפרברי עיר הבירה וכבר הוטל הויטו של הורטי שהביא לאחר ימים מספר להפסקת הגרוש. גם עם צאתם מהונגריה לא הועברו 1685 נוסעי הרכבת לארץ נייטרלית, כהבטחת הנאצים, אלא למחנה הריכוז ברגן בלזן, שם הוחזקו ע"י ה-ס"ס כ"מיוחסים" — מיוחסים שאפשר היה להשמידם בכל עת לפי שרירות לבו של אייכמן, אם התנהגותו של ק' לא תהיה לרצונו — עד שעלה אחרי מאמצים ולבטים מרובים בידי ק' להשיג את העברתם לשווייץ, 318 מהם באוגוסט והנותרים (ובכללם משפחת ק') רק בדצמבר. עד למועד זה נתנה, "עלית המיוחסים" שוט בידי הנאצים לשלוט בק' ובוועדת ההצלה.

להסכם של ק' עם קרומי היו איפוא שני צדדים, חיובי — האפשרות להצלת יהודים, אם כי במספר מוגבל, ע"י הנאצים — וצד שלילי, שהיה כרוך בעצם ההצלה הנ"ל: תלותה של הצלה זו בחסדי הנאצים, והתלות הנובעת ממנה שהתפשטה על הנצולים והמצילים כאחד. ק' הפקיד את גורל הנצולים, וקרוביו וחבריו בכללם, בידי אייכמן. שיטת הצלה זו היתה מסוכנת, לא רק בשביל המיוחסים, ששמשו בני ערובה בידי אייכמן להתנהגותו של ק', אלא גם — ובעיקר — בשביל ק' ודרכו הציבורית. לא היה לק' כל יסוד להאמין שאייכמן עוסק בהצלת יהודים לשם מצוה; הוא היטיב לדעת שכל מעשיו של אייכמן מכוונים לתכלית אחת — "חסול" יהודי הונגריה. העובדה שבתקופה המכרעת לגורל היהודים היה ראש ועדת ההצלה בבודפשט קשור עם ראש המשמידים בתכנית הצלה משותפת ומעונין ותלוי ברצונו הטוב, הוותה בלי ספק נקודת תורפה רצינית במערכת ההגנה של יהודי הונגריה.

הברירה בין שתי דרכי הצלה

40. ב-2.5 (יום ההסכם עם קרומיי) עמוד ק' על פרשת דרכים. דרך אחת לפני ועדת ההצלה היתה להמשיך בשיטת ההצלה החפשית, הבלתי תלויה בנאצים, בדרך שנסללה ע"י הועדה עוד לפני הכיבוש הנאצי והוגברה אחרי הכיבוש בעזרת ארגוני החלוצים. האמצעים העיקריים של שיטת הצלה זאת עד כה היו אוזרה ו"טיול". לאור החמרת המצב בסוף אפריל, רבוי ההזנחות לסכנת הגרוש הכללי ומאמצי הנאצים להרגיע את היהודים ולהעלים מהם את הכנות הגרוש, עמד לפני הועדה כצו השעה התפקיד להפיץ את האמת, להזהיר את העם מפני שקרי הנאצים ומזימותיהם, להגביר את ארגון הברירה בכל האמצעים האפשריים ולהכשיר את המוני היהודים בכל מקום לקראת פעולות מאורגנות בשעת הצורך. יהודי הגיטאות — ועד תחילת מאי רוכזו רק חלק מקהילות ערי השדה בגיטאות והריכוז עדין נמשך — היו מנותקים כליל מכל מקורות ידיעה אמתיים, וגם היהודים שטרם נכלאו בגיטאות נבוכו ע"י גלי תעמולת השקר הנאצית וההודעות הכוזבות שפורסמו בנוגע לעתידם. בידי ק' היו ברגע זה ידיעות הראשונות על הכנת תאי הגזים באושביץ בשביל יהודי הונגריה, ההסכם בין הנהלות הרכבות של הונגריה, סלובקיה וגרמניה להעברת 150 רכבות גרוש לאושביץ, הגרוש הממשי הראשון של 1500 יהודי הונגריה לאושביץ והידיעה הטודית מפי הסוכנים הגרמנים על החלטת הגרוש הטוטאלי. הפצת הידיעות המוחשיות האלה בין מנהיגי היהודים, וביחוד הציונים, בערי השדה, ובאמצעותם בין ההמונים, היתה עשויה, יותר מאשר האזהרות הכלליות הקודמות של פליטי השואה שנתקלו בשאננות ואי-אמון, להעמיד את המנהיגים ואת העם על הסכנה הממשית של הגרוש הטוטאלי הצפוי ליהודי הונגריה ולחסנם נגד תענועי הכזב הנאציים. הפצת האמת על ההכנות הממשיות שנעשו לקראת הגרוש לאושביץ היתה עשויה לא רק לסכל את תחבולות ההטעיה הנאצית בערי השדה או לפחות להקשות עליהן במידה ניכרת, אלא היתה גם תנאי מוקדם להכשרת העם לכל פעולה מאורגנת, כגון בריחה בקנה מידה גדול, התחבאות או התבאת הילדים אצל הונגרים, הפרעה לפעולות הריכוז ולהכנות הגרוש, התנגדות מאורגנת — פעילה או סבילה — לגרוש, התגוננות או מעשי חבלה. אין ברצוני לומר בזה שכל האמצעים האלה היו מתאימים או אפשריים בכל מקום, בכל שלב ובכל מקרה, אלא שרק נוכח הברירה של אושביץ היו היהודים, כמנהיגים כעם, מוכשרים לשקול מתוך שיקול דעת מלא ונכון את הדרכים והאמצעים המתאימים להגנה או להצלה לפי תנאי המקום והזמן. אין ספק שדרך זאת — שיטת ההצלה החפשית והבלתי תלויה בנאצים — היתה מסוכנת לכל העוסקים בה ותוצאותיה לא היו מובטחות מראש; אי אפשר היה לדעת כמה ינצלו בדרך זאת וכמה יאבדו, ולא ניתן לקבוע מראש מי ינצל ומי יפול קרבן. דרך זאת היתה מנוגדת נגוד מוחלט לרצון הנאצים, ואי אפשר היה ללכת בה אלא ללא ידיעתם ובעל כורחם, כלומר בדרכי מחתרת.

הדרך השנייה שנפתחה לפני ק' ע"י קרומיי היתה שיטת ההצלה ע"י הנאצים עצמם ובעזרתם, לפי הסכם עם ראשי ה-ס"ס, דרך זאת היתה נוחה ואף הבטיחה תוצאות הצפויות מראש. מספר היהודים שניתן להצילם בדרך זו היה קבוע, וכן ניתן

לקבוע מראש מי ומי ינצל. אמנם מספר המועמדים להצלה לפי שיטה זו היה מצומצם ביותר, אך כאמור ניתן להגדילו במידת מה ע"י מו"מ נוסף ותשלום כופר נפש גדול.

על ראש ועדת ההצלה היה לבהור ולהכריע בין שתי שיטות ההצלה הנ"ל. קשה היה לפסוח זמן רב על שתי הסעיפים ולאחוז את החבל בשני ראשיו: גם ליהנות מעזרת הנאצים להצלת „מיוחסים“, וגם להציל יהודים סתם בשיטות אנטי-נאציות. יתכן שמתוך רצון לקרב את ק' והועדה עצמו הנאצים עין לפעולות הצלה קלות ערך, כגון זיוף ביירות ומימון „טיול“ בקנה מידה קטן. אך ברור שהנאצים לא יכלו להרשות שק' יזהיר את יהודי ערי השדה מפני כזביהם ומזימותיהם או יארגנם להפרעת תכנית הגרוש. המשטר הטוטליטרי העמיד את ק' — כמו כל אדם שבקש את קרבתו — לפני ברירה חליפה: או אתנו, או נגדנו. ברגע שק' בחר בדרך האחת, נאלץ למעשה לוותר על הדרך האחרת.

כדי ללכת בשתי הדרכים גם יחד, היה על ק' לרמות את הגיסטפו ואת „קומנדו-היהודים“ גם יחד — דבר קשה ומסוכן עד מאד. לא בלי הצדקה אמר לו אייכמן (בקשר לענין אחר — שליחות ברנד) שהוא (אייכמן) ערום מיריביו ושאותו לא ירמן, ולא פעם רמז לק' באדיבות רבה על האפשרות לשלוח גם אותו לאושביץ:

„עצביר מתוחים מדי, קסטנר; אשלח אותך לטרוינשטט להבראה; או שמא אתה מעדיף את אושביץ?“ (דו"ח ק', 43).

ואמנם אחת הסבות העיקריות לכך שק' וחברי ועדת ההצלה, על אף קשריהם עם המחתרת החלוצית, לא נשלחו לאושביץ, היתה שק' בחר בשיטת ההצלה השנייה, התלויה בהסכמת הנאצים, והעדיף אותה על השיטה הראשונה; אייכמן היה מעונין למנוע שמערכת ההצלה וההגנה היהודית והציונית תתפתח בכיוון פעילות אנטי-נאצית.

ק' לא העיז לרמות את הנאצים ולשחק אתם משחק כפול; מן הרגע שבחר בשיטת ההצלה המשותפת עם הנאצים (הצלת המיוחסים) הוא נשאר נאמן לשיטתו ולשותפיו להצלה זו. לא סכנת אושביץ בלבד מנעה אותו מכל סטיה ממשית מקו זה. ק' ידע היטב שכל פעולה אנטי-נאצית מצדו או אף מצד הנתונים להשפעתו תסכן ותסכל את הצלת המיוחסים, מפעל ההצלה שהוא החל בו ושהשלמתו היתה תלויה בחסדי הנאצים. ק' לא רצה להרוס ביד שמאלו את מה שבנה ביד ימינו. הוא גם לא רצה לסכן את חיי האנשים שסמכו על הצלתו. מסיבות אלה נאלץ ק' ללכת בתלם שהנאצים קבעו לו לעבודת ההצלה.

הסכם ההצלה עם הנאצים הכריח את ק' והועדה לוותר על כל פעולת הצלה שהיתה עלולה לסכן את תוצאות ההסכם הנ"ל. ק' והועדה הוכרחו להפסיק את שיטת ההצלה הבלתי תלויה; הם הוכרחו להמנע מאזהרה ממשית של יהודי ערי השדה, מארגון

הבריחה בקנה מידה גדול, ואין צורך לומר — מארגון התנגדות, או הפרעה לגרוש. הם הוכרחו לחדול או להמנע מנסיונות ומאמצים להצלת הציבור או חלק בלתי מסוים ממנו בכל האמצעים הכשרים למטרה זו, ונאלצו להגביל ולצמצם את פעולות הועדה להצלת אנשים קבועים מראש לפי הסכם עם הנאצים. משמעותו האמיתית של הסכם ההצלה בין ק' וה-ס"ס היתה לעשות את ההצלה התלויה בהסכמת הנאצים — את שיטת ההצלה, „המוסמכת“ מטעם השלטון — לשיטת ההצלה היחידה של הועדה. ויותר על הצלה חפשית היה המחיר ששולם ע"י ק' בעד ההצלה, „המוסמכת“ מטעם ה-ס"ס.

הרוצחים הנאצים הצליחו בזה, „להסדיר“ את עניני הצלת היהודים ולהביאם תחת פקוחם ו שליטתם הם. אייכמן הוא שקבע מעתה את מסכת ההצלה ותנאיה, והוא אשר ניצח על בצועה. לועדת ההצלה היהודית היה מותר לעסוק בהצלה „מטעם“, להגיש רשימות מועמדים, לנהל מו"מ על הגדלת המכסה, לאסוף כספים מיהודי הונגריה ויהודי העולם (הגוינוט והסוכנות היהודית) לשם העברתם ל-ס"ס בתורת כופר גפשי, לטפל במחנה המיוחסים בבודפשט ולעסוק בכל יתר עניני ההצלה המוסמכת תחת פקוח ה-ס"ס; לעומת זה היה אסור לועדה לעסוק בהצלת יהודים בדרכים בלתי מאושרות ומחוץ לפקוח ה-ס"ס. לועדת ההצלה היהודית ניתן אותו מספר מוגבל של נפשות שאייכמן הסכים להצלתן; אסור היה לה לנסות להציל יהודים שהתליין לא נתן אשור להצלתם.

ההצלה „המוסמכת“ מטעם ה-ס"ס היתה הצלת המיוחסים; ההצלה „החפשית“, שק' ויותר עליה, נגעה לכל יתר היהודים. המחיר ששולם ע"י ק' בעד הצלת המיוחסים היה ויותר על מאמצי הצלה „בלתי מוסמכים“ ובלתי חוקיים למען כל יתר היהודים. אכן, אי הפרעה לתכניות הנאצים ולפעולותיהם, אי התערבות במבצע הגרוש הטוטאלי — זהו המינימום של „התנהגות טובה“ שאייכמן יכול היה לצפות לה ולדרשה מאדם התלוי בו והזקוק לעזרתו. ע"י ההסכם עם ק' השיג הצורך את מטרתו להשתלט בתקופת השואה על ועדת ההצלה הציונית ולהוציאה מכלל המערכה על גורל יהודי הונגריה.

הודאה מפי ק' שהטיל את גורל ההצלה כולה על הקלף הנאצי בלבד, משתמעת מאותו קטע של הדו"ח, בו מתאר ק' את הרפורמי ב-3.6, עקב סרובו הזמני של אייכמן לקיים את הבטחתו בדבר הצלת המיוחסים מקלוח' וערי השדה (פסקה 39). בקטע זה אומר ק' (ע' 43):

„ברור לי מה מוטל עכשיו על כף המאזנים. אין זה ענין של הצלת כמה מאות היהודים מערי השדה בלבד. אם עכשיו וכאן אי-אפשר יהיה לאלץ את אייכמן להתפשר, כי אז היתה הועדה, כאשר במשחק הרוליט בחיי בני-אדם הניחה את מעותיה על המספר הגרמני, מפסדת לא פחות נאיבית מכה רבים שקדמו לנו באירופה הכבושה. או היו המיליונים שנפרעו אך הבל ורעות רוח. למפסיד במשחק זה ייקרא גם בוגד.“

סודיות ההסכם עם ההס"ס

וסיכום איתו, ביום ומועד

החלטות הדיון

חובת סודיות

41. ההסכם עם ה-ס"ס הטיל על ק' חובת סודיות: הוא היה בגדר סוד הרייך. כבר בשלב המו"מ שקדם להסכם הוזהר ק' ע"י קרומי שהתכנית להגירת 600 עולים בהסכמת הנאצים וכל הקשור למו"מ על כך מהווה "סוד הרייך", ורק בקושי גילה ק' לקראוס, האחראי ל-600 רשיונות העליה, את סוד "העליה המוסווית כגרוש" (פסקה 23). ראשי ה-ס"ס אסרו על ק' מראשית המו"מ לבוא במגע כלשהו עם השלטון ההונגרי, והם הקפידו על סודיות המו"מ. ב-10.5 נאסר ק' ע"י הגיסטפו, ובמשך שנה ימנעו מאסרו נחקר ע"י קלגס, ראש הגיסטפו, על קשריו עם גרוזלי, איש המטה הכללי ההונגרי, ועל מסירת ידיעות בדבר המו"מ עם ה-ס"ס לחוגים הונגריים (דו"ח ק', 34).

הצלת המיוחסים מערי השדה היתה בגדר "סוד הרייך", הן כלפי ההונגרים, הן כלפי יהודי ערי השדה. בדו"ח של ק', בפרק הנושא את הכותרת "קושרים ציונים", מסופר כיצד שוכנע אייכמן ב-3.6 אחרי שביטל את הסכמתו להצלת המיוחסים מערי השדה (פסקה 39), בעזרת ויסליצני להסכים בסופו של דבר להעברת מיוחסי קלז' לבודפשט. לפי הדו"ח אמר אייכמן לק' (ע' 44):

"הלא תבין סוף סוף, אינני יכול לקבל על עצמי את האחריות כלפי הממשלה ההונגרית, אינני יכול לשחק כאן תפקיד של מציל היהודים. הבטחתי ללסלו אנדרי שאף יהודי לא ישוב חי לארץ זאת!"

ויסליצני... התערב עכשיו בשיחתנו. אני חושב, אדולף, אמר, 'שעם ההונגרים לא יהיו לנו קשיים. ספרתי לקצין פרנצי שגילינו קשר ציוני מסוכן ושאונו מתחקים על עקבותיו גם בגיטאות אחרות של ערי השדה. אמרתי לו שאת הקושרים האלה אי אפשר לכרוך יחד עם האחרים, אחרת יעוררו אי-שקט ברייך ויפריעו לעבודה'.

ומה אמר פרנצי על כך? האם הוא בלע זאת?

'הוא בלע את זאת. גם בקי ואנדרי יודעים על העניין'.

את זאת הם בלעו! חוזר אייכמן. הוא מהייך. על פניו מצטייר בטוויט' של סיפוק עילאי על הגאון הדיפלומטי של גזע האדונים. הוא שוקלם בדעתו שעה קלה ואומר: 'ובכן טוב, יבואו אנשי קלז' לבודפשט!'

בהמשך הפרק הזה, בהסבירו את אופן בחירתם של 388 נצולי קלז' מתוך 18,000 תושבי הגיטו, אומר ק' בין היתר (ע' 46):

"אייכמן עמד על כך שאנחנו בבודפשט מוכרחים לנקוט בשמותיהם של האנשים האלה (ההדגשות של המחבר). נסינו בכל זאת להציע לאייכמן

שישאיר את הרכבת הקבוצה בידי מועצת היהודים המקומית של קלון. אייכמן סרב. הוא אמר שדבר זה יביא לרציחה בגיטו (הוא הוסיף ואמר) שאינו רוצה שתתעורר תשומת לב, אחרת 'אי אפשר יהיה לשמור כלפי ההונגרים על האופי של 'קשר ציוני'. היה איפוא הכרח לערוך רשימה.

...מאד מאד היינו חפצים להכניס לרשימה רק ילדים קטנים ובני נוער, מבלי לשים לב להוריהם וקרוביהם המבוגרים. אך דבר זה לא ניתן לבצוע משני טעמים:

(א) היה הכרח להציל מבוגרים רבים, אחרת לא היה הדבר מתאים לאפיו של 'קשר' שאייכמן עמד עליו;

(ב) לא מצאנו עוז בנפשנו להחליט על הפרידת בני משפחה זה מזה. ...בלתי נכונה בהחלט היא ההנחה כאילו גיצלו בעיקר עשירים ששלמו בעד הצלתם. רק מעטים ידעו בקלון בכלל למה ומדוע הם נכנסו למשלוח מיוחד. 'סוד ההצלה' היה צריך להשמר.

עד כאן הדו"ח של ק' בנוגע ל"סוד ההצלה".

הדו"ח של ק'

42. כאן המקום לציין את המיזוג של אמת חלקית, התממות וסלוף האפייני לדו"ח של ק' כולו והמשתקף גם בקטעים הנ"ל. למקרא הדו"ח של ק' אפשר להבין לרוחו של ברנד, שנשאל בעדותו (ב' 2) מדוע לא נפגש עם ק' מאז 1948, והשיב כי אחת הסיבות העיקריות לכך הוזה הדו"ח הנ"ל שנמסר ע"י ק' בשם, "ועדת ההצלה בבודפשט" ללא ידיעתו של העד, חבר הועדה ואחד ממייסדיה, ושהוא, "לגמרי לא מסכים לתוכנו". העד נשאל — מאחר שבאותו שלב טרם הוגש הדו"ח כמוצג ואי אפשר היה לשאול על פרטיו — אם יש איזו נקודה עיקרית בדו"ח שאינו מסכים לה, או אם כוונתו, לכל מיני נקודות קטנות; על כך השיב:

„הנקודות הקטנות הן נקודות חשובות, והן מרובות”.

נקח לדוגמה את הקטע המתחיל במלים „מאד מאד היינו חפצים להכניס לרשימה רק ילדים קטנים ובני נוער”. אכן השאלה היא חשובה מאד: אם אמנם ניתן להציל מספר מוגבל של נפשות בלבד, מדוע לא נתנו עורכי הרשימות עדיפות לילדים? העד גרוס מקלון, שעבד במחיצתו של בלש, מספר (ח' 16, 21):

„אנשי גדודי העבודה ואנשי החטיבה הסקלרית בקשו ודרשו לקחת את הילדים שאבותיהם בגדודי העבודה לשווייץ. במקום הזקנים והעשירים... לא לקחו, לקחו רק את העשירים ואת הפרוטקציונרים... ראינו את זאת. הרכיבו את הרשימה ולפנינו הביאו את האנשים, אבל הילדים הצעירים כולם הלכו לגז”.

תשובת ק' על השאלה הוצאת בקטע הנ"ל היא כי הצלת ילדים ובני נוער בלבד לא ניתנה לבצוע משני טעמים:

(א,) היה הכרח להציל מבוגרים רבים, אחרת לא היה הדבר מתאים לאפיו של 'קשר', שאייכמן עמד עליו;

(ב) לא מצאנו עוז בנפשנו להחליט על הפרדת בני משפחה זה מזה".

ברם, על "הקשר הציוני" המדומה גודע לאייכמן, לפי הדו"ח של ק' (ע' 44), רק ביום 3.6, ואילו רשימותיו של ק' הורכבו והוגשו במחצית הראשונה של מאי, והרכבם היסודי לא השתנה מאז (ר' עדותם של הרמן, דנציג, פרוידג'ר וק' עצמו). ב-19.5 או 20.5 כבר שאלו ק' וגב' ברנד את אייכמן, "מדוע האנשים שנדרשו להגירה לא הועברו מערי-השדה לבודפשט, כפי שהבטיח קרומי (דו"ח ק', 38); ב-22.5 דרשתי שוב את המיוחסים מערי השדה ומסרתי לו (לאייכמן) שנית את העתקי הרשימות" (שם, ע' 39); ב-1.6, "דרשתי שוב את המיוחסים מערי השדה", ואייכמן הבטיח לתת פקודה טלגרפית, "שהאנשים שנדרשו יוצאו מהגיטאות הקיימים עדיין בטרנסילווה" (שם, ע' 41) ובסוף אותה פגישה של 3.6, בה שמע אייכמן לראשונה על תחבולת, "הקשר הציוני", נתן פקודה לסמל אחד לבסוע מיד לקלון, והסמל, "לקח את רשימת השמות שהגשתי לאייכמן" ויצא ב"חפזון" (שם ע' 44). ברור איפוא שהרכב הרשימות לא הושפע במאומה ע"י "הקשר הציוני", שאייכמן עמד עליו. רשימות המיוחסים שהורכבו ע"י ק', הן ביחס לקלון, הן ביחס ליתר ערי השדה, היו מבוססות מלכתחילה על העקרון של הצלת משפחות שלמות (טעם (ב) של הקטע הנ"ל), עקרון שצמצם את מספר המשפחות שניתן להצילן בגדר מכסת הנפשות הקבועה עד למינימום. מדבריצין למשל הועברו לבודפשט 7 משפחות בלבד, שהיו מורכבות מ-85 או 88 נפשות (עדות ד"ר וייס, ע' 492, דו"ח ק', ע' 53), ואותה שיטה היתה נהוגה לגבי קלון ויתר ערי השדה. ק' לא ניסה מעולם לערוך את רשימותיו לפי עקרון של "הצלת ילדים".

הצלת מיוחסים ("פרומיננטים" בלשוננו של ק') התאימה למטרותיו של אייכמן יותר מהצלת ילדים, ויש להניח שאייכמן היה דוחה רשימות ילדים, אילו היה ק' מנסה להגישן במקום רשימות מבוגרים — אבל לא בגלל "הקשר הציוני" המדומה, שנולד אחרי המעשה, אלא בגלל תכלית הרצה של אייכמן, שהיתה מכוונת בראש וראשונה נגד ילדי ישראל, "היסוד הביולוגי" של העם, שהנאצים שקדו על השמדתו. ב"סלקציה" של אושביץ נתן אייכמן לילדים דין קדימה לתאי הגזים ולכבשנים; לא בגלל היה גותן להם דין קדימה להצלה. אין איפוא להאשים את ק' שלא השיג את אשורו של אייכמן ל"עלית ילדים". אילו היה ק' מודה בכנות ששיטת הצלתו התלויה בהסכמת ה-ס"ס איפשרה רק הצלת מספר קטן של מיוחסים עם משפחותיהם, ולא איפשרה הגשת "רשימות ילדים קטנים ובני נוער", לא היה מקום לערער על הדו"ח בנקודה זאת; אבל דבריו המתחסדים כי "מאד מאד היינו חפצים וכו'" בצרוף הנמוק של "קשר ציוני" שאייכמן עמד עליו, אינם דברים כנים.

התכוונו אך למטרה לשים לאל את מאמציהם של מדינות נכבדות, נייטרליות ואויבות, שרצו לאסוף את הילדים; המטרה היתה להכשיל את מעשה השומרונים הטובים, ולסלק את הצעתם לתעמולה נציונל-סוציאליסטית."

יש לציין גם את הקטע הבא באותו פס"ד (ע' 105):

ב-29.6.44 בקש וונזמאיר הוראות להתנהגותו ביחס להצעותיהן של הממשלות השוודית, השווייצית והאמריקאית למתן רשות הגירה לקבוצות מסוימות של יהודים. ההצעה הראשונה היתה בקשה שוודית להרשות ל-400 יהודים להגר לשוודיה או לא"י. שניה היתה בקשה של שווייץ בנוגע ל-10,000 ילדים בציריך 10% בגי לזיה מבוגרים. ועוד שלוש בקשות נוספות בנוגע לקבוצות יותר קטנות. מועצת פליטי המלחמה האמריקאית בקשה רשות הגירה לא"י בשביל ילדים יהודים למטה מגיל 10. הונגריה רצתה לקבל את ההצעה האמריקאית. מחלקת משרד החוץ (הגרמני) המליצה על כך שוונזמאיר יבקש מממשלת הונגריה להשיב לממשלות שווייץ ואמריקה כי אין להרשות הגירה לא"י, משום שא"י גמצמת בשטח ערבי והונגריה לא תוכל להשתתף בשלול הערבים ממולדתם. מלבד זה צוין שתשובה זאת תדחה את העניין ל-2—3 שבועות ועד אז תסתיים הפעולה נגד היהודים — ז. א. גרוש היהודים מהונגריה — וכל התערבות תהיה מיותרת...

הטענה החוזרת ונשנית כי גרמניה חוששת להרגיז את הערבים לא בטענה בתום לב, אלא היתה אך אמתלא לאפשר את הבצוע הנוסף של פעולות הגורש, ההעברות לעבודת כפייה והרציחות.

„סוד ההצלה“

43. נשוב לענין שאנו עוסקים בו -- חובת הסודיות שק' נחייב בה כלפי ראשי ה-ס"ס בענין ההצלה. ראינו שכל המו"מ בין ק' וה-ס"ס וכל תכנית הצלת, "המיוחסים" היו בגדר, "סודות הרייד", שאסור היה לק' לגלותם. הצלת המיוחסים מערי השדה היתה בגדר סוד לא רק כלפי ההונגרים, אלא גם כלפי יהודי ערי השדה עצמם. באחד הקטעים המובאים לעיל מהדו"ח של ק' (ע' 46) נאמר:

רק מעטים ידעו בקלות בכלל למה נמדדו הם ובנסו למשלוח מיוחד. סוד ההצלה היה צריך להשמר.

בסעף אחר באותו עמוד נאמר שאייבמן סרב להשאיר את הרכבת רשימת חמומדים להצלה בלדי מועצת יהודי קלון, בנמוק כי —

עצם הנמוק הזה — יש לו טעם, והוא ראוי לתשומת לב. אבל האמנם, ואם כן מדוע, היה אייכמן מעונין למנוע רציחת יהודים ע"י יהודים בגיטו? בהמשך הקטע נאמר שאייכמן הוסיף ואמר כי —

„אינו רוצה שתתעורר תשומת לב“;

וכאן מוסיף הדו"ח במרכאות כדבר בשם אומרו (אייכמן), את הנמוק כי אחרת — „אי אפשר יהיה לשמור כלפי ההונגרים על האופי של 'קשר ציוני'“. אבל גם כאן, כמו בקטע הסמוך על „הצלת הילדים“, אין הנמוק הזה המיוחס לאייכמן מתאים לתאריך הענין הנדון. הקטע כולו, החל מהמשפט הראשון: „אייכמן עמד על כך שאנחנו בבודפשט מוכרחים לבקוב בשמותיהם של האנשים האלה“, ועד למשפט האחרון: „היה איפוא הכרח לערוך רשימה“, דן בענין שקדם בהרבה — כפי שהתברר לעיל — לכל הסתמכות אפשרית של אייכמן על „הקשר הציוני“.

אין בדו"ח של ק' תשובה המביתה את הדעת על השאלה מה היתה סיבת כל הסודיות הזאת. מדוע היתה התכנית להצלת המיוחסים בגדר „סוד הרייך“? מדוע הראה אייכמן ענין במניעת רציחה בגיטו ודרש שלא לעורר תשומת לב לתכנית ההצלה? מדוע היה אסור לגלות לתושבי קלוד, ואפילו — לדבריו של ק' — לרוב הנצולים עצמם עד לצאתם מקלוד את „סוד ההצלה“?

שורש הסודיות

44. האמת היא שגם לאייכמן וגם לק' היה ענין לשמור את תכנית ההצלה בסוד. דברי אייכמן לק' על סכנת הרציחה בגיטו רומזים לענין משותף זה. אילו ידעו או חששו תושבי הגיטו שהנאצים עומדים לשלוח אותם לאושוויץ ואת המיוחסים — לחוף מבטחים, היה עלול לפרוץ מרד שהיה מסכן את חיי המיוחסים ואת תכנית הגרוש כאחד. ולא רק ידיעה מלאה וברורה על תכנית הנאצים להשמדת הרוב והצלת המיעוט, אלא גם כל ידיעה חלקית, כל הסתננות פריטים על הסכם מוקדם בין ק' וה-ס"ס להצלה בפרדת של המיוחסים — היה בה כדי לעורר חשד בלב היהודים. הצלחת תכנית ההשמדה היתה תלויה בהפתעת היהודים והטעתם הגמורה, ולצורך זה היה הכרחי להרחיק חשד מלב הקרבנות. כדי להבטיח את הצלחת משימתו הטיל אייכמן איפול גמור על כל תכניותיו, ותכנית הצלת המיוחסים בכלל זה. עצם המונח „הצלה“ היה עשוי לרמוז לקרבנות על סכנת ההשמדה, ועל כן היה גוח לראשי ה-ס"ס שק' דבר על „עליה“. ד"ר הרמן, אחד ממנהיגי הציונים בקלוד, ומראשי משלוח ברגן בלזן, העיד (380, 382):

„בעינינו הרכבת לא היתה של הצלה, אלא של עליה, לכן רצינו להצטרף לה, עליה לא“, דרך ספרד. אפשרות של עליה בימים ההם כמוכח היתה מאד מאד מושכת לאור התנאים האכזריים בהם חיינו בתוכם... ההחלטה אז לא היתה אם להציל 380 מתוך 18,000, אלא אם להביא לעליה, כי תודעת ההשמדה לא היתה, היתה תודעת סכנה, לא תודעת השמדה“.

גם אם הרמן מפריו בעדותו זו (השווה להלן פסקה 53), מכל מקום ברור שהצביון הציוני המובהק של הפעולה (הרמן 366), הרכב הקבוצה רובה ככולה מציונים והמטרה המוגדרת של עלייתם הסופית לא"י שמשו כסוי יעיל לפעולת הצלה שאסור היה לה לעורר חשש להשמדה. ק' הבין היטב — והקטעים הנ"ל על סכנת „רציחה בגיטו“, מניעת „תשומת לב“ ושמירת „סוד ההצלה“ מעידים על כך שאף אייכמן ועוזריו הבחירו לו את הדברים בלשון מפורשת למדי — כי המיוחסים בכלל וחבריו בקלוי' בפרט לא ינצלו מהשוואה, אם יגובב לאזני ההמון שמץ של דבר על התכלית האמיתית של הפעולה: להציל את המנחמים מהשוואה המוכנת לעם. ק' ידע שכלל שההבדל בין גורל המיוחסים וגורל העם יטושטש, יעלו הסיכויים להצלחת הפעולה, וככל שידעו נכונות על תכניות הנאצים, אם בנוגע להשמדת הרוב ואם בנוגע להצלת המעוט, יסתננו לגיטאות, יקטנו סכויי המיוחסים להנצל. אייכמן וק' היו שניהם מעוניינים, מטעמים שונים, בשמירת „סודות הרייך“. אייכמן — כדי להבטיח את הצלחת תכנית ההשמדה, וק' — כדי להבטיח את הצלחת תכנית ההצלה.

הדברים האמורים אינם מצטמצמים ב„סוד ההצלה“ בלבד. הסוד שק' מכנהו בשם תמים זה, באמרו כי „סוד ההצלה“ היה צריך להשמר — לא היה, לאמיתו של דבר, אלא חלק וענף מאותו הסוד האיום שעליו בעיקר הוטל האיפול הנאצי — סוד ההשמדה. תחומי ההשמדה וההצלה ינקו זה מזה. כל המגלה את „סוד ההצלה“ היה מגלה טפח מסוד ההשמדה. פעולת הצלת המיוחסים הוכרזה כ„סוד הרייך“, כדי להגן ולשמור שמירת יתרה על סודיות תכנית ההשמדה. אם היה אסור לק' לגלות את „סוד ההצלה“, קל וחומר לסוד ההשמדה. אם גילוי „סוד ההצלה“ היה עלול לגרום ל„רציחה בגיטו“, גילוי סוד ההשמדה על אחת כמה וכמה. אם גילוי „סוד ההצלה“ היה עלול לגרום למהומות ומרד בגיטאות, לסכן את הצלת המיוחסים ולהפריע לבצוע הגרוש הטוטאלי, הרי גילוי סוד ההשמדה היה עלול לפעול כחומר נפץ ולהרוס את כל התכניות גם יחד. ק' ידע היטב שכל פגיעה בסוד ההשמדה תסכן אותו ואת ועדת ההצלה כולה ותשים קץ לכל תכניות ההצלה המשותפות. ההתקשרות עם ראשי ה-ס"ס, שעליה הטיל ק' את כל גורל ההצלה, הייבה אותו לשמור את ידיעותיו בדבר תכנית ההשמדה בסוד מפני רוב יהודי הונגריה.

ידיעותיו של ק'

ידיעותיו של ק'

45. ואמנם תכנית ההשמדה הנאצית הגיעה לידיעתו של ק' בעת ובעונה אחת עם „סוד ההצלה“. עצם תכנית הצלת המיוחסים (היינו „סוד ההצלה“) בולדה וכן הוגשמה ע"י ק' מתוך ידיעת תכנית ההשמדה. אף ראשי ה-ס"ס ידעו שק' יודע על תכנית ההשמדה, ושיחותיהם עם ק' נעשו יותר ויותר גלויות.

בעדותו אמר ק' (ע' 222):

„ויסליצני אמר לנציגי הארגונים היהודיים בבודפשט למנוע פניקה. היו

תכסיסים מצד הגרמנים להסתיר את כוונות ההשמדה. הפיצו בכל הארץ שמועות בדרכים שונות ובאמצעים שונים שהיהודים ישארו בארץ. השלטונות ההונגריים פרסמו חוקים שהיו עשויים לעשות רושם שהיהודים לא יגורשו לעבר מגבול הונגריה — גם זה חלק מתכסיסי הגרמנים; ועוד תכסיסים. אתנו ניסו תכסיסים אלה בהתחלה, אבל לא האמנו להם מהרגע הראשון".

בסוף אפריל ידע ק' שהגיטאות אינם אלא מחנות מעבר לקראת הגירוש, שבאושביץ נעשות כל ההכנות לקבלת יהודי הונגריה, שרכבות הגירוש עומדות מוכנות ושרכבת גרוש ראשונה הביאה 1500 יהודים מהונגריה לאושביץ, והסיק מידיעות אלה ומכל יתר ידיעותיו (פסקאות 24-26) את המסקנה שהגירוש הטוטאלי הוא בלתי נמנע וקרוב מאד. ב-2.5 פנה ק' אל קרומי לשם הבהרת המצב ושאל אותו מה פירושו של גירוש עצורי קיסטרצה (בידעו שנשלחו לאושביץ), וקרומי בתשובתו המתחמקת — שהם נשלחו למקום המדומה „ולדזי" — כמעט שלא טרח להסתיר את האמת (ר' תאור השיחה בדו"ח ק', 31). באותו זמן הפנה קרומי את ק' מהענין האבוד של גורל יהודי הונגריה לענין המעשי של הצלת המיוחסים, שעליו הגיעו לידי הסכם באותה פגישה.

ב-3.5 נסע ק' לפי רשיון מיוחד של קרומי לקלוז', כדי להפגש שם עם ויסליצני ולקבל ממנו ידיעה סופית בענין הגירוש הכללי. ויסליצני (לפי עדותו של ק', ע' 38) —

„טען שהאימון שנתנו בו לכאורה (אנחנו הועדה, בו באופן אישי, כשפנינו אליו) עורר רוגזו של אייכמן, ושלה אותו (אייכמן את ויסליצני) לעשות את 'המלאכה המלוכלכת' לפקת על רכוז היהודים, כפי שהוא התבטא — על מנת לא לאפשר לו לבנות 'אליבי'. לא פרט, אבל היה מובן — שלא יהיה בהצלת יהודים, אלא בהשמדתם, כאחד ממנהיגי הרוצחים... אשר לשאלה עצמה מה הוחלט באופן סופי, הוא אמר לי שהוא פסימי, מבחינתנו אנו, אבל בקשני לבקר בבודפשט הפעם בדירתו הפרטית בעוד כמה ימים, בינתיים יברר את המצב ויגיד לי בדיוק".

ב-8.5 הודיע ויסליצני, בחוליתו בבודפשט, לק' ביחידות (דו"ח ק', 34; עדות ק' 39) שהוחלט על הגירוש הכללי והטוטאלי של יהודי הונגריה.

הצעת אייכמן לברנד

46. באותו היום, 8.5 (לפי דו"ח ק', 34; ואילו לפי עדותו של ברנד, ע' 648, כבר באפריל) הוזמן אייכמן את ברנד והציע לו את ההצעה, שברנד העיד עליה כדלקמן (ע' 648):

„השיחה עם אייכמן היא בראשי כמו תקליט גרמופון. הוא פנה אלי במלים

קצובות אלה (העד מחקה את המבטא הגרמני): 'אתה יודע מי אני? אני בצעתי את הפעולות בגרמניה, באוסטריה, בפולניה, בסלובקיה וכו'. הוטל עלי לבצע את הפעולות בהונגריה. בדקתיך כדי לראות אם יש לך ולגיונט כוח-בצוע. אני רוצה לעשות אתכם עסק — סחורה בעד דם, דם בעד סחורה. אני מוכן למכור לכם מיליון אחד של יהודים. מה אתם רוצים שאציל — נשים היכולות ללדת? גברים שיכולים להוליד, ילדים, זקנים? תדבר! ...נדהמתי כמו ממהלומה. לא הייתי פוליטיקאי, ועניתי מה שנכנס לי לפה: 'אינני מוסמך להחליט מי יירצח על ידיך, אני רוצה להציל את כולם. את העסק אינני מבין. מאין אקח סחורות, הרי החרמתם את הכל? אולי אוכל להשיג כסף, מהיהודים כאן או אולי מידידינו בחו"ל, להצלת היהודים'. הוא השיב: 'אם כן תסע לחו"ל, תסע לשוויצריה, תסע לתורכיה, תסע לספרד או לאן שאתה רוצה, ותשיג לי את הסחורות'. שאלתי איזה סחורות, וענה: 'תשיג לי איזה סחורות שהן, למשל — מכונות משא! בעד 10,000 מכונות משא אני מוכן למכור לך מיליון יהודים, ותוסיף עוד 1000 טון טה או קפה, טבון — בכל זה יש לי צורך' (ע' 654). 'לא נשתמש במכונות המשא בחזית המערב, אלא רק בחזית המזרח' — זה היה נסיון בולט להכניס טריז בין בעלי הברית. (עמ' 649). תשובתי היתה: 'אינני יודע אם אוכל להשיג זה, אבל בעיקר אינני חושב שמישהו יאמין שזו הצעה רצינית. שום מקור רשמי לא יניח שאם יתן לכם 10,000 מכונות משא, באמת תשחררו מיליון יהודים'. אז הוא עשה את ההצעה שהוא מוכן לתת 100,000 יהודים בתור 'מקדמה', ורק אז ידרוש תשלום 10% של הסחורה. אח"כ יתן מקדמה נוספת של 100,000, ושאוכל לבחור לי את היהודים שלי מהונגריה, מאושביץ, מטרוזין, מסלובקיה, מכל מקום שארצה. גם הוא אמר (מה שכבר נזכר ע"י ויסליצני וקרומיי בשיחות קודמות) בפירוש ובחריפות שאינו יכול להרשות עליה לא", כי יש לו הסכם עם ידידו המופתי והבטיח לו זאת, אבל ברצונו לשלוח את היהודים לספרד ושעלינו לקחתם לאפריקה, לאמריקה הדרומית או הצפונית וכו'.

הלכתי משם כמשוגע, כל חברי הועדה כבר חכו לי... היו דיונים מאומצים על ההצעה הפנטסטית-השטנית הזאת בין כולנו, הלכנו מאחד לשני ולא היתה לנו כל מחשבה אחרת אלא על זאת, כל חברי הועדה השתתפו בזה, הופרט ושטרן, נכבדי הקהילה הניאולוגית, פרוידיגר מצד האדוקים, כל אישיות יהודית חשובה. אני ידעתי מה טיבם של ס"ס ובאצים, שמעתי באוזני: 'אנו מוכנים לתת לכם מקדמה של 100,000 יהודים, אנו מוכנים לחדול מהגרושים ומההשמדות באדים' (...גם זאת אמר אייכמן יהודה בזה בהשמדות באדים)... לא היה לי מה לאבד, אם אקבל מקדמה של 100,000 יהודים ואם הגרושים יופסקו בינתיים — לא חשבתי על כוונותיו ומטרתיו ולא התעניינתי בהן".

ק' אמר בעדותו (ע' 42, 44):

„ההצעה שנמסרה לברנד טפלתי בה במשך שנה רצופה, אייכמן ויתר השלטונות הגרמניים חזרו עליה לא פעם ולא 10 פעמים בפני. ברנד מסר לי ואח"כ לוועדה וכו' שאייכמן מציע לאפשר ליהודי הונגריה להגיע לחו"ל תמורת חמרים ולא תמורת כסף. הוא הזכיר באופן מיוחד מכוניות משא. שהוא מוכן לשחרר בשטח הכבוש הגרמני 100 יהודים תמורת כל מכונית משא. אולם אין הוא יכול לעשות דבר בהיות היהודים האלה בהונגריה. אני יכול למכור רק מ- ("ab") גרמניה, הוא אמר. לכן הוא יתחיל בגרושם של יהודים אלה לגרמניה ויחד עם זאת הוא מוכן לאפשר לברנד להגיע לקושטא ולמסור את ההצעה הזאת, ואם תתקבל תשובה עקרונית חיובית במשך שבועיים, יהיה מוכן לשאת ולתת על פרטי הבצוע, אחרת עלינו לשאת בתוצאות. ...בועדה אמרנו לעצמנו שזוהי גישה פרברסית מצד הגרמנים לדרוש מבעלי הברית לעזור להם במאמציהם המלחמתיים, לא היו לנו אשליות בנוגע למציאותיות של הדרישות הללו, אולם לא ישבנו על מנת להיות שופטים בענין זה, תפקידנו היה להציל חיי יהודים, מחובתנו היה להעביר את ההצעה למוסדות היהודיים העליונים ולהעביר אליהם את ההחלטה והזימה. את הסכויים הערכנו כשקולים ביותר, אם לא בלתי אפשריים, אולם קוינו שהמוסדות היהודיים יחד עם בעלי הברית ימצאו איזו דרך להמשיך במגע שיצרנו, ולהרזיח זמן רב ע"י כך“.

פרוידגר נשאל בעדותו (כ"ג 12):

„לפני שברנד נסע, היתה איוו התיעצות בין היהודים?

לא. אנחנו קבלנו זאת כעובדה. קבלנו זאת כ- fait accompli. יום אחד ק' אמר שהוא רוצה לדבר אתנו... באופן דחוף, והיתה פגישת ד"ר ק' וברנד באו למשרדי הקהילה האורטודוקסית. אז ק' ספר... את ההצעה על מכוניות משא ושרוצים לשלוח אחד מהם... לקושטא, והוא חושב שברנד יסע ולא הוא. הצטערתי מאד כששמעתי זאת והיה ויכוח חזק בינינו ובין ד"ר ק' וברנד.

למה הצטערת?

מפני שאמרתי שזה לא יהיה טוב. ראשית כל, אי אפשר לתת מכוניות משא לאויב... כסף אפשר לקבל ואפשר לתת — 'non olet'; אבל מכוניות משא?! ואיך אתם רוצים לקבל זאת? וממי? הוא אמר: באיסטנבול יושב ועד הצלה, שם יש נציגים של הסוכנות, ואנחנו יכולים לסדר זאת. אמרתי שאיני חושב כך. הוא אמר: אינך ציוני, לכן אינך חושב זאת. אמרתי, כן, אני לא ציוני, אבל חוץ מזה אני לא חושב שזה אפשרי.

אז ק' אמר: מה לעשות, זו לא היתה הצעה שלנו, אייכמן בא בהצעה זאת. ואח"כ לינק (גייסי) אמר: אם עושים דבר כזה, אי אפשר לשלוח את ברנד לנסיעה הזאת. הכרנו את ברנד, הוא היה בעצם איש טוב, בעל מרץ ומסירות נפש, אבל מי שמכיר אותו יודע שאי אפשר לשלוח אותו לשליחות דיפלומטית כזאת. הוא היה איש בלתי ידוע, לינק אמר שצריך לנסוע... ד"ר קרל וילהלם... ד"ר ק' אמר: זה לא תלוי בנו, ומכיוון שאייכמן מכיר רק אותי יאת ברנד, הבחירה היתה רק בינינו, והוא רוצה לשלוח את ברנד. אמרתי: לכל הפחות תסע אתה! מפני שבאמת חשבתי שק' יותר מוכשר לדבר כזה מברנד. הוא אמר: זה לא תלוי בי, מי שאייכמן רוצה — צריך לנסוע... נתנו לברנד מכתב אימון חתום ע"י שטרן ועל ידי ואני חושב שגם ע"י כהן ניסן.

נתתם לברנד?

כן, צריך לתת דבר כזה.

כדי שיכירו אותו בקושטא?

כן, שהוא מוכשר לדבר בשם היהדות ההונגרית.

זאת אומרת, אתם הסכמתם לשליחות הזאת?

כן, לא היתה לנו ברירה אחרת. להגיד שלא יסע? זה אי אפשר."

קראוס העיד (י"ז 66):

"פעם אחת השתתפתי... באספה שהשתתפו בה כל הציונים. וק' הודיע על נסיעתו של איזה איש — לא נאמר מי הוא האיש... שם לא מסרו איזה תפקיד יהיה לברנד. רק לנסוע... לתורכיה למסור פתרונים חשובים לבאי כוח הסוכנות ויהדות העולם, ואם המו"מ של ברנד וההצעות יצליחו, אז יפסיקו את הגרוש. אז בקשתי תשובה אחת: אם הגרמנים מתעסקים בשאלה רצינית כזו ושולחים יהודי באותו זמן לבוא במגע עם יהדות העולם, אז למה התחילו הגרמנים בגרוש 3-4 ימים לפני זה? על זה לא קבלתי תשובה לא מק' לא מברנד.

באיזה תאריך?

ב-13—14 למאי."

במכתב משותף מתאריך 14.5 (מוצג 26) מוסרים ק' וברנד לסלי מאיר דו"ח על התפתחות הענינים מאז מכתבם מ-25.4 (פסקה 37). אחרי אשור שני מכתבים ו, "מתנות" שקבלו מסלי מאיר הם מתארים את המצב הקטסטרופלי בגיטאות, את ההסתה האנטי-יהודית בעתונות וברדיו שהגיעה לשיאה בימים האחרונים, מזכירים את גרוש עצורי קיסטרצה, "למקום בלתי ידוע מחוץ לגבולות הארץ, לפי שמועות שאינן ניתנות

לבדיקה — למרכז התעשיתי בירקנאו" (בירקנאו היתה חלק מאושביץ, שם עמדו כבשני הגזים), וממשיכים:

„משלוחי הגרוש הראשונים... עזבו את גבולות הארץ, ולפי ידיעותינו האחרונות נראה כי מכינים משלוחי גרוש נוספים במימדים גדולים מאד. לפי ידיעותינו כבר הוכנו לזה קטרים וקרונות במידה מספקת, ואף המוני היהודים מחכים במתיחות ורעדה להתפתחות הדברים... בימים האחרונים הובאנו אל אנשים חדשים לשם מו"מ, שהופעתם לפנינו יכולה להחשב כמעין הופעת *deus ex machina*. האדונים החדשים האלה ממונים כנראה על הסדרתה המלאה של שאלת היהודים, אין להם כוונות ידידותיות כלפינו, אך נראה שהם בכל זאת מעריכים שותפים הוגנים למו"מ.

...במצב המתחלף הזה השתדלנו בשבועות האחרונים לעכב ע"י התאמה גמישה את קצב הקטסטרופה המתקדמת. המו"מ שמלכתחילה הוחל בו עם וילי (ויסליצני) הגיע איפוא לשלב המראה לנו קרן אור בחשכה ופותח לפנינו פרספקטיבה. אנו מקוים שבעוד שבועות מספר בהודמנות נטיעה אליך נוכל למסור לך דו"ח יותר מפורט על זה. בינתיים מתרכזים מאמצינו במטרה למנוע את הגרוש ולהכין עליה גדולה ככל האפשר... בנוגע לעליה מעמידים לנו תנאים, שאנו חושבים אותם לקשים מאד... במה שנוגע לעליה לסטפן (הגירה לאמריקה) יש לראות את שותפינו הנוכחיים למו"מ כמרגיעים בהחלט. הם מעודדים בתוקף בכל הנמוקים עליה גדולה ככל האפשר לסטפן, ולעומת זה הם מתירים עליה של 750 נפש לארצות... מהחוחמים מטה יסע יואל ביום ששי הבא במטוס לקושטא למסירת הצעות..."

„12,000 ליום“

47. הגרוש הטוטאלי של יהודי הונגריה לאושביץ בקצב של 12,000 נפש ליום החל באמצע מאי, אחרי שכבר ימים אחדים לפני כן יצאו כמה משלוחי גרוש בודדים. ב-15.5 קבל אייכמן את ברנד לראיון אחרון ואמר לו (עדות ברנד, 650):

„אתה נוסע עכשיו, היום אני מתחיל בגרושים, כל יום 12,000 יהודים, אבל לא אשמיד את היהודים האלה, אבל עליך לשוב במשך שבוע — שבועיים. כי לא אוכל לשים את היהודים שלך לעולם על הקרח, ואם יהיה הכרח גמור להמשיך במו"מ תוכל לעשות זאת, אבל עליך למהר ולשוב, ואם תשוב ותגיד שההצעה נתקבלה, אני מוכן לתת מיד את המקדמה ולהפסיק את הגרושים ולחדול מהשמדות בגזים ומההשמדות בכלל“.

ב-17.5 (או 18.5) יצא ברנד בלוויית קרומי מבודפשט לוינה וב-19.5 טס יחד עם בונדי גרוס במטוס שרות גרמני לקושטא. מנחם בדר, יו"ר ועדת ההצלה של הסוכנות היהודית בקושטא, העיד על הדו"ח שברנד מסר לוועדה הנ"ל ביום הגיעו לקושטא (ע' 528):

„ברנד מסר לנו בישיבה... על מצב היהודים, על העובדה ש-12,000 יהודים נשלחים כל יום להשמדה (גברים, נשים וילדים), שרוב היהודים מהפרובינציה הועברו כבר למקומות גרוש, ידענו שאלה מזדהים עם מקומות ההשמדה; מסר לנו שהמשרפות באושביץ אינן מספיקות לשרוף את כל הגויות, ועל כן ביער על יד בירקנאו על יד אושביץ הקימו מוקדים והאנשים המומתים כבר לא ע"י גז אלא ע"י מכונות יריה מועלים לשרפה על המוקדים האלה... ישבנו הלומים”.

סרוב אייכמן להפסיק את הגרוש

ב-19.5 (או 20.5) הלך ק' עם גב' ברנד, שנכחה בפגישה האחרונה של בעלה עם הצורך (עדויות, ע' 631), אל אייכמן. ק' העיד (ע' 45):

„בערך סביב 20.5, והגרוש כבר החל בקצב מדהים שלא תארנו לעצמנו כאפשרי, הלכנו אל אייכמן ודרשנו ממנו להפסיק את הגרוש, אחרת שליחותו של ברנד נדונה לכשלון מראש. הוא ענה בשלילה... שאלנו מה עם עליית הקבוצה שעליה סוכם בינינו עם קרומי... אמר שהוא רוצה לקבל רשימה של כל אלה שישתתפו בקבוצה זו, מסיבות שונות”.

גב' ברנד העידה (ע' 617, 618, 628, 633):

„ידעתי על שיחות בעלי עם אייכמן... אייכמן אמר לבעלי שעד שלא ישוב בעלי ימשך הגרוש בקצב חזק... אני דברתי עם אייכמן אחרי הפגנת בעלי, והוא הודיע לנו שההשמדה נמשכת... לחצנו על אייכמן שאין אנו רואים שום טרנספורט מערי השדה והגרושים נמשכים, ואייכמן אמר שיוסליצני אינו מוצא את הרשימות... כמעט יום יום הלכנו ק' ואני באותם הימים לקרומי ולאייכמן, להתלונן על המשך הגרושים וכו', כי לא היתה אז ברירה אחרת... ידעתי שהוא (בעלי) צריך לחזור בתוך שבועיים. ידעתי שאייכמן הבטיח שאם ישוב בעלי עם הצעה קונקרטית תפסק ההשמדה בגזים... כשלא חזר בעלי, זה היה מוזעזע”.

אי אזהרת הקרבנות ע"י ק'

49. מהאמור לעיל (פסקאות 17, 45—48) יוצא שק' צדק באמרו בעדותו במשפט וזמאיר בנירנברג (מוצג 4, ע' 3620—3622) כי בתוקף תפקידו כראש ועדת ההצלה הוא היה „אחד האנשים בעלי האינפורמציה הטובה ביותר בהונגריה על מצב היהודים באותו זמן”. מראשית הכבוש הנאצי הוא לא השלה את עצמו על מטרתם האמיתית של אייכמן וכנופיתו בהונגריה; הוא ידע שהופעת „קומנדו-היהודים” בהונגריה, אחרי הטבח של למעלה מ-5 מיליון יהודים מכל שטחי הכבוש הקודמים ואחרי זועות אושביץ, יש לה רק פירוש אחד — שגורל אושביץ מוכן ומתוכנן לקבוץ היהודי הגדול בהונגריה (עדויות ק' שם, פסקה 17 לעיל). לידיעתו הכללית הזאת על תכלית ה-ס"ס בהונגריה

נתוספו במשך חודש אפריל הידיעות המוחשיות על ריכוז היהודים בגיטאות וההכנות הנעשות לגרושם לאושביץ, עד שבסוף אפריל היה ק' משוכנע שהגרוש הטוטאלי של יהודי הונגריה הוא קרוב ובלתי נמנע. ב-8.5 נהפך שכנוע זה לוודאות ע"י אשורו של ויסליצני בדבר החלטת הגרוש הטוטאלי (פסקה 45) וע"י תוכן דבריו של אייכמן לברנד (פסקה 46). החל מ-15.5 ידע ק' ממקור ראשון (מפי אייכמן, באמצעות ברנד) שיום מובלים 12,000 יהודים מהונגריה לאושביץ (פסקה 47); וכפי שק' העיד, בחקירת שתי וערב בנוגע לגרוש יהודי קלז' (ע' 199):

„ידעתי אז מה פירוש גרוש לאושביץ“.

אחת העובדות המזעזעות ביותר במשפט זה היא שלמרות הידיעות המלאות הנ"ל של ראש ועדת ההצלה בבודפשט עלו המוגי היהודים בערי השדה, כחצי מיליון גברים, נשים וטף, מתוך אי ידיעה גמורה וכקרבות הטעיה זיונית לרכבות שהובילו אותם לאושביץ. עצם העובדה הזאת מוכיחה, בכל המסבות שהתבררו במשפט זה, כי ק' לא הזהיר את הקרבנות, למרות שידע את הגורל הצפוי להם. האמת האכזרית היא שראש ועדת ההצלה היהודית הפקיר את הרוב הגדול של יהודי הונגריה לגורלם הידוע לו מראש, על מנת להציל את קומץ „המיוחסים“.

אי אזהרת יהודי קלז'

פרשת קלז' כראיה.

50. ראייה ברורה לדבר משמשת פרשת 18,000 יהודי קלז', עיר מולדתו של ק', שנשלחו לאושביץ, שעה ש-388 ממיוחסיה גיצלו ע"י ק' מהשואה. פרשה זאת התבררה על בוריה ע"י עדויות מפורטות, הן של תושבי קלז' שרידי השואה, הן של עסקני קלז' מקרב המיוחסים, הן של ק' עצמו — עדויות המאפשרות לנו להסתכל כאילו דרך זכוכית מגדלת במערכת הכוחות שפעלו וגרמו לאבדן הקהילה הזאת.

מנהיגי הציבור של קלז' היו קרוביו וידידיו של ק'. בראש יהודי קלז' עמד חותנו של ק', ד"ר יוסף פישר ז"ל, שאישיותו תוארה ע"י העד ד"ר הרמן בוז הלשון (ע' 374, 391):

„ד"ר יוסף פישר... היה אישיות בולטת בחיים הציוניים והיהודיים הפוליטיים של רומניה והונגריה. בין מס. 1 עד 3, ואח"כ באים האחרים. תמיד היה חבר מס. 1 של כל קונגרס ציוני, והיה סגן נשיא של הקונגרס הציוני כמה פעמים. יו"ר הקהילה בקלז' מאז נעוריו. אישיות שהאפילה על כולם וכולנו בחיים הציבוריים. יו"ר אגוד הקהילות. ציר בפרלמנט הרומני מטעם „המפלגה היהודית“. אחד ממחללי הציונות בטרנסילוניה. אישיות שסמ-כותו מעולם לא הוטלה בספק, סמכות מוסרית כללית. בכל ענין יהודי, ציוני ולא ציוני, מס. 1, 2 ו-3 היה תמיד ד"ר פישר. נהנה מהוקרת מתנגדיו

הלא-ציונים. ...את ד"ר יוסף פישר אני מחשיב כיהודי שרכש לו בחייו זכות מלאה לכך שזכרו ישאר טהור, כי היה באמת יהודי טהור".

ד"ר פישר, בהיותו יו"ר קהילת קלון, הועמד ע"י השלטון הנאצי בראש מועצת היהודים, והוא בחר, תוך התייעצות עם הגופים היהודיים ובאשור הנאצים, ביתר חברי המועצה. מועצת היהודים כללה, נוסף על ד"ר פישר, עסקנים ציוניים רבים, כגון ד"ר דוד הרמן, שהיה סגן מזכיר המועצה, ד"ר ארנו מרטון, יו"ר הסתדרות ציוני טרנסילוניה, יוסף גוטליב, אויגן לסלו — כולם חברים טובים של ק'. הלל דנציג, סגן יו"ר הסתדרות ציוני טרנסילוניה וידידו של ק', לא היה חבר המועצה, אך בעל תפקיד חשוב בה (הוא נהנה מאותה זכות יתר כמו חברי המועצה להשאיר מחוץ לגיטו עד אמצע מאי, סמוך להתחלת הגירוש). המועצה היהודית כללה גם לא-ציונים, כגון יוסף מוסקוביץ, שהיה מזכיר המועצה, וויגיסמונד ליב, יו"ר לשעבר של קהילת החרדים בקלון (עדות ק', 190). ליב היה בידידות עם ק' (עדות דנציג, כ"ו 79), אשר נפגש אתו בעת בקורו השני בקלון ב-3.5 ומסר לו כספי הצלה (עדות ק', כ"ח 19, 21). הודות לקשריו עם ההונגרים הצליח ליב בתקופה בין הקמת הגיטו והתחלת הגירוש לעזוב את קלון ולהגיע לבודפשט, ולפי עדותו של ק' (ע' 190) עזר לו ליב בבדפשט להרכיב את רשימות מיוחסי קלון. מוסקוביץ, שהיה פרו-ציוני (עדות ק', 189) ו,מאנשי פישר" (עדות דנציג, כ"ו 63), היה גם נאמנו של בלש וחבר הנהגת הגיטו (עדות הרמן 393). ד"ר בלש עצמו, שנתמנה ע"י השלטון ההונגרי (קצין הגנדרמריה אורבן) לראש הנהגת הגיטו היהודית, היה לא-ציוני (עדות הרמן, 376), אבל, כפי שק' הודה, לא ברצון, בעדותו הסופית (כ"ח 5), במשך, תקופה מסויימת עמד בראש הארגון שהוקם לפי דוגמת הסוכנות, ו"א ציונים — לא-ציונים, על מנת לעזור לעבודת הקרנות".

קלון' היתה קהילה היחידה בהונגריה בה הוקם סניף של ועדת העזרה וההצלה שבבודפשט. בראש הוועד בקלון' עמד ד"ר ארנו מרטון הנ"ל, ואחרי בריחתו לרומניה — הלל דנציג. ועדת ההצלה מקלון' עמדה, "תחת מרותו המוסרית" של ק' (עדות ק', 198). ק' העיד (כ"ח 21) שבשני בקוריו הביא לוועדת ההצלה בקלון' סכומי דולרים וזהב ומסרם פעם למרטון ופעם לליב או לגוטליב (כ"ח 21).

ק', שחי ופעל בקלון' עד שנת 1940, היה קשור עם עיר זו ותושביה היהודים קשרים יותר הדוקים מאשר עם יהודי בודפשט או כל קהילה אחרת בהונגריה. בתקופת השלטון הנאצי הוא בקר בקלון' פעמיים לפי רשיונות מיוחדים, פעם באמצע אפריל (עדות ק', 238, כ"ח 20), ופעם ב-3.5 (דו"ח ק', ע' 31). בעדותו (ע' 237) אומר ק':

„חוץ מקלון' לא בקרתי בערי השדה... נסעתי לקלון' פעמיים, מפני שאת קלון' הכרתי, את האנשים והמצב, לכן הייתי מתאים לזה".

בקורו השני של ק' בקלון' (ב-3.5) חל בעצם ימי הקמת הגיטו, היינו ריכוז יהודי קלון' בשטח המלבנה (דו"ח ק', ע' 32). את הרשיון לבקור השיג ק' מקרומי

רק ע"י תשלום השעור האחרון של „חוב" דמי הקדימה — שעור בסך מיליון פנגו (עדות ק', 38). בהודמנות זאת, אחרי פגישתו של ויסליצני בקלוז' (פסקה 45), הביא ק' לחותנו, לאחיו וליתר קרוביו וחבריו את בשורת „עלית המיוחסים" (עדות ק', כ"ח, 30) לפי ההסכם בינו לבין קרומיי, שנעשה יום אחד קודם לכן.

בכל ענין הצלת המיוחסים נתן ק' לקלוז' זכות בכורה ועדיפות על יתר קהילות הונגריה, לא רק במספר הנצולים, אלא גם בעצם ההצלה. בדו"ח של ק' נאמר, בין היתר (ע' 41):

„תכנינו ימים לבואם של המשלוחים האלה. אבל רק ד"ר יוסף פִּישר, ראש מועצת היהודים בקלוז', הודיע לנו שה-ס"ס קבלה פקודה מבודפשט להרכבת קבוצה מיוחדת (אייכמן ידע שקלוז' קרובה ביותר ללבנו)."

כשהחל ב-3.6 המשבר עם אייכמן בשאלת קיום הבטחתו להצלת יהודים מערי-השדה, עמד ק' על הצלת נפשות מקלוז' בלבד (דו"ח ק' 42, 44, ר' לעיל פסקאות 39, 41). ורק אחרי העברת „התקדים של קלוז'" בקש ק' להביא מיתר הקהילות „קבוצות יותר קטנות של פרומיננטים-ביותר" (דו"ח ק', 53). לעומת 388 הנפשות שהובאו מקלוז' הובאו מדבריצין 85 (או 88), מסגדי — 66, מביקושבה — 40, ומיתר הקהילות, ובכללן גדולות מקלוז' (כגון נודורוד) — משפחה אחת או שתיים לקהילה, ובסך הכל „מאות אחדות" של נפשות (דו"ח ק' 53—54). לפי יחס בכורה זה של ק' לקלוז' לא יוכל להיות ספק בדבר שבבואו לקלוז' ב-3.5 הבטיח לקרוביו וחבריו שם להקציב להם חלק הגון מ-300 הרשיונות שאושרו באותו הזמן ע"י קרומיי כשביל יהודי ערי השדה.

אמנם רשימותיו של ק' איחרו — באשמת השלטונות — להגיע לקלוז', וכשנמסרו סוף סוף, אחרי עכובים שונים, לד"ר פִּישר, כבר נשלחו אחדים מהמועמדים, ובכללם גם קרובים רחוקים של ק', בשני משלוחי הגרוש הראשונים לאושביץ; אבל התקוה להצלה נפרדת והצפייה לרשימות המועמדים השפיעה על מנהיגי קלוז' ועסקניה מיום בקורו של ק' (3.5), היינו מראשית הקמתו של גיטו קלוז'.

מיום שהגיעה הרשימה הראשונה של ק' לקלוז' נהפכה צפיתם של העסקנים לפעילות נמרצת. ד"ר פִּישר מסר את הרשימה לוועדה בת 4 חברים: דנציג, גוטליב, לסלו ומוסקוביץ, שעסקו בהשלמת הרשימה של ק' (שנפגמה ע"י שני המשלוחים הראשונים הנ"ל) ובהרחבתה. לצורך זה הם התיעצו עם בלש, הרמן ועסקנים אחרים; לפי עדות הרמן (ע' 381), „אין כמעט איש ציבורי שאתו לא שוחחו על שם אחד או שנים". הצעת הרשימה המורחבת נשלחה ע"י פִּישר באמצעות השלטון הגאצי לק', ואחרי ימים מספר הגיעה רשימה מתוקנת מבודפשט לקלוז'; עסקני קלוז' ניסו להרחיב את הרשימה המתוקנת, וכך הוחלפו הרשימות בין קלוז' ובודפשט כמה פעמים (לפי עדות דנציג „לא פחות מ-4 פעמים"). לא פחות מ-10 שיחות טלפון בין-עירוניות

התנהלו בענין הצלת המיוחסים בין פישר וק' לפי רשיון נאצי מיוחד. פישר, כיו"ר מועצת היהודים, נכנס לגיטו כאחד האחרונים; הוא עמד במגע הדוק עם מפקדי ה-ס"ס בקלוי' (עדות מוגד, כ"א 42, עדות דנציג ואחרים), והם הרשו לו לצאת מדי פעם מהגיטו לבית החולים היהודי לצרכי רפוי ולהתקשר משם טלפונית עם ק'. על שיחות אלה העיד ק' (ע' 191, 226—228): —

„מה שידעתי על הגיטו ידעתי לא רק מליב אלא גם מד"ר פישר. אבל אתו היו לי רק שיחות טלפוניות קצרות. לא אמרתי שלא היה לי קשר עם ד"ר פישר. הוא שאל אותי בטלפון אם יש או אין אפשרות להציל חלק מהיהודים שם. לא דברנו על הרשימה אלא על ענין ההצלה של חלק מיהודי קלוי'. 10 פעמים דברנו על כך. בשליש האחרון של מאי הודעתי לו שיש רשימה. בפעם הראשונה דברתי אתו באמצע מאי. אינני זוכר מתי בפעם האחרונה. הרכבת הגיעה לבודפשט ב-10.6. בגיטו לא היה טלפון, הוא צלצל מבית החולים. הוא נצל כל הזדמנות להתקשר אתי. לא דנו על פרטי הרשימה בטלפון. דנו על אפשרות הצלת קבוצה מגיטו קלוי'. פעם אחת דברנו על שמות — אז קבלתי ממנו בקשה אישית להכניס לרשימה את הרב יואל טייטל-בוים... באמת אינני זוכר כל פניה אחרת. אני כמעט בטוח שלא הוזכרו שמות אחרים... נכון שיוסף פישר דבר אתי 10 פעמים בטלפון מקלוי'. לי באופן אישי רק עם יהודי קלוי' היה קשר טלפוני... אני לא הספקתי, חוץ מקלוי' — לא יכלתי לעשות את הכל בעצמי, לכן בחרתי לי את קלוי' מסבות מובנות. לא אמרתי שלא יכלתי... חוץ מקלוי' לא היה מקרה שדברתי בעצמי בטלפון עם אחת מערי השדה“.

במשך כל תקופת קיומו של הגיטו עמדה הצלת המיוחסים במרכז התענינותם של עסקני קלוי', לא רק ד"ר פישר ואותם העסקנים שטפלו ברשימות בפועל, אלא כל עסקני קלוי', בין שנכללו ברשימות המיוחסים ובין שבקשו להכלל בהן, עקבו אחרי אפשרות הצלה זו מתוך התענינות חיונית. זה היה הפתיון הגדול שהופיע לנגד עיני המנהיגים עם בקורו של ק' ב-3.5, בראשית הקמת הגיטו, ושריתק את ענינם ומרצם במידה הולכת וגוברת עד סוף חיסול הגיטו ב-9.6. במשך כל תקופת פעילותם הקדחתנית של עסקני קלוי' מסביב להצלת המיוחסים הופסקה הבריחה המאורגנת ע"י ועדה ההצלה המקומית. הופצו ע"י השלטון הנאצי וההוגרי (אורבן) בעזרתם הפעילה של היהודים כגון ד"ר בלש וכוהני הודעות ארגעה כוזבות לתושבי הגיטו בשם מועצת היהודים ולא הוכחשו ברבים ע"י אף אחד מהמנהיגים, ועלו 18,000 קרבנותיהם המרומים של אייכמן, קרומי וויסליצני, משלוח אחרי משלוח, על הרכבות שהובילו לתאי הגוזים באושוויץ. רק ב-9.6, אחרי שגיטו קלוי' התרוקן מכל תושביו, ניתן האות ל-ס"ס להעביר את מנהיגי הקהילה, את קרוביו של ק' ומיוחסים אחרים, ובכללם בלש וכוהני, בצרוף כמה עשרות יהודים ומשומדים בני חסותם של אורבן וראש הגיסטפו (עדות הרמן 365—6), בסך הכל 388 נפשות של גצולי קלוי', למחנה המיוחסים בבודפשט.

אי אזהרת יהודי קלון' ע"י ק'

51. אילו רצה ק' למלא באמת את חובתו כראש ועדת ההצלה כלפי יהודי הונגריה להזהיר את הקרבנות המיועדים של הנאצים מפני גורלם, הרי במקרה של קלון' היו לו האפשרויות הטובות ביותר ואף הודמנויות יוצאות מן הכלל לכך. לא רק באמצע אפריל, אלא עוד ב-3.5, בעצם ימי הקמת הגיטו, ניתן לק' לנסוע מבודפשט לקלון', להיפגש באופן חפשי עם הקהילה ולמסור להם (אילו רצה) את כל ידיעותיו — דבר שלא הורשה לאף יהודי בהונגריה ושבועד נסיון לבצעו באופן בלתי חוקי שלמו אחרים בחייהם. באותו הזמן היו בידו של ק' ידיעות מוחשיות על הכנות הגרוש הטוטלי, על הכנת תאי הגזים באושוויץ בשביל יהודי הונגריה, על הסכם רכבות הגירוש, על שילוח 1500 יהודי מחנה קיסטרצה לאושוויץ, שמועה סודית מפי הסוכנים הגרמנים על החלטת הגירוש הכללי, אישור מפי ויסליצני שהוא נשלח ע"י אייכמן לקלון' כדי לעשות את, "המלאכה המלוכלכת" ושלא לאפשר לו ליצור לעצמו, "אליבי" (ולק' היה מובן, לפי עדותו (פסקה 45), למה ויסליצני התכוון, "שלא יהיה בהצלחת יהודים, אלא בהשמדתם, כאחד ממנהיגי הרוצחים") וכן, דבריו של ויסליצני שבנוגע להחלטה הסופית הוא, "פסימי, מבחינתנו אנו", בצרוף הזמנה לבקרו בבודפשט, בדירתו הפרטית בעוד כמה ימים, בינתיים יברר את המצב ויגיד לי בדיוק" (עדות ק', שם); כל זה היה לאל ידו של ק' למסור ב-3.5 לחותנו וליתר מנהיגי קלון', ובכללם חברי ועדת ההצלה המקומית, אילו רצה. עוד בשליש האחרון של מאי הצליח ק' לשלוח לחותנו ולחבריו בקלון' פתק, בו כתב להם שישתדלו להרחיב את הרשימות וישלחו המלצות (עדות דנציג, כ"ח 68), והחל מאמצע מאי (לפי עדות ק' 191), כלומר אחרי שיחתו השניה עם ויסליצני ושיחותיו של ברנד עם אייכמן, דיבר ק' 10 פעמים בטלפון עם חותנו. באותה תקופה החלה הפצת שמועת קינר-מיוז בגיטו קלון' וב-20.5 החלו תושבי הגיטו המוטעים לעלות בהמוניהם לקרונות הגירוש שהובילו אותם לאושוויץ. השאלה לאן נוסעות הרכבות היתה השאלה בהיא הידיעה בקלון'. ויהודי הגיטו שלחו שליחים לעיר קלון' כדי לקלוט שמועות על כיוון הרכבות ואף עשו מאמצים לעקוב אחרי נסיעתן (עדות הרמן ודנציג). באותה תקופה נתנו הנאצים הודמנות לפישר לצאת מהגיטו לבית החולים ולדבר בטלפון עם חותנו, שבודאי היתה לו שפה משותפת אתו ושידע את כל התשובות על השאלות הנ"ל, ולא שיחה ארעית בלבד, אלא 10 שיחות במשך כל התקופה הגורלית של יהודי קלון'. ק' ידע את המצב בקלון' לא רק ע"י ביקורו, אלא גם מפי ויגיסמונד ליב שהגיע מקלון' לבודפשט זמן קצר לפני התחלת הגירוש (פסקה 50). אין הוכחה שק' ידע באותו הזמן על הפצת שמועת קינר-מיוז דוקא, אך ק' ידע, לפי עדותו (עמ' 222, לעיל פסקה 45) כי —

„היו תכסיסים מצד הגרמנים להסתיר את כוונת ההשמדה; הפיצו בכל הארץ שמועות בדרכים שונות ובאמצעים שונים שהיהודים ישארו בארץ“.

קשה להאמין, בכל המסיבות האלה, שאילו היה לק' רצון כן להעביר לתושבי גיטו קלון' המנותקים ידיעות נכונות בנוגע לגורלם ולהזהירם מפני תכסיסי הנאצים, לא היה הדבר עולה בידו. בשנים לב לכל ההוכחות הנ"ל, וביחוד לדעתו הסופית של ק' (להלן,

פסקה 53), הנני משוכנע שכשם שבעת ביקורו בקלון' היתה לק' הזדמנות מלאה למסור למנהיגי היהודים שם את הידיעות המוחשיות שהביאו אותו או למסקנה שהגירוש הטוטלי הוא קרוב ובלתי נמנע, כן היו לו אפשרויות מספיקות להודיע לחותנו בעוד מועד על החלטת הגירוש הטוטלי לאושביץ ולהזהירו מפני תכסיסי הרמאות הנאציים. עובדה היא כי 18,000 יהודי קלון' לא הוזהרו ע"י פ"ש (לעיל פסקה 5, עדות שמואלי ואחרים, גם עדות דנציג, כ"ח 68). קהילה שלמה הוטעתה ונשלחה לאושביץ, למרות שראש הקהילה עמד עוד לפני הגירוש ובמשך כל תקופת הגירוש בקשר עם ראש ועדת ההצלה בבודפשט, שידע את האמת על תכנית ההשמדה הנאצית ועל תכסיסי הטעיתם. האם ק' לא מסר לפ"ש את הידיעות הנחוצות לשם מניעת ההטעיה, או האם פ"ש לא העביר את הידיעות שקיבל מק' לקרבנות ההטעיה הנאצית? העדויות במשפט זה מצביעות בכיוון הראשון. לפי עדותו של דנציג, שהיה במגע קרוב עם פ"ש בגיטו קלון', לא קיבל פ"ש ידיעות מק' על כיוון נסיעת הרכבות (כ"ה 68-69). ואם יש ספק במהימנותו של דנציג בנקודה זו, מאחר שעד זה היה מעוניין יותר מדי להגן על עצמו (ר' להלן), הרי עדותו של הרמן על אישיותו של פ"ש (לעיל פסקה 50) (ר' גם עדות דנציג, כ"ו, 1-2) אינה מתישבת עם ההנחה שפ"ש קיבל ידיעה מק' על הגירוש לאושביץ ולמרות זאת לא הזהיר את בני קהילתו. אפילו נביא בחשבון את כל לחץ השואה ופיקוח הנפש בהם היה גם פ"ש נתון בתקופה הנדונה, קשה להאמין שאיש נאמן כפ"ש היה מסוגל לראות את 18,000 בני קהילתו מובלים למות על יסוד תרמית המופצת גם בשמו, כיושב ראש מועצת היהודים, להעלים מהקרבתם את האמת שנמסרה לו ע"י ק' ולעסוק בהצלחתו הוא וחבריו. כל ההוכחות מצביעות ע"כ שלמרות ביקורו של ק' בקלון' ולמרות 10 השיחות הטלפוניות ביניהם לא ידע פ"ש עד הסוף את האמת במלואה, ושק' לא השתמש בהזדמנויות שהיו לו להעביר לחותנו את הידיעות שהיו ברשותו (ר' גם להלן פסקה 53).

עדות ק' בנוגע לאזהרות

52. אשר לעדותו של ק' בשאלה זאת, יש לציין שלא בדו"ח ולא בעדותו (חוץ מן העדות הנוספת בסוף המשפט שעוד נידון עליה את הדיבור) לא טען ק' שהוא באופן אישי — להבדיל משליחים — הזהיר את יהודי קלון' או מסר להם ידיעות של ממש על תכנית ההשמדה הנאצית. בדו"ח (עמ' 31-32) מתאר ק' את ביקורו בקלון' ב-3.5 ואת פגישתו עם ויסליצני שם, מבלי להזכיר כלל את פגישתו עם היהודים, ואילו בעדותו בענין זה (עמ' 38-39) אומר ק' רק זאת:

„כמובן השתמשתי בהזדמנות להעביר לחבריני בקלון' כסף למטרות הצלה, והצלחתי להיפגש עם ויסליצני... הוא ביקשני למסור לידידי בקלון' שהם הגבירו את השמירה על הגבול הרומני, שהיה במרחק 4 ק"מ סה"כ (היה מקום בריחה שהשתמשנו בו כל הזמן) — שעלי להגיד לאלה הרוצים לברוח לרומניה שיהיו יותר זהירים וישתמשו בדרכים אחרות.”

ובחקירת שתי וערב (עמ' 238, 204):

„לא נאמתי בקלון' להמוני היהודים, גם לא במסיבה מצומצמת של 20 איש.

לא הצעתי ליהודים בקלון' שלא יעשו פניקה... מר שרת כתב לנו מקושטא, וגם מר בן-צבי (נשיא המדינה) שלח לנו קריאה ליהדות אירופה. הם קראו ליהדות אירופה הן להתנגדות הן להצלח. את הקריאה להתנגדות לא העברתי לקלון'.

בעמ' 195 של עדותו אומר ק':

„מלבד הטלפון עם פישר היה לי קשר עם קלון', כי הייתי בעצמי שם לפני הקמת הגיטו. אחרי הקמתו היה לי קשר דרך שליחים — עובדי התת-ועדה לבריהה... עוד קשר לא היה לי עם קלון'.

בדו"ח (עמ' 35), אחרי הקטע המובא לעיל (פסקה 4) כי „בכל גיטו היו משוכנעים עד לרגע האחרון שהמשלוח לא יעבור את גבולות המדינה" וכו', מוסיף ק':

„האזהרות שהועדה שלחה, מקצתן ע"י חלוצים שחרפו את נפשם ומקצתן ע"י הוגגרים אוהדים מעטים בעלי רצון לעזרה, אל גיטאות רבים של ערי השדה, השידול לבריהה והקריאה לסירוב העליה לקרונות, לא הועילו. עדיין לא רצו להאמין לנו”.

ובעדויות על הצעת אייכמן לברנד, אחרי הקטע המובא לעיל (פסקה 45) כי אייכמן אמר לברנד שהוא יכול „למכור יהודים רק מגרמניה" ושלפיכך „יתחיל בגירושם של יהודים אלה לגרמניה", ממשיך ק' (עמ' 45):

„הועדה דנה על זה. הסכמנו להעביר את ההצעה לקושטא. יחד עם זאת הגברנו את פעולות הבריהה ושלחנו שליחים למרכזים יהודיים על מנת להזהירם על סכנת הגירוש”.

אשר לשליחים, הרי העד משה אלפן, חבר קיבוץ „העוגן", היה בתקופה הנדונה חבר המפקדה החלוצית של המחתרת (עמ' 501) והעיד בפרוטרוט על פעולת ההסברה והאזהרה שנעשתה על ידי שליחי החלוצים בערי השדה. בנוגע לקלון' הוא אמר (עמ' 566-565):

„היו איזה 10-15 חברים שהלכו לערי השדה, הלכו למקומות שונים. לקלון' נסע זולטה הוכהאוזר... יצא לקלון' ב-19.3 והיה צריך לעבור לרומניה והטלנו עליו תפקיד להתקשר בקלון'... להודיע שאנו מוכנים, מתכוננים לפעולות בריחה, ארגון, התגוננות, ושאלנו משערים שיהיה ריכוז בגיטאות... הוא עבר את הגבול ב-20.3 — 21.3 — 22.3 בערך. אם אינני טועה נשלחה עוד חברה, אסתר שכטר, היא בקיבוץ שלי. שבועות אחדים אחרי בוא הגרמנים. נשלחה מטעם המפקדה. היתה שם איזה ימים או שבוע, אינני יכול להיות ערב לכך, היא נתפסה ע"י הגרמנים,

נשלחה עם הגיטו לאושביץ וחזרה מאושביץ, אין לי פרטים על פעולתה בקלון. היא נמצאת בקיבוץ שלי מספר שנים".

השליח הראשון (זולטה הוכהאוזר), שיצא לקלון ב-19.3 ועבר את הגבול הרומני יום-יומיים אח"כ, לא היה כמובן יכול להביא לקלון ידיעות מהסוג שאנו דנים בהן כעת — ידיעות על התפתחויות שאירעו רק בסוף אפריל ובמחצית הראשונה של מאי. השליחה השניה (אסתר שכטר), שבמסיבות שליחותה לא היה העד בטוח ולא ידע פרטים עליה, לא נקראה להעיד. העד דנציג נשאל (עמ' 70-71):

„האם הגיעו שליחים מבודפשט לגיטו?

לא.

האם הגיעו שליחים מבודפשט לקלון לפני הריכוז, אחרי הפלישה הגרמנית?

כן.

מה הם הודיעו, השליחים הללו?

לא הביאו שום ידיעות ברורות. הפליטים שהיו הזהירו מפני סכנות המורות ביותר. אחד אני זוכר שאמר לנו: למה אתם לא בורחים? או לפני הריכוז עוד לא היתה נכונות נפשית לקבל את השמועות והדברים האלה בכל חומרתם.

השליחים הזהירו אתכם שלא לעלות על הרכבות?

או בכלל לא דובר על רכבות. לא היה ריכוז ולא היו רכבות.

השליחים הזהירו אתכם שהגרמנים עומדים לגרש אתכם להשמדה לאושביץ?

לא, אינני זוכר.

האם פגשת בקלון אדם בשם זולטה הוכהאוזר?

לא.

ובחזרה בשם אסתר שכטר?

לא.

או בגיטו?

שמות בלתי ידועים לי.

האם ידוע לך על מקרה של שליחים או שליחה מבודפשט בקלון שנפלה בידי הנאצים?

אינני זוכר. אינני יודע, אולי היה מקרה כזה.

אבל לא נפגשת עם מקרה כזה?

לא. מה השם?

שמה אסתר שכטר.

לא.

חברת קיבוץ „העוגן“ של „השומר הצעיר“ עכשו.

לא, לא נפגשתי.

האם הגיעו לגיטו שליחים מועדת ההצלה של בודפשט?

לא.

האם הגיעו לגיטו הונגרים בתור שליחים של ועדת ההצלה בבודפשט?

לגיטו — לא.

חלוצים, יהודים חלוצים?

לא. לפי ידיעתי — לא.

לא קבלת שום ידיעות, אחרי הריכוז בגיטו, מועדת ההצלה בבודפשט?

לא."

למחרת היום ביקש העד לתקן את עדותו (כ"ו 24—25—א):

„בשאלתי בקשר לשליחים, אם באו שליחים לקלוז' ושמעתי שמות שאני לא זוכר אותם. אבל אני זוכר שם אחד חנה גנו' שבאה פעמיים לפחות לקלוז', הביאה כסף לצרכי בריחה וגם אנשים וגם הוראה להגביר את פעולת הבריחה.

...

מתי באה חנה גנו'?

לפני הגיטואיזציה... היא באה לקלוז' וחזרה לבודפשט. היא הביאה כסף וחלוצים לבריחה.

...

לפני שהיהודי הראשון הוכנס לגיטו?

נכון.

מה היא מסרה לך בשמו של ק'?

היא מסרה דבר אחד: המצב חמור... את הכסף היא הביאה מועדת ההצלה.

מק' היא מסרה לך ידיעה... ?

הוראה אחת: להגביר את הברירה... היא לא ידעה ולא מסרה על הסכנות הצפויות. היא אמרה שהמצב חמור.

היא לא מסרה על הסכנות הצפויות בשמו ?

היא לא מסרה ולא ידעה דברים שעלולים היו להתרחש.

דיברת אתה על מה שעומד להתרחש ?

שאלתי אותה.

מה היא ענתה ?

היא לא ידעה, שלא יודעים מה כוונות הגרמנים וההונגרים".

גם פרוידיגר ועדים אחרים העידו שהיה כמעט בלתי אפשרי לאדם בלתי מוסמך, וכל שכן ליהודי, לחזור לגיטו. אחרי שיקול כל העדויות הנ"ל אני משוכנע שאותם השליחים שהגיעו לקלון נשלחו לשם לפני הריכוז ולפני בקורו האחרון של ק', שחל יומיים אחרי התחלת הריכוז (ר' דו"ח, ע' 32), ושלא העבירו לקלון שום ידיעות חשובות. אני משוכנע כי אין אמת בדברי ק' בדו"ח (לעיל) ששלח שליחים שקראו, "לסרוב העליה לקרונות", וכי אין אמת בעדותו שאחרי הצעת אייכמן לברנד שלח שליחים, "למרכזים יהודיים על מנת להזהירם על סכנת הגירוש".

עדויות הסופית של ק'

53. בסוף המשפט העמדותי את ק' באופן ברור ומפורש בפני השאלה היסודית אילו ידיעות העביר לחבריו ולחותנו בקלון וכן בפני יתר השאלות המתעוררות לגבי פרשה זו, ונתתי לו הזדמנות מלאה להסביר את כל העובדות החשובות בענין זה. תשובותיו של ק' בעדות סופית זאת (כ"ח, 20—32) היו מתחמקות, סותרות זו את זו ובחלקן כוזבות, ושכנעו אותי סופית כי ק' לא גילה את ידיעותיו הממשיות למנהיגי קהילת קלון.

השאלה הראשונה שהוצגה לק' היתה עם מי מהיהודים הוא דבר בעת בקורו האחרון בקלון. כאן יש להזכיר כי שני העדים היחידים במשפט זה מחבריו של ק' בקלון היו דנציג והרמן, כי דנציג, חבר ועדת ההצלה, העיד על שיחתו עם ק' בקלון בה התעניין אצל ראש ועדת ההצלה מה יהיה גורל הגיטו, וק', לא ידע למסור שום דבר קונקרטי על כוונות הגרמנים או על כוונות ההונגרים" (כ"ו, 36, גם ע' 37) וכן הרמן, יד ימינו של פישר, העיד שבמשך כל תקופת הגיטו לא ידע על סכנת אושביץ (לעיל פסקה 7). תשובתו של ק' על השאלה הנ"ל היתה:

"דברתי עם חותני, עם אחי, ד"ר מרטון, זיגיסמונד ליב, ... יוסף גוטליב, אינני זוכר מתי דברתי עם דנציג — בפעם הראשונה או השנייה, קראתי

את עדותו ואינני מסוגל לזכור, אני זוכר שהשיחה אתו לא היתה חשובה ביותר, כי היה חולה אז. אינני זוכר שראיתי את הרמן, אבל יכול להיות, נפגשתי עם כמה. הייתי בקהילה ונפגשתי עם מספר יהודים, עם הנ"ל. אני זוכר שדנתי אתם".

ק' ושאל :

"למי ספרת את תוצאות שיחתך עם ויסליצני בקלוז' ?

למרטון, לחותני המנוח.

למי עוד ?

באלה השנים אני בטוח.

מה אמרת להם על המצב ?

אמרתי להם שהמצב הנו המור, שקיימת סכנת גירוש ועליהם לנקוט בכל האמצעים על מנת להציל מספר עד כמה שאפשר יותר גדול, בקשתי להגביר את הברירה, להסתיר אנשים, אינני יודע אם אז או כמה ימים אח"כ שלחתי מזודה עם ניירות נוצרים. זה היה ערב הגיטואיזציה. אז נודע בנוכחותי על ההחלטה לרכוש בגיטו. היום אני יודע שויסליצני נשלח לרכוש את היהודים, אז עוד לא ידעתי. אז עוד כל היהודים גרו בקלוז', לא בגיטו".

שני המשפטים האחרונים הם בנגוד לדו"ח של ק' ולעדונו בראשית המשפט. בדו"ח (ע' 32) נאמר :

"בסענו... לקלוז'. בכל מקום בכביש פגשנו קבוצות קטנות של יהודים. הם נסעו על עגלות שורים ועגלות סוסים, מלאות חפצי עוני עלובים. רובם הלכו ברגל. גברים וגושים צעירים וזקנים כתתו רגליהם עייפים ורצוצים. פניהם חווים כמו ביום כיפור, מבטם עצוב, אך נורא. מאחוריהם הג'נדרם עם רובה מכודן. הם הובילו לגיטאות העירוניים : מקום ריכוז ותחנה אחרונה לפני הגירוש. בקלוז', שם החלה שני ימים לפני כן העברת היהודים למלבונית, קבל ויסליצני את פני במשרד המשטרה הפוליטית ההונגרית. (ואמר) : אייכמן הפקיד בידי את העבודה המלוכלכת ביותר, ואני הוא שעליו לנהל עכשיו את העברת היהודים לגיטאות".

כבר הבאנו לעיל את עדותו של ק' (ע' 38) שויסליצני אמר לו בקלוז' כי אייכמן שלח אותו, "לעשות את המלאכה המלוכלכת לפקח על ריכוז היהודים, כפי שהוא התבטא — על מנת לא לאפשר לו לבנות אליבי".

בהמשך עדותו נשאל ק':

„האם אמרת למישהו בקלון' מה שהיה ידוע לך על ההכנות באושביץ?
אני מבקש רשות להסביר קצת, אינני מטגל לענות במלה אחת. אלה
שבאתי במגע אתם ידעו מה שהגרמנים עשו בפולניה, ברוסיה.

לא זאת היתה שאלתי. האם אמרת למישהו שהגרמנים מתכוננים, לפחות:
אולי מתכוננים, לשלוח את יהודי הונגריה לאושביץ?

ידעתי לא היתה לי, חשש היה. זאת היתה אחת מההנחות. בוודאי שעל כך
אמרתי לאנשים בקלון' — זאת אומרת לכולם בקלון' שאתם באתי במגע,
כולל הלל דנציג...”

לחלן נשאל ק':

„כשהחל כבר הגירוש והתברר כבר שהרכבות נסעו לאושביץ, האם הודעת
על כך למישהו בקלון'?

אז כבר לא היה לי קשר עם קלון'. דברתי בטלפון עם חותני ומה שיכלתי
להעביר העברתי לו, ומסרתי לו שהמצב רע מאד, והוא ידע מה פירוש,
הרי שוחחנו על אפשרות גירוש-השמדה, וכשגמרתי עם ויסליצני אמרתי
לחותני ולמרטון שיש לי הרושם שאנחנו כבר לא יכולים למנוע גירוש,
מהצורה שבה דבר אתי ויסליצני, אבל אמרתי להם, אסע לבודפשט ואדע
יותר. אחרי שדברתי עם ויסליצני בבודפשט ידעתי יותר, כמעט הכל,
לא הכל, מפני שלדעת שמביאים מאות אלפי יהודים ומשמידים אותם
בדם קר, זה כמעט בלתי אפשרי, אפילו כשיודעים. במובן המלא זה נודע
לי בסוף מאי, מפני אייכמן.

ומה עשית אז בטלפון?

מה שספרתי לכבודו. אחרי שגודע לי מאייכמן, כבר לא דברתי בטלפון.
אני רוצה להוסיף: הייתי חולה כ-3 ימים בין 14—17 למאי. אח"כ אחרי
ימים מספר נעצרתי ע"י המשטרה ההונגרית הפוליטית ל-6—7 ימים, ואלה
היו הימים המכריעים בהם אפשר היה עוד להודיע, לעשות משהו. גם הנזי
ברנד ואופנברג ישובו — בין 21—28 למאי, אולי יש הבדל של יום-יומיים.”

כפי שהתברר מעדותו הקודמת של ק', מהדו"ח שלו, מעדות ברנד, גב' ברנד ומנחם בדר
(לעיל פסקאות 47, 48), ידע ק' ב-15.5 על התחלת הגירוש הטוטאלי לאושביץ בקצב
של 12,000 ליום, ב-19.5 או 20.5 התיצב עם גב' ברנד לפני אייכמן אחרי ש, הגירוש כבר
החל בקצב מדהים שלא תארנו לעצמנו כאפשרי” ואייכמן סרב להפסיק את הגירוש,
ומ-10 השיחות הטלפוניות עם חותנו היתה, הראשונה באמצע מאי ואינני זוכר מתי

האחרונה" (פסקה 50). ואשר למעצרו של ק', הנזי ברנד ואופנבך במשך 6—7 ימים, "בין 21—28 למאי, הימים המכריעים בהם היה אפשר עוד להודיע, לעשות משהו" — בדו"ח של ק' (ע' 39) נקבע שהמעצר היה מ-27.5 עד 2.6, וק' נאלץ לתקן את התאריכים בהתאם לכך בסוף עדותו (כ"ח, 31).

ק' נשאל:

"חונך לא אמר לך בטלפון שיש שם שמועות טובות על מחנה עבודה בהונגריה?

זה לא היה נושא בשיחותינו — גירוש ולאן. אני לא העזתי והוא לא העז לדבר על זה.

אבל זה היה או הנושא הכי חשוב בשביל קלוז?

שמענו בבודפשט על השמועות שנפוצו ע"י הונגרים וגרמנים, קצת יותר מאוחר שמענו, ונסינו לבדוק את השמועות. קומולי רשם ביומנו שכנראה הידיעה על קינר-מיוז מתאשרת — רשם זאת באמצע יוני בערך, זה רק אפייני לאוירה של שמועות ושמועות כוזבות בה היינו נתונים".

לדברים האחרונים אין כל שחר. כמה שורות לפני כן טען ק' כי, "לדעת שמביאים מאות אלפים יהודים ומשמידים אותם בדם קר, זה כמעט בלתי אפשרי, אפילו כשיודעים; במובן המלא זה נודע לי בסוף מאי, מפי אייכמן" — וגם התאריך, "סוף מאי" הוא כוזב. כיצד היה ק' (או קומולי לדברי ק') יכול להאמין באמצע יוני, שכנראה הידיעה על קינר-מיוז מתאשרת? ב-10.6 הגיעו 388 נצולי קלוז למחנה קולומבוס בבודפשט ומיד נודע להם מפי ק', סילגי ויתר חברי הועדה כי כל רכבות הגירוש נשלחו לאושביץ (עדות דנציג).

ראויה לתשומת לב היא התשובה הקודמת:

"זה לא היה נושא בשיחותינו — גירוש ולאן. אני לא העזתי והוא לא העז לדבר על זה".

ברור ששיחותיהם הנ"ל של פיישר וק' עמדו תחת צנזורה נאצית והיה מסוכן לדבר על ענין "גירוש ולאן"; אך אפשר היה, בשעת חירום זו, למצוא לשון משותפת בין חתן וחזן, שני ציונים פעילים שנפגשו לא מזמן ושהנושא הזה עמד לנגד עיניהם כל הזמן (ר' גם להלן טענת ק' שנתן לחזנו, "רמז ברור"). אינני מאמין — על אף הצנזורה או ההאזנה הנאצית לשיחותיהם הטלפוניות — שפיישר, "לא העיז" לנגוע במשך אף אחת מעשר שיחותיו עם חתנו, ראש ועדת ההצלה, בשאלת השאלות שקבעה את גורלם של 18,000 בני קהילתו. אבל משום הודאה של ק' יש בדבריו: "אני לא העזתי לדבר על זה".

פסקים (מחוזיים) מ"ד

הנשיא הלוי

בהמשך העדות נשאל ק':

„הרי ברנד נסע ב-16.5 מבודפשט והוא כבר ספר לכולם בקושטא שיום יום מביאים 12,000 יהודים לאושביץ?!

אינני יודע על סמך מה הוא ספר זאת.

על סמך הפגישה עם אייכמן!

אך אייכמן אמר לו שיחכה שבועיים”.

אכן אייכמן אמר לברנד שיחכה באושביץ שבועיים בהשמדת יהודי הונגריה שיגיעו לשם החל מ-15.5 בקצב של 12,000 ליום. אבל האם זוהי תשובה על השאלה, מדוע אחרי השיחה הסופית של אייכמן עם ברנד לא הזהיר ק' את יהודי קלז' מהגירוש לאושביץ? וכי האמין ק' ברצינות כי 14 פעם 12,000, היינו 168,000 יהודים, „יושמו על הקרח“ באושביץ. עד שתתקבל תשובת ברנד? וכי האמין ק', בהכירו את השיטה הנאצית כי אותם היהודים שנשלחו לאושביץ ישובו משם חיים, באיזה מקרה שהוא? ועוד — האם ק' ציפה לתשובה חיובית של ברנד? והריהו אומר בעדותו (ע' 44, לעיל פסקה 46):

„את הסכויים הערכנו כקלושים ביותר, אם לא בלתי אפשריים”.

ק' נשאל הלאה:

„אז השמדה אחרי שבועיים, וגירוש בקצב של 12,000 ליום!

כן, אינני יודע אם ידע על הקצב.

אך הוא ספר זאת בקושטא, והרי גם אתה ידעת?

לי לא היו ספקות בסוף מאי, עד אז חשבתי שאולי לא, לא במידה כזאת, לא במימדים כאלה.

שכל יום נסעו רכבות מאמצע מאי — זה ידעת, רכבות סגורות שעברו את הגבול?

כן. ידעתי זאת מאמצע מאי כעובדה.

אז למה לא הודעת ליהודי קלז' כל מה שאתה יודע?

כל מה שידעתי הודעתי להם כל זמן שהייתי אתם בקשר, אח"כ עמדתי בקשר רק עם חותני והעיוזתי לתת לו רק רמז ברור וזה נתתי לו, והוא היה צריך לדעת שיש גירוש ויתכן שיש השמדה.

אז למה כל יהודי קלז' לא ידעו זאת?

כבודו שואל לדעתי? אני חושב שחברי בקלון, כולל חותני, לא עשו כל מה שהיה באפשרותם לעשות וכל מה שהיו צריכים לעשות. הם היו צריכים אולי להגביר לא רק בפעולות הבריחה, אלא גם בפעולות האזהרה. אינני אומר שלא עשו זאת, אלא שיש הרושם שעשו זאת במסגרת יותר קטנה משהיתה אפשרית, ואינני שולל שיתכן שהיו חששות בלבם שזה עלול להיות מסוכן בשבילם להפיץ שמועות ברבים, שיעשו אותם אחראים על גורלם של יתר היהודים".

יש לציין כאן עד היכן כוח העובדות שהוכחו במשפט זה הכריח את ק' לסגת, כדי להמלט מהאחריות למעשיו: עד כדי נסיון לגולל את האחריות על חבריו, עסקני קלון ועד כדי נסיון להאשים את חותנו המנות, אשר לפי עדותו של הרמן (לעיל, פסקה 50) —

„רכש לו בחייו זכות מלאה לכך שזכרו ישאר טהור, כי היה באמת יהודי טהור” —

— להאשימו בצורה מוסווית למחצה, בכך שלא העביר את אזהרתו של ק' ליהודי קלון, מפני שהדבר היה מסוכן בשבילו. למותר לומר כי עדותו או הבעת „דעתו” של ק' נגד חותנו אינה מתקבלת על דעתי ואינה מהימנה עלי.

ק' המשיך בתשובתו:

„אבל מאידך אני מצטער מאד על העדים שהופיעו כאן מקלון ושהם לפי דעתי לא מיצגים את יהדות קלון, ושזה לא היה מקרה שאף עסקן מקלון לא היה ביניהם. אני מבין לרוחם שהם הפסידו קרובים יקרים, אבל לומר שהם לא ידעו כלום — זה דורש קצת אומץ לב”.

הכוונה היא, כמובן, לשרידי 18,000 יהודי קלון שהעידו על הטעית הקרבנות האלה סמוך לשילוחיהם לאושביץ. הייתי יכול להסתפק בקביעה שאמיתות עדותם של האנשים והנשים השכולים האלה אושרה ע"י גורלם, גורל בני משפחתם וגורל חצי מיליון הנרצחים שנפלו קרבן לתכסיסי המשמיד הנאצי, ושמכל מקום עדותם של רוב העדים האלה במשפט זה מהימנה עלי פי כמה מעדותו של ק'. אך אפשר להוסיף ולסתור את הערתו של ק' כי „לומר שהם לא ידעו כלום — זה דורש קצת אומץ לב”, ע"י דבריו הוא, המוגשים בע' 35 של הדו"ח שלו לעיל, פסקה 4:

„בכל גיטו... היו משוכנעים עד לרגע האחרון שהמשלוח לא יעבור את גבולות המדינה”.

אשר לעסקנים שלפי דעתו של ק' „מיצגים את יהדות קלון” יותר מאשר שרידי 18,000 הקרבנות, נשאל ק' מיד:

„בדמה לי שגם מר דנציג, שהוא עסקן, אמר כך או כמעט כך! ?

דנציג ממשיך להיות עסקן, וכנראה יש פונקציות מסוימות בזכרון המכסות על מה שלא נעים. אינני רוצה לטעון שהוא לא אמר כאן את האמת, אך אם הוא הבין את דברי בקלוז' כפי שהוא אמר כאן, אז הוא צריך להיות אנגלי עם „double understatement“.

בקלוז' היו פליטים פולנים וסלובקיים ועשרות פליטים שחזרו מרוסיה וידעו מה שנעשה שם. הזמנתי את דנציג, מרטון ופישר לפני הפלישה לבודפשט וספרתי להם את האפשרויות — 1, 2, 3, 4. דנציג היה יו"ר ההסתדרות הציונית בטרנסילוניה, ואחרי שידע מה שנעשה בפולניה ורוסיה ואחרי ששמע מפי את האפשרויות הכרוכות בפלישה, ואח"כ באה הפלישה — והוא עוד לא יודע כלום! ואח"כ, כשנפגשנו בקלוז' אחרי ההתפתחות, אמרתי לו: המצב חמור —

מתי לא היה חמור ?

בתחילת אפריל לא. בסוף אפריל כבר היה חמור, במובן של גירוש“.

כאן נאלץ ק' בבריתו מהאחריות לצאת בהתקפה נגד ידידו דנציג, שעשה בעדותו את הכל, אף מעבר לגבולות האמת, כדי להגן על ק' ולחפות על מעשיו. ואמנם דברי הבקורת של ק' על עדותו של דנציג מוצדקים בחלקם. ק' צודק בהטעניו כי דנציג (שהיה יהוד עם העד פרייפלד ברוסיה) ידע היטב את מה שנעשה ליהודי רוסיה, פולניה וסלובקיה. כי דנציג, פישר ומרטון נפגשו בערב הכיבוש הנאצי עם ק' ויתר חברי ועדת ההצלה בבודפשט להתייעצות משותפת על המצב (עדות דנציג, כ"ה, 58; דו"ח ק', 15) וכי אין לתת אימון בעדותו של דנציג על חוסר ידיעתו והבנתו הכללית. כדוגמה לטיב עדותו של דנציג נביא כאן קטעים אחדים מעדותו (כ"ה, 59—62, 72—73), בהם השיב עד זה על שאלות בית-המשפט:

„כשהתחיל הריכוז בגיטו קלוז', אז כבר התגבשה אצלך מחשבה מה פירוש הריכוז הזה ?

המחשבה הראשונה היתה שרוצים לבודד את האוכלוסיה היהודית הבלתי נאמנת, היות והרוסים היו כבר קרובים לשטח הזה. חזקו את ההנחה הזאת גם הידיעות שבבודפשט אין פעולה כזאת.

...מה חשבתם על מטרת הגירוש, על כיוון הרכבות, לאן הן נוסעות ? מה חשבתם או מה עשיתם כדי לברר ?

המחשבה הראשונה, במידה שאפשר לעשות רקפיטולציה מדויקת של מחשבות והרגשות, מפני שאפשר להגדיר את המצב כאנדרלמוסיה מוחלטת

של מחשבות והרגשות, או ההנחה הראשונה היתה שרוצים להרחיק את האוכלוסיה היהודית הבלתי נאמנה מאזור הקרוב לחזית, ושוב — הידיעה שבבודפשט ובמרכז הארץ לא היתה פעולה כזאת.

כמה זמן התקיימה מחשבה כזאת אצלך ?

אח"כ באו שמועות.

אילו שמועות ?

האחת על קינר-מיזו ושמועה אחרת על קשאו... קשאו, עיר בגבול הצפוני של הונגריה. השמועה הזאת באה ממקור יהודי. אנשים שיצאו מהגישו לתפקידים מסוימים התענינו. והשמועה לא פסקה.

האם השמועה אמרה שהרכבת מגיעה עד קשאו ושם האנשים יורדים, או שהיא עוברת את קשאו ?

זה לא היה ידוע בדיוק... חשבנו שזה יכול להיות גם מעבר לגבול. היו אפילו כאלה שאמרו שזה לא בכיוון גרמניה והיו כאלה שאמרו שזה בכיוון פולין.

האם זהו גם כיוון אושביץ ?

אינני יכול לאשר שחשבנו על כיוון אושביץ. המושג אושביץ לא היה ברור אז כפי שהוא ברור עכשיו.

אני שואל : האם המסילה אל קשאו עוברת גם לאושביץ ?

אינני יודע.

...

אילו ידעת שהרכבת שאתה עומד לגסוע בה נוסעת ישר לאושביץ, ואילו ידעת מה פירוש אושביץ, מה הפירוש האמיתי של אושביץ — האם

היית מרצונך הטוב נכנס לרכבת הזאת ?

לא התנסיתי בנסיון הזה, ולא היתה לי ידיעה ברורה.

אני אומר : „אילו“ זו שאלה היפותטית.

זו שאלה תיאורטית. מה שאומר היום, זאת תהיה תשובה חלקית או תשובה מסולפת שאינה מתאימה למציאות הריא.

זאת אומרת, יתכן שהיית ברצונך הטוב נוסע למוות ?

יכול להיות.

מאילו סיבות היית עלול לעשות זאת ?

אני מציין את זאת כאחת האפשרויות.

אם כן, יש גם אפשרויות אחרות. מה הן האפשרויות האחרות ?

גם אני הייתי קשור לשתי נשים — אשתי ואמי, וגם אני לא הייתי חפשי

בתנועתי ובהחלטתי.

היית נותן להן לנסוע ?

באיזה תנאים ?

לא ידעת שזה להשמדה.

אני חושב שלא. אינני רואה את האלטרנטיבה.

אני שואל אותך אם היית מגלה איזו אלטרנטיבה ?

אילו היתה אלטרנטיבה.

לא, „אילו היתה אלטרנטיבה“, אלא: אילו היתה לך ידיעה שהרכבת נוסעת

לאושביץ, איך היית מתנהג ביחס למשפחתך וביחס לעצמך ?

אינני יודע, כבוד השופט. אני יכול לחשוב על זה היום ולתת תשובה, אבל אין

לזה שום קשר עם המצב ההוא, עם מה שהייתי עושה במצב ההוא.

מדוע אין לזה קשר ?

מפני שאנחנו יושבים היום במצב אחר לגמרי. מה ששואלים ועונים היום,

כאן, במדינת ישראל, אחרי 10 שנים — אין שום קשר עם המצב שהיה אז.

אתה אינך יכול לזכור את המצב שהיה אז ?

אני זוכר. אבל אינני יכול לענות מה הייתי עושה, אילו היה אז כך. היות

ונכנסו לרכבות האלה כל היהודים, וודאי שהייתי נכנס גם אני ומשפחתי,

לו לא היתה אפשרות אחרת.

למשל, לא היית מזהיר את היהודים על זה, לו היתה לך ידיעה ברורה

שהרכבות נוסעות למוות ? לא היית, למשל, מזהיר כל אחד וגותן לכל

אחד להחליט בעצמו מה הוא רוצה לעשות, למצוא בעצמו איזו דרך ?

יכול להיות. זאת רק אפשרות תיאורטית. היות ולא היתה לי ידיעה ברורה

כזאת, ואינני יכול לענות על השאלה הזאת תשובה כנה וברורה.

לא היית, למשל, מגסה לברוח ?

לברוח יכולתי לנסות אני בעצמי, אבל לא ראיתי אפשרות להוציא מזגיתו משפחה שלמה.

לא היית יכול לברוח עם אמך ואשתך?

אינני חושב. יחידים יכלו לצאת. אבל עם אשה זקנה — זה היה מסופק. אני בעצמי יכלתי לברוח, כפי שברחו יהודים אחרים. זוגות צעירים ברחו. אבל משפחה שלמה — אני מסופק. יצאו זוגות, אבל לא עם ילדים ועם זקנים. אולי היתה אפשרות. אינני יודע.

אתה עסקת בבריחה של אחרים, בתפקיד של הברחה?

עד הגיטו, זאת אומרת עד סתימת הקו שהשתמשו בו.

אפשר היה להמשיך עוד, אך די בקטעים הנ"ל כדי להראות את התחמקותו של עד זה ולעמוד על טיב עדותו בכלל. עדותו של דנציג בנוגע לסיבות הפסקת הבריחה המאורגנת, בנוגע לקשריו עם כוהני והשיחה עם פרייפלד וכו' אינה כנה מהקטעים הנ"ל, ועל כן העדפתי לעיל את עדותם של פינקלשטיין, פרייפלד ועדי אמת אחרים על עדותו של עד זה.

נשוב לעדותו של ק'. ק' טוען שאם דנציג הבין את דבריו בקלוז' כפי שאמר כאן, היינו שק' בעת בקורו, „לא ידע למסור שום דבר קונקרטי על כוונות הגרמנים או על כוונות ההונגרים“ (עדות דנציג, כ"ו, 36), כי אז ידיו דנציג, „צריך להיות אנגלי עם 'double understatement'“. כראיה לכך מטעים ק' את ידיעותיו הכלליות של דנציג בעת הפלישה, „ואח"כ כשנפגשנו בקלוז' אחרי ההתפתחות, אמרתי לו: המצב חמור“. כאן נזכר ק' כנראה במה שלא היה מסוגל לזכור בשום אופן קודם לכן, באמרו (לעיל):

„אינני זוכר מתי דברתי עם דנציג — בפעם הראשונה או השנייה, קראתי את עדותו ואינני מסוגל לזכור, אני זוכר שהשיחה איתו לא היתה חשובה ביותר, כי היה חולה אז“.

אם ק' אינו זוכר אם נפגש עם דנציג בעת בקורו הראשון, שחל לפי עדותו באמצע אפריל, או בבקורו השני, שחל ב-3.5, למה הוסיף שהמצב „בסוף אפריל כבר היה חמור, במובן של גירוש“? יתר על כן, אף כאן ק' אינו טוען שאמנם מסר לדנציג — בנגוד לעדותו של הלה — ידיעות מוחשיות. עם כל ההסתייגויות מעדותו של דנציג, אשר בוודאי ידע יותר מאשר הודה בעדותו, אין עדותו של ק' משכנעת אותי שהוא גילה לדנציג, חבר ועדת ההצלה בקלוז', בהזדמנות בקורו האחרון בקלוז' את ידיעותיו על תכניות הנאצים.

בהמשך עדותו נשאל ק':

„איך אפשר להבין שד"ר הרמן, ציוני ועסקן, חשב רק על מחנות עבודה ולא העלה על הדעת השמדה?

זה היה דורש הסבר יותר מעמיק על הפסיכולוגיה המיוחדת של יהודי הונגריה או — פסיכולוגיה של אסירים חולים שיודעים על סכנת מוות, אך לא רוצים להאמין בכך; ידעו ולא נתנו להחדיר לתודעת הכרתם. אני חיתי את זה עם אחי, היתה לי אתו חוויה שנתנה לי תמונה די ברורה עד כמה המאמצים להזהיר אנשים עולים בתהו. ואלה היו ציונים, ודנציג עצמו נשאר בגיטו, ולולי ההצלחה המקרית אצל אייכמן היו אחי, חותני ודנציג מושמדים.

הם סמכו עליך שתצילים?

אמרתי, אך לא הבטחתי, לא יכלתי להבטיח. וכך מרטון ברח, היה לו כוח החלטה, אך לא לדנציג או חותני, שקשה לומר שלא ידעו או לא היתה להם ידיעה די ברורה כדי לחשוש למה שמצפה להם. אינני מסביר זאת אלא באופטימיות מחד ואדישות, פטליות מאידך.

אחיק נשאר בחיים?

כן.

גם אני אינני מאמין שהרמן חשב רק על הברירה בין „עליה לא"י" מכאן ו, עבודת כפיה" (אם „בהונגריה" ואם „מחוץ לגבולותיה") מכאן, כפי שהעיד (פסקה 7), ושלא העלה על הדעת „כל סכנת השמדה או גירוש לאושביץ". אין זאת „פסיכולוגיה של אסירים חולים שיודעים על סכנת מוות, אך לא רוצים להאמין בכך", כדברי ק'. זהו רגש אשם של אדם שידע בשלב מסוים, כפי שהודה הרמן בעדותו הנ"ל, „שקיניר-מיוז היא תרמית", ובכל זאת לא הזהיר את קרבנות התרמית. יש להוסיף שאותו רגש אשם, ומאותה סיבה (ר' עדות דנציג, כ"ה, 62), פועם גם בלבו של דנציג ומנע אותו מלגלות את האמת בעדותו. אני מסכים עם ק' שהעדים דנציג והרמן ידעו יותר על הסכנה הנשקפת להמוני היהודים בגיטו קלויז מאשר רצו להודות בעדותם, ויש להניח שגם מידת ידיעתו הכללית של פישר היתה כמידת ידיעתם. אבל מכאן ועד לידיעות המלאות והברורות שהיו לק' ממקור נאצי ראשון יש עדין מרחק ניכר.

ואשר ל„אופטימיות מחד ואדישות, פטליות מאידך", שק' מיחסן להרמן, דנציג, חותנו ואחיו — בנגוד למרטון שברח — אף הסבר זה, כמו הקטע כולו, אינו בא אלא להסיח את הדעת מן האמת, בטשטשו את ההבדל העיקרי בין היהודים שהיו מיועדים כקרבנות לשואה לבין המיוחסים שהיו מיועדים להצלה. לא „אופטימיות (בלתי מבוססת), אדישות ופטליות" היו יסוד התנהגותם של הרמן, דנציג, פישר ואחיו של ק' בתקופה הנדונה, אלא ההסכם בין ק' וקרומיי, שעליו סמכו להצלתם מסכנת השואה. אם מרטון

העדיף לברוח לרומניה — ובמכוניתו של הקונסול הרומני היתה לו הזדמנות מצוינת לכך (עדות פינקלשטיין) — במקום לסמוך על הבטחות הנאצים, הרי לאור המשבר של 3.6 הוא צדק בוהירותו; אבל אין זה מוכיח כלל שאותם המיוחסים שלא ברחו כמוהו סמכו על הנס או השלו את עצמם כ„חולים אסירים“. המשפט „ולולי ההצלחה המקרית אצל אייכמן, היו אחי, חותני ודנציג מושמדים“, הוא נכון — חוץ מהמלה „מקרית“ (השווה גם את מאמרו הנדון של הנאשם (לעיל פסקה 2) על „הטרנספורט 'המקרי' לחו"ל דרך ברגן בלזון“). הרי כדי שההצלחה הזאת לא תהיה „מקרית“, אלא מובטחת, התקשר ק' התקשרות הדוקה ביותר עם אייכמן, הקריב את כל האינטרסים וולת אלה של המיוחסים וגם — במה שנוגע במיוחד לענייננו כאן — לא הזהיר את הקרבנות.

בסוף עדותו נשאל ק' ע"י בית-המשפט:

„האם יש לך משהו לתקן או להוסיף לכל עדויותיך עד כאן, אם שכחת משהו חשוב, או טעית במשהו חשוב? אני נותן לך הזדמנות“.

על שאלה זו השיב ק' בהרצאה ארוכה, שנגעה בענינים שונים ושרק פתיחתה היתה קשורה לנושא הנדון כאן:

„בקשר לשאלת האזהרה שכבודו העלה, אני נסיתי כמה פעמים לרענן את זכרוני, ואני רוצה לחזור ולהדגיש שבתוך האפשרויות המוגבלות עשינו כמיטב יכולתנו, אך עלי להוסיף שזה היה בהשוואה עם הקטסטרופה, מעט מאוד. בעצם הפסדנו את המערכה על יהדות הונגריה ב-1941—1943, כשלא הצלחנו להכין את הקרקע לפעולות מחתרת, שהיו מאפשרות לנו גם אזהרה ואולי התנגדות. פעולה מחתרית בתקופה הראשונה היתה בלתי אפשרית לגמרי, בין השאר, בגלל חוסר כל אפשרות להשען על כוחות מחוץ ליהדות“.

חוסר הכנת מחתרת אינו הסבר מספיק לחוסר אזהרת היהודים ע"י ראש ועדת ההצלה. גם במקום כגון קלז'ו, בו היו לק' הזדמנויות יוצאות מגדר הרגיל להעביר ידיעות באמנות — ללא כל זיקה למחתרת — ולמנוע ע"י כך את הטעית הקרבנות ע"י הנאצים, לא עשה כן. כדי לאפשר לק' לדבר עם חותנו וחבריו בקלז'ו, לא היה צורך ב„פעולות מחתרת שהיו מאפשרות לנו גם אזהרה“. הכרזת הכללית של ק' „שבתוך האפשרויות המוגבלות עשינו כמיטב יכולתנו“, הופרכה במבחן המוחשי של קלז'ו ע"י העובדות שהוכחו.

כאשר הצגתי לק' בעדותו הסופית את כל השאלות הנ"ל, טרם התחוויר לי חוק התנהגותו שכפה עליו שתיקה בנוגע לסודות הנאצים (פסקאות 40—44, ולהלן פסקה 54). לנגד עיני עמדה רק תמונת היהודים המרומים שעלו בהמוניהם לרכבות המוות, ידיעותיו של ק' על מזימות הנאצים, והקשר ההדוק שהתקיים בינו לבין גיטו

קלוז' ע"י בקורו ושיחותיו עם חותנו, ושאלתי את עצמי ואת ק': מדוע לא הגיעו ידיעותיו של ק', שהיה בהן כדי להזהיר את הקרבנות, אל יהודי קלוז'? היתכן הדבר כי בזמן שברנד המזועזע ניסה להזעיק ולזעזע את יהדות העולם כ„פרקליט הנרצחים“ ע"י ציור 12,000 היהודים הנשלחים יום יום לכבשני האש, היה ק' מסוגל לנהל 10 שיחות בין-עירוניות עם חותנו על הצלת „הפרומינגטים“ בקלוז' ולשתוק על גורלם של העולים לרכבות?

ק' היה מסוגל לכך. הוא הודה במקצת האמת באמרו:

„זה לא היה נושא בשיחותינו — גירוש ולאן. אני לא העזתי והוא לא העז לדבר על זה“.

אמנם זו רק אחת מתשובותיו. בתשובה אחרת מוסיף ק' ואומר:

„העיוותי לתת לו רק רמז ברור וזה נתתי לו, והוא היה צריך לדעת שיש גירוש ויתכן שיש השמדה“.

אך התשובה השניה אינה מבטלת את הראשונה, אלא רק מסייגת אותה; והמלים „רמז ברור“, „היה צריך לדעת“, ו„יתכן“ מעידות על טענה חלשה למדי. בהמשך הטענה הזאת נזקק ק' אף להאשמה המוסווית למחצה נגד חותנו, שכבר דנו בה לעיל.

כל תשובותיו של ק' בעדותו הסופית הוו שרשרת ארוכה של התחמקויות מן האמת (הכחשה חלקית של ידיעותיו, איחור מועד ידיעותיו, הקדמת מועד מעצרו, הכחשה חלקית של הטעית הקרבנות, אי זכירת שיחתו עם דנציג, הזמת גירסתו של דנציג, גלילת אחריותו על חותנו וחבריו, וכו' וכו'); ק' ניסה לברוח דרך כל פרצה ופרצה שנראתה לו בחומת ההוכחות, עד שפרצה זו נסתמה בפניו והוא ניסה פרצה אחרת. הסתירות בין הסבריו השונים של ק' והכוב המוכח של חלק מהן — יש בהם כדי לבטל את ערך כולן ולהראות שאין בידי ק' הסבר כשר להתנהגותו בענין אזהרת יהודי קלוז'. עדותו הסופית של ק' אישרה במישרין ובעקיפין את תוצאות יתר ההוכחות במשפט זה: כי היה לאל ידו של ק' להזהיר את יהודי קלוז' אזהרה ממשית ממזימות הרצח של אייכמן וכנופיתו ולא להזהירם.

מניעי אי האזהרה

54. מסקנה זאת מתחזקת לאור ההוכחות והשקולים שהבאנו לעיל (פסקאות 40—44) בנוגע לענין החזק שהיה לק' בשמירת סודות הנאצים. אי אזהרת יהודי קלוז' ע"י ראש ועדת ההצלה היהודית, אי מסירת ידיעותיו הממשיות לחבריו ולחותנו בקלוז' על אף ההזדמנויות שהיו לו לכך, אינה יכולה להסתבר, בכל מסיבות המקרה, כהזנחה מקרית או שתקה טבעית של ק', אלא רק כהתנהגות מכוונת, שהצריכה מניעים חזקים מאד. ואמנם הוכחו המניעים: פיו של ק' היה חתום כתוצאה מהתקשרותו עם הנאצים

בתכנית המשותפת להצלת המיוחסים. אסור היה לו לק' לגלות את סודות הנאצים לקרבנותיהם. כל הפרת האיסור החמור הזה ע"י ק' לא זו בלבד שהיתה מסוכנת מאד בשבילו, אלא היתה גם משמיטה את הקרקע מתחת לעבודת ההצלה שלו, שהיתה מושתתת כולה על קשריו הטובים עם הנאצים והיתה תלויה ברצונם הטוב. יתר על כן, גילוי המזימות הנאציות ליהודי קלז' היה עלול גם לסכל למעשה את ביצוע התכנית להצלת המיוחסים בעיר זו (פסקה 44). יש להוסיף שגילוי המזימות הנאציות לאמיתן ע"י ק' אפילו לחוג מצומצם ביותר של חבריו בקלז' או אף לחותנו בלבד, היה עלול אך להכביד על מצפון האנשים האלה ולסכן את תכנית הצלתם. ק' הכיר את חותנו כאדם מוסרי ומנהיג אחראי, וכיצד היה יכול לצפות לכך שראש יהודי קלז' ישמור את הסוד, יעסוק בשקט בהצלת עצמו וחבריו ולא יזהיר את הקרבנות, בשעה שהיה יודע ידיעה של ממש ש-18,000 בני קהילתו מובלים בתרמית לאושביץ? התנהגותו של ק' היתה איפוא עקבית והגיונית בהחלט: כדי להבטיח את הצלת המיוחסים, ובכללם קרוביו וחבריו, היה מצווה לשמור את פתחי פיו.

סמיכת הנאצים על שתיקת ק'

55. העובדה שהנאצים נתנו לק' רשיון מיוחד לנסוע לקלז' והרשו לו להפגש שם ללא פיקוח עם מנהיגי היהודים, והעובדה שהנאצים נתנו רשיון מיוחד לחותנו לצאת מדי פעם בפעם את הגיטו, לשוחח בטלפון עם ק' ולחזור לגיטו — עובדות אלה הן חשובות בפני עצמן וריאויות לתשומת-לב. במחצית הראשונה של מאי שקדו אייכמן, קרומי וויסליצני, המטה הכללי של „קומנדו-היהודים“, על ההכנות האחרונות לגירוש הטוטאלי שהיה מיועד להפתיע את יהודי הגיטאות, והחל מאמצע מאי הם עסקו בביצוע מבצע הבזק עצמו, שהיה מבוסס במידה רבה על שיטת האפתעה והטעית הקרבנות. לא נעלם מעיני אייכמן ועוזריו שק' היה „אחד מבעלי האינפורמציה הטובה ביותר בהונגריה“ בענין השמדת היהודים ושהוא ידע את תכניתם. לקרומי היתה הודמנות לעמוד על מידת ידיעותיו של ק' בשיחתם ב-2.5, בה חקר ק' את קרומי (דו"ח ק', ע' 31) על גירוש 1500 עצורי קיסטרצה; וויסליצני עצמו גילה לק' ב-3.5 בקלז' שאייכמן הטיל עליו תפקיד שימנע ממנו „אליבי“, כלומר, כפי שהבין ק', שהוא „יהיה בהשמדת היהודים ולא בהצלתם“; ב-8.5 גילה וויסליצני לק' את החלטת הגירוש הטוטאלי, ובאותו היום ושוב ב-15.5 דבר אייכמן גלויות עם ברנד, חברו של ק' על גירוש יהודי הונגריה לאושביץ והשמדתם בגזים. אם למרות כל הידיעות הללו, שגילויין בגיטו קלז' היה עשוי למנוע את הטעית 18,000 תושבי הגיטו ולהקשות על ביצוע הגירוש, הרשו מתכנני הגירוש הטוטאלי לק' לבקר בקלז' על סף תקופת הגיטו ולהמציא בקשר טלפוני מתמיד עם חותנו בכל תקופת ההטעיה והגירוש, הרי הם היו בטוחים למדי שק' לא יפר את חובת הסודיות בענין זה. העובדה שהממונים על ביצוע הגירוש לאושביץ יצרו במו ידיהם את הקשר המיוחד הנ"ל בין ק' וגיטו קלז', מבלי לחשוש כלל שמא ק' ישתמש בו כדי לגלות (בעצמו או באמצעות חבריו או חותנו) ל-18,000 הקרבנות המיועדים את הפת שהרוצחים טומנים להם — עובדה זו יש בה כדי ללמד עד היכן התקשרותו של ק' עם הנאצים הגיעה. גם אם לא נפליג עם הסגור המלומד להשערות

יותר מרחיקות לכת, הרי לכל הפחות יש בעובדה הנ"ל משום הוכחה ואשור מלא למה שאמרנו לעיל (פסקה 40) על משמעות שיטת ההצלה, „המוסמכת" שק' בחר בה: הסכם ההצלה עם ה-ס"ס הכריח את ק', שלא להעזיז לרמות את הנאצים ולשחק אתם משחק כפול, לוותר על כל פעולת הצלה בלתי תלויה ועל כל צעד בכיוון אנטי-נאצי, להמנע מכל הפרעה לגירוש ומכל אזהרה ממשית ליהודי ערי השדה ולצמצם את שטח פעולות הועדה להצלת המיוחסים בלבד. באמצעות ההסכם להצלת המיוחסים שלטו הנאצים בק' ובהתנהגותו עד כדי כך שיכלו לשלוח אותו לקלוא' ולאפשר גם לחותנו לשוחח אתו בטלפון עשרת מונים, ללא חשש שק' ינסה לנצל את ההזדמנות לפעולת אזהרה בלתי חוקית לטובת תושבי הגיטו.

היחס של ק' למיוחסים ולעם

56. בכל התנהגותו של ק' בולט היחס השונה שלו כלפי „המיוחסים" מצד אחד וכלפי יתר היהודים, היינו הקרבנות המיועדים של הנאצים, מצד שני. ק' פעל לטובת המיוחסים, מבלי להתחשב עם גורל הקרבנות. הוא פעל לטובת המיוחסים, מבלי להתחשב כלל בהשפעת פעולתו על יתר היהודים. עקביותו בקו זה מגיעה עד כדי קשיחות לב: כדי להצליח בהצלת המיוחסים, ק' לא הזהיר את הרוב הגדול של יהודי קלוא' ממזימות הרצח המכוונות נגדם. העד קראוס, שהכיר את ק' היטב, צדק בתארו את אפיו (י"ג 21):

„כשמדובר על האינטרסים שלו... הוא גם בלתי מצפוני. הוא חסר מצפון וחסר התחשבות."

הקרבת טובתם של רוב היהודים למען הצלת המיוחסים היתה מנוחת ביסוד ההסכם בין ק' והנאצים. הסכם זה קבע את חלוקת העם לשני מחנות בלתי שווים: כת קטנה של מיוחסים, שהנאצים הבטיחו לק' את הצלתם — מכאן, ורוב רובם של יהודי הונגריה, שהנאצים גזרו עליהם כליה — מכאן. מחנה זה נועד להצלה, ומחנה זה — להשמדה. תנאי הכרחי ומובן מאליו להצלת המחנה הראשון ע"י הנאצים היה שק' לא יתערב בפעולת הנאצים נגד המחנה השני ולא יפריע להם בהשמדתו. ק' שמר על תנאי זה בנוגע למחנה השני, כדי לזכות בקיום הבטחת הרוצחים בנוגע למחנה הראשון. הוא ריכז את כל מאמציו בהצלת מחנה המיוחסים והתייחס למחנה הנדונים למיתה כאילו הם כבר נמחקו מספר החיים. כפי שק' כתב ב-14.5 במכתבו המשותף עם ברנד אל סלי מאיר (מוצג 26), דברו על אייכמן ואחד מחבריו (פסקה 45):

„האדונים החדשים האלה ממונים כנראה על הסדרה מלאה של שאלת היהודים; אין להם כוונות ידידותיות כלפינו, אך נראה שהם בכל זאת מעריכים שותפים הוגנים למשא-ומתן."

אי אזהרת קרבנות קלוא' ע"י ק' מוכיחה את מידת נאמנותו כ„שותף הוגן" להסכם עם האדונים החדשים ש„הסדירו" את שאלת יהודי הונגריה הסדרה מלאה בדרך „הפתרון הסופי".

שתוף פעולה

שתוף הפעולה בקלון

57. טרם סיימנו את פרשת יהודי קלון. סיכמנו לעיל (פסקה 14) כמה עובדות יסוד שהוכחו בנוגע לקלון, ונזכירן כאן רק בראשי פרקים:

(א) הטעית קרבנות הגירוש ע"י שמועת קינר-מיוז;

(ב) הפצת השמועה הכוזבת ע"י יהודים, ואשורה — אשור מפורש ואשור שבשתיקה וחוסר הכחשה — ע"י ראשי הציבור היהודי;

(ג) חוסר התנגדות והפרעה מצד הקרבנות כתוצאה מהטעיתם;

(ד) חוסר בריחת הקרבנות כתוצאה מהטעיתם, והפסקת הבריחה המאורגנת לרומניה ע"י ועדת ההצלה המקומית ללא סיבות מספיקות;

(ה) העובדה שכל האחראים לתופעות השליליות הנ"ל נכללו במשלוח ברגן-בלזן;

על יסוד האמור בפסקה 50 אפשר להוסיף לסיכום זה עוד נקודה אחת, והיא:

(ו) ריכוז פעילותם ותשומת לבם של עסקני קלון בענין הצלת המיוחסים.

את השאלה אם קיים קשר בין התופעות השונות הנ"ל, או אם העובדה (ה) היא תוצאה של מקרה, השאירנו בזמנו פתוחה. הגיע הזמן לתת תשובה עליה.

מיום שק' הביא למנהיגי קלון את תכנית הצלת המיוחסים (3.5) נתפלה קהילה זו פילוג עמוק — אם כי אולי בתחילתו סמוי מן העין — לשני מחנות: מחנה „המיוחסים“, שהכיל את משפחות המנהיגים, העסקנים הציוניים העיקריים, קרוביו של ק' ועוד אי-אלו מיוחסים — מכאן; ומחנה „עמך“, שהכיל את כל יתר 18,000 היהודים — מכאן. המחנה הגדול נועד להשמדה, הקטן — להצלה. אותו שלטון רשע שגור כליה על העם, הוא שהבטיח להציל את המנהיגים. זהות הגורל של העם ומנהיגיו בטלה.

מבחינה אובייקטיבית הפרידה תהום בין שני המחנות הנ"ל, וכל האינטרסים החיוניים שלהם היו מנוגדים זה לזה. מחנה המיוחסים — כמוהו כמו ק', המנצח על תכנית ההצלה — היה מעונין למען הצלתו, ביחסים טובים או לפחות תקינים עם הנאצים. מכאן נבע אינטרס אובייקטיבי חזק של המנהיגים בקיום השקט בגיטו, בציות לפקודות השלטון, באי-הפרעת הסדר הציבורי, בחוסר התנגדות היהודים להעברתם ל„קינר-מיוז“. המנהיגים, שהצלתם נדחתה ע"י הנאצים עד להשלמת הגירוש, היו אחראים כלפי הנאצים לא רק להתנהגותם הם, אלא ערבו למעשה בחייהם — כתוצאה מתלותם בהצלה הנאצית — להתנהגותם של כל תושבי הגיטו בתקופת הגירוש.

משהו מן האמת הזאת מבצבץ גם מעדותו הסופית של ק' (פסקה 53), בה אמר בנוגע לחתונתו וחבריו בקלון:

„יתכן שהיו חששות בלבם שזה עלול להיות מסוכן בשבילם להפיץ שמועות ברבים, שיעשו אותם אחראים על גורלם של יתר היהודים“.

מחנה המיוחסים לא עמד להרויח, מאומה והיה עלול להפסיד את הכל ע"י כל נסיון יהודי להפריע לבצוע תכנית הנאצים, להפר את פקודות השלטון או להכחיש את הודעותיו הרשמיות והבלתי רשמיות. תכנית הצלת המיוחסים גרמה לכך שהאינטרס האוביקטיבי של המנהיגים עלה בקנה אחד עם האינטרס הנאצי.

האינטרס האוביקטיבי של מחנה העם היה הפוך. קיום השקט בגיטו, ציות לפקודות השלטון, חוסר הכחשת ההודעות הכוזבות, חוסר ארגון הבריחה וחוסר התנגדות לגירוש — הם שסייעו בידי האויב להביא את הרוב הגדול של יהודי קלון ביעילות מלאה לתאי הגזים. הסכוי האמיתי היחיד לכל אחד מ-18,000 הנדונים למוות היה בבריחה, בהתנגדות, בהפרעה לפעולות הנאצים; להם לא היה מה להפסיד, ומי שהיה בר מזל היה עשוי להציל את חייו ע"י פעולות מסוג זה. אי אפשר לקבוע כמה מהם היו ניצלים ע"י פעולות מסוג זה, אעפ"י שניתן להעריך שאלפים יכלו להנצל ע"י בריחה מאורגנת בלבד. העיקר החשוב כאן הוא כי חשבון הנפש האמיתי של כל אחד מ-18,000 הנדונים למוות (אילו רק ידע את האמת) היה שונה מקצה לקצה מהשבון הנפש של 388 המועמדים להצלה, וכי האינטרסים החיוניים של שני המחנות התנגשו התנגשות גמורה.

תכנית הצלת המיוחסים יצרה לאמיתו של דבר שתוף אינטרסים אוביקטיבי בין הנאצים, ק' ומחנה המיוחסים מצד אחד, ונגוד אינטרסים אוביקטיבי בין שלושת הגורמים הללו לבין מחנה העם מצד שני. החזית האחידה של יהודי קלון נגד האויב המשותף נשברה, ובמקומה באה חלוקת אינטרסים יסודית, שהפרידה בין מחנה הקרבנות מזה לבין הרוצחים ומחנה התלויים בהם מזה. משתוף אינטרסים עד לשתוף פעולה עם הנאצים היתה אך פסיעה אחת.

תכנית הצלת המיוחסים עשתה את מנהיגי היהודים בקלון, וכן בכל קהילה שאליה הגיעו רשימותיו של ק', מעוניינים ברצונם הטוב של הנאצים ותלויים בחסדם, באותו האופן שק' וחבריו ועדתו נעשו ע"י תכנית הצלת המשותפת עם הנאצים מעוניינים ותלויים בחסדם. יתרה מזו: ענינם של הנצולים — שלא כענין המצילים — בתכנית זו היה ענין של פקוח נפש ממש. בשעת פקוח נפש קיצוני זה לכלל ולפרט היה קשה מאד לאדם מישראל לעמוד בפני הפתוי החזק להציל את נפשו ואת כל בני משפחתו בעזרת הנאצים, שהוגשה לו במסגרת „מפעל ציוני“. בוודאי לא רבים הגיעו

למידתו של הרב וייס מדברייצין, אשר בהכללו בעל כרחו במשלוח המיוחסים בקש להשאיר אצל בני קהילתו וללכת יחד אתם לכל מקום אשר יובלו — ושוכה לתשובתו של אותו קצין הונגרי הממונה על בצוע הפעולה: „מאימתי שואלים יהודי עם מי ולאן הוא רוצה ללכת?”

מנהיגי קלוד' לא היו גבורים ולא עמדו בפיתוי החזק שהופעל עליהם ע"י תכנית ההצלה המשותפת של ק' והנאצים. תכנית זו פעלה על מחנה המיוחסים כמין שוחד קבוצי, שהביאם למעשה, בין אם הרגישו בכך ובין אם לא הרגישו, לירי שתוף פעולה עם הנאצים. שתוף פעולה זה התבטא בכל התופעות השליליות הנזכרות לעיל: הפצת שמועת קינור-מיוז הכוזבת ע"י יהודים, כגון בלש וכוהני, אחד מהם ממחנה המנהיגים, ואחד מהם יהודי פשוט, ציוני מן השורה, שנכלל עם משפחתו ברשימת „המיוחסים”; אשור נכונות השמועה הנ"ל ע"י דנציג, ממחנה המנהיגים, לפרייפלד, ממחנה העם, בלי כל בדיקה של מהימנות מקור השמועה ע"י דנציג לפני אשורה; חוסר הכחשת השמועה ברבים ע"י פישר ויתר חברי מועצת היהודים, שאת שמה נשא כוהני בפיו בהפצת השמועה; חוסר הכחשת השמועות ברבים ע"י הרמן ודנציג, אף אחרי שנזכרו לדעת שהיא הוחדרה לגיטו ע"י סוכני הנאצים כדי לרמות את היהודים בנוגע לכיוון הרכבות; ריכוז פעילותם ותשומת לבם של המנהיגים במשך כל תקופת הגיטו והגירוש בענין הצלת המיוחסים, והפסקת הבריחה המאורגנת ע"י ועדת ההצלה המקומית (דנציג) במשך כל התקופה המכרעת, החל מבקורו של ק'. השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים; על כן לא ייפלא הדבר שסכנת גירוש מחנה העם (18,000 תושבי הגיטו) לאושביץ, „לא עלתה על תודעתו” של הרמן, ודנציג לא ראה את אפשרויות הבריחה המאורגנת שהיו עשויות להציל אלפים מהשווא. באמצעות שתוף פעולה פעיל וסביל זה של מנהיגי היהודים ויתר „המיוחסים” הצליחו הנאצים לשחק את הבריחה, להרגיע ולהטעות את תושבי הגיטו בשמועות שקר, למנוע כל הפרעה או התנגדות אפשרית לבצוע הגירוש ולהעלות את קרבתויהם ברצונם הטוב על רכבות אושביץ, כצאן לטבח יובלו. הצלת המיוחסים סייעה בידי הנאצים לגרש ולהשמיד את רוב יהודי קלוד'.

במאמרו „בכף הקלע” (ע' 416 לספר „מגן בסתר”, הוצאת הספרים של הסוכנות היהודית — מוצג מ') מספר יואל פלגי (השווה גם עדותו, ע' 402, 428) שבפגישתו עם ק' בבודפשט ביוני 1944, טרם הסתיים תהליך הגירוש הטוטאלי, שמע מפיו של ק' את הדברים הבאים: —

„הוא ספר על הדברים הנעשים כאן שסימרו את שערי. מאות אלפי יהודים הלכו שולל אחרי דברי מנהיגיהם, שהבטיחום כי לוקחים אותם למחנות עבודה בתוך גבולות הונגריה ובתנאים טובים. מנהיגים אלה ידעו היטב את הגורל הצפוי לנלקחים, אך קוו בדרך זאת למלט את נפשם הם, וכך הלכה יהדות הונגריה לטבח בלא להרים אפילו קול מתאה.”

אינני יודע אם הסיכום הנ"ל משקף כהלכה את דעתו של ק', כפי שבוטאה באותו זמן, ואין בדבריים הנ"ל כשלעצמם משום הוכחה במשפט זה. אבל ההוכחות המפורטות שנשמעו במשפט זה על מסיבות גירושם של יהודי קלון (וכן נודורוד) מביאות למסקנה דומה, אם כי פחות קיצונית במקצת: לא התברר כי „מנהיגים אלה ידעו היטב את הגורל הצפוי לנלקחים", אלא שרובם ידעו אותו למחצה, לשליש ולרביע. לגבי כוח הפתוי של תכנית ההצלה אין נפקא מינה: די היה בידיעות החלקיות ובחששות הכבדים שהיו למנהיגי קלון בנוגע לגורל המגורשים (,תודעת סכנה, לא תודעת השמדה", כעדות הרמן, ע' 382), כדי שיראו בתכנית „המשלוח המיוחד" של ק' בין אם תהיה זו „עליה לא" או הגירה לארץ גייטליה, משום הצלה מסכנה חמורה וכדי שתכנית זו, שבצוה היה כולו תלוי בחסדי הנאצים, תשפיע עליהם בכיוון לשתוף פעולה. אדרבה, לפי שרוב בני האדם אינם רשעים גמורים ולא צדיקים גמורים, נוח היה להם לנאצים להביא את מנהיגי היהודים לידי שתוף פעולה, כאשר הגורל הצפוי לאחיהם אינו ידוע להם בבירור, מאשר להפך.

אחריות ק' לשתוף הפעולה בקלון

58. האם ובאיזה מידה אחראי ק' לשתוף הפעולה של מנהיגי קלון עם הנאצים?
האם, ואם כן — מדוע, אחראי ק' לכשלונם של מנהיגי קלון?

א. אחריותו לחוסר ארגון הבריתה

נברר את השאלה תחילה ביחס לאחד הכשלונות הבולטים של מנהיגי קלון, המהווה חלק מהתמונה הכללית של שתוף פעולה בעיר זו — הפסקת הבריתה המאורגנת [פסקה 14 (ד)]. ק' היה ראש ועדת ההצלה היהודית בבודפשט, שאחד משדות פעולתה העיקריים מאז ומתמיד היה ארגון ה„טיול". בפעולה זאת ראתה הועדה בצדק אחד מדרכי ההצלה והפתוחים לפני חלק מיהודי הונגריה, וביחוד לפני חושבי אזורי הגבול. לכאורה גם לא היתה הבריתה המאורגנת בגדר פעולה אנטי-נאצית מובהקת, ולפי גירסתו של ק', הן במשפט זה הן בדו"ח, אין להעלות על הדעת שההסכם להצלת המיוחסים פגע בחפש פעולתו בשטח זה. גירסתו של ק' היא, להפך, ששעה שהציל את המיוחסים בעזרת הנאצים, המשיך להציל את כל מי שניתן להציל מכלל היהודים ע"י ארגון הבריתה, ושלא היה כל נגוד בין שתי פעולות ההצלה הללו, אדרבה, לפי גירסתו של ק' אף יחסם של הנאצים לארגון הבריתה ע"י הועדה היה חיובי: ראשי ה-ס"ס הרשו לק' ולחבריו לעסוק ב„טיול" ולהחזיק בכספי הצלה לצורך ה„טיול", הם שחררו את הגב' ברנד, שנאסרה על-ידי „הגיסטפו ההונגרית" והודתה לפני חוקריה באשמת הזמנת תעודות מזויפות לצרכי „טיול", ממאסרה (פסקה 36), הם אפשרו לק' להעביר כספי הצלה לקלון, ויסליצני נתן לו עצה ידידותית על מנת לאפשר לבורחים מקלון להוזר משומרי הגבול (ר' להלן), ועוד. אידיליה זו לפי ציורו של ק' נראית יותר מדי יפה, אך לפני שנבדוק את אמיתותה, נברר איך יצא ק' ידי חובה ביחס לארגון הבריתה בקלון.

התנאים הטבעיים לבריתה מקלון, עיר שהיתה מרוחקת 4 ק"מ מהגבול הרומני

ומוקפת יערות לאורך הגבול, היו יותר טובים מאשר ברוב מקומות מגוריהם של יהודי הונגריה. כבר לפני הכיבוש הנאצי שמשה קלוז' תחנת מעבר ל"טול" חלוצים לרומניה, ואחרי הכיבוש הוקם בעיר טורדה שמעבר לגבול מנגנון הברחה קבוע לעזרת הבורחים מקלוז' (פסקה 12). קלוז' היתה הקהילה היחידה בהונגריה בה התקיים סניף משגשג של ועדת ההצלה; חברי הסניף היו חבריו הטובים של ק' (מרטון, דנציג, גוטפריד, הצג'י), שפעלו במגע הדוק עם חותנו, ראש יהודי קלוז', עמדו תחת "מרותו המוסרית" של ק' וקבלו ממנו הדרכה ועזרה חמרית (דולרים, זהב וניירות מזויפים) לצרכי הצלה, שעיקרה היה — ארגון הבריחה. ק' עצמו בקר בקלוז' פעמיים, באמצע אפריל וב-3.5. הבקור השני חל בימי העברת יהודי קלוז' לגיטו. ההעברה כבר החלה, אך טרם נסתיימה, וחלק גדול מ-18,000 יהודי קלוז' התגורר עדיין בעיר מחוץ לגיטו — דבר שהיה בו כדי להקל על בריחתם. באותו היום ידע ק' על ההכנות הנעשות לגירוש הטוטאלי, הן בהונגריה הן באוּשביץ; ויסליצני אמר לו באותו היום בקלוז' שהוא, "פסימי" ביחס לגורל היהודים ורמו על התפקיד שהוטל עליו בקשר להשמדה. ק' ראה את הגירוש הטוטאלי כבלתי נמנע ואת הגיטו — כתחנה אחרונה לפני אוּשביץ. ק' ידע את מה שיהודי קלוז' לא ידעו: שכליאתם בגיטו ושיבתם בו בחיבוק ידים — פירושה מוות, ושפתח תקותם הממשי היחיד בשעה זו הוא בבריחה מעבר לגבול. ק' ידע את מה שאף חברי ועדת ההצלה המקומית ומנהיגי קלוז' לא ידעו ולא יכלו להעריך כראוי: כי הסיכון שבתפיסת חלק מהבורחים ע"י שומרי הגבול לא היה שקול כנגד הסיכון שבחוסר בריחה, וכי אף גורלם של הנתפסים ומוחזרים לגיטו לא היה יכול להיות גרוע מגורל הנשארים בגיטו. על ק', כראש ועדת ההצלה ובעל הידיעות הנ"ל, היה להעמיד את מנהיגי קלוז' האחראים לארגון הבריחה על המשמעות האמיתית של הבריחה מקלוז' בשעה זו ועל ההכרח לארגן את בריחתם של רבים ככל האפשר מיהודי קלוז' בכל האמצעים ובכל מחיר. כל מה שנאמר לעיל [פסקה 14(ד)] על האפשרות והחובה של הצלת אלפי יהודים מקלוז' ע"י ארגון בריחתם של צעירים וסוגי בורחים אחרים — חל בראש וראשונה על ק', ראש ועדת ההצלה ובעל האינפורמציה הטובה ביותר בנוגע לגורל הצפוי ליהודי קלוז'.

אין לנו עדות מהימנה מה ק' עשה ולא עשה בעת בקורו בקלוז', אבל עינינו הרואות את תוצאות בקורו: הבריחה המאורגנת מקלוז', שלפני בקורו התנהלה בעצלתיים ובקנה מידה מצומצם מאד (פסקאות 12—13), לא זו בלבד שאחרי בקורו של ק' לא הגיעה למימדים יותר גדולים, אלא להיפך — הופסקה כליל. עובדה זו בלבד מוכיחה, לאור כל הנסיבות, כי ק' לא מלא את חובתו ביחס לארגון הבריחה בקלוז'. אילו היה ק' ממלא את חובתו היסודית כראש ועדת ההצלה בעת בקורו בקלוז', לפני השלמת ריכוז היהודים בגיטו, מן הנמנע ש-18,000 יהודי קלוז' היו נשלחים לאוּשביץ, מבלי שנעשה כל מאמץ רציני להברית חלק מהם מעבר לגבול.

מה אומר ק' עצמו על פעולתו בקלוז' ב-3.5 בקשר לארגון הבריחה? בדו"ח (ע' 32) הוא שותק, ואילו היה עושה מאמץ רציני להצלת חלק מיהודי קלוז' ע"י ארגון

הבריתה בוודאי שהיה מזכירו בדו"ח מפורט זה על פעולות ועדת ההצלה. אך בעדותו (ע' 38—39) אומר ק':

„כמובן השתמשתי בהודמנות להעביר לחבריני בקלון' כסף למטרות הצלה, והצלחתי להפגש עם ויסליצני... הוא בקשני למסור לידידי בקלון' שהם הגבירו את השמירה על הגבול הרומני שהיה במרחק 4 ק"מ סה"כ (היה מקום בריחה שהשתמשנו בו כל הזמן) — שעלי להגיד לאלה הרוצים לברוח לרומניה שיהיו יותר זהירים וישתמשו בדרכים אחרות.”

אזהרה זאת של ויסליצני יכלה להשתמע לשתי פנים, ועל כן שאלתי את ק' בעדותו הסופית (כ"ח 22):

„האם זו היתה טובה שויסליצני עשה ליהודים, או איך אתה מבין את זאת?

צריך לשם כך להסביר את אישיותו של ויסליצני. מצד אחד הקפיד להיראות נאמן לאייכמן, ועד כמה שאפשר מצד שני להראות ג'סטות כלפינו, זאת היתה ג'סטה; אם לא יכול למלא את הבטחותיו לנו, אז לפחות ג'סטות. אמר שהוא יודע שבורחים, וניתנו הוראות להגדיל את מספר השומרים, ועלי להזהיר את חברי שיחפשו דרכים יותר בטוחות. הוא ספר לי גם שתפסו מספר לא קטן והחזירו אותם.”

אם נשווה את העדות הזאת עם עדותו של דנציג (כ"ה, 73 — לעיל פסקה 13) והסבריו להפסקת הבריתה המאורגנת, נזכר לדעת שאותן העובדות הנזכרות באזהרתו של ויסליצני — הגברת השמירה בגבול, „סתימת קו” הבריתה הקודם, תפיסת „מספר לא קטן” של בורחים והחזרתם — שמשו עילה לרפיון ידיו של דנציג ולהפסקת הגמורה של הבריתה המאורגנת. הוא אומר: נזכר זרם הבורחים מקלון' לרומניה, שגדל באופן טבעי על סף העברת היהודים לגיטו (עדות דנציג, פסקה 13). מצא המושל הנאצי הממונה על ריכוז היהודים לנכון לא רק להגביר את השמירה בגבול, אלא גם להשתמש בפגישתו עם ק', ראש ועדת ההצלה, כדי להעביר באמצעותו אזהרה למארגני הבריתה בקלון' ש„ישתמשו בדרכים אחרות” או „יחפשו דרכים יותר בטוחות”; דנציג וחבריו לא מצאו דרכים אחרות או יותר בטוחות והפסיקו את הבריתה המאורגנת לגמרי. אזהרתו של ויסליצני לבשה צורה של עצה ידידותית לק' וחבריו, אך מסופקני אם אמנם היתה זאת „ג'סטה” לטובת היהודים, כהסברתו של ק'. ויסליצני לא רק „הקפיד”, כדברי ק', „להיראות נאמן לאייכמן”, אלא היה נאמן לאייכמן; הוא מלא תפקיד ראשי בהשמדת יהודי הונגריה. במידה שה „ג'סטה” הנ"ל גרמה, או היתה אחד הגורמים, להפסקת הבריתה המאורגנת מקלון', השיג ויסליצני את טובתם של הנאצים ואת רעתם של יהודי קלון', והשתמש בק' כמכשיר לכך.

אבל נגיה לרגע לענין האזהרה של ויסליצני; נניח שק' ראה בה עצה טובה ליהודים לחפש באמת ובתמים „דרכים אחרות ויותר בטוחות” לבריתתם לרומניה,

ושברות זאת העביר את דבריו של ויסליצני לחבריו בקלון. ואמנם מרטון, ראש ועדת ההצלה המקומית, מצא לעצמו „דרך יותר בטוחה“ לרומניה (ר' עדות פינקלשטיין, ד', 50—א); ואילו דנציג, החבר הנותר של הועדה, לא מצא דרך להמשיך בארגון הבריחה. קבענו (פסקה 57) שאחד הגורמים שהחלישו את מרצו של דנציג בשטח זה והפנו אותו לשטח אחר, היתה תכנית הצלת המיוחסים, בה הוא היה פעיל ביותר. אך יש להטעים שלא כל האחריות להפסקת הבריחה המאורגנת מקלון, אחרי בריחתם של יתר שלושת חברי הועדה, מוטלת על דנציג לבדו; לא חלוקת התפקידים הפורמלית בלבד מחייבת לפעול בשעת חירום, ואחרי שדנציג נותר לבדו כחבר ועדת ההצלה בקלון, היה זה מחובתם של פישר (שהשתתף יחד עם מרטון ודנציג בערב הכיבוש הנאצי בישיבת ועדת ההצלה בבודפשט) ויתר העסקנים הציונים מהחוג של ק, אפילו לא היו באופן פורמלי חברי הועדה, לסייע לדנציג במילוי תפקידו.

כשלונם של מנהיגי קלון בשטח ההצלה, שמצא את ביטויו התריף בהפסקת הבריחה המאורגנת לרומניה בה בשעה שהבריחה המאורגנת היתה את האפשרות המעשית היחידה להציל אלפים מ-18,000 בני קלון מהשואה — כשלון חמור זה נגרם בעיקר ע"י שני גורמים, אחד חיובי ואחד שלילי — ושניהם קשורים בק. הגורם החיובי היה הכח המפורר והמשחית של תכנית הצלת המיוחסים, שנזרקה ע"י ק' ב-3.5 לחללם של מנהיגי קלון; הגורם השלילי היה מצב חוסר הידיעה החלקי של מנהיגי קלון, שק' לא גילה להם בו בזמן (וגם לאחר מכן) את ידיעותיו הממשיות בנוגע לגורל הצפוי לבני קהלתם. שני הגורמים האלה הצטרפו ויצרו את האווירה של חוסר אחריות צבורית, בה טפלו מנהיגי קלון בהצלחם הם והסחיו את דעתם כליל מהצלת אחיהם. בזמן שק' הביא למנהיגי קלון את תכנית הצלת המיוחסים המוסכמת עם הנאצים והעביר להם את אוזרתו של המושל הנאצי בנוגע לסכנות הכרוכות בבריחה, היתה מוטלת עליו חובה כפולה ומכופלת לגלות להם את מלוא ידיעותיו בנוגע לתכנית ההשמדה הנאצית; גילוי הידיעות האלה ע"י ראש ועדת ההצלה היה דרוש, בין היתר, כדי להעמיד את מנהיגי קלון על משמעותו האמיתית של ארגון הבריחה בשעה זו לגבי אחיהם הנדרגים למיתה ולאפשר ע"י כך לאחראים לארגון הבריחה בקלון לשקול שקול נכון ומציאותי — וכל שכן נוכח אוזרתו של ויסליצני — את שכר הבריחה כנגד הפסדה. פעולתו של ק', בהושיטו לפני מנהיגי קלון את פתיון התכנית ה„ציונית“ כביכול להצלחת העצמית, מבלי לגלות להם בו בזמן את תכנית הנאצים לשלוח את יתר בני קהלתם לאושביץ — פעולה זו של ראש ועדת ההצלה כמוה כהרדמת מצפונם של מנהיגי קלון וכהסתת דעתם מאחריותם הצבורית במתכוון. גם בהמשך הזמן לא השתמש ק' בקשריו עם קלון כדי להפנות את תשומת לבם של המנהיגים לארגון הבריחה; כל פעולותיו הנוספות היו מכוונות לזרזם להצלת המיוחסים. השפעתו של ק' על ארגון הבריחה בקלון לא היתה חיובית, כפי שהיתה יכולה וצריכה להיות לרגל סמכותו והידיעות שעמדו לרשותו, אלא שלילית. גם בענין ארגון הבריחה מתאמת מה שהתברר בענין האזהרה (פסקה 56): כי ק' הקריב את טובת העם לטובתם של המיוחסים.

ואמנם אין אמת בגרסתו של ק' שארגון הבריתה לא עמד בשום נגוד או סתירה להצלת המיוחסים, ושההסכם עם הנאצים לא הגביל את חופש פעולתו בשטח הבריתה. עצם הצורך לגלות למנהיגי קלז' את תכנית ההשמדה הנאצית, כדי להעמידם על משמעות תפקידם בנוגע לארגון הבריתה — דבר שנבצר מק' לעשותו מטעמים הנובעים מהתקשרותו עם הנאצים — מוכיח שההסכם להצלת המיוחסים עמד בדרכו ולא איפשר לו למלא את חובתו בנוגע לארגון הבריתה לטובת יהודי קלז'. יתר על כן, ראשי ה-ס"ס, שברצונם הטוב היה ק' תלוי שקדו על השמדת היהודים ולא יכלו להרשות לבן חסותם לארגון את הברחת קרבנותיהם מתחת לאפם בקנה מדה רציני כלשהו; ההתנחה ההפוכה, הטמונה בגרסתו של ק' וגם האידיליה הנוכרת לעיל, אינן מתקבלות על הדעת כל עיקר. יתכן שיחס החסות של הנאצים לועדת ההצלה של ק' גרם פה ושם עצימת עין לאיזו פעולת הברחה קלת ערך, או גם ל„גסטו" דו-משמעיות, נוסח ויסליצני. יתר על כן, הגסטפו היתה מעונינת, מטעמים מובנים, בפקוח על דרכי המחתרת היהודית, ולכן אין להתפלא על כך שראשי ה-ס"ס הרשו לועדה להמשיך לטפל ב„טיול", טפול שעיקרו היה באותה תקופה, מסירת כספי ההצלה לראשי המחתרת החלוצית שעסקה בעצם פעולות ההברחה; ע"י המשך הטפול הזה קויים המגע המתמיד של ק' וחבריו עם ראשי המחתרת היהודית, וכן קויימה התלות הכספית של המחתרת בק' — שתי תוצאות שהיו רצויות לנאצים. אך מענין לציין שאעפ"י שגב' ברנד ויתר חברי הועדה שנאסרו ע"י ההונגרים בקשר לזיוף גיירות ה„טיול", שוחררו ע"י התערבות הנאצים בדרג הגבוה ביותר (פסקה 36), לא שוחררו החלוצים שנאסרו יחד אתם בקשר לאותה פרשה, ובכללם מנחם קליין, „המנהל האמיץ של פעולות ההברחה במחתרת" (דו"ח ק', 40). כל פעולת הברחה רצינית סתרה את האינטרס הראשי של הנאצים בהשמדת היהודים, והנאצים לא יכלו להרשות פעולות כאלה בקנה מדה גדול — בקלז' (כפי שנרמז לק' באזהרתו הידידותית של ויסליצני) ולא בשום מקום אחר. ארגון הבריתה מחוץ לסייגים המסומנים לעיל, היה אסור לק' בתוקף ההסכם עם הנאצים לא פחות מכל פעולה אנטי-נאצית אחרת, וק' לא עבר על האיסור.

ב. אחריות ק' לשתוף הפעולה בקלז' בכלל

59. כשם שק' הביא ביודעין את מנהיגי קלז' לידי אי מלוי תפקידם בשטח הבריתה, כן הביאם ביודעין לידי שתוף פעולה עם הנאצים ביתר השטחים.

מבחינה אובייקטיבית ברור שק' יצר (יחד עם הנאצים) את הפתיון שגרם לשתוף הפעולה בקלז'. תכנית הצלת המיוחסים, שנולדה ב-2.5 מתוך הסכם בין ק' וקרומי והופעלה מ-3.5 עד 9.6 ע"י ק' והנאצים בקלז' היא שפילגה את קהילת קלז' במשך כל תקופת הגיטו והגרורש לשני מחנות והביאה את מחנה המיוחסים לידי שתוף פעולה עם הנאצים נגד מחנה העם. ברור איפוא שק' גרם ע"י מפעלו המשותף עם הנאצים לשתוף פעולה בקלז', והשאלה היחידה המתעוררת היא אם גרם לשתוף פעולה זה ביודעין.

על ידי מפעל ההצלה המשותף שלו עם הנאצים קשר ק' את מחנה המיוחסים בקלז' עם השלטון הנאצי ועם עצמו ושילב את קלז' לשיטת ההצלה „המוסמכת" שלו. ק' עמד בבודפשט במגע עם ראשי ה-ס"ס, וחותנו עמד בקלז' במגע מקביל עם נציגי ה-ס"ס שם. בין ק' ומחנה המיוחסים בקלז' התקיים במשך כל תקופת הגיטו והגירוש קשר כפול: קשר טלפוני באמצעות חותנו, וקשר רשמי באמצעות השלטון הנאצי. קשר כפול זה איפשר לק' להדריך ולכוון את התנהגותו של מחנה המיוחסים בקלז' בהתאם לצרכי תכנית הצלתם. תכנית זו עשתה את מחנה המיוחסים בקלז' תלוי בנאצים בדיוק באותו האופן שק' וועדת ההצלה שלו היו תלויים בהם. כל האינטרסים האוביקטיביים שהביאו את מחנה המיוחסים בקלז' לשתף פעולה עם הנאצים (פסקה 57) היו גם אינטרסים של ק'. כמו המיוחסים כן היה ק' מעונין בקיום השקט בגיטו, בציות היהודים לפקודות השלטון, באי הפרעת הסדר הצבורי, בחוסר התנגדות היהודים להעברתם ל„קניר-מיוז", ובכלל בהתנהגות שלא תפריע לנאצים ולתכניותיהם. ענינו של ק' בהתנהגות זאת של יהודי קלז' נבע לא רק מדאגתו להצלחת תכנית הצלת המיוחסים, אלא גם מעצם יסודות שיטתו שהיתה מושתתת על הסכמת הנאצים.

ק' ידע ששיטת ההצלה „המוסמכת" (פסקה 40) אינה מתישבת עם פעולות אנטי-נאציות או פעולות הצלה בלתי תלויות מאיזה סוג שהוא. הוא ידע שהפעלת שיטתו והפעלת הצלה חפשית עלולות לסכל זו את זו, שיש מקום רק להפעלת אחת משתי השיטות האלה ושצריך להכריע ביניהן. ע"י הפעלת שיטת ההצלה המוסמכת בקלז' ק' הכריע ביניהן.

מה שק' ידע ומנהיגי קלז' לא ידעו די צרכם באותה שעה הוא שהמחנה השני בקלז' (מחנה העם) נדון להשמדה. שיטת ההצלה המוסמכת היתה יפה למחנה המיוחסים. אך לא למחנה העם. למחנה העם היו מועילים רק אמצעי הצלה בלתי תלויים בנאצים, כגון ארגון בריחה בקנה מדה גדול, אזהרה מפני ההודעות המרגיעות והמטעות של הנאצים ועוזריהם, ארגון התנגדות והתנגנות ופעולות הפרעה לגרוש. שלילת ההצלה החפשית ממחנה העם, פירושה למעשה היה — השלמה עם גרושו לאושביץ; הנהגת שיטת ההצלה המוסמכת בקלז', פירושה למעשה היה — שתוף פעולה עם הנאצים ותכניתם. זאת היתה המשמעות האמיתית של הדברים, שהיתה ידועה לק', שידע היטב את הגורל שנגזר על מחנה העם, ולא למנהיגי קלז', שלהם לא גילה ק' את ידיעותיו המלאות בנידון זה.

ק' יצר איפוא ביודעין את כל הנתונים שהביאו את מנהיגי קלז' לידי שיתוף פעולה עם הנאצים, מבלי לגלות להם את כל העובדות שהיה בהן כדי להעמידם על משמעות התנהגותם ולהרתיעם מהתנהגות זאת. אילו גילה ק' למנהיגי קלז' את מלוא ידיעותיו על הגורל הצפוי למחנה העם, היו מנהיגים אלה יכולים לבחור בעצמם בין שתי השיטות: בין הצלה עצמית תוך שיתוף פעולה עם הנאצים לבין הצלה חפשית לטובת הכלל תוך ויתור על הצלתם הנפרדת. יתכן גם שמנהיגי קלז' היו יכולים לנסות

לצאת ידי שתי השיטות גם יחד: לגסות לזכות בהצלתם הם ע"י הנאצים ולתמוך יחד עם זה בחשאי בהצלה חפשית לטובת מחנה העם — אף כי גסיון כזה לרמות את הנאצים היה מסוכן מאד בשבילם. כללו של דבר: אילו היה ק' מגלה למנהיגי קלז' את האמת בנוגע לגורל שנגזר על העם, היתה בידם הברירה להתנהג כלפי הנאצים וכלפי העם לפי מצפונם. ע"י הסתרת האמת הנ"ל הסתיר ק' ממנהיגי קלז' את הברירה והכניסם במישרין למסלול של שתוף פעולה עם הנאצים, כלומר: הוא הכריע במקומם.

התנהגותו זאת של ק' לא היתה מקרית. כבר הזכרנו (פסקה 54) שאחד המגיעים של ק' להסתרת האמת מחותנו היה החשש, שאם חותנו ידע את הגורל שנגזר על 18000 בני קהילתו, לא יעסוק בשקט בהצלת עצמו וחבריו, אלא יזהיר את הקרבנות ויסכן ע"י כך את הצלחת התכנית להצלת המיוחסים. ק' הדריך וכיוון בידעין את התנהגותם של מנהיגי קלז' בכיוון הרצוי לנאצים, ע"י הפעלת תכנית הצלתם הנפרדת תוך העלמת הידיעות על הגורל הצפוי לבני קהילתם. ק' לא רצה להשאיר בידי מנהיגי קלז' את הברירה להכריע לפי מצפונם, כדי שלא יסכלו בידיהם את מפעל ההצלה המשותף שלו ושל הנאצים.

מדוע היה ק' מעונין בהצלחת תכניתו עד כדי כך שלא השאיר את הברירה בידי הנוגעים בדבר וכפה עליהם, כביכול, את תכנית הצלתם בעל כרחם? התנהגות מסוג זה הולמת אמנם את אפיו של ק' (ראה עדות פרוידגר, קראוס), אך הסבר זה בלבד אינו מספיק, התנהגות זו מעידה על כך שלק' היה ענין אישי חזק בהצלחת פעולתו, ענין נבדל מעצם הצלת המיוחסים ונוסף עליו. ואמנם ענין זה מתגלה בדו"ח של ק' (ע' 43), בקטע המובא לעיל (פסקה 40):

„אין זה ענין של הצלת כמה מאות היהודים בערי השדה בלבד. אם עכשו וכאן אי אפשר יהיה לאלץ את אייכמן להתפשר, כי אז היתה הועדה, כאשר במשחק הרוליט בחיי בני אדם הניחה את מעותיה על המספר הגרמני, מפסדת לא פחות ילדותית מכה רבים שקדמו לנו באירופה הכבושה... למפסיד במשחק זה ייקרא גם בוגד.“

מכאן ברור שק' היה לא רק מעונין בגורלם האישי של קרוביו וידידיו בקלז', שסמכו על פעולתו ושבמקרה של אי הצלתם היה רואה עצמו כ„שותף לעבירה בגרושם“ (פסקה 39); אלא — וזה העיקר — הפעולה בקלז', שהיוותה את ההזדמנות הראשונה להפעלת שיטתו של ק' המבוססת על ההסכם עם הנאצים, היתה בעיניו מבחן מכריע לשיטה זו ולהסכם זה; ומאחר שעקב ההסכם נטש ק' כל דרך הצלה אחרת והטיל את גורל ההצלה כולה על הקלף הנאצי היחיד, פחד מאד מכלשון המבחן וראה בכשלונו האפשרי קץ ופשיטת רגל לכל מפעלו כראש ועדת ההצלה. על כן ריכז ק' את כל מאמציו בפעולה זו והטיל את כל כוחו למערכה, כדי להציל את מנהיגי קלז' ויהי מה. רק האינטרס האישי החזק של ק' בהצלחת הפעולה, הפחד העמוק שלו להפסיד את „המשחק“ כולו, מסביר את כל תקיפותו בהצלת מנהיגי קלז' ואת מדת קשיחות לבו

ואי התחשבותו בגורל הקרבנות שהוכרנו לעיל (פסקה 56). ק' נמצא במיצר, והוא גלתם על המוצא היחיד שראה לפניו בכל האמצעים וללא מעצורים.

ראינו (פסקה 29) שמתן רשות הגירה ל-600 יהודים ע"י ראשי ה-ס"ס היה מעשה שחרג בהחלט מגדר הרגיל והיווה בימים ההם — בערב השואה — מתנה נכבדה ביותר; מן ההכרח שק' שאל את עצמו מהו המחיר הנדרש בעד „חסד לאומים" זה. ק' הכיר את שיטת המשמיד בפולין, סלובקיה ויתר ארצות הכיבוש להביא יהודים לידי שתוף פעולה נגד אחיהם בכל מיני לחץ ופיתוי, לרבות פיתוי באצטלה של פעולות „הצלה" (פסקה 32, דו"ח ק', 43, 66—68). קראוס הזהיר את ק' בעוד מועד וחזר והזהירו מפני מזימות הנאצים בענין „העליה המוטרטת כגרופ" (פסקה 23); אך ק' — אשר בלהיטותו אחרי הישגים בעזרת הנאצים כבר דחף את פרוידגר הצדה ולא איפשר למנהיגי יהדות הונגריה כל בקורת ממשית על מעשיו (פסקה 35) — בז לאזהרותיו של קראוס. עוד בעדותו במשפט זה אמר ק' (בחקירת שתי וערב, ע' 250):

„לא הוזהרתי שמסוכן לפנות לגרמנים... לא הוזהרתי" — אני מתכוון לביטוי זה. זה נאמר לי... זו היתה עמדתו של איש אחד בכל יהדות הונגריה... איש שלא היה לו מושג על המצב האמיתי."

היועץ המשפטי המלומד אמר בסיכומו: „כנראה שהיה בכל הונגריה רק יהודי אחד שהכמתו עמדה לו שלא להאמין" (בתכני הנאצים), „וזה היה העד קראוס". אינני סבור שקראוס עלה על ק' בחכמתו, אבל אין ספק שעלה עליו במדת אחריותו האישית והצבורית.

בהתקשרותו של ק' עם הנאצים בתכנית המשותפת להצלת מנהיגי קלז' נפגשו האינטרסים של שני הצדדים המתקשרים ובקשו את סיפוקם: השאיפה הנואשת של ק' להצלתה פורתא, להישג ראשון כמציל בתוך ים השואה שהציף את יהדות הונגריה, והאינטרס המובהק של אייכמן (פסקה 34) בשתוף פעולתם של מנהיגי היהודים בעת בצוע הגירוש הטוטלי. בנסיבות אלה, ולאור תלותו הגמורה של ק' בחסדי הנאצים, לא היה כל צורך בדרישה מפורשת של אייכמן, קרומי או ויסליצני כדי להבהיר לק' שהם מצפים לשתוף פעולתם של מנהיגי קלז' כתנאי מוקדם להצלתם. ברם, אייכמן היה צריך להיות לא אותו רב-טבחים ציני וברוטלי כפי שתואר ע"י כל העדים שהכירוהו אישית (ק' עצמו, ברנד, גב' ברנד ואחרים), כדי שלא לדרוש מק' במצב זה (אם בעצמו ועם ע"י קרומי או ויסליצני) להביא את מנהיגי קלז' לידי שתוף פעולה כתנאי הכרחי להצלתם. אייכמן „המפלצת" ו„כלב הדם", כפי שנקרא בפי ק', הסדיט שנהנה משילות אנשים, גשים וילדים חפים מפשע לתאי הגזים והתפאר בפני ברנד במעלליו, אייכמן שהתפאר בסוף המלחמה, בפני חברו ויסליצני (עדות ויסליצני בנירנברג, מוצג 10, ע' 288, דו"ח ק', 184) —

„שיקפוץ צוחק לתוך קברו, כי ההרגשה שדמן של 5 מיליון נפשות בראשו תהיה לו למקור שביעת רצון יוצאת מן הכלל"

— אייכמן זה וכגופיית מרעיו היו צריכים להיות אסטניסים משונים מאד, כדי להתנהג בהתאם לתאור שק' בעדותו תאר את התנהגותם (חקירת שתי וערב, ע' 243):

„אייכמן ויתר הגרמנים לא דרשו מאתנו שום דבר חוץ מכסף והצעת ברנד. אייכמן לא דרש שום דבר חוץ מזה. לא דרש שום דבר בקשר לארגון החיים היהודיים בהונגריה. לא העז לדרוש דבר בנוגע להלך הרוחות של היהודים בהונגריה. מאתנו לא דרש זאת, היה לנו הכבוד שלא העז לעשות את זה. מפני שידע שזה יהיה לשוא. הוא אפילו לא ניסה.”

כל הנסיבות המפורטות לעיל (פסקאות 58—59) מצטרפות ומוכיחות כי לק' היה ברור בהחלט, מתחילת התקשרותו עם הנאצים ועד סוף חיסול גיטו קלז'ו, מהו המחיר הנדרש ונגבה ע"י ה-ס"ס בעד הצלת קרוביו וידידיו בקלז'ו; מחיר זה כלל, לפי ידיעתו של ק', את שיתוף הפעולה של מנהיגי קלז'ו. ק' הושיט לפני מנהיגי קלז'ו את הפתיון שהביאם לידי שיתוף פעולה עם הנאצים, בו בזמן שהעלים מהם במתכוון את הידיעות שיכלו לחסנם נגד הפיתוי ולהרחיקם משיתוף הפעולה. ק' הדריך וכיוון ביודעין את התנהגותם של מנהיגי קלז'ו בכוון הרצוי לנאצים, בכוון של צייתנות למשטר המכין ומבצע לפי ידיעתו את גרוש הקהלה לאושביץ, בכוון של תבוסנות המנהיגים ונטישת אחריותם הצבורית בתקופה הגורלית, של חוסר אזהרת העם ממזימת הגרוש. חוסר ארגון בריחה וחוסר עידוד העם לעמידה על נפשו ולהפרעת הגרוש לאושביץ — כל זאת במטרה לקדם את תכניתו להצלת המיוחסים בעזרת הנאצים. ק' גרם בהכרה ברורה לשיתוף פעולה בקלז'ו; מתוך כניעה מדעת לאינטרס של המשמיד ולרצונו הביא ק' ביודעין את מנהיגי קלז'ו לידי שיתוף פעולה עם המשמיד, כדי לזכות בעזרתו להצלחתם. לכן אחראי ק' — והוא אחד האחראים הראשיים — לאותו שיתוף הפעולה בקלז'ו שסייע בידי הנאצים להשמיד את רוב בני הקהלה.

ק' משתף פעולה ומפיץ שיתוף פעולה בקלז'ו
60. לשיתוף הפעולה של מנהיגי קלז'ו קראנו „שיתוף פעולה למעשה” (פסקה 57), כדי לציין שרוב מנהיגי הקהילה הנ"ל להוציא, אולי, רשעים בודדים שיתכן שהיו בסוד הנאצים — לא ידעו ידיעה מלאה וברורה שהם מסייעים לגרוש בני קהלתם לאושביץ. אך שיתוף הפעולה המקומי בקלז'ו לא היה אלא תוצאה משיתוף פעולה מרכזי בדרג יותר גבוה — שיתוף הפעולה של ק' עם קרומי, ויסליצני ואייכמן, הממונים על השמדת היהודים. ק' ידע ממקור מוסמך ביותר — מפי התליינים עצמם — שהרכבות ממלבת קלז'ו, כמו הרכבות מיתר הגיטאות, מובילות את המוני נוסעיהן התמימים ישר ל„סלקציה” באושביץ. שיתוף הפעולה של ראש ועדת ההצלה היהודית עם ראשי משמידי יהודי הונגריה בגרוש הקרבנות האלה לאושביץ, למען הצלת המיוחסים, לא היה שיתוף פעולה „למעשה” בלבד, אלא שיתוף פעולה פלילי במלוא מובן המלה.

בשני אופנים סייע ק' לנאצים בהשמדת יהודי קלז'ו:

- א. ע"י הבאת מנהיגי קלון' ביועצין לשיתוף פעולה בגרוש בני קהילתם לאושביץ;
 ב. ע"י המנעותו ביועצין ממלוי חובתו, כראש ועדת ההצלה, לגלות ליהודי קלון' את סוד ידיעותיו על הגורל הצפוי להם ולארגן הברחת חלק מהם לעבר הגבול הרומני.

אין להסביר את התנהגותו של ק' ביחס ליהודי קלון' אלא כתוצאה מהתקשרותו עם הנאצים להצלת המיוחסים, התקשרות שהטילה עליו חובת סודיות ואי התערבות בגורל הנדונים להשמדה. התנהגותו של ק' בשתי הנקודות (א) ו-(ב) גם יחד גבעה משורש אחד: מההסכם עם מפקדת „קומנדו-היהודים“, שנעשה ע"י ק' לשם הצלת המיוחסים וע"י הנאצים לשם השמדת העם. באמצעות הסכם זה זכה ק' לכתר של מציל, ויחד עם זה נהפך למשתף פעולה ולמפיץ שיתוף פעולה ברבים.

הפצת שיתוף הפעולה

61. אשר להפצת שיתוף הפעולה (נקודה (א) הנ"ל), מתעוררת השאלה מה היתה השפעת תכנית הצלת המיוחסים על קהלות אחרות בהונגריה. התכנית לא היתה מוגבלת לקלון', אף כי ק' — מסבות פרטיות (פסקה 50) — נתן לקלון' עדיפות הצלה על כל יתר ערי השדה. בשעת המשבר עם אייכמן, שחל ב-3.6, עמד ק' על הצלת מיוחסי קלון' בלבד, ורק אחרי העברת „התקדים של קלון'“ ב-10.6 ביקש להביא מגיטאות נוספים שהיו עדיין קיימים „קבוצות יותר קטנות של מיוחסים-ביותר“ (פסקה 50). כך הגיעו לבדופשט אחרי אנשי קלון' יהודים מגיטאות „בקצ'סבה (40), דבריצין (88), סבדה, אויבידיק, סקספהרבר, סומבטלי, קצ'קמט, סגד (66) ועוד, סך הכל מאות אחדות של יהודים“ (דו"ח ק' 53).

אלה הם אותם המיוחסים מערי השדה שניצלו ע"י התכנית הנ"ל בפועל; אבל אלה לא היו כל הקהלות שנכללו מלכתחילה בתכנית ההצלה. כבר במחצית מאי הראשונה, אחרי ההסכם עם קרומיי ולפני התחלת הגרוש הטוטלי, הגיש ק' את רשימות המיוחסים שביקש להצילם מערי השדה במסגרת המכסה של 300 נפשות. שאושרה ע"י קרומיי, וכן חזר והגיש את הרשימות כמה פעמים. ועוד ב-1.6, אחרי חיסול גיטאות רבים, חזר ק' וביקש מאייכמן את העברת המיוחסים „מהגיטאות הקיימים עדיין בטרנסילווה (סטמר, נודורוד, קלון', מרוסטרלהי ועוד)“ (דו"ח ק' 41). אייכמן השתמש באמתלאות שונות (פסקה 39), כדי להשמיד את מועמדי הרשימות הנ"ל יחד עם 300,000 היהודים הראשונים, וב-3.6 הודיע לק' בגלוי שגם בנוגע למיוחסי קלון' יתור הקהילות שנכללו ברשימותיו של ק' אין בדעתו לקיים את הבטחתו. ואמנם היתה זאת שיטתם של הנאצים לקרב תחילה את מנהיגי היהודים לשלטונם, להטיל באמצעותם משמעת וציית על העם ולהביא את המנהיגים, אם אפשר, לשיתוף פעולה בתקופת הגרוש — ולחסל לבסוף גם אותם (ר' הצהרתו בשבועה של ק' בלונדון, מוצג כ"ט). נמצא שמספר הקהילות שמהן ניצלו מיוחסים בפועל הוא קטן בהרבה ממספר הקהילות בהן הופעלה תכנית ההצלה המשותפת של ק' וקרומיי ושאליהן נשלחו

רשימותיו של ק' ועוררו את תקוות ההצלה של המנהיגים. חזקה על הנאצים שהשתמשו בתכנית ההצלה וברשימות אלה בכל מקום כפי שהשתמשו בהן בקלון: כפתיון למנהיגי היהודים לשתף פעולה בתהליך הגרוש הטוטלי.

אין לבו עדויות מפורטות על הנסיבות בהן בוצעו ההטעיה והגרוש ברוב הקהילות, אבל העדויות מנודורוד (פסקה 5) מצטרפות לעדויות מקלון כדי ללמדנו כי מה שאירע בקלון הוא בנין אב לקהילות רבות. הוכח שגם בגיטו נודורוד, בו רוכזו 25,000 יהודים סייע שיתוף פעולה של מועצת היהודים, בראשותו של יהודי בשם אלכסנדר לייטנר, סיוע ממשי לנאצים בהטעיית יהודי הגיטו ובגרושם היעיל לאושביץ. גם מנודורוד היו אלפים יכולים לברוח ולהמלט לרומניה הקרובה, אך לא נצלו את אפשרות הבריחה מחוסר ידיעת גורלם. שיתוף הפעולה בנודורוד היה דומה בכל פרטיו לשיתוף הפעולה בקלון, והעדויות המפורטות של עדי נודורוד מסייעות במדה רבה לעדויות הדומות שנשמעו בנוגע לקלון. כן הוכח שלייטנר, ראש המועצה הנ"ל בכלל במשלוח ברגן-בלזן (ר' גם דו"ח ק', 41, ששלח רשימה לנודורוד) והגיע לשוייץ, בעוד ש-25,000 תושבי הגיטו הובלו לאושביץ.

גם בעיר הבירה הופעלה תכנית ההצלה המשותפת של ק' והנאצים, לפני שתושביה ניצלו ע"י גורם שהיה בלתי תלוי בק' ובנאצים — הויטו של הורטי, ועוד נעמד על שיתוף הפעולה שנוצר שם ע"י פעולת „רכבת ברגן-בלזן“.

המסקנה הכללית היא ששיתוף הפעולה המרכזי של ראש ועדת ההצלה היהודית עם מפקדת „קומנדו-היהודים“ בבודפשט השפיע את השפעתו השלילית בהיקף רחב מאד ויצר מוקדי שיתוף פעולה עם משטר ההשמדה הן בערי השדה הן בעיר הבירה. תכנית ההצלה המשותפת של ק' וה-ס"ס פעלה כפתיון חזק על מנהיגי היהודים בימי השואה, הפרידה את גורלם והסיחה את התענינותם מגורל העם והפיצה בקרבם תבוסות ושיתוף פעולה, שסייעו לנאצים בהשמדת העם. שיתוף הפעולה המקומי ברחבי הונגריה, שהנאצים השתמשו בו לצורך ביצועו המהיר והיעיל של הגרוש הטוטלי, היה בנוי כפירמידה, שבסיסה בקהילות ערי השדה ועיר הבירה גם יחד, וקדקדה בראש ועדת ההצלה. אכן אף אחד מיהודי הונגריה — ובכלל זה כל חברי מועצת היהודים המרכזית — לא היה במשך כל תקופת הכבוש הנאצי והשואה כה מקורב כק' לצמרת שלטון הדמים ולא עמד בקשרים כה הדוקים עם המפקדה שתכננה את השמדת יהודי הונגריה וניצחה עליה.

המנועת ק' ממלוי הובתו בקנה מדה ארצי

62. בנוגע לנקודה (ב) (פסקה 60) — שיתוף פעולתו של ק' עם הנאצים ע"י חוסר אוהרת הקרבנות וחוסר ארגון בריחתם — פרשת קלון לא ללמד על עצמה יצאה, אלא ללמד על הכלל כולו יצאה: אם בעיר מולדתו קלון, בה „הכיר את האנשים ואת המצב“ והיו לו הזדמנויות נרחבות להעביר את ידיעותיו הממשיות על תכנית ההשמדה הנאצית לכל הנוגעים בדבר ואף להציל חלק ניכר מהקרבנות ע"י ארגון בריחתם בעוד מועד,

שמר ק' את ידיעותיו בסוד ולא עודד את הבריהה לגבול הקרוב — הרי ביתר הקהילות, שאתן לא קיים ק' כל קשר ממשי, שלא ביקר בזון ואף לא התקשר קשר טלפוני אתן, על אחת כמה וכמה. אם דרושה הוכחה גוספת לכך שהנקודה (ב) חלה על כל ערי השדה, היא מצויה בעדותו של ק' עצמו, שאמר בחקירתו שתי-וערב (ע' 226—228, 237—238, 242):

„נכון שיוסף פישר דיבר אתי 10 פעמים בטלפון מקלז'. לי באופן אישי רק עם קלז' היה קשר טלפוני. מקום שאפשר היה לדבר, שם חברי הוועדה בודאי דברו. הגוף שטיפל בערי השדה, בתוך הידנרט, היה גוף ציוני, שעבד בקשר אתנו. ד"ר בוך, מי שהיה המזכיר הכללי של ההסתדרות הציונית, שרה פרידלנדר, ועוד. הם עבדו אתנו בקשר. להם היה קשר עם ערי השדה במדת האפשרות של אז, אינני יודע אם היה להם קשר טלפוני או לא. קלז' לא היה הגישו הראשון שהושמד. זה היה בשליש הראשון, בערך באמצע. הגוף שבהקמתו השתתפה הוועדה קיים קשר טלפוני גם עם מקומות אחרים, במידת האפשרות. לי היה קשר עם קלז', מה היה ליתר חברי הוועדה אינני יודע, אינני זוכר שהיה לוועדה קשר טלפוני עם ערי השדה באמצעות הגוף. הגוף מסר לנו דו"ח על מה שעשו או נכשלו.

ש. האם הקשר הטלפוני של הגוף עמד לרשותכם?

ת. לשם מה?

ש. האם יכולתם להתקשר טלפונית עם ערי השדה באמצעות הגוף?

ת. לשם מה?

במידה שהצנזורה אפשרה זאת, יכולנו להשתמש בקשר טלפוני שהיה בין גוף זה וערי השדה. במידה שהיה קשר, ד"ר בוך יכול היה לדבר עם ערי השדה בטלפון דרך צנזורה. אני לא. אני לא הספקתי, חוץ מקלז' — לא יכולתי לעשות את הכל בעצמי, לכן בחרתי לי את קלז' מסיבות מובנות. לא אמרתי שלא יכולתי. (לביהמ"ש —) מה שד"ר בוך יכול, גם אני יכולתי. לא עשיתי, כי לא הספקתי, מפני שהייתי עסוק. נכון ששאלת האפשרות להתקשר הייתה שאלה טכנית גרידא. אי אפשר היה להטיל את זה על חבר פחות עסוק של הוועדה, לכן הקימונו את הגוף, כדי לקיים קשר עם ערי השדה. הם היו כפופים לנו. לא לחלוטין. כתוצאה מכל זה היה לנו קשר טלפוני עם ערי השדה, אבל כל כך בלתי רגיל, שאינני מעז היום לכנותו קשר. חוץ מקלז' לא היה מקרה שדברתי בעצמי בטלפון עם אחת מערי השדה.

„חוץ מקלז' לא ביקרתי בערי השדה. אי אפשר היה לבקר. בקלז' —

בתחילת מאי. פעמיים. באותה תקופה אי אפשר היה ליהודי לנסוע. לקלוז' קיבלתי היתר מיוחד — פעם מקרומיי, פעם מההונגרים. על פי בקשתי אני נתנו לי ההונגרים היתר. זה היה שרות הריגול הגנדי, שעמדנו בקשר אתו למען העזרה. נמקתי — בענינים פרטיים. זה הספיק. אפשר היה לבקש היתר כזה לנסוע לערי שדה אחרות, נסעתי לקלוז' פעמיים, מפני שאת קלוז' הכרתי, את האנשים והמצב, לכן הייתי מתאים לזה. אינני זוכר אם מישו מחברי הועדה ביקר ביתר ערי השדה."

"אני יודע את העיר נודורוד. היו בה יותר מ-20,000 יהודים. היתה אז קרובה לרומניה. אינני זוכר אם היה לנו קשר אתה. גם אינני זוכר אם באמצעות הגוף שהיה מתקשר בטלפון היה לוועדה קשר אתה. אינני יכול לתת תשובה על השאלה אם אפשר היה לנו להעביר לעיר זו ידיעה סודית, מתחרית. לא ידוע לי שבעיר זו בכלל לא ידעו שתהיה השמדה."

המסקנה מכל התשובות הנ"ל, שמקצתן ניתן ע"י ק' באי-רצון ניכר, היא שהיה לאל ידו להשיג היתר נסיעה לא רק לקלוז' אלא גם לאי-אלו ערי שדה אחרות, ושהיה לאל ידו להתקשר עם יתר ערי השדה בטלפון (האפשרות להתקשר מבודפשט בטלפון עם יהודי ערי השדה — אם באמצעות ידידים נוצרים ואם בתכסיסים שונים אחרים — עד לריכוזם בגיטאות הוכחה גם ע"י עדותו של פרוידגר ועדויות אחרות) — אבל ראש ועדת ההצלה לא מצא צורך בכך; התרוץ שהיה, "עסוק" ולא היה יכול להטיל את התפקיד על חבר אחר של הועדה אינו ראוי כלל לדיון. כאן עלינו לחזור ולהטעים שהחלוצים, שבתקופה הראשונה של הכיבוש הנאצי סיכנו את עצמם בדרכים כדי להזהיר את יהודי ערי השדה מפני סכנת ההשמדה, לא הצליחו במשימתם, מפני שאזהרתם היתה מבוססת רק על הנסיון הכללי של ארצות כיבוש אחרות ורוב יהודי הונגריה לא האמינו שגורלם יהיה כגורל יתר יהודי אירופה הכבושה; ואילו לק' הגיעו בסוף אפריל ידיעות מוחשיות ומפורשות על הכנת הגרוש הטוטלי של יהודי הונגריה ועל הכנת תאי הגזים באושביץ, על הסכם הנהלות הרכבות ועל גרושם של 1500 יהודי קיסטרצ'ה לאושביץ (פסקה 25). מחובתו של ראש ועדת ההצלה היה להפיץ את הידיעות האלה ברבים ולהזהיר את יהודי הונגריה מפני ההודעות הכוזבות בנוגע לגורלם שהופצו ע"י הנאצים בכל רחבי הונגריה, וכן לארגן ולעודד באזורי הגבול, לאור ידיעתו שהגרוש הטוטלי לאושביץ הוא בלתי נמנע, את הבריחה לרומניה וליוגוסלביה בקנה מידה ההולם את שעת החירום. ריכוז היהודים בגיטאות התקדם, כאמור, בשלבים לפי אזורים; רק ב-13.5 הושלם ריכוזם של 320,000 יהודי תת-קרפטיה וטרנסילוניה הצפונית בגיטאות (ד"ח ק' 35). בסוף אפריל, כשק' קיבל את הידיעות הממשיות הנ"ל, היה רק מיעוט של יהודי הונגריה מרוכז בגיטאות, ועדיין היתה אפשרות להעביר ידיעות לקהילות רבות בטרנסילוניה, באזור הבציקה הגובל עם יוגוסלביה ובאזורים אחרים, בהם לא הופרדו היהודים עדיין מהאוכלוסיה הנוצרית. ק' לא העביר את ידיעותיו על הגורל הצפוי ליהודים לאף אחת מכל הקהילות הנ"ל ולא אירגן ולא עודד בריחה ממשית באף אחד מאזורי הגבול.

הסיבה הכללית לאי מילוי תפקידו של ראש ועדת ההצלה בשטח האזהרה וארגון הבריתה בכל הקהילות היא אותה סיבה שהתבררה על בוריה לגבי קהילת קלון: ההסכם עם הנאצים כבל את ידיו של ק' ואסר עליו לגלות את סודות הנאצים ליהודי הונגריה ולעסוק בפעולות הצלה בלתי מוסמכות כל שהן. האינטרס של ק' בהצלת המיוחסים כיוון את התנהגותו לא רק לגבי קלון או אותן הקהילות דווקא שבהן ישבו המיוחסים שהוא היה מעוניין להצילם, אלא לגבי כל יהודי הונגריה; כל אזהרת יהודי הונגריה, כל עידוד פעולות הצלה אנטי-נאציות או בלתי מוסמכות וכל אי-נאמנות להסכם עם הנאצים מצדו של ק' היו עלולים לסכן את קרוביו וידידיו הן בקלון הן בבודפשט ולסכל את „הסכם ההצלה” עם הנאצים כולו. שיתוף פעולתו של ק' עם הנאצים לא היה מקומי, אלא ארצי ופגע בכל יהודי הונגריה.

הפרת נאמנות

63. ק' לא היה רשאי ליחד את פעולות ההצלה ע"י הסכם עם הנאצים לכת הקטנה של המיוחסים ולמנוע את עזרתו מהמוני העם. הוא לא היה אדם פרטי, שהיה בן-חורין להציל את מי שהוא רוצה להצילו ולהמנע מהצלת אחרים. ק' נתמנה ע"י הסוכנות היהודית לראש ועדת העזרה וההצלה בבודפשט, תפקיד ציבורי שהוא קיבל על עצמו ברצונו הטוב ושהטיל עליו חובת הצלה. מנויו של ק' לתפקיד ציבורי זה העמיד אותו במעמד של „באמן” (“trustee”) כלפי כל יהודי הונגריה שהיו זקוקים לעזרה ולהצלה. ק' עצמו מדגיש את תפקידו הציבורי הנ"ל בכל מקום. בהצהרתו בשבועה בלונדון מיום 13.9.45 (מוצג כ"ט) הוא אומר, בין היתר: —

„הצלחתי ליצור — ע"י בלדרים דיפלומטיים — מגע עם ועדת העזרה וההצלה של הסוכנות היהודית שפעלה בקושטא. לפי הוראותיה קבלתי על עצמי את הנהלת ועדת העזרה וההצלה בבודפשט. תפקידנו היה:

1. לעזור להברחת יהודים מסלובקיה ופולין להונגריה, כדי להצילם מסכנת תא-הגזים;

...

4. ... אחרי הכיבוש הגרמני של הונגריה ב-19.3.44 ריכזה ועדת העזרה וההצלה את מאמציה על הצלת יהודי הונגריה.”

והמבוא לדו"ח של ק' פותח במלים אלה:

„ועדת העזרה וההצלה של בודפשט מגישה בזה את הדו"ח על עבודתה. עד ל-19.3.44 הוקדשה עבודתנו בעיקר להצלת פליטים פולנים, סלובקים ויוגוסלבים ולטיפול בהם. עם הכיבוש הגרמני של הונגריה השתרעו מאמצינו על הגנת יהודי הונגריה...”

תפקידו הציבורי של ק' ומעמדו כ„באמן” חייבו אותו לעשות את כל אשר ביכולתו

למען הצלת יהודי הונגריה ללא הפליה ביניהם, וביחוד לגלות לכל היהודים שהיתה לו אפשרות טכנית כלשהי לבוא במגע אתם את ידיעותיו הממשיות על הגורל הצפוי להם מידי הנאצים. ק' ידע מתחילת הכיבוש הנאצי ועד לביצוע הגרוש הטוטלי שראשי ה-ס"ס עושים את הכל כדי להעלים את תכניהם האמיתית מיהודי הונגריה ולהרדים ולהטעות את קרבנותיהם בכל רחבי הונגריה ע"י הפצת ידיעות כוזבות בנוגע לגורלם. והעברת ידיעותיו המלאות של ק' ליהודי קלויז' ולתושבי כל אותן הקהילות הנוספות שהיתה לו אפשרות טכנית להתקשר אתם סמוך לריכוזם בגיטאות היתה עשויה לסכל את ההטעיה, להפריע לביצוע הגרוש הטוטלי לפי תכניתו של אייכמן ולהציל יהודים רבים מהשמדה. אסור היה לו לראש ועדת ההצלה היהודית להיות שומר סודם של הרוצחים הנאצים ולמנוע מקרבנותיהם את ידיעת הגורל הצפוי להם. ע"י שמירת „סודות הרייך“ בנוגע לתכניות הנאצים בשטח ההצלה וההשמדה כאחד (פסקאות 43, 44) הפר ק' את חובת נאמנותו כלפי יהודי הונגריה וסייע לנאצים סיוע ממשי בהטעיית קרבנותיהם.

יתר על כן, עצם ההסכם בין ק' וה-ס"ס להצלת המיוחסים ואופן ביצועו ע"י שני שותפי ההסכם היוו הפרת נאמנות מצד ראש ועדת ההצלה כלפי יהודי הונגריה ושיתוף פעולה עם המשמיד. כפי שצינו לעיל (פסקאות 56, 57), פילג ההסכם בין ק' וה-ס"ס את יהדות הונגריה פילוג עמוק למחנה קטן של מנהיגים, שנועד להצלה, ולמחנה הגדול של העם, שנועד להשמדה, וביטל את זהות הגורל של העם ומנהיגיו. ההסכם בין ק' וה-ס"ס יצר שיתוף אינטרסים אוביקטיבי בין הנאצים, ק' ומחנה המנהיגים, שבתוקף תלותם במציל הנאצי נעשו מעונינים בהרגעת העם, בציות לפקודות השלטון, בחוסר הפרעות ובחוסר התנגדות לגזרות — בניגוד גמור לאינטרס האוביקטיבי של העם, שלא היה לו כל חלק ונחלה בהסכם ההצלה עם ה-ס"ס ושהתנהגות צייתנית וסבילה בתקופה זאת לא יכלה להועיל לו, אלא הועילה אך לרוצחיו. ההסכם בין ק' והנאצים שבר את החזית האחידה של יהדות הונגריה נגד האויב המשותף והעביר במקומה חזית סמויה מן העין בין הנאצים והמיוחסים לחסדם מצד אחד וקרבנותיהם המיועדים מצד שני.

אייכמן ועוזריו הבהירו לק' באר היטב שמחנה העם נדון לכליה, וק' קיבל את הגזירה כעובדה שאין לשנותה (אלא במידה שהנאצים עצמם יאותו להגדיל את מכסת הניצולים) ושיש להמנע מלהתערב בה. כמו כל הסכם הדדי, כן נעשה גם ההסכם בין ק' וראשי ה-ס"ס לתועלתם ההדדית של שני הצדדים: כל צד הפיק מההסכם תועלת ידועה ושילם תמורתה מחיר ידוע: שיעורי התועלת והמחיר נקבעו, כמובן, לפי משקלם וכוח מיקומם היחסי של שני הצדדים. התועלת שק' הפיק מההסכם עם הנאצים היתה הצלת מחנה המיוחסים, והמחיר שהוא שילם תמורתה היה ויתורו על כל צעדי הצלה ממשניים לטובת מחנה העם; התועלת שהנאצים הפיקו מההסכם עם ק' היתה הקלת ההשמדה של מחנה העם, והמחיר שהם שלמו תמורתה היה ויתורם על השמדת מחנה המיוחסים. ע"י הסכם הצלת המיוחסים עשה ראש ועדת ההצלה „פשרה“ עם המשמיד: תמורת הצלת המיוחסים השלים ק' עם השמדת העם והפקיר אותו לגורלו.

הלכה יהודית

64. אחת משלוש העבירות שיהודי מצווה ש"ייהרג ולא יעבור" עליהן, היא שפיכות דמים; אפילו במצב של פיקוח נפש אסור לאדם מישראל להציל את נפשו ע"י שפיכת דמו של אדם חף מפשע:

„מאי חזית דדמא דידך סומק טפי, דילמא דמא דההוא גברא סומק טפי”
 (מה ראתה שדמך אתה אדום יותר, שמא דמו של אותו האיש אדום יותר?)
 (פסחים כ"ה, ע' ב'; סנהדרין ע"ד, ע' א').

כמו כן אסור להציל אדם אחר ע"י שפיכת דמו של אדם אחר החף מפשע:

„אין דוחין נפש מפני נפש” (אהלות, פרק ז', משנה ו'; סנהדרין ע"ב, ע' א').

אסור גם להציל אדם אחד או אפילו רבים ע"י הסגרת אדם אחר החף מפשע לידי רוצח:

„סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך ופגעו להן גויים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרגו אותו ואם לאו הרי אנו הורגין את כולכם, אפילו כולן נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל” (ירושלמי, תרומות, פרק ח', הלכה י'; תוספתא, תרומות, פרק ז').

„אם אמרו להם עובדי כוכבים תנו לנו אחד מכם ונהרגנו ואם לאו נהרגו כולכם, יהרגו כולם ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל” (רמב"ם, הלכות יסודי התורה, פ"ה, הלכה ה'; טור שו"ע, יורה דעה, סימן קנ"ז, סעיף א').

אף לצורך הצלת רוב הקהל אסור להסגיר מעוט חף מפשע ואפילו „נפש אחת מישראל” ליד רוצחים; על אחת כמה וכמה אסור היפוכו של מעשה: להסגיר לרוצחים את הרוב החף מפשע לצורך הצלת יחידים. העובר על איסור זה מתחייב בנפשו.

אינני בא לפסוק הלכה לפי הרמב"ם אם ק' הסגיר במלוא מובן המלה „נתן” או „מסר”) את יהודי קלון' ואחרים בידי הרוצח ממש. אך לי נראה שהתנהגותו של ק' בפרשת קלון' — ולא בפרשת קלון' בלבד — אינה שונה מבחינה מוסרית, ציבורית ואף משפטית מהסגרת רוב היהודים בידי רוצחיהם, לשם הצלת יחידים.

אפשר להמשיך את התנהגותו של ק' ביחס לקלון' וקהילות אחרות להתנהגותו של שומר או זקיף הממונה על שמירת מחנה המופתע באישון לילה ע"י אויב. האויב מודיע לשומר כי המחנה מוקף כולו ע"י כוח מכריע שבדעתו להשמיד את המחנה כולו וכי אפילו ינסה הזקיף להעיר את חבריו ולהזעיקם, לא יצליחו רבים להמלט. האויב מבטיח לשומר לחוס על מספר מצומצם של חבריו שמותר לו לבחור בהם, בתנאי שלא יזעיק את יתר חבריו ולא יעשה כל נסיון להצילם. השומר מגיש לאויב את רשימת חבריו הטובים ביותר ונמנע מלהזעיק את המחנה ולבוא לעזרתו. האויב משמיד את המחנה כולו בהתאם לתכנית ומשאיר בחיים רק את מועמדיו של השומר. מעשה השומר מהווה בגידה בחבריו ובתפקידו, שיתוף פעולה עם האויב וסיוע להשמדת המחנה.

שתוף פעולה כיסוד פעולתו של ק'

65. שיתוף פעולה מרכזי עם משטר ההשמדה היווה את יסוד היחסים בין ראש ועדת ההצלה וראשי ה-ס"ס. כל שיטת ההצלה, המוסמכת על קוויה ופרטיה (פסקה 40) — פיקוח נאצי על ענייני ההצלה, צמצום ההצלה למכסת נפשות הקבועה מראש ע"י הנאצים, ויתור על פעולות הצלה בלתי תלויות, אי התערבות במבצע הגרוש הטוטלי וכו' — לא היתה אלא שיתוף פעולה ממושך של המציל עם המשמיד החזק ממנו, שהכתיב לו את תנאיו, הוה אומר: שעבוד ההצלה לרצון המשמיד ולעניין ההשמדה.

רק בתוקף תפקידו הציבורי היה ק' יכול לנהל מו"מ עם הנאצים ולבוא לידי הסכם של שיתוף פעולה אתם. אייכמן לא נתן חיי יהודים במתנה לאיש הפרטי ד"ר ק', אלא לראש ועדת ההצלה היהודית, כדי למנוע את התערבותו והתערבות כל הכוחות והגורמים הציבוריים הקשורים עמו בביצוע הגרוש הטוטלי ולהשתלט באמצעותו על ארגון ההצלה היהודית.

הנאצים הפעילו גם כאן את שיטתם הבדוקה להתקשר לפני הסתערותם על האויב עם אותם בעלי עמדות מפתח בתוך הציבור הנתקף המקבילים מראש את נצחונם כבלתי נמנע והמסייעים להם ומשתפים אתם פעולה תמורת הנחות אישיות, פוליטיות או אחרות. לפני הסתערותם הסופית על 800.000 יהודי הונגריה התקשרו אייכמן ועוזריו עם ראש ועדת ההצלה היהודית ושכנעו אותו שאין כל אפשרות למנוע את הגרוש הטוטלי של יהודי הונגריה לאושביץ, ושהדרך המעשית והקלה ביותר להציל את קרוביו, ידידיו או יהודים בודדים אחרים מהשואה היא לשותף פעולה עם משטר ההשמדה ולסייע לו בשרותים שרק הוא יכול לשרתם. רק ראש ועדת ההצלה היה יכול לשחק ביעילות כה רבה את מערכת ההצלה היהודית בהונגריה, להפיץ בין מנהיגי היהודים ע"י תכנית הצלתם תבוסנות ושיתוף פעולה ולמנוע את המוני היהודים מהתנגדות והפרעה לגרושם הטוטלי. במקום לחסל את ועדת ההצלה הציונית — דבר שהיה עלול לדחוף את הכוחות הפעילים למחתרת ולהגביר את הפעילות האנטי-נאצית בין היהודים — השכילו אייכמן וחבריו לעשות: הם — להפך — תמכו בועדת ההצלה וחזקו את מעמדה בקרב הציבור היהודי ע"י מתן כל מיני זכויות יתר לחבריה, שחרורם מדי פעם ממאסרי ההונגרים וכו', הרימו את ק' ממעמד של עסקן ציוני בלתי חשוב ל"מנהיג" יהדות הונגריה בחיסולה, השתלטו באמצעותו בתקופת השואה על מערכת ההצלה וההגנה היהודית והחניקו אותה בנשיטה.

סיוע להשמדה

66. שיתוף הפעולה המרכזי של ק' סייע לאייכמן סיוע ממשי בהשמדת יהודי הונגריה. בפתיחת פסק-הדין (פסקה 3) הצבענו על התנאים האובייקטיביים (הזמן המוגבל, כוח האדם המצומצם, המצב המלחמתי והבין-לאומי, המצב בהונגריה וכו') שאילצו את הצורך לגמור את מלאכתו במהירות; עמדנו על העובדה שאייכמן ביצע את משימתו בהונגריה בקצב וביעילות שאין דוגמתם בכל תולדות ההשמדה עקובות הדמים, ושלולי

הופסק הגרוש ב-7.7 ע"י גורמים שהיו מחוץ לשליטתו, היה עולה בידו, "לחסל" את כל יהודי הונגריה במבצע רצוף אחד. כמו-כן הראינו (פסקאות 4, 34) שמבצע ענקי זה לא תוכנן ולא בוצע על יסוד שימוש בכוח בלבד, אלא נזקק לכל תכסיסי, המלחמה הפסיכולוגית לשם מניעת כל התנגדות ותקלה ולשם שיתוף היהודים עצמם בתהליך גרושם. לשם כך התקשר אייכמן עם ק', ראש ועדת ההצלה הציונית, שהיה יכול להיות למרכז ההצלה האמיתית ע"י אוזרת העם, ארגון בריחתו בממדים גדולים ויצירת תאי התנגדות במחתרת, ופיתח אותו ע"י הנחות קלות ערך, אפסיות ביחס לגודל השואה, לשיתוף פעולה עם "קומננדו-היהודים" ולפתות גם מנהיגים אחרים לשיתוף פעולה בביצוע הגרוש הטוטלי. אי-אפשר להעריך את הנזק שנגרם ע"י שיתוף פעולתו של ק' ולקבוע את מספר הקרבנות שהוא עלה ליהודי הונגריה. המדובר אינו באלפי היהודים מקלון בלבד, או באלפי היהודים מנודורוד או מכל קהילה אחת באזורי הגבול, שהיו יכולים להמלט אל מעבר לגבול, אילו ראש ועדת ההצלה היה ממלא את חובתו כלפיהם. העיקר הוא כי שיתוף הפעולה המרכזי של ק' עם אייכמן החליק את גלגלי מכונת ההשמד כולה, מנע הפרעות אפשריות בפעולתה ותרם תרומה חשובה ליעילותה הכללית. הואיל והתאריך 7.7 שם קץ לכל תהליך הגרוש הטוטלי, הרי מספר החללים שאייכמן הספיק להפילם עומד ביחס ישיר למידת היעילות והקצב בה התנהל הגרוש. כל הפרעה, הפסקה זמנית או האטת הקצב הכללי היו עשויות להפחית את המספר הסופי של הקרבנות במידה ניכרת. אין כל אפשרות וצורך להפליג בהשערות איך היו הדברים מתפתחים ללא שיתוף פעולתו של ק' עם אייכמן. די לקבוע — וזה הוכח — שק' שיתף בידועין פעולה עם אייכמן וסייע לו בידועין בביצוע הגרוש הטוטלי. על כן צדק הנאשם, בקשר לשואת יהודי ערי השדה, בשתי האשמותיו הראשונות נגד ק' [פסקה 1 (א) ו-1 (ב)].

השותפות עם ה"ס"ס

67. "שותפות ההצלה" עם ה-ס"ס הביאה את ק' בהכרח לידי שותפות בהשמדה. מהותו הטוטליטרית של המשטר הנאצי לא אפשרה לאדם הכפוף לו להתקשר בשותפות חפשית כרצונו עם משטר זה וליחד או להגביל את השותפות להצלת יהודים; השותף הנאצי החזק לאין ערוך מק' שקד על השמדת היהודים וגרף את "שותפו" התלוי בו לתוך מערבולת הדמים. מבחינת הנאצים — והם אשר שלטו בשותפות הבלתי שווה — הו השמדה ה"הצלה" משימה אחת: הצלתם של קומץ מנהיגי היהודים ומשפחותיהם לפי בחירתו של ק' אושרה ע"י אייכמן כחלק בלתי נפרד מתכנית השמדתם של 800.000 יהודי הונגריה. כשם ש"סוד ההצלה" היה חלק מסוד ההשמדה ונשמר מסיבה זאת כ"סוד הרייך" (פסקה 44), כן היתה הצלת המיוחסים חלק בלתי נפרד מהשמדת העם. ק' לא היה יכול להיות שותפו הועיר של רב-הטבחים בהצלת המיוחסים, מבלי להיות שותפו נחות הדרגה גם בהשמדת העם; השותפות עם משטר דמים זה לא ניתנה לחלוקה. השאלה היחידה שיכלה להתעורר במסיבות אלה היא אם ק' ידע בשעת מעשה שאייכמן משתמש בו כמכשיר למטרת השמדת היהודים. אחרי בירור כל ההוכחות, הן בפרשת קלון הן בפרשת השואה כולה, אני משוכנע שק' ידע את התפקיד שהוא ממלא בהשמדה.

דברי קסטנר על משתפי פעולה

68. הבאנו לעיל (פסקה 32) את דברי ק' על מועצות היהודים בפולין, סלובקיה ובשטחי כיבוש אחרים. בהמשך דבריו אומר שם ק' (דו"ח, ע' 67):

„היתה זו דרך גולשת, שהובילה כמעט ללא מוצא לתהום. בכל מקום הועמד היהודי לפני אותה הבעיה: האם עלי — וזה חל על כל אחד ואחד — להיות הבוגד, כדי שאוכל להיות זעיר פה וזעיר שם העוזר או אפילו המציל, או עלי לגטוש את הציבור ולהסגיר את גורלו לאחרים? האם הבריחה מהאחריות אינה דומה לבגידה? ואם אתיצב, היכן הגבולות שעלי להעצר בהם, כדי להפטר סופית, במחיר הריסה עצמית, התאבדות או הוצאה להורג בידי התליין, מאחריות ללא נשוא? הגבולות, הקו בין הקרבה עצמית ובגידה — כמעט שאין לאל ידו של אדם לקבעם... לדון את מועצות היהודים, אחרי המעשה, על פי עדויות, על פי תיקים ומסמכים — זה עולה בקשיו כמעט על כל תפקיד שהוטל מעולם על שופטי בשר ודם.

הבעייתיות של מועצת היהודים אינה — במובן הרחב — תופעה יהודית-טפוסית בלבד. בהתנוונות המוסרית של שנות המלחמה והכיבוש הראו עמי אירופה כמה דוגמאות גרועות עוד יותר של שכחה עצמית. רק מעטים נשארו איתנים ברגעים בהם עלה הלחץ הגפשי על עצמת המתח שאדם יכול לעמוד בו בדרך כלל. עם זאת לא תהיה השוואת מועצת היהודים עם תקווילינגים ומשתפי הפעולה הרגילים צודקת כל עיקר. על שום ציבור אחר לא רבצה מעמסת הסיוט של השמדה פיזית מוטלית; לרשותה של כל אומה אחרת עמדו אמצעים ואפשרויות ללא השוואה לשמירה עצמית, להגנה עצמית ולקיום עצמי. אם משהו היה אופייני בזה ליהודים, הרי זהו התביעה הגדולה שהציבור היהודי רואה את עצמו רשאי לתבוע מכל אחד מבניו אף ברגע הסכנה העליונה וההחלטות הנואשות ביותר.”

דברים אלה, שנאמרו ע"י ק' בנוגע לבעיית מועצות היהודים, משקפים חוויה אישית עמוקה של ק' עצמו. גם הוא שיתף פעולה, „כדי להיות זעיר פה וזעיר שם העוזר או אפילו המציל”, וגם הוא הדרדר במהרה לתהום. אכן, לדון את ק', „אחרי המעשה, על פי עדויות, על פי תיקים ומסמכים” — תפקיד קשה הוא, אך מחובת בית המשפט למלאו לפי מיטב יכולתו ומצפנו.

המשלוחים לאוסטריה

טענת ק'

69. אין לסיים את פרשת שואת יהודי ערי השדה, בלי לדון בטענת ק' שהציל במחצית השנייה של יוני, ע"י הסכם עם אייכמן, 15,000 מיהודי ערי השדה, שגורשו לאוסטריה

במקום לאושביץ. עדותו של ק' בענין זה היא קצרה, ונביאנה במלואה (ע' 49—50, 228—229, 321):

„אייכמן דיבר אתי כל הזמן על ברנד שלא חזר. בתחילת יוגי נתן לי אולטימטום: 'אם בתוך ימים ספורים לא אקבל תשובה מקושטא, אתן לטחנה באושביץ לעבוד'. שקלנו, ולולי היה אייכמן מסכים להביא את הקבוצה מקלז' וממשיך בקו זה, בודאי היינו מפטיקים. אבל אחרי 10.6 פתאום התחיל לקיים הבטחותיו, וקבוצות נוספות, אם כי יותר קטנות, הוסיפו להגיע לבודפשט מגיטאות שונים. באותו פרק זמן הסכים אייכמן על פי הצעה מיוחדת של הועדה לשלוח כ-15,000 יהודים לאוסטריה במקום לאושביץ. תארנו לעצמנו שהמו"מ בקושטא לא יביא לתוצאות ממשיות וגסינו למצוא תחליף המבוסס על הון יהודי-הונגרי, הגדון בין כה וכה ללכת לאיבוד. 15,000 אלה לפי בטויו של אייכמן היו צריכים 'להכנס למקרה' (יושמו על קרה). הצעתנו היתה לשלם לגרמנים 5 מיליון פרנק שוויצרי תמורת יציאת הקבוצה של 600 לספרד ותמורת העברת 100,000 יהודים לאוסטריה במקום לאושביץ לעבודה ללא סלקציה. הוא הסכים להעברת 30,000 במקום 100,000 כנ"ל, כ-15,000 מן הפרווינציה וכ-15,000 מבודפשט, ובתוכם כ-7,000 ילדים (בתוך ה-15,000 מבודפשט). אספנו את הכסף ע"י מכירת 150 מקומות בקבוצת העליה מבודפשט."

(בחקירת שתי וערב):

„בערך 15,000 יהודים הועברו לאוסטריה, לא יכולתי לקבוע את המספר הסופי. לא באותו זמן שאייכמן סירב להוציא 300 יהודים ברכבת הוא הסכים להוציא 15,000 לאוסטריה, אלא יותר מאוחר. לגמרי לא מתקבל על הדעת ש-15,000 אלה הועברו לאוסטריה כתוצאה מצו מיניסטר העבודה הגרמני שפיר להעביר יהודים לאוסטריה לעבודה וללא כל קשר למו"מ שלנו, נוסף על כך לא ידעתי על כך. בדרך כלל לא האמנתי לאייכמן. לא היה לי בטחון שה-15,000 לא יישלחו להשמדה, אבל היתה לי תקווה, אייכמן עצמו הציע לי את הבקורת. בשלב הראשון לא היתה לי אפשרות של בקורת. שלב ראשון — חודש-חדשיים."

(ובחקירה החוזרת):

„הצלחנו להוציא ממספר גיטאות ערי השדה כ-1,000 יהודים ומעלה, נוסף לכ-15,000 שהועברו לאוסטריה עם משפחותיהם ובלי לעבור את הסלקציה, הם אלה ש'הושמו על קרח'."

עיי' גם במכתבו של ק' מיום 21.10.44 לסוכנות היהודית (מוצג קמ"ב).

מספר הנצולים מערי השדה

70. המספר של „1000 יהודים ומעלה“, המתחס ל„מיוחסים“ שניצלו מערי השדה, הוא מופרז. במכתבו לסוכנות היהודית (מוצג קמ"ב), בו מתאמץ ק' להגדיל ולפאר את הישגיו ככל האפשר, הוא אומר:

„800—900 אנשים הובאו מהגיטאות השונות של ערי השדה לבודפשט (בעזרת המשרד הגרמני), כדי להשתלב במשלוח זה.“

בדו"ח (ע' 53) (לעיל פסקה 61) אומר ק' שנוסף ל-388 הנצולים מקלז' —

„באו מהגיטאות של בקצ'סבה (40), דבריצין (88), סבדחה, אויבידק, סקספהרבר, סומבטלי, קצ'קמט, סגד (66) וכו', מאות אחדות של יהודים לבודפשט.“

ובחקירת שתי וערב העיד ק' (ע' 199):

„לרכבת ברגן-בלזן באו גם אנשים מסגדי, דבריצין, בצ'אלמש, סבדקה, סומבדהי, סקש-פהרור, ועוד מקומות אחדים. מכל הגיטאות הנ"ל (חוץ מקלז' ובודפשט) היו בערך 200—300 נפש ברכבת, אבל יכול להיות יותר, עד 400, לא ספרתי אותם בדיוק.“

בשים לב לטיב עדותו של ק' אני סומך על המספר של 200—300 נפשות שהוא נקט בחקירת שתי וערב, מספר המתאים גם לקטע הנ"ל של הדו"ח (ע' 53) וגם למספר הכולל של 1200 נפשות מערי השדה ובודפשט גם יחד, שאושר כמכסת משלוח ברגן-בלזן והוגדל במקצת רק ברגע האחרון (מוצג קמ"ב, דו"ח ק' 58, עדות פלגי ועוד). נמצא שהמספר הכולל של המיוחסים שניצלו ע"י ק' מכל ערי השדה (ובכללן 388 נפש מקלז') היה 700 נפש בערך.

המשלוחים לאוסטריה לא היו תוצאה של הסכם עם ק'

71. טענת ק' שהציל ע"י הסכם עם אייכמן 15,000 יהודים נוספים שנשלחו לאוסטריה במקום לאושביץ, לא הוכחה ואף הופרכה. אמנם נשלחו כמה רכבות של יהודי ערי השדה לאוסטריה, בלי שעברו את „הסלקציה“ של אושביץ, וכתוצאה מכך אמנם ניצל חלק ניכר מהם מהשוואה; אבל המשלוחים לאוסטריה לא היו תוצאה של הסכם כלשהו בין ק' ואייכמן.

אחד הנאשמים במשפט פושעי המלחמה הגרמנים הראשיים בגירנברג היה קלטנברוגר, ראש „משרד הבטחון הראשי“ („ר.ס.ה.א.“-רייכס-זיכרהייטס-האופטאמט) של ה-ס.ס. המשרד הג'ל (ר.ס.ה.א.) כלל מחלקות רבות [ר' תרשים שהוגש במשפט גירנברג, כרך 3, ע' 130 (מושג 10)], בין היתר הגיסטפו, שרות הבטחון („ד.ס.“) ועוד;

אייכמן היה ראש המחלקה 4-ב של ה-ר.ס.ה.א., המחלקה שהיתה ממונה על „הפתרון הסופי של שאלת היהודים”. קלטנברונר, ראש המשרד (ר.ס.ה.א.) כולו, היה ממונה גם על אייכמן והיה בעל סמכות לתת לו פקודות. בפני בית הדין הבין-לאומי בנירנברג נאשם קלטנברונר, בין היתר, בפשעי מלחמה ובפשעים נגד האנושות. בפסק הדין נגדו (כרך 22, ע' 494) (מוצג 130) נאמר, בין היתר:

„ה-ר.ס.ה.א. מילא תפקיד ראשי ב„פתרון הסופי” של שאלת היהודים ע”י השמדת היהודים. מחלקה מיוחדת תחת מחלקה 4 של ה-ר.ס.ה.א. נוסדה כדי לפקח על תכנית זו. בהדרכתה נרצחו בערך 6 מיליון יהודים, ש-2 מיליון מהם נהרגו ע”י „פלוגות מבצעים” („איינז-גרופן”) ויחידות אחרות של משטרת הבטחון. קלטנברונר ידע על פעולות „פלוגות המבצעים” האלה כאשר היה „מנהל גבוה, ס”ס ומשטרה”, והן המשיכו לפעול אחרי שנעשה לראש ה-ר.ס.ה.א.

רציחתם של בערך 4 מיליון יהודים במחנות ריכוז תוארה לעיל. גם חלק זה של התכנית היה תחת פיקוח ה-ר.ס.ה.א., כשקלטנברונר היה ראש הארגון הזה, ומשלחות מיוחדות של ה-ר.ס.ה.א. מרקו את שטחי הכיבוש וגרורי הציר השונים ועשו סידורים לגרוש יהודים למוסדות ההשמדה הנ”ל. קלטנברונר ידע על פעולות אלה. מכתב שהוא כתב ב-30.6.44 תיאר את הובלתם של 12,000 יהודים לוינה למטרה זו ונתן הוראה שכל הבלתי מוכשרים לעבודה יוחזקו מוכנים ל-„פעולה מיוחדת”, שפירושה רצח. קלטנברונר הכחיש את חתימתו על מכתב זה, כשם שהכחישה בנוגע למספר רב מאוד של פקודות שעליהן הוחתם או הודפס או — במקרים אחרים — נחתם שמו. אין להעלות על הדעת שבענינים כה חשובים יכלה חתימתו להופיע פעמים כה רבות ללא הרשאתו.”

בית הדין הבין-לאומי מצא את קלטנברונר אשם בפשעי מלחמה ובפשעים נגד האנושות ודן אותו למיתה.

מכתבו של קלטנברונר מיום 30.6.44, שפסק הדין הנ”ל מסתמך עליו בהרשעתו, מובא בכרך 11 של המשפט (מוצג 9, ע' 313), וזה לשונו:

„אל ראש עיריית וינה, ס”ס-בריגדה-פירר בלשקה.

הנדון: הקצבת כוח עבודה לעבודת מלחמה חיונית בעיר וינה.

סמוכין: מכתב מ-7.6.44.

לרגל הנימוקים הנזכרים על-ידיך נתתי בינתיים פקודה להפנות כמה משלוחי גירוש לוינה-שטרסהוף. גם ס”ס-בריגדה-פירר ד”ר דלברוגה כבר כתב לי בענין זה. ברגע זה ישנם 4 משלוחים עם בערך 12,000 יהודים.

הם יגיעו לוינה בימים הקרובים. לפי הגסיון אני מעריך ש-30% מהמשלוח יהיה מורכב מיהודים המוכשרים לעבודה — בערך 3600 במקרה זה — וש אפשר להשתמש בהם לצורך העבודה הנדונה, בתנאי שתהיה מוכן להעברתם משם בכל עת. ברור שצריך לשים את האנשים האלה במקום עבודה סגור ושומר היטב ושצריך לשכנם במחנות בטוחים, זהו תנאי מוקדם מוחלט להעמדת היהודים האלה לרשותך.

הנשים והילדים בין היהודים האלה שאינם מוכשרים לעבודה, ושכולם צריכים לעמוד מוכנים לפעולה מיוחדת („זונדר אקציון“) ויועברו איפוא משם באחד הימים, צריכים להשאר במחנה גם במשך היום.

על פרטים נוספים תדון בבקשה עם מטה משטרת המדינה בווינה, ס"ס אובר-שטורמבן-פירר ד"ר איבנר, ועם ס"ס-אובר-שטורמבן-פירר קרומיי מקומנדו-המבצעים-המיוחדים („זונדר-איינזץ-קומנדו“) של הונגריה, הוא נמצא כרגע בווינה.

אני מקוה שהמשלוחים האלה יעזרו לך בבצוע העבודה הדחופה שבדעתך לבצעה.

הייל היטלר!

שלך

קלטנברונר.

בעדותו בנירנברג (מוצג 9, ע' 313—316) הכחיש קלטנברונר במצח נחושה את חתימתו על המכתב הנ"ל, למרות המלה האינטימית „שלך“ (בגרמנית „דיין“) המופיעה בכתב יד לפני החתימה ועל אף הודאתו שאמנם בלשקה ראש עיריית וינה היה ידידו האישי זה 10 שנים. סיבת הכחשתו הכוזבת של קלטנברונר היתה, כמובן, המלה „פעולה מיוחדת“ („זונדר אקציון“) במכתב הנ"ל.

המכתב המקורי של קלטנברונר, שאמיתותו אושרה ע"י בית הדין הבין-לאומי, מוכיח שראש ה-ר.ס.ה.א. הוא שנתן למפקדת קומנדו-היהודים בהונגריה, „פקודה להפנות כמה משלוחי גירוש לוינה-שטרסהוף“, בלי שיעברו את הסלקציה של אושביץ. הפקודה הנ"ל ניתנה „לרגל הנימוקים המיוחדים הנזכרים על ידיך“, כלומר הנזכרים במכתבו של ראש עיריית וינה מיום 7.6.44 בנדון, „הקצבת כוח עבודה לעבודת מלחמה חיונית בעיר וינה“. ומטרת המשלוחים היתה ש„יעזרו לך בבצוע העבודה הדחופה שבדעתך לבצעה“. הפקודה של קלטנברונר ניתנה „בינתיים“, כלומר בין תאריכי שני המכתבים. הפקודה ניתנה בנוגע ל„כמה משלוחי גירוש“, והמכתב מודיע כי „ברגע זה ישנם 4 משלוחים עם בערך 12,000 יהודים“, ש„יגיעו לוינה בימים הקרובים“. המספר 4 רכבות עם 12,000 יהודים לא נקבע איפוא בפקודה עצמה, ובין אם נשלחו למעשה רק 4 רכבות אלה עם 12,000 יהודים (כעדות פרוידגיר, כ"ד, 58, 66 : 4, רכבות נסעו ישר לשטרסהוף),

ובין אם נשלחו 15,000 (כעדות ק' לעיל: „בערך 15,000 יהודים הועברו לאוסטריה, לא יכלתי לקבוע את המספר הסופי“), ובין אם נשלחו „6 רכבות עם בערך 18,000 יהודים“ (ד"ח ק', 50, בסתירה לעדותו) — אין נפקא מינה: אותן 4, 5 או 6 רכבות הגירוש, שהופנו בפועל בסוף יוגי מערי שדה אחדות לוינה-שטרסהוף, מבלי לעבור את הסלקציה של אושביץ, נשלחו לשם ע"י אייכמן לפי פקודתו של קלטנברונר, ראש ה-ר.ס.ה.א.

לפי עדותו של ק' נשלחו הרכבות הנ"ל לאוסטריה לפי הצעתו הוא ועל פי הסכם אותו („באותו פרק זמן הסכים אייכמן על פי הצעה מיוחדת של הועדה לשלוח כ-15,000 יהודים לאוסטריה במקום לאושביץ“). אם עדות זו נכונה, הרי אחד משניהם כיוון לדעת גדולים: או ק' כיוון לדעתו של קלטנברונר, או קלטנברונר כיוון לדעתו של ק'.

אין כל אפשרות שהפקודה של קלטנברונר ניתנה כתוצאה מהצעה של ק', משני טעמים:

א) אחת העובדות שאינן שנויות במחלוקת במשפט זה [והמשתקפת במסמכים רבים, ד"ח ק', 169, 177, ד"ח מוזי (מוצג ע"ז), ע' 24, ד"ח בכר (מוצג ק"ז) ועוד] היא שקלטנברונר היה אחד ממנהיגי הנאצים הקנאים והקיצוניים ביותר, שהתנגד בחריפות ובתקיפות לכל נסיונות הרגע האחרון של הימלר לנהל מו"מ בנוגע להצלת יהודים, בין על בסיס „מסחרי“ (באמצעות בכר — ק' — סלי מאיר) ובין על בסיס „הומינטרי“ (באמצעות מוזי — שטרנבוך, או בורקהרט — צלב אדום, ועוד), ושאף פנה להיטלר והשיג ממנו פקודה לאיסור כל מו"מ כנ"ל. באותו קטע בעדותו של קלטנברונר בגירנברג (כרך 11, ע' 307) הנוגע למו"מ בכר — ק' — סלי מאיר, שהוגש במשפט הנוכחי ע"י הקטגוריה (מוצג 9) לשם חיזוק גירסתו הכללית של ק', אומר קלטנברונר:

„באמצעות האיש בכר ביצע הימלר פשעים מהסוג הגרוע ביותר, פשעים שהוקעו פה. באמצעות בכר וועדות הג'וינט בהונגריה ובשווייץ הוא שחרר יהודים בחליפין, ראשית — בעד ציוד מלחמתי, שנית — בעד חומר גלמי, ושלישית — בעד מטבע חוץ. אני שמעתי על העניין באמצעות שרות המודיעין החשאי ומיד נסיתי להפסיקו — לא ע"י הימלר, כי שם הייתי נכשל, אלא ע"י היטלר; באותו הרגע בא הקץ לכל אימון אישי שהיטלר אולי רחש עדין להימלר — כל פעולה זו היתה עלולה להזיק לשם הטוב של הרייך בחו"ל באופן רציני ביותר“.

קלטנברונר אינו חשוד איפוא על „שתוף פעולה“ עם ק'. מן הנמנע שקלטנברונר נתן את פקודתו להפגית כמה משלוחי גירוש מהונגריה לוינה-שטרסהוף על יסוד איזו הצעה שהיא של ק' או על יסוד איזה הסכם שהוא בין אייכמן וק'.

(ב) גם לוח הזמנים המפורט בדו"ח של ק' שולל כל אפשרות שפקודתו של סלטנברונר נגרמה במישור או בעקיפין ע"י הצעה של ק'. לפי הדו"ח (ע' 47) איים אייכמן ב-9.6 שאם לא יקבל במשך 3 ימים תשובה חיובית מקושטא, יתן לטחנה באושריץ לעבוד. ב-10.6 הגיעו נצולי קלוד' לבודפשט. הועדה דנה במצב והחליטה להמשיך במו"מ עם הנאצים ולנסות לגייס לצורך זה 4—5 מיליון פרנק בבודפשט (ע' 48).

„כעבור 2 ימים בקרתי אצל אייכמן. הצבעתי על כך שהשמדת היהודים המגורשים באושריץ הביאה אותנו — את הועדה — במצב בלתי אפשרי ובלתי ניתן להגנה כלפי הסתדרויות היהודים בחו"ל ובעלות הברית. 'האשראי המוסרי שלנו אבד. איש אינו מאמין עוד בחו"ל כי לגרמנים היתה אי-פעם כוונה רצינית בתכנית ההצלה.' 'מה אתה מתאר לעצמך? צעק אייכמן. 'האם אתה חושב שלרייך יש די מזון כדי להלעיס מאות אלפים של יהודי הונגריה במשך חודשים, או משרתים ורופאים כדי לטפל בחולים? לשם כך ימצאו נא להם האדונים האמריקאים שותף פחות ערום ממני.'"

בשיחה זאת הציע ק' לאייכמן לפי הדו"ח (ע' 48—49), 5 מיליון פרנק, אם ישאיר 100,000 יהודים בהונגריה או יבטיח את חייהם, כ"סחורה" למקרה של השגת הסכום בקושטא.

„למחרת ספר לי ויסליצני ביחידות כי הקומנדו רוצה להביא חלק מיהודי הונגריה לאוסטריה, בלי שיעברו את אושריץ'."

תחת הכותרת, „הצלת 15,000 יהודים" ממשיך הדו"ח (ע' 49) :

„ב-14.6 קבל אייכמן את פני בהודעה שהוא מקבל עקרונית את הצעתנו. אך אין לדבר על 100,000. הוא מוכן להביא 30,000 יהודי הונגריה לאוסטריה ולשים אותם על קרח' שם."

לוח הזמנים הנ"ל בלבד מספיק כדי לשלול כל קשר סיבתי בין הצעתו של ק' ופקודתו של סלטנברונר. המו"מ על 600 ה"עולים", שהועבר בזמנו להחלטה לברלין, נמשך כמעט חודש ימים; לא יתכן שהצעתו של ק' גרמה להחלטה שויסליצני יכול היה לספר עליה לק', „למחרת".

יש לציין שלפי הדו"ח הנ"ל עצם הרעיון לשלוח חלק מיהודי הונגריה לאוסטריה לא היה של ק', אלא גודע לו בראשונה מפי ויסליצני כתכנית של „קומנדו-היהודים". ואמנם יתכן מאד שויסליצני, כאמור בדו"ח, גילה לק', „ביחידות" — כאחת „הג'סטות" הקטנות שלו — כי, „הקומנדו רוצה להביא חלק מיהודי הונגריה לאוסטריה, בלי שיעברו

את אושביץ, ושק' ניצל את הידיעה הזאת כדי לפתח מטביב לה אותה פעילות או פעילות (להלן), ששמשו לו לאחר מכן יסוד להפצת השמועה על „הצלת 15,000 יהודים ע"י הסכם עם אייכמן". יתכן גם שאייכמן היה היוםם לשתופו של ק' בפעולה נאצית זאת ושהוא אמנם „הזמין" את ק', כמסופר בדו"ח (52), „לעזור בארגון המשלוחים לאוסטריה". קשה לדעת היכן מתגלה קורטוב האמת בכל מסכת הסלוף של ק'. על כל פנים ברור דבר אחד: שרשרת הסיבות למשלוח היהודים לאוסטריה, לא היתה: ק' — אייכמן — קלטברונר, כי אם: קלטברונר — אייכמן — ק'.

הפרכה נוספת של גירסת ק'

72. יש הוכחות נוספות לכך שהמשלוחים לאוסטריה לא היו תוצאה של הסכם בין ק' ואייכמן, ושק' אף לא היה יכול להאמין בתום לב שהם תוצאות מהסכם כנ"ל.

כמה יגיעות יגע ק' עד שהשיג את הצלתם של כמה מאות יהודים מערי השדה, עד שהתגבר על נסיונו של אייכמן לשלוח גם אותם לאושביץ, ועד שהשיג סוף סוף את יציאת הרכבת מבודפשט — לא לספרד, אלא לעת עתה לברגן-בלזן; ובאיו קלות, לעומת זה, השיג — לפי גירסתו — משלוח של 15,000 יהודים לאוסטריה במקום לאושביץ! היה צורך רק בשיחה אחת עם אייכמן — ולמחרת כבר נתקבלה החלטה חיובית ע"י „קומנדו-היהודים", ועוד יום אחד לאחר מכן הודיע לו אייכמן שהצעתו נתקבלה עקרונית בנוגע ל-30,000 יהודים, 15,000 מערי השדה ו-15,000 (ובכללם 7000 ילדים!) מבודפשט, ומיד הוחל בבצוע ההסכם בנוגע ל-15,000 יהודי ערי השדה. אעפ"י ששתרור היהודים האלה מהסלקציה של אושביץ היה לפי גירסתו של ק' מותנה מלכתחילה בתנאי „המקרה" ונהפך רק אח"כ משום מה להצלה סופית, אין כל פרופורציה בין קלות „הצלת" המספר הגדול הזה של יהודים ע"י ק' לבין קשיי הצלתם האמיתית של המספר הקטן של מיוחסים.

באילו אמצעים השיג ק' לפי גירסתו את ההישג הגדול הזה? לדבריו השתמש בשני אמצעים: א) שליחות ברנד; ב) כסף. נבדוק את האמצעים האלה אחד אחד.

אשר לשליחות ברנד טוען ק', הן בעדותו הן בדו"ח, שהוא השתמש כלפי אייכמן בנימוק שאם בסופו של דבר תתקבל תשובה חיובית מקושטא, לא תהיה לאייכמן עוד „סתורה" להחליף, היינו יהודים מהונגריה; וק' מוסיף ומספר שאעפ"י שהוא עצמו לא האמין עוד באפשרות תשובה חיובית מקושטא, אייכמן קבל את הנימוק הנ"ל והסכים לשים 30,000 יהודי הונגריה, „על הקרח". ספור זה אינו מתאים לאפיו של אייכמן ולא למציאות שהיתה קיימת באותה עת. ב-14.6 כבר אבדה אפילו התקווה הקלושה שהיתה אולי קיימת קודם לכן לתשובה חיובית של ברנד. ק' עצמו העיד שבתחילת יוני (לפי הדו"ח — ב-9.6) נתן לו אייכמן „אולטימטום של ימים ספורים" (לפי הדו"ח — של 3 ימים) לתשובה חיובית מקושטא. ברור שאייכמן התייחס בצנינות גמורה לשליחותו של ברנד ושלא דחה בגללה את השמדת יהודי הונגריה באושביץ אפילו ליום אחד (ר' הקטע

המובא לעיל המתחיל במלים „כעבור 2 ימים בקרתי אצל אייכמן“. מה טעם, איפוא, שבאמצע יוני (ובפועל בסוף יוני) ישם אייכמן חלק מיהודי הונגריה „על הקרח“, שמא תתקבל תשובה חיובית מברנד? באותו פרק זמן היה ברור לכל, ולא כל שכן לק, שאייכמן אינו מצפה לתשובה חיובית של ברנד (עיין גם דו"ח ק', ע' 58, להלן).

ואשר לאמצעי השני — הכסף — בו השיג ק' לפי גירסתו את משלוח 15,000 היהודים לאוסטריה במקום לאושיץ, טענתו היא שאייכמן הסכים להצעתו תמורת תשלום של 5 מיליון פרנק. בנוגע לתמורה זאת הסתבך ק' בסתירות קשות. לפי עדותו הוסכם לשלם 5 מיליון פרנק, „תמורת יציאת הקבוצה של 600 לספרד“ ותמורת העברת 30,000 יהודים לאוסטריה. לפי מכתבו לסוכנות היהודית מיום 21.10.45 (מוצג קמ"ב) הוסכם בין ק' ואייכמן לשלוח 1200 אנשים לספרד ו-30,000 (הצים מערי השדה וחצים מבודפשט) לאוסטריה, ונקבע „מס גלגולת“ של 1000 דולר לגפש לנשלחים לחו"ל ו-100 דולר לגפש לנשלחים לאוסטריה (וכן דו"ח ק', ע' 50, 59); כן נזכר שם שמספר הנשלחים לחו"ל („משלוח ברגן-בלזן“) גדל בפועל עד 1685, ומספר הנשלחים לאוסטריה הצטמצם בפועל ל-15,000 מערי השדה, מאחר שגירוש יהודי בודפשט — ובכלל זה גירוש ה-15,000 לאוסטריה, וביניהם „7000 ילדים“ כעדותו הנ"ל — לא יצא לפועל, הודות לויטו של הורטי. החשבון הכספי של ק' אינו עולה יפה. המחיר של 5 מיליון פרנק היה מספיק בדיוק — או למשלוח 1200 נפש לחו"ל (לפי כופר נפש של 1000 דולר) או למשלוח 12,000 נפש לאוסטריה (לפי כופר נפש של 100 דולר). אבל לא לשני המשלוחים גם יחד (ומה גם למשלוח 30,000 יהודים לאוסטריה).

מסתבר שהמחיר של 5 מיליון פרנק שהוצע ע"י הועדה לא נועד למשלוח לאוסטריה, אלא למשלוח 1200 יהודים — המספר שהוסכם עליו לפני המשלוח — לספרד (משלוח ברגן-בלזן). וכן גב' ברנד, נאמנתו של ק' ואחת החברות הפעילות ביותר של הועדה בתקופה הנדונה, העידה (ע' 605, 633):

„הלכתי עם מזוודות, הבאנו 3—4 מזוודות יהלומים. זהב, פלטינום ומטבע זר, אני ואופנבך הבאנו את המזוודות האלה לשרות הבטחון של ה-ס"ס. מסרנו אותן לאוברשטורמן-פירר קלגס. תמורת זה הגרמנים נתנו את הרשיון לטרנספורט ברגן-בלזן.

...הגיעו הטרנספורטים הראשונים מערי השדה לבודפשט. כשהגיעה קבוצה של יהודים למחנה שם, הלכנו לאייכמן ובקשנו להעביר אותם לארץ נייטרלית, אז אמר אייכמן שבלי תמורה לא יוכל לעשות זאת ושלח אותנו לבכר, אז פגשתי את בכר, פעם יחידה. בפגישה היו בכר, ק' ואני. בכר אמר שנכין הצעה מה אנחנו יכולים לשלם פה בהונגריה. נקראתי לקלגס ששאל אותי אם יש לי ידיעות מבעלי, עניתי בשלילה, אך אמרתי שאנו מכינים עכשיו הצעה למסור חפצי ערך של יהודים בהונגריה תמורת בני אדם שיועברו לשטח נייטרלי, הקבוצה שהתאספה מערי השדה בקולומ-

בוס, בסוף היו שם בערך 1600 יהודים. קלגס דבר באדיבות והרושם היה שיש סיכויים להצלחתם, בשיחה הדגשתי שיש תקווה להצלחת בעלי ושביתתים הגרמנים צריכים להראות משהו, וע"י תשלום הכסף וחפצי הערך שלנו בהונגריה יוכל הוא להראות בגרמניה שלא בלי תמורה הוא מעביר יהודים לשטח גייטלי; היו גם חלוקי דעות ידועים בין 3 המחלקות שנגעו לענין, קלגס הציג עצמו כאדם הגון שאינו מאמין בהשמדת היהודים, בכר רצה את הכסף, ועל איימן ידענו שהוא שונא ישראל מוחלט".

אין זכר בעדותה של גב' ברנד למשלוח יהודים לאוסטריה ולהקצבת חלק מהתשלום או מהצעת התשלום למטרה זו. גם הדו"ח של פרוידיגר מתאריך 1.10.44, זמסקף (ע' 35) את גירסתו של ק' בדבר שימת 15,000 יהודי וינה-שטרסהוף, „על קרח" בקשר לשליחות ברנד והמבוסס בנקודה זו על עדות שמועה מפי ק' בלבד (עדות פרוידיגר, כ"ד, 46, 58—59), אינו מזכיר כל תשלום בעד המשלוח לאוסטריה, בנגוד למשלוח לספרד (ברגן-בלזן). גם יתר העדים שהזכירו את התשלום בעד משלוח ברגן-בלזן, לא ספרו על תשלום בעד משלוח לאוסטריה.

יתר על כן, בהמשך הדו"ח של ק' לא נזכר עוד התשלום של 100 דולר לנפש בעד יהודי אוסטריה ונעלם מהחשבון. בע' 75 של הדו"ח נזכר ויכוח ממושך עם בכר אחרי יציאת רכבת ברגן-בלזן על השאלה אם תמורתם של 1684 הנוסעים, לפי מחיר של 1000 דולר לנפש, נפרעה ע"י כל הכספים, חפצי הערך ויתר הנכסים שנמסרו ע"י הועדה, או לא נפרעה. הועדה טענה שכבר שולם יותר מ-1,684,000 דולר, בכר טען ששולם פחות, והמחלוקת היתה תלויה (לדברי ק') בכך אם סכומי הפגנו ששולמו ייחשבו לפי השער הרשמי או — כפי שהיה נהוג — לפי השער השחור של הדולר, וגם בהערכתם של חפצי הערך שנמסרו; אין כאן כל זכר ל-1,500,000 הדולרים הנוספים שהועדה היתה חייבת, לפי גירסתו של ק', בעד משלוח 15,000 יהודים לאוסטריה. בע' 134 של הדו"ח נאמר שלפני העברת קבוצת ברגן-בלזן לשווייץ בראשית דצמבר 1944 נתן בכר לסגנו קריל הוראות קפדניות לעשות חשבון מדויק אם שולם הסכום של 1,684,000 דולר במלואו, ושוב אין זכר לסכום נוסף בעד יהודי אוסטריה. ובמבוא לדו"ח (ע' 5) כותב ק':

„בעד 1685 הנצולים מהונגריה דרך ברגן-בלזן לשווייץ עשינו בבודפשט חשבון של תשלום 1000 דולר לגלגולת. כדי ש-15,000 יהודי הונגריה יוכלו לאוסטריה (בלי לעבור תחילה את 'תהליך הסלקציה' באושביץ), התחייבנו לשלם 100 דולר לגלגולת. פרק זה לא הגיע אף פעם לכלל חשבון, אך למעלה מ-90% מיהודי הונגריה שהובלו לאוסטריה נשארו בחיים וחזרו להונגריה".

מדוע „פרק זה" — בנגוד לפרק ברגן-בלזן — „לא הגיע אף פעם לכלל חשבון"? מדוע לא גבה בכר את תשלום „החוב" של 1,500,000 דולר בעד יהודי אוסטריה?

בכר, ראש המחלקה הכלכלית של ה-ס"ס, הקפיד מאוד על סחיטת כסף מהיהודים; בכר הוא שהעלה באופן ניכר את מחיר רכבת ברנז-בלון: אייכמן דרש בראשונה 200 דולר, לאחר מכן 500 דולר לגלגולת, אך בכר תבע 2000 דולר לגלגולת, ולבסוף הכריע הימלר עצמו שהמחיר יהיה 1000 דולר (ד"ח ק', 59). יהודי וינה-שטרסהוף, שהיו כל הזמן צפויים ל"פעולה המיוחדת" הנזכרת במכתבו של קלטנברנר, היו משכונ טוב מאוד בידי ה-ס"ס לגביית "החוב"; מדוע אין זכר בדו"ח של ק' כולו לכל איום של אייכמן — ביחוד מאחר ששליחות ברנד לא הוכתרה בהצלחה וגם המו"מ עם סלי מאיר לא נתן תוצאות ממשיות — לשלוח את יהודי וינה-שטרסהוף לאושביץ, אם הועדה לא תשלם לפחות את "התמורה" שהתחייבה לשלמה? והרי איומים מסוג זה היו לפי הדו"ח והעדות של ק', שגורים מאוד בפיו של אייכמן ואף בפי בכר, שניסה כל הזמן לסחוט כספים לא רק מיהודי בודפשט, אלא גם מסלי מאיר והגוינט, באיומים להשמיד את יהודי בודפשט שנתורו לפליטה אחרי הויטו של הורטי. אם 15,000 יהודים מהונגריה הועברו, כגירסת ק', לוינה-שטרסהוף במקום לאושביץ על יסוד הסכם בינו לבין אייכמן תמורת התחייבות הועדה לשלם לס"ס 100 דולר לנפש בקשר לפעולה זאת — מדוע ה-ס"ס לא דרשה את תשלום התמורה? חוסר כל יחס רציני של שני הצדדים ל"חוב" זה מצביע על כך שלא זו בלבד כי באופן אובייקטיבי המשלוחים לאוסטריה לא היו נעוצים בהסכם כלשהו עם ק' או הועדה — דבר שאנו יודעים ממכתבו של קלטנברנר וכל הקשור בו — אלא שהנאצים אף לא רימו את ק' בענין זה ולא העמידו כלפיו פנים כאילו היהודים האלה נשלחו לאוסטריה על יסוד הסכם אתו ותמורת התחייבות כספית של הועדה.

חוסר הממשות של גירסת ק' בדבר "הסכם ההצלה" הנ"ל עם אייכמן מתגלה גם מקטע אחר של הדו"ח שלו, הנוגע לתקופה הקצרה בין החלטת הויטו של הורטי (26.6) ובצוע ההחלטה הזאת (7.7). בקטע זה נאמר (ע' 58):

"סוטי לא העיז לעת עתה לבצע את הויטו של הורטי. בערי השדה נמשכו איפוא הגירושים. אייכמן, שהרגיש את עצמו כיושב חזק, "באוכף", הכריז לפני: 'את יהודי בודפשט אני מריק (מגרש). ישארו עוד בערך 30,000 יהודים במערב הונגריה, שכפי ששמעתי אינם מהווים חומר בעל ערך רב מבחינה אטנית. אם אתה (ד"ר ק') רוצה, אני יכול להוביל את כולם לאוסטריה. הם יעמדו מוכנים בשביל העיסקה שאתה מבטיח כל הזמן שתתקיים בקושטא ושאתה מאמין בה'. נתתי את התשובה הקבועה ועומדת שגירושים של יהודי בודפשט ישפיע על בעלי-הברית כך שבוודאי יפסיקו את המו"מ; כי גם בעלי-הברית אינם טפשים".

משמע שאייכמן הציע לק' בסוף יוני לשלוח עוד 30,000 יהודים (נוסף על ה-15,000 מערי שדה שוגות שכבר היו בדרך ונוסף על ה-15,000 מבודפשט שכבר הוסכם עליהם) לאוסטריה במקום לאושביץ, כדי ש"יעמדו מוכנים בשביל העיסקה שאתה מבטיח כל הזמן

שתתקיים בקושטא ושאינו מאמין בה" (1) — וכל זאת כלאחר יד, ללא כל בקשה מצד ק' וללא דרישת כסף מצד אייכמן; ולא עוד אלא שק' דחה את ההצעה הזאת. למעשה נשלחו 30,000 היהודים הנ"ל, תושבי מערב הונגריה (טרנסדנוביה), שגורשו בין החלטת הויטו של הורטי ובציועו, כולם לאושביץ (דר"ח ק', 64). מדוע דחה ק' את הצעתו של אייכמן? אם הסכם בינו לבין אייכמן הציל כגירסתו את 15,000 היהודים הראשונים, הרי כאן דחה ק', לדבריו, אפשרות דומה להציל 30,000 יהודים נוספים ע"י הסכם עם אייכמן. אלא שק' התנהג כאן כאדם שאינו מאמין ברצינות הצעתו של אייכמן. כאדם הידוע אל נכון שאין לו — לק' — כל השפעה על החלטות הנאצים אם גירושי היהודים יהיו לאוסטריה או לאושביץ.

פעילות הועדה

73. אשר לפעילותו או לפעלתנותו של ק' סביב ענין המשלוחים לוינה-שטרסהוף הנזכרת לעיל, כבר הבאנו את דברי ק' בדו"ח (ע' 52):

„אייכמן הזמין אותי לעזור בארגון המשלוחים לאוסטריה“.

לפי הדו"ח של ק' איפשר ויסליצני לועדה, במידת מה, לקבוע את הגיטאות שמהם יישלחו יהודים לאוסטריה, והועדה שלחה באמצעות ויסליצני מכתבים לרבנים או לראשי היהודים באותם הגיטאות. ק' מצטט חלק מדו"ח של הרב הראשי של סגד, ד"ר פרנקל, בו נאמר — לפי הדו"ח של ק' (ע' 54) — בין היתר:

„ב-20.6 ניתנה לנו פקודה ע"י קצין ה-ס"ס להרכיב רשימה של 2400 איש. באותו זמן הציג הקצין את המכתב שלפיו הוא נתן את הפקודה (החתום בידי ארנסט סילגי)... ב-28.6 נסעו ברכבת הגירוש השלישית והאחרונה 2400 יהודים שנבחרו על ידינו לאוסטריה“.

כן מספר ק' (דו"ח, 55) שאייכמן התעלל בבחירת הגיטאות ע"י הועדה, בהחליפו בשירות לב גמורה רכבת מהגיטאות גיור וקומרום, שנועדה לאוסטריה, ברכבת מדבריציץ, שנועדה לאושביץ. עוד מסופר בדו"ח של ק' (ע' 50, 151) שאייכמן דרש מהועדה השתתפות ב„תקציב“ החוקת היהודים באוסטריה, שק' הציע מיד 100,000 פנגו על חשבון זה, ושקרומיי אישר לו בוינה ב-1945 שקבל בקיץ 1944 מכספי הועדה 65,000 רייכסמרק על חשבון התקציב הנ"ל. אפשר לקבל את כל הפרטים האלה וכיוצא בהם כנכונים, אך אין בהם כדי להוכיח מאומה לגירסתו של ק' שהוא הציל את היהודים שנשלחו לאוסטריה; כל מה שהפרטים הנ"ל עשויים להוכיח הוא שאייכמן שיתף את ק' והועדה בשלב הבצוע של הגירושים לאוסטריה, שיצאו לפועל לפי פקודתו של קלטברוגר. ואמנם היה גוח לו לאייכמן לשלב ולשתף את ק' בבצוע הגירושים הנ"ל; אייכמן חיוק ע"י כך את קשרי שתוף פעולתו של ק' בגירוש הטוטאלי הניח לועדה

ההצלה מקום להתגדר בו ואיפשר לק' להופיע בפני הציבור היהודי באיצטלא של „מציל“.

עדים אחרים

74. יתר העדים לא חיוקו את גירסת ק'. בעוד שהקטגוריה הביאה שני עדים ראשיים (ד"ר הרמן וד"ר וייס) מנצולי ברגן-בלזן, כדי לאשר ולחזק את עדותו של ק' בנוגע להצלת קבוצת ברגן-בלזן, לא נקרא אף אחד מנצולי וינה-שטרסהוף להעיד, וזאת אעפ"י ש, יש בארץ הרבה כאלה" (עדות פרוידדיגר, כ"ד, 59). בכל עדותה של הגב' ברנד, חברת ועדת ההצלה שהשתתפה בתקופת הנדונה באופן פעיל מאד במו"מ עם אייכמן והעידה בפרוטרוט על פרשת משלוח ברגן-בלזן ותפצי הערד וכו' (לעיל), אין זכר להסכם עם אייכמן בדבר משלוח יהודים לאוסטריה. העד ד"ר וייס (ע' 496) הזכיר אמנם משלוחים מדבריצין לאוסטריה, אך גודע לו על כך רק אחרי השחרור. העד פרוידדיגר (כ"ד, 46, 58—59, 66; דו"ח, ע' 35) אישר את עצם העובדה ש-4 רכבות (מדבריצין, סגד ועוד) נסעו לשטרסהוף, שנסעו בהן משפחות שלמות, בלי לעבור סלקציה, ושחלק גדול מהם, „בערך 90%“, נשארו בחיים; את הסיבה למשלוחם לאוסטריה במקום לאושביץ שמע העד — בעודו בבודפשט, כלומר לפני אוגוסט 1944 — מפי ק' בלבד והאמין לו. העד ויקטור שלמה פִּישר, חבר תנועת „המכבי הצעיר“, שהיה פעיל בארגון עזרה והצלה לפליטים בשותף פעולה עם ועדת ההצלה והצטרף מטעם הוועדה בקיץ 1944 לצלב האדום השוודי, העיד (ע' 498—499) על פגישה שהתקיימה בין ק' ונציגי הצלב האדום השוודי בתקופה „שראש הממשלה היה הגנרל לקטוש, לפני ההפיכה של סלשי, בסוף קיץ — תחילת סתיו, לפני 15.10“, כלומר לא לפני ספטמבר 1944. נציגי הצלב האדום השוודי רצו —

„לעשות איזה מעשה טוב מיד במקום, וק' בקש מהם שיזרזו במשרד האספקה והקיצוב משלוח של כמה קרונות מזון מהונגריה לוינה, ליהודי הונגריה שנמצאו בוינה-בוישטט, פרבר וינה. התהלכה סברה שהמטרה המקורית היתה לשלוחם לאושביץ ושכאילו „הושמו על קרח“, בוצע גירוש בלי השמדה. אינני יודע אם נשלח המזון הנ"ל“.

יש לציין את דיוקו של העד, שהיה מקורב לק' ולועדת ההצלה, באמרו שבימי ממשלת לקטוש, כלומר למעלה מחדשיים אחרי משלוח היהודים לאוסטריה, „התהלכה סברה כאילו“ וכו' — ותו לא. העד קראוס (י"ד, 26—27) העיד שבמשך כל תקופת המו"מ של ק' עם הנאצים בימי שואת ערי השדה לא דברו חברי הוועדה על שום הישג שהשיג מהנאצים חוץ מרכבת ברגן-בלזן. העד נשאל:

„מתי התחילו לדבר על יהודים באוסטריה?

אחרי שהרכבת יצאה. שבועות אחדים אחרי זה מסר לי קומולי שהגרמנים דורשים מהם לשלוח מזון לאוסטריה, שנמצאים באוסטריה 10,000 או 12,000 יהודים, שהם שולחים מזון.

או בתקופה הזאת האם הוא דבר אתך על כך שהודות לו לא נשלחים לאושביץ אלא לאוסטריה?

לא".

גם העד פלגי, שהיה בבודפשט בשליש האחרון של יוני ושמע רבות מפי ק' על 1200 גוסעי הרכבת לספרד ועל עבודת ההצלה של הועדה בכלל, אינו מזכיר בעדותו ובספריו (מוצג ל"ה, 113—114, מוצג מ', 416) שום טענה בדבר הצלת 12,000 או 15,000 היהודים הנ"ל. אין כל סיוע לעדותו הבלתי מהימנה של ק' על „הסכם ההצלה" שלו עם אייכמן, ולהיפך — העדויות הקיימות מצביעות על כך שרק אחרי או אגב משלוח הרכבות לאוסטריה יצר ק' את גירסתו הנ"ל והתחיל להפיצה ברבים.

גורל יהודי וינה-שטרסהוף

75. אין אנו יודעים אל נכון כמה מיהודי וינה-שטרסהוף נספו בעבודות כפיה, כמה נשלחו לאושביץ וכמה נשארו בחיים. אין לסמוך על המספרים הנמסרים מפי קרומיי בדו"ח של ק' (ע' 152). ק' מוסיף ומספר שחלק בלתי ידוע מהיהודים הנ"ל נשלחו לאושביץ כ„עונש" על הפרות משמעת שונות, ושהמעשה האחרון של קרומיי באפריל 1945 לפני פגזי וינה היה ששרף את כל הגיירות והכרטיסיה המפורטת שנהל בנוגע ליהודים הנ"ל (ע' 171).

בכר, שלפי הדו"ח של ק' (ע' 52), „עמד מאחורי ההנחות שנעשו לגו ע"י אייכמן" ביוני 1944 — הנחות הכוללות, לפי גירסת ק' בדו"ח, את משלוח היהודים לאוסטריה — אינו תובע כל זכות בפעולה זאת. בדו"ח מפורט בן 19 עמודים צפופים (מוצג ק"ז), שהוגש ע"י בכר לשלטונות מעצמות הברית זמן קצר אחרי מעצרו לשם הוכחת „אליב" ובו הוא מקדים את קשריו עם „ד"ר ברנד וד"ר ק" לאמצע מאי (ע' 6), הוא תובע לעצמו את הזכות בהשגת הסכמתו של הימלר לשלוח „בערך 1600—1700 אנשים למחנה ביניים ב-ליונבורגר היידה" (לשון סגני נהור לברגן-בלזן), אך הוא דולג לגמרי על פרשת המשלוחים לאוסטריה. גם ק' בהצהרתו בשבועה לטובת בכר בגירנברג מיום 4.8.47 (מוצג 73), שחזרה ע"י ק' אחרי הדו"ח שלו, מזכה את בכר בכך ש-1685 מיהודי הונגריה ומפליטי היהודים בהונגריה נאספו בבודפשט והובאו דרך ברגן-בלזן... לשווייץ, אך אינו מזכיר את „הצלת 15,000 יהודי וינה-שטרסהוף". יתכן שהסיבה לכך היא אותה סיבה שהניעה את קלטנברונר להכחיש את חתימתו (פסקה 71) ואח קרומיי לשרוף את הכרטיסיה: שגם הגירוש לאוסטריה לשם עבודות כפיה, ובתנאי שהמגורשים יעמדו מוכנים בכל עת ל„פעולה מיוחדת" (משלוח לאושביץ), היוה פשע מלחמה.

דבר זה, לא היה גורע מזכותו של ק', אילו היה באמת גורם להצלת היהודים הנ"ל ע"י הסכם עם אייכמן. אך לאור כל ההוכחות אינני מאמין בגירסת ק' בדבר

ההסכם עם אייכמן, ואני משוכנע שק' בדה את הגירסה הזאת מלבן, כדי להצדיק את שותף פעולתו עם אייכמן ע"י הישגים מדומים.

וההסכם בנוגע ליהודי בודפשט

76. לפי עדות ק' (לעיל) כלל ההסכם שלו עם אייכמן להפנית גירוש יהודים לאוסטריה (הסכם מאמצע יוני) לא רק 15,000 יהודים מערי השדה, אלא גם 15,000 יהודים מבודפשט, ובתוכם כ-7000 ילדים, ובסך הכל איפוא „30,000" יהודים (פסקה 69). אך 15,000 יהודי בודפשט הוו לפי גירסת ק' גם נושא להסכם נפרד ונוסף עם אייכמן שנעשה אחרי הפסקת הגירוש הטוטאלי (אחרי 7.7), וכך העיד ק' (ע' 57):

„למרות ההוראות של הורטי לא הרגשנו בבטחון. לפי הערכתנו, אם כי הגירוש נפסק בהגיעו לבודפשט גופא, המערכה על יהודי הונגריה טרם נגמרה. לכן המשכנו באמצעי זהירות, קבענו אפילו הסכם עם אייכמן למקרה שבכל זאת הגרמנים יתגברו על רצונו של הורטי”.

ובחקירת שתי וערב (ע' 258):

„נכון שקבענו הסכם עם אייכמן במקרה שהגרמנים יתגברו על רצונו של הורטי. מזה לא נובע שאייכמן היה שותף חשוב במו"מ. ההסכם היה ש-15,000—30,000 יהודים, בחלקם הניכר ילדים, יועברו לאוסטריה. אייכמן הסכים לזה, זה היה חלק מהמו"מ... אולי קיבל הוראות מהימלר, או מהיטלר, או מהציר הגרמני בבודפשט, או מקלטנברונר — היו הרבה אפשרויות. אלה היו הנאצים שיכלו לתת לאייכמן הוראות. ביחס לאייכמן לא היו לי שום אילוציות שיש לו איזה שהוא צל של מניע חיובי ליהודים”.

כאן מודה ק' באפשרות שאייכמן קיבל הוראות מקלטנברונר בענין המשלוחים לאוסטריה (פסקה 71) ושלאייכמן לא היו שום מניעים חיוביים בנדון זה. בדו"ח (עמ' 65) אומר ק' שההסכם הנוסף נעשה „עם אייכמן ובכר”, ושההסכם נעשה, אחרי הפסקת הגירוש, „על יסוד ההסכם המקורי”.

כאמור, אינני מאמין ב„הסכם המקורי” כלל, לא ביחס ל-15,000 ולא ביחס ל-30,000 יהודים. כבר הזכרנו (פסקה 72) שהמספר של 30,000 מתאים לחישובים הכספיים של ק' עוד פחות מהמספר של 15,000. מה שקרה הוא שלפי פקודת קלטנברונר גשלו כמה משלוחי יהודי ערי השדה לאוסטריה והועדה שותפה בביצוע הפעולה, ושאתרי הצלת יהודי בודפשט על אפו וחמתו של אייכמן ע"י הויטו של הורטי באו ק' ואייכמן (ואולי בכר) לידי הסכם „למקרה שהגרמנים יתגברו על רצונו של הורטי”. הסכם זה כלל (עדות ק', 320, דו"ח ק', 65) משלוח רכבת שניה של 1,500 יהודים לברגן-בלזן וגירוש 15,000 מיהודי בודפשט לאוסטריה במקום לאושביץ; משמע שיתר 200,000 יהודי בודפשט גורשו לאושביץ, „במקרה שהגרמנים יתגברו על רצונו של הורטי”. ק' מגמק את ההסכם

הזה עם ה-ס"ס, שנעשה בזמן שהכוחות האנטי-נאציים בהונגריה החלו להרים ראש, כצעד של זהירות; אך יותר מאשר יסוד הזהירות בולט בצעד זה יסוד שיתוף הפעולה עם ה-ס"ס. אחרי הפסקת הגרוש היה אייכמן מעונין להכשיר את הקרקע לחידוש הגרוש ע"י הסכם עם ראש ועדת ההצלה ולהבטיח לו הנחות קטנות מהסוג הנ"ל, ומה גם שאף באוסטריה (וכן בברגן-בלזן) ישארו המגורשים בשליטתו המלאה. ועדת ההצלה כבר התחילה למכור בין יהודי בודפשט מקומות נסיעה ברכבת השניה, וכן החלה להכניס בהסכם עם ה-ס"ס, חלק מהיהודים המיועדים לגרוש לאוסטריה למחנות, "המיוחסים" ברחוב קולומבוס וברחוב ארינה תחת משמר ה-ס"ס. למולם של יהודי בודפשט לא התגברו הנאצים על הויתור של הורטי וההסכם, "הנוסף" לא בוצע.

במכתבו להנהלת הסוכנות היהודית מיום 21.10.45 (מוצג קמ"ב) מסכם ק' את הסכמו או הסכמיו עם אייכמן ואת הישגיו כדלקמן:

"בודאי תזכרו עוד את הפעולה של ועדת ההצלה של בודפשט. כשבעלות הברית פרסמו ע"י שרות השידור הלונדוני את סרובן לקבל את ההצעה הגרמנית שהועברה אליהן ע"י יואל ברגד, נעשה בבודפשט הסכם ביניים בינינו לבין אייכמן. הסכם זה קבע: —

1. 1,200 אנשים שיוצעו על-ידינו יובלו לאזור שהות קצרה בגרמניה דרך ספרד לארץ-ישראל.
2. 800—900 אנשים הובאו מהגיטאות השונות של ערי השדה לבודפשט (בעזרת המשרד הגרמני), כדי להשתלב במשלוח זה.
3. 15,000 יהודי הונגריה, שהרכבם נקבע לפי הוראותינו, הובאו מתוך עיקוף אושביץ לאוסטריה, שם התייחסו אליהם יחס טוב באופן יחסי ורובם ניצלו.
4. 15,000 יהודים נוספים לפי בחירתנו היו צריכים להיות מובלים מבודפשט לאוסטריה. סרובו של הורטי להרשות את גרושם של יהודי בודפשט עשה את ביצוע התנאי הזה לאילווריי.

אין ברעתי לעמוד על כלופי האמת במכתב זה, הברורים מתוכן פסק הדין. ברצוני להצביע רק על המלה "אילווריי" החושפת — אפילו לא נכתבה מתוך שיקול דעת מלא — את גישתו האמתית של ק' לענין ההצלה.

שתוף פעולה בבודפשט

רכבת ברגן-בלזן

77. בפסקה האחרונה כבר נגענו בשיתוף פעולתו של ק' עם אייכמן בבודפשט אחרי

הפסקת הגרוש הטוטלי, ועלינו לשוב עכשו למצב בבודפשט בתקופה שהגרוש הטוטלי היה עדיין צפוי ליהודי עיר הבירה.

תכנית הגרוש הטוטלי כללה גם את יהודי בודפשט, שתורים בגרוש נקבע לאחר יהודי ערי השדה. באמצע יוני רוכזו יהודי בודפשט ב„בתי יהודים“ כצעד ראשון לקראת גרושם לאושביץ, ובמחצית השנייה של יוני הגיעו הממונים על בצוע הגרוש הטוטלי לעיר הבירה. שמועות משמיעות שונות נפוצו בין 200.000 יהודי בודפשט הנבוכים, והפחד והחרדה וגיעו לשיאם עם גרוש יהודי פרברי הבירה. בכל המחצית השנייה של יוני עסק ק' בהסכם עם ה-ס"ס בהכנת רכבת ברגן-בלזן, שהיתה מיועדת להצלת 1.200 נפש בלבד, ובכללם 700 הנצולים מערי השדה (בנוגע להעלאת מספר הנוסעים ברגע האחרון ר' פסקה 70 ודו"ח ק', עמ' 62), ולא היתה לו כל תכנית ממשיה להצלת יתר יהודי בודפשט או חלק מהם. רכבת ברגן-בלזן שימשה בידי הנאצים מכשיר להקלת ביצוע תכניתם, תכנית הגרוש הטוטלי, גם בעיר הבירה. מספר המקומות ברכבת היה כה מצומצם שרק המיוחסים מצד אחד והעשירים מצד שני זכו להתקבל. אייכמן דרש תשלום גבוה בעד היתר היציאה של הרכבת (המחיר הסופי נקבע אח"כ בסך 1000 דולר לנפש), וכדי לממן את משלוח ה-1.200, החליטה ועדת ההצלה למכור 150 מקומות במחיר של 100.000 פגו (בערך 3000 דולר) לנפש. בין היהודים התחיל מאבק על המקומות. ארגונים שונים נאבקו על הקצבת מקומות, העשירים הרבו בדמים כדי לזכות במקומות המועטים, בלשים הונגרים ערכו חיפושים בין המון היהודים שהצטופפו בבית הקהילה והחרימו כספים שהיה אסור ליהודים להחזיק בהם. הגב' ברגד העידה (עמ' 62):

„מאות ואלפים רצו לנסוע, המון אנשים היו שם, מכות, התעלפו אנשים, כל אחד רצה להסיע את אנשיו הוא, גם החלוצים נלחמו על אנשיהם הם“.

מצד שני השתדל ק' להכניס לרכבת יהודים בעלי שם מחוגים שונים. בדו"ח שלו נאמר (עמ' 61):

„ועדה בהנהלתם של אוטו קומולי וארנסט סילגי הזמינה את העלית הרוחנית של היהדות ההונגרית להשתתף במשלוח. למרות הביקוש הרב עמדנו על כך שהסוג הזה יהיה מיוצג במידה הולמת. אבל סופרים, אנשי מדע, רופאים ואמנים רבים דחו את ההזמנה, כנראה מתוך אי-אמון בנוגע לגורל המשלוח“.

כמו כן העיד ק' (עמ' 324):

„רוב ההנהלה הציונית עזבה את בודפשט ברכבת ברגן-בלזן“.

רוב המנהיגים של יהדות הונגריה, חוץ ממנהיגי הניאולוגים שברובם לא הראו נטיה להשתתף, נכללו במשלוח זה, שהנאצים קראו לו „משלוח יהודים למפגן“ (פרדה-יודן). הנאצים היו מעוניינים בהרכב זה של המשלוח, הן כדי לרתק את מנהיגי היהודים לענין הצלתם העצמית ולהסיה את דעתם ממלוי תפקידם הציבורי כלפי העם, והן כדי להשתמש

ביהודים המיוחסים כבבני תערוכה בידם לשם הטלת לחץ מתמיד על ק' וגם על ארגוני היהודים בעולם לשם סחיטת תועלת חמרית ופוליטית לרייך (ר' להלן, פרשת בכר). 200,000 יהודי בודפשט היו צפויים לגרוש לאושביץ, בשעה שמנהיגיהם נכנסו מרצון למחנות המיוחסים, במ הגנו מיחס, „יותר מאדיב“ (עדות ד"ר הרמן) מצד ה-ס"ס, ונסעו לרייך השלישי בתקווה שק' יצליח אי-פעם להשיג מהנאצים את העברתם לארץ גייטרהיל. יש לציין שהרכבת לא יצאה מבודפשט אלא ימים אחדים אחרי הויטו של הורטי (אך לפני הפסקת הגרוש בפועל).

ק' אומר בדו"ח (59):

„לא יכולנו עוד לדחות את ההחלטה על הפלגת המשלחת לארץ-ישראל. החלטה זו נעשתה קשה באופן מיוחד אחרי החלטת מועצת המדינה (הויטו). הרי היתה זו עליה בצורת גרוש. מאות ואפילו רובה של הקבוצה היו יהודים מבודפשט וגם פליטים שלא נכלאו עדיין בגיטאות, שעמדו איפוא להכנס לרכבת זאת מרצונם הטוב. האמנם עליהם לעשות זאת? ברגע בו היתה קיימת האפשרות שהגרושים יופסקו והם יוכלו להשאר בבודפשט? הילכו ברצונם הטוב בדרך שתובילם לרייך השלישי ושהמשכה בלתי ידוע? ביחוד בין פליטי פולין היתה התנגדות חריפה כלפי תכנית המשלוח. עליה בצורת גרוש?! לבטוח בהבטחותיה של ה-ס"ס? הפליטים מפולין, לפי נסיונותיהם, חשבו אותנו למשוגעים... הועדה החליטה פה אחד לתת למשלוח לצאת. אמנם לא היה תקדים לכך שהנאצים יתנו לקבוצת יהודים לצאת לארץ גייטרהיל, אך היינו משוכנעים בעומק לבנו שהפעם יצליח הדבר. ומאחר שבני משפחותיהם של חברי הועדה השתתפו בנסיעה, ותררו רבים — גם בקרב הפליטים מפולין והנוער החלוצי — על התנגדותם והצטרפו לקבוצה. הידיעות שהשגתי בסודיות מהמשרדים הגרמניים על סכויי הקבוצה היו טובות. בכך מהמטה הכלכלי, קלגס מהגסטפו וויסליצני מקומנדו-היהודים טענו שהמשך נסיעתה של הקבוצה לאחר שהות קצרה ברייך אושר ע"י הימלר עצמו“.

„השהות הקצרה“ של קבוצת ברגן-בלזן ברייך נמשכה בשביל מעוט הקבוצה עד 21.8 ובשביל רובה עד 6.12. יציאת רכבת ברגן-בלזן, שבוע ימים לפני הפסקת הגרוש הטוטלי בפועל, לא בישרה לק' תקופה של הפוגה ושחרור, אלא תקופה של שעבוד מוגבר לעול ה-ס"ס, אחרי שנתן את אשתו, אמו ויתר קרוביו וכן חבריו ומנהיגי תנועתו כבני תערוכה בידי ה-ס"ס.

עמדתו של קראוס

78. משה קראוס, מנהל המשרד הא", התנגד מלכתחילה ל„עליה המוסרית בגרוש“ וראה בה תכסיס נאצי נגד היהודים (פסקה 23). במוקיו היו, בין היתר (עדותו, י"ד 18):

„ראשית כל הכוונה של הגרמנים היתה להראות ליהודים שהם מוכנים לעזור. נקודה שניה: לתת ליהדות התעסקות. מכיון שנודע שהגרמנים מוכנים לתת היתר יציאה ליהודים, כמעט כל יהדות בודפשט היתה לה התקוה להשתתף ביציאה זו. וע"י זה נתנו התעסקות לכל היהודים. ועוד נקודה: הגרמנים רצו להוציא את הפעילים מבודפשט, כי פחדו שהפעילים יארגנו התנגדות. הגרמנים ידעו כי ורשה שניה יכולה להיות מסוכנת בשבילם, בפרט בהונגריה שלא היה שם כיבוש מוחלט. הם היו גם מעוניינים להחזיק במנהיגים יהודים בידיהם בתור בני תערובה. חוץ מזה הם היו מעוניינים לעורר דימורליזציה בין היהודים. כל הנקודות האלה חזקו את הרושם, ואולי כבר את ההוכחה, שיש כאן מצד הגרמנים תכסיס הסחה. הם רצו להסית את הדעת של כל היהדות מתכניתם בהונגריה.

דברת על כך עם אנשים ?

דברתי על כך עם ציונים ועם היודנרט.

דברת על כך עם סילגי ?

כן.

מה הוא השיב ?

אני הצעתי שלא לנסוע, ושישארו בבודפשט, כי יהיו אפשרויות לפעולה חשובה. חוץ מזה מסרתי שיש לי ספקות ביחס לפעולה, ושמוטלת עליהם חובה בתור פעילים להשאיר. סילגי מסר לי שיש לו גם כן הרגשה כמו שיש לי, שהוא עוסק בדבר מסוכן, אבל הוא התיאש. חוץ מזה הוא מפחד שכאשר הוא ישאר בבודפשט, יהיה עליו להמשיך בפעולתו עם ד"ר קסטנר והוא אינו רוצה בזה. בגלל זה הוא עוזב את בודפשט. אחרי המלחמה נפגשתי עם סילגי בשווייץ, והוא הראה לי ספר שהוא עומד לכתוב, בשם 'על חטא'.

קראוס היה אחד הראשונים שראה כי בהתקשרותו של ק' עם ה-ס"ס יש משום שתוף פעולה. הוא לא העלים את דעתו זאת מק' וגם לא מציונים אחרים. קראוס העיד (י"ד, 19—20):

„בהתחלת יוני, כאשר נודע לי שהוא ממשיך בטיפול בעליה, אמרתי לו: הלא אתה עכשו יכול לדעת שהגרמנים הפסידו את המלחמה, כיון שהיתה כבר הפלישה לצרפת... והצבא הסובייטי היה על הגבול ההונגרי... אז הצעתי לו שעכשיו הגיע הזמן להפסיק את המו"מ עם הגרמנים, מכיון שגם הוא יכול לראות שהגרמנים הפסידו את המלחמה ואין מה להאמין לגרמנים. אז הוא... צעק עלי: אתה חושב שאפשר לקום משולחנם של הגרמנים ? אני אמרתי: כן, יש אפשרות לקום, אם אתה יכול לברוח; אני יכול לתת לך מקום מקלט. אז הוא לא ענה לי על זה..."

למסקנה סופית שק' משתף פעולה עם הנאצים ומשרת אותם ביועצין הגיע קראוס רק בסוף התקופה הנדונה, כאשר ק' המשיך במו"מ עם אייכמן וחבריו, אחרי שהשמידו — על אף המו"מ הקודם — את כל יהודי ערי השדה. פרוידג'ר העיד (כ"ד, 46, 61) שקראוס פחד מק', ואמנם לאור קרבתו למשטר הנאצי היה מקום לפחד ממנו. לאור החסות הנאצית החזקה לק' לא היה קראוס יכול לפעול נגדו. אך קראוס פנה כבר בשלב מוקדם לדרכים אחרות, כדי למצוא אפשרויות להצלה ללא שיתוף פעולה עם הנאצים.

פעולותיו של קראוס והפרעות מצד ק'

79. מראשית הכיבוש הנאצי יצר קראוס קשרים טובים עם הציריות הנייטרליות וסיפק להן בתדירות ידיעות מדויקות על ריכוזי יהודי, הונגריה בגיטאות ועל תהליך הגרוש הטוטלי. בסוף מאי הגיע לידו דו"ח מפורט של שני יהודים סלובקיים שנמלטו מאושביץ על טבח היהודים במחנה ההשמדה שם, בצרף מספרים מדויקים של הקרבות שנפלו מ-1942 עד אפריל 1944, עם תאור מפורט ומוזעזע של הרעלת היהודים בתאי הזגזים וכו'. קראוס צרף לפרוטוקול אושביץ דו"ח על מעשי הזוועה נגד היהודים בערי השדה של הונגריה ושלח את הדו"חות האלה לכל האישים החשובים בהונגריה, ובכללם הורטי, לכל הציריות וע"י שליח דיפלומטי מיוחד לשוייץ, שם גמסר, פרוטוקול אושביץ לפרסום לסוכנות עתונים בינלאומית, והעובדות המוזעזעות הגיעו ע"י כך לידיעת הציבור הרחב. יש רגלים להנחתם של קראוס ופרוידג'ר (כ"ג, 21) שהפרסום הרחב של ידיעות אלה היה אחד הגורמים שהביאו את ממשלת ארצות הברית וממשלות אחרות להתערבותן התקיפה אצל הורטי שגרמה לויטו ולהפסקת הגרוש.

באותה התקופה הצליח קראוס לגייס את עזרתו הפעילה של הקונסול לוח, אחד מחסידי אומות העולם (עדות פרוידג'ר, כ"ג, 23) מנהל המחלקה לעניני הזרים בצירות השווייצית, שייצגה גם את האינטרסים הבריטיים. הקונסול לוח השיג הכרה ב-8,000 בעלי רשיונות עליה ומשפחותיהם כג, גתיים בריטיים בהונגריה וצייד באופן כזה במשך הזמן כ-40,000 יהודים בתעודות חסות (מוצג צ"ב). לצורך פעולה זו פתח קראוס בבנין הצירות השווייצית בבודפשט משרד גדול, בו עבדו מאות פקידים יהודים בהכנת תעודות החסות הנ"ל וכן בהכנת עליית בעלי הרשיונות לא"י. על עליה זו נחתם בתקופת ההפוגה ההסכם בין הצירות השווייצית, הממשלה ההונגרית ואף נציג משרד החוץ הגרמני. אמנם הנאצים הכשילו בסופו של דבר את ביצוע ההסכם, אך תעודות החסות הצילו את חייהם של רבבות יהודים בתקופת הרדיפות של ממשלת סלשי.

בכל הפעולות האלה וכן במאמציו של קראוס לגייס לטובת יהודי הונגריה עזרה פעילה יותר של הצלב האדום הבינלאומי באמצעות נציגו הראשי ברייך, מר שירמר, לא השתתף ק', ובכמה הזדמנויות אף הפריע לפעולותיו של קראוס באופן פעיל וניסה להכשילו (עדות קראוס, י"ד 3—28, 42, 63—70, ט"ו 1). בשים לב לשעבודו החזק של ק' ל-ס"ס בכל התקופה הממושכת מתקופת שואת ערי השדה ועד תקופת

סלשי ועד בכלל (ר' להלן) אני מקבל את הסברתו של קראוס, הנתמכת גם ע"י עדותו של פרוידגר (כ"ג, 23 ועוד). שק' הפריע לקראוס לא מתוך ניגוד אישי גרידא, אלא בעיקר כתוצאה משיתוף פעולתו עם הנאצים, שאסרו עליו לנהל מו"מ עם כל גורם זולתם ואף חיבלו באמצעותו בפעולות הצלה בלתי תלויות של אחרים.

אין צורך להכנס בכל פרטי שיתוף פעולתו של ק' עם ה-ס"ס בבודפשט. פרטים חשובים בנוגע לתקופה לפני הפסקת הגרש יתבררו להלן. בפרשת הצנחנים פלגי וגולדשטיין, ובנוגע לתקופת ההפוגה ותקופת סלשי — בפרשת חנה סנש ובפרשת בכר.

פרשת ברנד

80. קראוס התייחס מהרגע הראשון בבקורת גם לשליחות ברנד וראה בהצעת אייכמן אחד מתכסיסי הנאצים להטעית מנהיגי היהודים ולהסתחך דעתם ממציאות ההשמדה. עוד לפני נסיעתו של ברנד שאל קראוס את השאלה הנוקבת (פסקה 46):

„אם הגרמנים מתעסקים בשאלה רצינית כזו (מו"מ על הפסקת הגרש) ושולחים יהודי באותו זמן לבוא במגע עם יהדות העולם, או למה התחילו הגרמנים בגרש — 3—4 ימים לפני זה?״

על נסיעתו של ברנד וסרובו של אייכמן להפסיק את הגרש, שנמשך ללא הפוגה בקצב של 12,000 יהודים ליום, עמדנו לעיל (פסקאות 46—48). ברנד לא הצליח להיפגש בקושטא עם אחד מראשי הסוכנות היהודית ונאלץ לצורך זה לבסוע לחלב שבסוריה, ומיד בהגיעו לשם ב-7.6 נאסר ע"י הבולשת הבריטית. בחלב מסר ברנד דו"ח מפורט על שליחותו ועל השמדת יהודי הונגריה למר שרת, מנהל המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, דו"ח שהועבר להנהלת הסוכנות היהודית ולממשלה הבריטית. ברנד הובל ע"י הבריטים לקהיר, שם נחקר ע"י לורד מוין ואחרים והוחזק במעצר למעלה מ-4 חדשים. בסוף יוני הגיע גם מר אירא הירשמן, שליחו המיוחד של הנשיא רוזוולט המנוח, לקהיר לקבל דו"ח מפורט מפי ברנד. הצעתו של אייכמן נדחתה ע"י מעצמות הברית, וב-20.7 שידר רדיו לונדון הודעה על דחית ההצעה.

יתכן שבעקיפין הועילה שליחות ברנד ליהודי הונגריה ע"י מסירת ידיעות מדוייקות על ההשמדה לסוכנות היהודית ולממשלות מעצמות הברית שהתערבו אצל הורטי ב-26.6, אך עצם הצעתו של אייכמן לסחור בחיי יהודי הונגריה תמורת ציוד מלחמתי שהגרמנים „לא ישתמשו בו בחזית המערב“, נדונה לכשלון מראש. ראינו לעיל (פסקה 42-א) שהיתה זאת אחת השיטות המקיאבוליות של הנאצים להתנות הצלת יהודים בתנאים בלתי אפשריים, כדי להביא את היהודים במבוכה, לסכסך בינם לבין ממשלות מעצמות הברית ולתלות בסופו של דבר את קולר ההשמדה באחרים. אין בכך משום שלילת העובדה שהנאצים היו מעוניינים לבוא באמצעות היהודים במגע עם מעצמות המערב (ר' להלן

פרשת בכר), אך ליהודי הונגריה המושמדים והולכים לא יכלה לצמוח שום ברכה מהצעה נאצית זאת. העובדה המכרעת היא — כפי שראה קראוס אל נכון — שההשמדה נמשכה על אף שליחותו של ברנד בממדים מדהימים ואייכמן דחה בלעג את הפצרותיהם של ק' והגב' ברנד לעכב את ההשמדה עד לשובו של ברנד משליחותו (פסקה 48). הגב' ברנד, שהאמינה בשליחות בעלה עד כדי כך שנתענתה תחת יד הבולשת ההונגרית למען שמירת „סוד הרייך“ הזה, הודעוזה כמובן ע"י חוסר שובו של בעלה (שהיא וילדיה היו ערבים לו) וכשלון שליחותו, ועל אף עדותו של ק' (פסקה 46) שהוא וחבריו ראו בהצעת אייכמן מלכתחילה הצעה „פרברסית“ והעריכו את הסיכויים כ„קלושים ביותר, אם לא בלתי אפשריים“, מלמדת עדותם של פרוידיגר ואחרים שאכזבתו של ק' מחוסר שובו וחוסר תשובה חיובית כללית של ברנד היתה גדולה. אכזבה זאת לא היתה אלא תוצאה מהאשליה שנוצרה ע"י הנאצים מלכתחילה, והיא מוכיחה את צדקת השקפתו של קראוס שגם שליחות ברנד שימשה בידי אייכמן כדי לעורר תקוות שוא אצל מנהיגי היהודים בהונגריה ולהחליש את כח התנגדותם להשמדה המבוצעת במלוא הקצב. אין לראות כל הבדל בין חוסר שובו של ברנד וחוסר תשובתו החיובית, ואין כל יסוד לדעתם של ק' וברנד שהיה אולי אפשרי „להרויח זמן“ ע"י כך שברנד ישוב עם תשובה חיובית מדומה. אייכמן אמר לא פעם לק' שהוא יותר ערום „מהאדונים האמריקאים“, ושאין לרייך „די מזון כדי להלעיט מאות אלפים של יהודי הונגריה“ באושביץ (פסקה 71, דו"ח ק', עמ' 48). כבר הזכרנו (פסקה 53) שלא היה כל יסוד להאמין ש-14 משלוחי הגרוש הראשונים היינו 168,000 יהודים, „יושמו על הקרח“ באושביץ עד לתשובת ברנד כהבטחת אייכמן.

הסניגור המלומד טען במהלך שמיעת עדי התביעה שבאי כוח הסוכנות היהודית אשמים במאסרו של ברנד על ידי הבריטים, ולשאלת בית המשפט בדבר חשיבות „רלבנטיות“ של טענה זו לענין הגדון במשפט זה הסביר מר תמיר שבדעתו להוכיח כי חוסר שובו של ברנד ואכזבתו של ק' מהסוכנות היהודית בפרשה זו היו גורמים שדחפו אותו לשיתוף פעולה עם הנאצים. היועץ המשפטי המלומד ובא-כחו לא עוררו כל התנגדות לבירור מסיבות מאסרו של ברנד בחלב, אלא מתוך שיקולים משלהם גענו ל„הזמנה לקרב“ בשאלה זאת וקראו את העדים ברנד ואבריאלי לשם בירור הפרשה הנ"ל. בהחלטת בינים של בית-המשפט (עמ' 691) הובעה פעמיים הסתייגות מפורשת ביחס לשייכות הפרשה הנ"ל, ועם זאת נאמר כי, מאחר ש„אף אחד משני הצדדים לא טען שהדברים אינם רלבנטיים“, אין בית המשפט מוצא לנכון להחליט על דעת עצמו בשאלת חשיבות הנ"ל. רק בסיכום המשפט טען היועץ המשפטי המלומד, כהקדמה לסיכומו בעצם פרשת מאסרו של ברנד, כי אין לפרשה שייכות למשפט זה, ואילו הסניגור המלומד נאלץ לתודות בסוף סיכומו הודאה במקצת שלא הוכיח את העובדות המקשרות את הפרשה הנ"ל עם שיתוף פעולתו של ק'.

אחרי שמיעת כל ההוכחות התברר סופית כי למסבות מאסרו של ברנד בחלב לא היה כל קשר עם שיתוף פעולתו של ק' עם הנאצים. שיתוף פעולה זה התחיל עוד לפני נסיעת ברנד לקושטא וכבר עמד במלוא תקפו בעת גרוש יהודי קלוז, שהסתיים באותם

הימים בערך בהם היה ברנד צריך לשוב לפי תכניתו. לא אכזבתו של ק' משליחות ברנד או מהסוכנות היהודית, אלא הסיבות המבוארות בחלק הראשון של פסק דין זה הן הגורמים הממשיים שהביאו את ק' לשיתוף פעולתו עם הנאצים. יתר על כן, אין כל הוכחה למועד בו גודע לק' שברנד נאסר, ואין כל הוכחה לכך שלק' גודעו אי פעם לפני סוף המלחמה המסיבות המדויקות שהביאו למאסרו על כן אין לשאלה בדבר מסיבות מאסרו של ברנד, שהועמדה במחלוקת ע"י הסניגוריה והקטגוריה אגב אורחא במהלך המשפט, כל שייכות לענין הנדון, ומחובת בית המשפט להמנע איפוא מקביעת ממצאים במחלוקת זו.

פרשת הצנחנים

הבעיה

81. פרשת הצנחנים יואל פלגי (לפנים נוסבכר) חנה סנש ז"ל ופרץ גולדשטיין ז"ל הועלתה במשפט זה ע"י התביעה הכללית בעדותו הראשית של ק', אעפ"י שאין לה זכר במאמר הנדון של הנאשם. התביעה הכללית בקשה להוכיח ע"י עדותו של ק' שלא זו בלבד שהוא לא היה, "משתף פעולה" עם האויב הנאצי, כטענת הנאשם, אלא להיפך — שהיה נאמן על המוסדות הלאומיים של עם ישראל עד כדי כך שהישוב העברי בארץ-ישראל לא היסס לשלוח אליו את טובי בניו בשליחות סודית ונועות ביותר מאחורי קוי האויב, כדי לארגן התגוננות יהודית בפני הרוצחים הנאציים, וש אחרי שקרה אסון ושלושת הצנחנים נפלו בידי האויב, עשה ק' מאמצים בלתי פוסקים לשחרורם וכמעט והצליח בכך. וזוהי עדותו הראשית של ק' בנוגע לחלקו בפרשת הצנחנים במלואה (עמ' 69—72):

„חנה סנש, פרץ גולדשטיין ויואל נוסבכר (פלגי) היו שלושה צנחנים שהגיעו להונגריה באמצע יוני 1944, ואלי הגיעו שנים מהם, גולדשטיין ופלגי, בערך ב-20.6. את חנה לא ראיתי ולא ידעתי על בואה. הם נשלחו אלי ע"י מוסדות הישוב עקב התכתבות ביני לבין הועד בקושטא בהתחלת 1944. במכתב סודי אלי ואל משה שוייגר, הממונה על עניני ההגנה בועדה, הם בררו את סכויי פעולתם של צנחנים אלה בשטח העזרה וההצלה וההגנה העצמית של יהודי הונגריה. משה שוייגר נעצר ע"י הגיסטפו ימים ספורים אחרי פלישת הגרמנים... שני הצנחנים הנ"ל באו אלי ב-20.6. שעה אחרי שהם עזבו היה חפוש בפנסיון שגרתי ע"י 5 סוכנים של הגיסטפו ושל הריגול הנגדי ההונגרי. בימים הקרובים אח"כ הצליחו לתפוס את נוסבכר, עצרו אותנו, את חברי הועדה — את פרץ גולדשטיין טרם תפסו — עצרו אותי, את אופנבך, הנזי ברנד, מהנדס ביס. איימו עלינו שהם יירו בפלגי, אם לא יימצא גולדשטיין תוך 24 שעות. בקשנו רשות להתקשר עם פרץ, הוא היה מוסתר באיזה מקום, ספרנו לו על המצב ואמרנו לו שעלינו להחליט. אם הוא רוצה לברוח — אנחנו מוכנים לשאת בתוצאות. הוא החליט למסור את עצמו. התערבתי פעמים לאין ספור גם

אצל השלטונות ההונגריים וגם הגרמניים, בסוף הם הבטיחו לשחרר, וסוכם בין נציג הצלב-האדום הבינלאומי פרידריך בורן ובין משרד הבטחון ההונגרי לביני שישחררו את יואל פלגי ואת פרץ גולדשטיין ואת חנה סנש (או כבר ידעתי שהיא ישנה, זה היה באמצע אוקטובר) בחסותו של הצלב האדום הבינלאומי ועפ"י הערבון שהוא נתן. לא שוחררו, כי למחרת חפס סלשי את השלטון. ידוע ששנים מהם נהרגו ויואל פלגי נשאר בחיים והוא בארץ".

ואולם עדותו של ק' בהפכה לו לרועץ. בחקירה שתי וערב נתגלה שהוא דלג על החלק הקשה ביותר, המכריע לכאורה, של פרשת פלגי וגולדשטיין כולה — הודעת ועדת ההצלה לראש הגיסטפו על בואם של שני הצנחנים בעת היותם עדיין חפשיים, והחיצבות פלגי, לפי דרישת ק' מטעם הוועדה, בפני הגיסטפו יום או יומיים לפני העצרו. אלה הם דברים שכוסו ע"י ק' בעדותו הראשית בשתיקה; אך גם הדברים שנאמרו בעדותו, כגון תיאור פעולותיו בנוגע לפרץ גולדשטיין וחנה סנש, הועמדו בחקירת שתי וערב בספק. לפי בקשת התביעה הכללית ניתנה לק' הזדמנות בעדותו החוזרת לספר את כל פרשת הצנחנים מחדש, וכמו כן נקראו ע"י התביעה עדים נוספים, והעיקרי בהם הוא הצנחן פלגי עצמו, וכן הגב' ברנד ועדים אחרים, כדי לאשר את גירסתו הסופית של ק' או לסייע לה. מטעם הסגוריה נקראה הגב' קטרנה סנש, שהעידה על פרשת בתה הצנוחה.

השאלה שהועמדה להכרעה לאור כל העדויות היא: מה היה התפקיד האמיתי שק' מלא בפרשת הצנחנים — תפקיד חיובי או שלילי, תפקיד של עזרה לצנחנים ומאמצים כנים להצלתם מצפרי האויב, או להיפך — תפקיד של שתוף פעולה עם האויב, הסגרת הצנחנים והפקרתם? ברור איפוא שלמרות חוסר הזכרת ענין הצנחנים במאמר הנאשם יש לפרשה זו שייכות מובהקת לשאלת שתוף הפעולה של ק' עם הנאצים.

לדאבוני עלי לציין שרוב העדים בפרשת הצנחנים לא הקלו על תפקיד בית המשפט לברר את האמת בפרשה זו. עדותו של ק' נמצאה כוזבת בעיקרה, ורוב עדי התביעה חיפו על עדותו ובאו לבית המשפט מתוך מגמה לגלות טפח ולכסות טפחיים. לעומת כל העדויות הנ"ל מזהירה עדותה של האם השכולה, הגב' סנש, באור אמיתותה השקטה.

חובת נאמנות

82. יואל פלגי (המבוגר שבחבורה), חנה סנש (בת 22) ופרץ גולדשטיין (בן 20) היו חברי „הגנה", ילידי הונגריה (חנה סנש — בת סופר גודע מבודפשט, פלגי וגולדשטיין — ילידי קלויז), שהתנדבו בראשית 1944 במסגרת הצבא הבריטי למשימה המסוכנת לצנוח ליוגוסלביה ולחדור להונגריה לשם מלוי שני תפקידים משולבים: תפקיד מטעם הצבא הבריטי — להבריח שבויי מלחמה ולהעביר ידיעות מהונגריה, ותפקיד מטעם

הסוכנות היהודית — לארגן את יהודי הונגריה להתגוננות בפני המשמיד הנאצי ולסייע להצלת יהודים בדרכי מתתרת.

כפי שהוזכרנו לעיל (פסקאות 33—34), נתמנה בסוף 1943 או בתחילת 1944 ע"י נציגות הסוכנות היהודית בקושטא ד"ר משה בר-צבי (שוייגר), ציוני ותיק וחבר ועדת ההצלה, למפקד ה"הגנה" בהונגריה. בתחילת 1944 התנהלה חליפת מכתבים בין קושטא מצד אחד ושוייגר וק' מצד שני על תכנית הסוכנות היהודית לשלוח קציני "הגנה" אחדים מארץ ישראל להונגריה. בדו"ח של ק' נאמר (ע' 70):

"כבר בתחילת השנה היתה לסוכנות היהודית הכוונה לשלוח 3 קצינים של הבריגדה היהודית לבודפשט במשימה שישתתפו כיוזמים בהכנות להתנגדות מזויינת ולהגנה עצמית וגם יעבירו ידיעות לבעלות הברית. בחירת הקצינים נעשתה על פי התנדבות. נבחרו חנה סנש... ושני חלוצים מקלון, יואל נוסבך ופרץ גולדשטיין... הועדה בקושטא הודיעה לנו במכתב עברי הכתוב בצופן כבר בינואר 1944 על התכנית הנ"ל. ד"ר משה שוייגר, מנהל ה"הגנה", מסר בתשובתו את שמו של ציוני מאויידיק בגבול היוגוסלבי, שעל שלושת הקצינים לפנות אליו לאחר עברם את הגבול ההונגרי. במערבולת המאורעות נטשנו מזמן את התקוה לבואם של שלושת החברים. ד"ר שוייגר היה זה חדשים בבית הסוהר וגם יהודי אויבידיק גורשו בינתיים. אך שלושת החיילים הארץ-ישראלים היו ככל זאת בדרכם."

לפי עדותו של שוייגר (ע' 482) הכין הוא לפי דרישת הסוכנות שתי תעודות, אחת בשביל בחור בגיל 22—24 ואחת בשביל בחור יותר מבוגר, והודיע בין ינואר ומרץ 1944 במברק לקושטא שהתעודות מוכנות, בציינו את שם האיש שאליו יוכלו חברי ה"הגנה" לפנות בעברם את הגבול. הכנות אלה נעשו בערב הכיבוש הנאצי. ב-4.4, כשבועיים אחרי הכיבוש, נעצר שוייגר ע"י קציני ס"ס, שבאו באופן מיוחד למטרה זו לסובוטיצה, עיר מגוריה, והועבר לבית הסוהר של הגיסטפו בבודפשט, ומשם באמצע יולי למחנה מאוטהאוזן. שוייגר, ק' וברנד נחשבו ע"י הסוכנות היהודית כנאמני ה"הגנה" בהונגריה, ושמותיהם וכתובותיהם נמסרו, על דעת המפקדה הבריטית (מוצג 40), לשלושת הצנחנים, כדי שיפנו אליהם לצורך מחסה אישי וסיוע למשימתם.

חנה סנש הוצנחה בחודש מרץ, פלגי וגולדשטיין — באפריל 1944 לשטח הפרטיונים של טיטו בצפון יוגוסלביה. אחרי תלאות ועיכובים רבים ביוגוסלביה הצתה חנה סנש, שרוחה קצרה לשמע ידיעות ההשמדה מהונגריה, ב-6.9 את הגבול ההונגרי, אך נתפסה יחד עם שלושה ממלויה (שאחד מהם ירה בעצמו) ע"י משמר הגבול ההונגרי, וגם המשדר שלה נפל בידי האויב. פלגי וגולדשטיין, שלא ידעו על גורלה של חנה, חצו את הגבול ב-6.19, בהשאירם את המשדר שלהם בגבול עם

הוראות מסויימות להעברתו למקום מוסכם בהונגריה ב-26.6, והגיעו ב-20.6 או 21.6 לבודפשט.

עוד בהיותם ביוגוסלביה הגיעה אליהם, בערך ב-27.5 (מוצג 40), הוראה אלוטית לבטל את כתובתו של ברנד, שעזב את בודפשט והגיע ב-19.5 לקושטא. כשבאו פלגי וגולדשטיין לבודפשט, היה ק' למעשה האיש היחיד שיכלו לפנות אליו לשם מחסה וסיוע. ק' היה גם היחיד בין כל הפעילים בבודפשט, ששני הצנחנים באו במגע אתם במשך הזמן (חברי ועדת ההצלה והמפקדה החלוצית), שהכירוהו אישית (עדות פלגי, 431).

„דרכם הראשונה הובילה אלי. היינו ידידים ותיקים. הם נמנו בזמנו על תנועת הנוער „הבונים“ בטרנסילוניה, שהייתי מנהיגה במשך כמה שנים“ (דו"ח ק', 71).

שלושת הצנחנים נשלחו אל ק' — אף כי רק שנים מהם הגיעו אליו בפועל — כאל נאמן הסוכנות היהודית וה„הגנה“ בארץ עוינת.

„הם נשלחו אלי ע"י מוסדות הישוב עקב התכתבות שהיתה ביני לבין הועדה בקושטא בהתחלת 1944... עבדתי בגוף שפעל בין השאר גם לפי הוראות ה„הגנה“. הגוף — ועדת ההצלה... הצנחנים נשלחו אלי, גם אלינו, אבל בראש וראשונה אלי באופן אישי, בתוקף תפקידי כמובן... פלגי וגולדשטיין נשלחו בראש וראשונה אלי, ויש להגיה שהייתי איש אמונם. בסוף כן גילו לי שנשלחו כתבלים להונגריה. פלגי... אמר לי שבא להציל יהודים. וגם אמר לי שיש לו תפקיד שני צבאי-מלחמתי והייתי מאושר שלא פירש לי את התפקיד השני. הייתי אחד החברים המרכזיים של המחתרת“ (עדות ק', 69, 147, 149).

בהציגו את עצמו, הן לפני הן אחרי הכיבוש הנאצי, כנאמן הסוכנות היהודית וה„הגנה“ בארץ עוינת, קבל ק' על עצמו חובת נאמנות מלאה כלפי הצנחנים — חובה לתת מחסה אישי וסיוע לחיילים אלה של צבאות הברית וה„הגנה“ בשליחותם הסודית והמסוכנת בשטח האויב.

לוח המאורעות

83. טרם נכנס בפרטי המאורעות שהתחוללו בימים הקרובים בקשר לפלגי וגולדשטיין, נקבע תחילה מעין לוח זמנים ושלד המאורעות, עד כמה שהגירסות השונות מאפשרות את הדבר.

פלגי וגולדשטיין הגיעו, כאמור, לבודפשט ב-20.6 או 21.6, ובו ביום בשעה 4 אחה"צ, בקרו אצל ק'. למחרת עם שחר בקר פלגי אצל ק' שנית. בתאריך בלתי ידוע הודיע ק' על בואם של שני הצנחנים לראש שרות הבטחון והגיסטפו בבודפשט, ס"ס-אוברשטורמן-פירר קלס. ב-23.6 או 24.6 נפגש פלגי, בדירת גב' קורץ, עם ק' פגישה שלישית ושוכנע ע"י ק' שעליו להתייצב בפני הגיסטפו. למחרת התייצב פלגי בלויית הגב' ברנד, בפני סגן ראש הגיסטפו, סיברט, ומסר לו את כתובתה, דירת ברנד הישנה. לפני התייצבותו שלח פלגי באמצעות ק' הוראה טלגרפית לאיש אמונו בגבול לעכב, אם אפשר, את העברת המשדר. ב-26.6 או 27.6 נאסר פלגי ע"י הרגול הנגדי ההונגרי בהשתתפות הגיסטפו בדירת ברנד הישנה. באותו הערב הובא גולדשטיין ע"י ק' למחנה קולומבוס. בארבעת הימים הבאים נחקר פלגי ע"י חוקרי הרגול הנגדי ההונגרי, עונה וניסה להתאבד; המשדר שלו הוצג לפניו, והוא נאלץ לגלות את סודות שליחותו הכפולה מטעם הסוכנות היהודית והצבא הבריטי. ב-1.7 הועבר פלגי לחוקר הגיסטפו וחזר על הודאתו. גולדשטיין נשאר במחנה קולומבוס עד אחרי צאתם של רוב תושבי המחנה, ובכללם הוריו, ברכבת ברגן-בלזן בלילה אור ל-1.7. באותו לילה, שעות אחדות אחרי צאת הרכבת, נעצרו ק' ואחדים מחברי הועדה ע"י הרגול הנגדי ההונגרי ונחקרו בנוגע למקום המצאו של גולדשטיין. ב-1.7 בבוקר יצאו ק' וגב' ברנד בלויית בלשי הרגול הנגדי למחנה קולומבוס, נכנסו לבדם אל גולדשטיין ושכנעוהו להסגיר את עצמו לבלשים. זוהי המסגרת החיצונית של המאורעות מ-20.6 עד 1.7, מסגרת שיש למלאה פרטים נוספים ושגם קביעותיה, עד כמה שהן שנויות במחלוקת, טעונות עדין הוכחה.

קבלת פנים

84. קבלת פניהם של שני הצנחנים ע"י ק' לא היתה מעודדת ביותר. ק' נבהל ונבוך קשה ע"י הופעתם הבלתי צפויה (עדות פלגי, 399; מוצג ל"ה, 110; מוצג מ', 416). הוא החזיר בהכירו את פלגי, שנכנס אליו ראשונה, ודבריו הראשונים אליו היו: „השתגעתי? איך אתה מגיע הנה?“ אחרי שיחה חטופה עם שני הצעירים הזמינם ק' לפגישה למחרת לפנות בוקר, בעוד חושך.

בשני הלילות הראשונים נאלצו שני שליחי ה"הגנה" בבודפשט הנאצית ללון במלון, שעמד תחת פקוח המשטרה; כדי לצמצם במקצת את הסיכון שבדבר, רשם פלגי ויק אורה אחד בספר המלון, וגולדשטיין נכנס לחדרו של פלגי בלי להרשם. ק' לא הצליח משום מה, על אף קשריו ההדוקים עם המחתרת החלוצית, להמציא מקלט לשני הצנחנים (עדות פלגי, ב' 77, 426—427; מוצג מ', 416—417; מוצג ל"ה, 110).

הסברות כוזבות

85. בשיחה השנייה בין פלגי וק', שהתקיימה עם שחר למחרת בואם של שני הצנחנים, מסר פלגי לק' פרטים על שליחותם, וק' ספר לפלגי באיטיות על הגירוש הטוטאלי, שזאת ערי השדה, המו"מ עם אייכמן, שליחות ברנד ורכבת הנצולים העומדת לצאת לספרד. התמונה שצוירה ע"י ק' היתה מסולפת מעיקרה. בנגוד לאמת ספר ק' לפלגי

שהמו"מ שלו עם הנאצים עיכב ומעכב את גירוש יהודי בודפשט. פלגי, שלא ידע מאומה על השתלשלות הדברים בהונגריה, האמין בהסברתו המוסמכת של ראש ועדת ההצלה, נאמן הסוכנות היהודית, האיש המבוגר שהיה מנהיג תנועתו בימי נעוריו. הסברתו המטעה של ק' שמשעה לאחר מכן אחד השיקולים שהשפיעו על פלגי להתייבב בפני הגיסטפו. פלגי אומר על כך בעדותו (ע' 405, 431):

"המצב הכללי בבודפשט היה אז בפני, שקלתי את המצב כדלקמן: בערי השדה לא נשארו יהודים, בבודפשט עצמה בינתים הגירוש לא החל, ק' טען שהגירוש לא החל כתוצאה מהמו"מ שהוא גיהל, ואני קבלתי את הסברה הזאת, מפני שלא היה שום נמוק אחר שהיה יכול להסביר מדוע פעולת הגירוש נפסקה באמצע... לפי זכרוני אמר לי שהודות למו"מ שלו נפסק הגירוש. נכון שאת ידיעותי על המו"מ והמצב הפוליטי קבלתי מק'."

האמת היא, כפי שברור מכל ההוכחות במשפט זה ועדות ק' בכלל, שהגירוש הטוטאלי לא נפסק כלל עד אחרי הויטו של הורטי, ושלא היה בכוח המו"מ של ק' לעכב את הגירוש הדוהר אפילו ליום אחד — וק' ידע את הדבר היטב. ק' ידע בשעת שיחתו עם פלגי שאייכמן כבר קבע תאריך קרוב (בראשית יולי) להתחלת הגירוש הכללי של יהודי בודפשט ושאינו מוכן לנהל שום מו"מ על עיכוב הגירוש. כל המו"מ של ק' עם הנאצים בפרק זמן זה נסב על הוצאת 1200 מועמדי ברכבת לספרד ("רכבת ברגן-בלזן"), ולא היתה לו כל תכנית ממשית להצלת יתר יהודי בודפשט או חלק מהם (פסקה 77). ק' הטעה את פלגי בנוגע לעובדות היסוד של המו"מ עם הנאצים.

ההסברה הכוזבת הנ"ל היתה מלווה ומשולבת בתאור דמיוני של שליחות ברנד. אם כי ק' ידע בשליש האחרון של יוני היטב כי שליחות זאת שווה בעיני אייכמן כקליפת השום, צייר לפני פלגי תמונה גלגלית של השליחות וערכה האקטואלי להצלה:

"אש לזהטת של קנאים-מאמינים ניצחה בעיני ישראל בדברו על כך... הגרמנים... מחכים לשובו של יואל (ברנד). בינתים לא ישמידו יהודים, יחזיקו אותם חיים... הגרמנים מתיחסים ברכינות לענין זה. 1200 יהודים כבר סודרו במחנה מיוחד על מנת להשלח לספרד... שירה זו תשמש הוכחה כי הגרמנים מוכנים גם למעשה עליה לארץ-ישראל, שהגרמנים מסכימים לה... נציל מאות אלפים נפשות!" (מוצג ל"ה, 113—114).

כאן התעורר חוש הבקורת של פלגי:

"נדהם שקעתי בכורסה וזוהרתי: איך זאת כי רוח התקופה העבירה גם אדם זה בהיר המחשבה על דעתו."

פלגי לא האמין — כפי שק' לא האמין בלבו — בנכונות מעצמות הברית לספק לנאצים מכונות או סחורות תמורת הצלת היהודים; אך כאשר פלגי הביע בפני ק' את דעתו

הבקורתית הזאת, התפרץ ק' בגידופים קשים נגד בעלות הברית (עדות פלגי, 402). בקשר לכך מן הראוי להביא עוד קטע קטן מתאור השיחה ע"י פלגי (ל"ה, ע' 116), שנכונותו אושרה — כנכונות כל יתר הקטעים המובאים כאן — ע"י פלגי בעדותו (ע' 446, 427):

„הגד, הינצחו בעלי הברית במלחמה הזאת? — שאל פתאום במקום תשובה, אולי שאל את עצמו והגה זאת בקול. הבטתי בו ארוכות. עכשיו הבנתי: לו טרם ברור הדבר, כיצד תגמר המלחמה... 'בלי כל ספק, ובמהרה!' — עניתי. ידעתי כי ברגע שתתחזק בו האמונה בנצחוננו, ימצא את הדרך הנכונה לבאות.”

אך בקורתו של פלגי לא היתה מכוונת אלא כלפי „אמונתו התמימה” — כפי שחשב — של ק' בנכונותן של בעלות הברית לפצות את יהודי הונגריה במכוניות או בסחורות. פלגי לא הטיל ספק בנכונות דבריו של ק' ששליחות ברנד עודנה אקטואלית וחשובה בעיני הנאצים ומשמשת למעשה תכסיס יעיל מאד בידי ק' להרוות זמן להצלת שארית יהודי הונגריה: —

„הגרמנים מאמינים, וטוב שהם מאמינים בכך... ידעתי כי כביר המפעל. והרי ראשית הצלחתו: רבע מיליון יהודים בבודפשט טרם גורשו, משמע — גורלם תלוי בתוצאות המו"מ. רבבות יהודים ואולי מאות אלפים נמצאים במחנות המוות, אך טרם ניתנה פקודה מפורשת להוציאם להורג. מכל מקום יש ריח של זמן — ומי שמרויח זמן, מרויח חיים. והיום כ"ב ליוני, והוא היום הששה-עשר לפלישה לצרפת, והיום הראשון בו חלה ההתקפה הגדולה בחזית המזרח — ומי יודע מה יביאו הימים הקרובים. אם נצליח לחזק בלב הגרמנים את האמונה כי אפשר לסחור ביהודים — הרי נציל אולי את כולם” (מוצג ל"ה, 114) (עיין גם בעדות פלגי, 449).

ק' ידע בשעת שיחתו עם פלגי שהגרמנים אינם „מאמינים” (אם אי-פעם „האמינו”) בשליחות ברנד, שאין כל קשר בין שליחות זאת והעובדה ש„רבע מיליון יהודים בבודפשט טרם גורשו”, ושאין שחר להנחה כי „במחנות המוות טרם ניתנה פקודה מפורשת” להוציא את יהודי ערי השדה להורג.

כל ההסברה הכוזבת הנ"ל של ק' השפיעה לאחרי מכן — בצרוף מניעים אחרים שעוד נזכרים — על פלגי להתיצב בפני הגיסטופ. בעדותו אומר פלגי (ע' 434, 452):

„היתה אפשרות לברוח לרומניה או ליוגוסבליה, העדפתי לגסות להניע את הגלגל שהתחיל בבודפשט ונמשך לקושטא. ולשם כך להתיצב בגיס-טופ... ע"י הופעתי אחיש ואחזק את הקו וסכויי ההצלחה שלו. הקו —

הוצאת הרכבת שעמדה מוכנה, הפסקת הגירוש וריוח של זמן בהשמדה. נדמה היה לי אז שבוזה אעשה יותר מאשר אם אשאר במחתרת".

אכזבותיו של פלגי

86. קבלת הפנים של ק' והסברותיו לא היו עשויות לעודד את הצנחנים למלוי משימתם. ואמנם דרכם של הצנחנים היתה רצופה אכזבות מראשיתה. כבר בצאתו מקהיר יחד עם גולדשטיין בתחילת אפריל (כשבועיים אחרי הפלישה הנאצית להונגריה) כבדה על פלגי ההרגשה שאיחרו את המועד:

"לא היתה לי עוד ההרגשה כי אנו הולכים לעשות גדולות, כי יש עוד סכויים להצלח. נדמה היה לי כי אנו הולכים אך כדי להשתיק את מצפוננו אנו ואת מצפוננו של הישוב, שלא שכה את אחיו" (מוצג ל"ה, 20; עדות פלגי, 446).

אכזבתם של הצנחנים גברה עם עיכובם הממושך ביוגוסלביה. השיחות עם ק' הגבירו את הרגשתו של פלגי שאמנם איחרו את המועד. העזרה של חנה סנש, שהיתה צריכה לפנות אל ק' בהגיעה לבודפשט, הוסיף וגרם לפלגי דאגה רצינית. הועזעו הקשה ביותר בשביל פלגי בא, לפי עדותו (ע' 403, 430), כשנודע לו מפי ק' שאחותו והוריו, שק' הכירם אישית, נשלחו לאושביץ. ק' הסביר לו שבנגוד להוריו של גולדשטיין, הנמצאים בין נצולי קלוד' ומדמים במחנה קולומבוס לצאת הרכבת, גורשו הוריו במשלוחים הראשונים, לפני שהחלה פעולת ההצלה. ידיעה זאת זעזעה ואיכזבה את פלגי כנראה באופן מיוחד לאור הבטחה שניתנה לשלושת הצנחנים לפני צאתם שהוריהם יועלו לארץ-ישראל בקרוב — צעד חשוב לבטחונם של הצנחנים במקרה שיפלו בידי האויב (עיין מוצג ל"ה, 194, בנוגע לחנה סנש, ועדות פלגי, 442; עיין גם בעדות גב' סנש, ד' 2, על הירשמה ברשימת הרכבת ללא בקשה מצדה). ע"י כל האכזבות והזעזועים הנ"ל דוכאה רוחו של פלגי, והוא היה נוה לקבל את השפעתו החזקה של ק', שהציג את המו"מ שלו עם הנאצים כסכר ממשי בפני השואה ותרים יחיד בפני הפורענות.

בכל זאת לא נכנע עדיין פלגי לחלוטין להשפעתו של ק', כפי שמעיד הסיום הבא במוצג ל"ה (ע' 116):

"אחרי השיחה נפגשתי עם פרץ ביחידות. הבירור בינינו התנהל ברוח אחרת, לגמרי. נדמה היה לי כי הערכתי כראוי את המו"מ של ישראל עם הגרמנים. בינתיים עלינו להמשיך בקו שלנו ויהי מה, ולא להרתע גם מקרבנות".

כפית פלגי להתייצבות

87. טרם הספיק פלגי להתאושש מאכזבותיו ולמצוא את דרכו לקראת תפקידו, ירדה עליו המהלומה המכרעת: בפגישתו הראשונה עם ראשי המפקדה החלוצית (בדירת

קורץ), כשאך החל פלגי לבוא במגע עם הכוחות שהיה על הצנחנים לארגנם ולהדריכם להתגוננות, הופיע ק', דבר עם פלגי ביחידות ושכנע אותו שנוכחותם של שני הצנחנים בבודפשט, ללא התיצבות בפני הגיסטפו, מסכנת את בטחונם של חברי ועדת ההצלה ושל ק' בראשם. ומעמידה בסכנה את סכויי ההצלה של שארית הפליטה — הן של 1200 הנצולים המחכים לצאת הרכבת (ובכללם הוריו של גולדשטיין וציונים רבים וטובים) הן של למעלה מ-200,000 יהודי בודפשט, שרק ק' וחברי הועדה מפרידים בינם לבין השואה. המוצא: התיצבות בפני הגיסטפו.

קשה להבין, לכאורה, איך אדם בר-דעת, צעיר ארץ-ישראלי שהתגדב לשליחות נועות לארגון התגוננות יהודית מאחורי קוי האויב, יכול היה להגיע להחלטה להתיצב מרצון בפני הגיסטפו — צעד הגובל בהתאבדות ושהיה בו משום וחור על תפקידו. ההסבר היחיד והמיוחד לצעד יאוש זה („משחק וא-בנק" כבטויו של פלגי) הוא שק' לא השאיר לפלגי (כמו אחר כך לגולדשטיין) כל ברירה אחרת: הוא הפעיל על שני הצעירים בעלי המצפון לחץ מוסרי כה כבד להסגיר עצמם, עד שכמוהו ככפיה וכחסרה.

עדוהו של ק' עצמו מהווה הוכחה לכך. בחקירת שתי וערב הוא אמר:

„נוסבכר לא הסגיר את עצמו, אלא התמסר. תוך שתוף פעולה אתנו. ועל פי החלטתנו".

ובחקירתו החוזרת:

„בשאר בפועל רק שתי אפשרויות: להציע לפלגי שאנו נקריב את עצמנו למענו ונעזוב את עבודת ההצלה, או שהוא יקבל על עצמו את הרעיון שהוא מצטרף לעבודת ההצלה ועל כך גודיע לשלטונות הגרמניים... אחרי הדיון החלטנו להעמיד לפני פלגי את שתי האפשרויות הללו — בריחתו או הודעתנו על בואם בעניני הצלה... אחרי שהחלטנו כנ"ל, היתה פגישה ביני ובין פלגי בדירת ד"ר אליזבת קורץ... מסרתי לו דו"ח על המצב ואמרתי לו שזה הרגע שבו עליו להחליט, מפני שאין זמן לדהייה, כל רגע כרוך בסכנות חדשות... פלגי החליט, אמר לי שעלינו להודיע... למרכז הגיסטפו על בואם של שני השליחים".

הצעת „שתי האפשרויות" הנ"ל ע"י ק' לפלגי בדירת קורץ, בצרוף הדרישה „שזה הרגע שבו עליו להחליט", לא היתה אלא הצגת אולטימטום. ברור שהברירה הראשונה — הצעה מתחסרת, „שאנו נקריב את עצמנו למענו ונעזוב את עבודת ההצלה" לא היתה רצינית כל עיקר, ומה גם אחרי הסברותיו של ק' לפלגי על חיוניות הועדה להצלת יהודי הונגריה (פסקה 85) ושמשה אך ורק לחץ על פלגי — אותו לחץ מוסרי כבד האמור לעיל — לקבל את ההצעה השניה כברירה יחידה. וכי מה היה פלגי, שהאמין

בסמכותו הציונית ובהסברותיו של ראש ועדת ההצלה, יכול להשיב לו על הצעתו שאם לא, "יקבל על עצמו את הרעיון וכו'", לא תהיה ברירה אלא, "שאנו נקריב את עצמנו ונעזוב את עבודת ההצלה"? הענותו המידית היתה צפויה מראש ובלתי נמנעת: "גוסבכר התמסר... על פי החלטתנו". במלים קצרות אלה של ק' יש משום תמצית המעשה.

שכנוע פלגי שהוא מסכן את ההצלה

88. איך שכנע ק' את פלגי שהצנחנים מסכנים את הועדה ופעולתה? ביום שקדם לפגישה עם החלוצים בדירת קורץ נועדה פגישה דומה בבית הקהילה, שלא התקיימה, מפני שפלגי הבחין בבית הקהילה בבלשים שהתחקו עליו, והוא וגולדשטיין הסתלקו משם בדרכים נפרדות. שניהם הצליחו לנער את הבלשים מעליהם ולהפגש למחרת בדירת קורץ. שם הודיע ק' לפלגי שבפנסיון שלו נערך חפוש, "אחרי שני מרגלים" ושכנע אותו שועדת ההצלה בסכנה.

"הקשר בינינו (גולדשטיין ואני) לבין ועדת ההצלה היה ברור, כי במו ידינו הובלנו את הבלשים אחרינו... נמצאתי במצב מאד משונה: התנדבתי לשליחות זו ונשלחתי כדי להציל יהודים בכל הדרכים, מצאתי את עצמי במצב שבמקום שליחותי תביא הצלת יהודים, אני עוד עלול לגרום לכך שכתוצאה מהופעתי עוד מתי המספר האלה שעומדים להכנס לרכבת לדרור יושמדו" (עדות פלגי, ע' 406).

ק' עורר בלבם של שני הצנחנים את —

"ההרגשה האיומה שאנחנו שבאנו כדי להציל באים להגדיל את האסון על היהודים" (עדות פלגי, ע' 412).

מלים אלה, המתיחסות לכאורה להרגשתו של גולדשטיין בעת שהסגיר את עצמו, יצאו מלבו של פלגי בשעת עדותו ומבטאות באופן קולע את רגש האשם הכבד, שהניע את שני הצנחנים להקריב את עצמם.

הקרבה עצמית של פלגי

89. הצנחנים עצמם לא היו בסכנה. הם הצליחו להתחמק מהבלשים ויכלו בהחלט לברוח או לרדת למחתרת. עובדה זאת ברורה לפי עדותו המפורשת של פלגי (להלן), וגם ק' מאשר בעדותו שהיתה להם אפשרות לברוח. העד פרץ ריבס, חבר המפקדה החלוצית, אמר (ע' 601—602):

"היו לנו מקומות להסתיר אנשים... היינו יכולים בהחלט לתת לשני הצנחנים תעודות מזוייפות".

כבר הזכרנו (פסקה 85) את עדותו של פלגי (ע' 434):

„היתה אפשרות לברוח לרומניה או ליוגוסלביה, העדפתי לנסות להגיע את הגלגל שהתחיל בבודפשט ונמשך לקושטא, ולשם כך להתייצב בגיס-טפר“.

בחקירת שתי וערב אמר פלגי, בין היתר (ע' 440):

„הליכתו של גולדשטיין למאסר לידי הרגול הנגדי היתה לפי שיקולי בגידה בתפקידו הצבאי, אם כי היתה זו הקרבה עצמית למען הענין היהודי“.

לשאלת בית המשפט, אם הבטוי „בגידה בתפקידו הצבאי“ אינו חריף מדי השיב פלגי בסוף עדותו (ע' 452):

„בגידה בתפקידו הצבאי מצד גולדשטיין, כפי שאמרתי, אמנם בטוי חריף, אבל אם חייל מוסר את עצמו לאויב מרצונו הטוב, לפי המושגים הצבאיים שלי זו בגידה, כמובן אני כללתי את עצמי בתוך ההגדרה הזאת. מבחינה צבאית גרידא גם אני בגדתי בתפקידי הצבאי. כי אני הייתי חפשי ויכלתי להעדיף לא להתחשב בתנועה החלוצית, במאמצי ההצלה ובגורל היהודים, אלא להסתתר, היה לי ממון רב, ולנסות למלא את שליחותי הצבאית בלבד, זו היתה שאלה של עדיפות“.

לשאלה הנוספת, למה לא היה יכול למלא את שני תפקידיו — את תפקידו הצבאי ואת תפקיד ההצלה — כאחד ע"י ירידה למחתרת, השיב פלגי:

„לפי השיקולים שלי חשבתי שאמיט שואה על ועדת ההצלה ועל התכנית וקו הפעולה שראיתי בהם זיק של תקוה, וע"י הופעתי אחיש ואחזק את הקו וסכויי ההצלחה שלו. הקו — הוצאת הרכבת שעמדה מוכנה, הפסקת הגירוש וריוח של זמן בהשמדה. נדמה היה לי אז שבוזה אעשה יותר מאשר אם אשאר במחתרת“.

כדי שלא „להמיט שואה על ועדת ההצלה ועל התכנית וקו הפעולה“ שלה, וכדי לסייע לקו הפעולה הנ"ל, כפי שהוסבר לו ע"י ק', היינו „הוצאת הרכבת, הפסקת הגירוש וריוח של זמן בהשמדה“ (השווה פסקה 85). מסר פלגי את עצמו בידי האויב. גם אצל פלגי — כפי שהוא אומר על גולדשטיין — היתה זו „הקרבה עצמית, למען הענין היהודי“, או ליתר דיוק — למען הענין היהודי, כפי שהוסבר לו ע"י ק' (פסקה 85).

מניעיו של ק' לפי גירסתו

90. מה הניע את ק' לנהוג כלפי הצנחנים כפי שנהג? מה הניעו ביחוד לשתי

הפעולות שעליהן עבר בשתיקה בעדותו הראשית — ההודעה לגיסטפו על בואם של שני הצנחנים ודרישת התיצבותו של פלגי? כדי לעמוד על הסברתו של ק', נביא להלן את גירסתו הראשונה — הדו"ח, המזכיר את ההודעה לגיסטפו, אך עובר בשתיקה (בדומה לעדותו הראשית) על ההתיצבות של פלגי; את גירסתו השניה — תשובותיו בחקירת שתי וערב; ואת גירסתו הטופית המגובשת — עדותו בחקירה החוזרת.

בדו"ח של ק' נאמר (ע' 71):

„דרכם הראשונה הובילה אלי... שעתים אחרי פרידתנו בקרו אצל בעלת הפנסיון שלי שלושה אזרחים, שהציגו את עצמם כבלשים ושאלו מי היו שני המבקרים ואצל מי הם בקרו...”

כששניהם באו למחרת, בבית הקהילה, במגע ראשון עם מנהיגי הנוער, נראו סוכנים בפרוודור, השנים ניסו להעלים. נוסבכר התקשר אתנו לאחר זמן וסודר בדירה פרטית.

מגולדשטיין לא היתה לנו ידיעה. מכיוון שחששנו שהוא במאסר, פנינו אל קלגס, הודענו על שניהם כשותפינו ובקשנו את התערבותו.

קלגס הבטיח להודיע באותה מחלקה של ה-ס"ס שעסקה תוך שיתוף עם המשרד הצבאי ההונגרי בריגול הנגדי. שם ניתנה לו התשובה שההונגרים הם המטפלים במקרה זה. על מאסרו של גולדשטיין אמרו שלא ידוע להם דבר.

פרץ הופיע באמת כעבור יומיים. הוא היה במחבוא. הבאנו אותו לרחוב קולומבוס, ביחוד מפני ששם היה יכול להתראות עם הוריו שניצלו מגיטו קלוז'. זה היה ב-28.6, יומיים לפני נסיעת קבוצת ברגן-בלזן; היו אפילו מחשבות לצרף את גולדשטיין למשלוח זה. אבל באותו היום גילו הסוכנים את מחבואו של נוסבכר ועצרו אותו.”

בחקירת שתי וערב אומר ק' (ע' 147—154):

„לא אני הודעתי לגיסטפו על בואם של הצנחנים, אבל אחד מחברי. עד כמה שאני זוכר — הנני ברנד. לא על פי הסכמת. אלא על פי החלטת הועדה. קומולי המנות, אופנבך, גב' ברנד ואני דנו בשאלה והחלטנו כך... אנחנו הלכנו להודיע לרגול הנגדי הגרמני על בואם של שני הצנחנים האלה, מאחר שמן הרגע הראשון היה ידוע לשלטונות אלה שהם היו בארץ. נוסבכר וגולדשטיין באו אלי. הם ברחו מפני הסוכנים שרדפו אחריהם... אני חושב שהם הצליחו מספר ימים להתחמק מהם, על כל פנים יום-יומיים. אח"כ הם היו במחבוא. יותר נכון — אחד היה במחבוא ואחד נעלם. החלטנו להודיע לשלטונות הגרמניים שאנו יודעים שהם

ישנם. נכון שקבענו שנוסבכר יסתתר בדירה הישנה של ברנד... בהחלט נכון... שלמחרת בבוקר ב-10 הוא נסע עם הנזי ברנד למרכז הגיסטפו בהור השווייטים... שם היה קפטן קלגס. אני חושב שזו היתה התיצבותו הראשונה של נוסבכר לפני הגיסטפו. נוסבכר לא הסגיר את עצמו, אלא התמסר, תוך שתוף פעולה אתנו. ועל פי החלטתנו. אמרתי בעדותי שהם הצליחו לתפוס את נוסבכר, מפני שזו היא האמת. סוכני המשטרה ההונגריים נכנסו לדירתו הישנה של ברנד, עד כמה שאני זוכר בקשר לענין אחר, ומצאו שם את נוסבכר, אילו הגרמנים היו רוצים לעצור אותו לא היו נותנים לו ללכת בלי לדעת מה כתובתו. אני מתכוון לכך שלפני כן הגרמנים נתנו לו ללכת בלי לדעת מה כתובתו. אנחנו לא מסרנו איתם אלא את עצמנו, כי עליהם ידעו כבר מאז עברו את הגבול. השאלה הטקטית והמצפונית היתה אם לנסות להגן עליהם ועלינו על ידי הליכה לשוונברג ולהודיע שהם ישנם. ההחלטה נתקבלה אחרי שגולדשטיין נעלם והיו לנו חששות שהוא נפל בידי השלטונות ההונגריים. וכל זה קרה שבוע ימים לפני תאריך צאתה של קבוצת ברנ-בלון ובאמצע הצלת יהודים מגיטאות ערי השדה... אז לא היתה לפנינו דרך אחרת. לא נכון שהוחלט להעלים את גולדשטיין, אלא גולדשטיין נעלם, ואח"כ הוחלט מה שאמרתי. נוסבכר וגולדשטיין באו להונגריה גם כדי לארגן התנגדות לגרמנים, וגם לעשות חבלה, ועוד... שאלתי את עצמי אם קיימת עוד אפשרות שימלאו תפקידים לאחר שמן הרגע הראשון לבואם להונגריה ידעו הגרמנים וההונגרים על בואם. גם אחרי בקורם בהר-השווייטים יכלה להיות עוד אפשרות לארגן התנגדות, באופן עקרוני, אם כי אפשרות קלושה. לפי זכרוני נתפס נוסבכר בבית של ברנד, אבל יכול להיות שבמקום אחר. אינני יודע אם לא-במקרה תפסו אותו, אלא תפשו אותו ומצאו אותו — אני זוכר בנגוד לזה, אבל יכול להיות שזכרוני מטעה אותי בפרט זה. נוסבכר נעצר. אז עצרו גם אותנו. לא נכון שאחרי מעצרו עוד התהלכנו חפשיים, נעצרנו זמן קצר אחריו. אחרי שלושה-ארבעה ימים בערך... אחרי שנעלם, הופיע גולדשטיין. כרגע אינני זוכר אם הופיע לפני או אחרי שנוסבכר נעצר, בערך באותה תקופה. על כל פנים אחרי שהנזי ברנד נסעה לשלטונות הגרמניים להודיע.

בהקירה החוזרת ק' אומר (ע' 295—303):

„כשפרץ גולדשטיין נעלם ויואל פלגי הצליח לברוח, היו לנו מספר קטן מאד של אפשרויות: (1) לעזוב את גולדשטיין לגורלו; (2) להתערב לטובתו וע"י כך לסכן גם את הועדה וגם את פלגי; (3) לעזור לפלגי לברוח ולקבל על עצמנו כל תוצאות אסירתו של גולדשטיין; (4) לנסות לצרף אותם לוועדת ההצלה וע"י כך להגן על שניהם כאחד ולאפשר בכלל את פעולתם

בבודפשט. שתי האפשרויות הראשונות לא עמדו, נשארו בפועל רק שתי אפשרויות: להציג לפלגי שאנו נקריב את עצמנו למענו ונעזוב את עבודת ההצלה, או שהוא יקבל על עצמו את הרעיון שהוא מצטרף לעבודת ההצלה ועל כך נודיע לשלטונות הגרמניים...

כשפלגי וגולדשטיין עזבו אותי אחרי בקורם הראשון, הופיעו בדירתי שלושה ואח"כ עוד שני סוכנים הונגריים וגרמניים כאחד וחקרו אותי על שניהם. כשלמחרת בבוקר בא פלגי אלי, שאלתי האם ידוע לו שעוקבים אחריהם, הוא ענה לי ששניהם הרגישו בכך מאז עברו את הגבול, אולם מקרים להתחמק מהם. בהמשך דבריו מסר לי דו"ח על שתי השליחויות שלו — (א) הצלה, (ב) הגנה וחבלה... כשסיפר לי שהוא השאיר הוראות לשלוח לו את המסדר מהגבול לבודפשט, לפקיד שעזר להם לעבור את הגבול, החלטנו — פלגי ואני — לאור הסכנות האורבות להם לשלוח מברק לפקיד זה לא להעביר לעת עתה לבודפשט את המסדר. המברק נשלח. אז לא ידענו מי הפקיד. מברק זה הגיע בסוף לידי הרגול הנגדי ההונגרי, זה נודע לי כשנחקרתי אחרי 10 ימים... למחרת קבלתי הודעה טלפונית מאופנבך שבפגישה בין פלגי וגולדשטיין לבין ראשי התנועה החלוצית בבית הקהילה הופיעו מספר סוכנים שעקבו אחריהם בתוך מאות ואלפי היהודים שהסתובבו אז בבית זה, ושניהם ניסו לברוח ועזבו בנפרד את בית הקהילה... אחרי מספר שעות קבלתי הודעה טלפונית שניה, הפעם מאחד החלוצים, פרץ רבס, שפלגי הצליח לברוח אולם גולדשטיין נעלם, כלומר על גולדשטיין אין ידיעות, והוסיף שיש להנהיג שהוא נתפס. מיד קיימנו ישיבת חירום ודנו במצב ועשינו נתוח מאד מאד מעמיק של השאלות התכסיסיות והמצפוניות שעמדנו בפניהן. בזה אני חוזר להתחלת עדותי. (ע' 295). אחר הדיון החלטנו להעמיד לפני פלגי את שתי האפשרויות הללו — בריחתו או הודעתנו על בואם בעניני ההצלה... השערותנו היתה שגולדשטיין נתפס, ואם כך חברי הועדה גם כן ייעצרו במשך הימים הקרובים או השעות הקרובות. היינו מוכנים לקבל על עצמנו אפשרות זו תוך יראת כבוד לגבי השליח הא"י, אבל מסרנו את ההחלטה בידי פלגי, באמרנו שהוא צריך כשליח א"י להתחילט. (לביה"מ) אם נודיע על בואם של שני שליחים א"יים שבאו מקושטא לשם מו"מ בעניני הצלה, ונטען שצורת בואם היתה האפשרות היחידה, ולאור העובדה שהשאירו את המסדר על הגבול — אולי נצליח להשיג בשביל שניהם מין חסינות. מאחר ששליחותו של ברנד לקושטא והמו"מ עם הגרמנים היו שמורים בסוד, היתה אפשרות ליצור לגבי הגרמנים את האשליה כאילו גולדשטיין הסתיר מפני ההונגרים את המטרה האמיתית של שליחותו. שערנו שגולדשטיין נתפס ע"י ההונגרים, מפני שהסוכנים שחדרו לבית הקהילה היו סוכנים הונגריים. אחרי שהחלטנו כנ"ל, היתה פגישה ביני

ובין פלגי בדירת ד"ר אליזבט קורץ... מסרתי לו דו"ח על המצב ואמרתי לו שזה הרגע שבו עליו להחליט, מפני שאין זמן לדחיה, כל רגע כרוך בסכנות חדשות. תשובת פלגי: אני לא אעזוב את פרץ ולא אעזוב אתכם, אינני מוכן לברוח מכאן, כל זמן שקיימת איזו שהיא אפשרות למלא שליחותי. פלגי החליט, אמר לי שעלינו להודיע לשובבנברג — מרכז הגיסטפו — על בואם של שני השליחים ולבקש מהגרמנים לשחרר את גולדשטיין שנפל קרבן לשלטונות ההונגריים. החלטנו — פלגי ואני — שעל פעולתנו הסופית בקשר לפלגי נחליט אחרי שנראה את התגובה של הגיסטפו בקשר להודעה זו. אחד מאתנו (לביה"מ —) זה היה אופנבך — נסע אל הגיסטפו. חזר והודיע לי וליתר חברי הועדה שהוא שוחח שם עם קפטן קלגס ושוה ביקש להפגש עם פלגי ולשוחח אתו ולקבל ממנו אינפורמציה על מהלך המו"מ של ברנד בקושטא, ושקלגס הבטיח — א) לשחרר מיד את פלגי, ב) להתענין בגורלו של גולדשטיין אצל ההונגרים. שלחנו את אופנבך למסור דו"ח זה לפלגי. בקשתי מאופנבך לפני פגישה זו לשאול את פלגי פעם שניה אם הוא עדין עומד בהחלטתו, כי מאחר שהפגישה בין פלגי וקלגס נקבעה למחרת היום, יהיה לו עדין זמן לחזור בו ולברוח. אופנבך הודיע לי שפלגי הודיע שהוא עומד בהחלטתו. החלטנו — חברי הועדה — שהנזי תלווה את פלגי למחרת אל קלגס. למחרת ספרה לי הנזי שלוחה באוטו את פלגי לקלגס, שזכתה לו עד שהשיחה נגמרה, שהגרמנים נתנו לו ללכת, והנזי ופלגי נסעו באוטו למקום מתכבאו החדש — דירתו העזובה של ברנד. היא לא ספרה לי מאין לקחה אותו לפגישה עם קלגס, ידעתי שהוא היה במקום אחר, זו היתה שיטתנו להחליף את המתכבא. בינתיים קבלתי ידיעה מאופנבך שגולדשטיין בכל זאת הצליח לברוח ולהתחמק מרודפיו, שאחרי שהסתתר איזה יומיים — שלושה הוא התקשר עם חברי הועדה (לביה"מ —) אין באפשרותי לקבוע את היום בו קבלתי ידיעה זו, אבל עד כמה שאני זוכר זה היה באותו יום או יום אחרי שפלגי חזר מהגיסטפו והלך לדירת ברנד. הנזי ספרה שקלגס ביקש מפלגי לנהוג בזהירות מכסימלית, מפני שבמקרה שהרגול הנגדי ההונגרי יצליח בכל זאת לתפוס אותו, יהיה לו קשה מאד לעשות משהו למענו... קבלתי ידיעה מאופנבך שפלגי נעצר על ידי סוכנים הונגריים, בהיותו בדירת ברנד. אז כבר היתה לנו הידיעה על גולדשטיין, שהצליח לברוח ולהתקשר עם הועדה. הנזי ואני רצנו לקלגס וספרנו לו שפלגי נעצר ע"י ההונגרים ובקשנו אותו בכל לשון של בקשה לשחררו. הוא הבטיח זאת. כן ספר לנו שהתענין בגורלו של גולדשטיין, אך ההונגרים טוענים שאינם יודעים איפה הוא נמצא".

הודאת פיו של ק' מוכיחה כמאה עדים שהיה לו חלק מכריע הן בהודעה לראש הגיסטפו על בוא הצנחנים הן בהתייצבות פלגי בפני הגיסטפו. הבאנו את גירסת ק'

בנוגע לפעולות אלה וכל הכרוך בהן באריכות וכמעט במלואה, כדי לעמוד מקרוב על הסבריו.

ההודעה לגיסטפו

91. הודעת הועדה לראש הגיסטפו על בואם של שני הצנחנים מתוארת בגירסתו של ק' כתערובת משונה של שני דברים: (א) פניה טבעית של בני-חסות אל פטרונו הנאצי הטוב להרחיב את חסותו על שני חברים חדשים של הועדה ולהצילם מידי ההונגרים הרעים; (ב) תחבולה מחוכמת לרמות את הפטרון בנוגע למסיבות בואם של שני החברים הנ"ל. שני חלקי הגירסה הזאת, וכל שכן צרופם, אינם עומדים בפני הבקורת.

(א) אמנם נכון הדבר שהועדה עמדה תחת חסות הגיסטפו, וחבריה שוחררו ע"י ראשי ה-ס"ס מדי פעם בפעם ממאסר ההונגרים (פסקה 36). אבל לא הרי חברי הועדה, הנאמנים לקו של שתוף פעולה עם השלטון הנאצי, כהרי שני צנחנים א"י, קציני הצבא הבריטי, שחררו לשטח האויב כדי לארגן התנגדות והתנגדות יהודית למשמיד. לפי גירסת ק' השתתפה הגיסטפו עם הרגול הנגדי ההונגרי ברדיפה אחרי שני הצנחנים, וברור שהיתה מעוניינת בתפיסתם, בחקירתם לפי השיטות הנהוגות בגיסטפו, במאסרם — ואולי בחסולם. מה טעם במסיבות אלה לפנות לרודף הנאצי בבקשה לשחרר את גולדשטיין מידי הרודף-השותף ההונגרי? מה טעם לסכן את פלגי ע"י הודעה לגיסטפו ואף להביאו להתיצבות בפני הגיסטפו הרודפת אותו, על מנת שקלגס, "יתענין בגורלו של גולדשטיין"? „הנזי ספרה שקלגס בקש מפלגי לנהוג בזהירות מכסימלית". כדי שלא ייתפס ע"י הרגול הנגדי ההונגרי; אחרי מעצרו של פלגי (שכנראה לא „נהג בזהירות מכסימלית", כעצה הטובה של קלגס), „הנזי ואני רצנו לקלגס וספרנו לו שפלגי נעצר ע"י ההונגרים ובקשנו אותו בכל לשון של בקשה לשחררו; הוא הבטיח זאת" — את כל הספור הזה משמיע לנו ק' בארשת רצינית, כאילו האמין בזמנו באמת ובתמים כי ראש הגיסטפו — המרומה לפי גירסתו — יודרו להציל את הצנחנים מעושה דברו ההונגרי. האם פלל ק' שבית המשפט יאמין בתמימותו זו כי רבה?

בזמן שק' וגב' ברנד „רצו אל קלגס וספרו לו שפלגי נעצר ע"י ההונגרים והתחננו לפניו לשחררו", עונה פלגי לפי הוראותיו של גרוולי, ראש הרגול הנגדי ההונגרי, שפעל בתיאום מלא עם הגיסטפו, ענויים כה קשים עד שניסה להתאבד, הוכרח לגלות את סודותיו והועבר לגיסטפו. עם מאסרו של גולדשטיין ב-1.7 עברה כוס היסורים גם עליו. אצל חנה סנש החלה פרשת הענויים כבר ב-9.6. במשך כל החדשים ששלושת הצנחנים הא"י עונו וסבלו בבתי הכלא של הרגול הנגדי ההונגרי ושל הגיסטפו וחוזר חלילה עמד ק' ביחסים מצויינים עם קלגס וגרוולי כאחד; שניהם — לפי גירסתו של ק' (ע' 311—313) — „רצו לעזור" לצנחנים:

„גרזולי אמר שעם כל רצונו לעזור אין הוא מעז לעשות כך בוכה, העובדה שהגרמנים גם כן יודעים על הפרשה... אלה שרצו לעזור להם — היינו גרזולי והממשלה ההונגרית... היו אחדים שהיו מעוניינים לעזור לנו, גם קלגס ביניהם“.

בין ידידים ועוזרים אלה משני הצדדים נטחנו פניהם של חנה סנש, פריץ גולדשטיין ויואל פלגי.

ב) „אם נודיע על בואם של שני שליחים א"יים שבאו מקושטא לשם משא ומתן בעניני הצלה, ונטען שצורת בואם היתה האפשרות היחידה... אולי נצליח להשיג בשביל שניהם מין חסינות“, „צורת בואם“, משמע — צניחתם ביוגוסלביה מאוירון בריטי, גניבת הגבול ההונגרי בסכנת נפשות, הופעתם בבודפשט בשמות בדויים ועל פי תעודות הונגריות מזויפות, ובריתתם מבלשי הגיסטפו והרגול הנגדי ההונגרי; וכל זאת כ„אפשרות יחידה“, אחרי שברנד הוטס לקושטא באוירון שרות גרמני ואוירון דומה הועמד לרשותו של מנחם בדר בקושטא ע"י הצירות הגרמנית, כפי שק' ידע (עדות בדר 539; דו"ח ק', 66; עדות פלגי, להלן). מי פתי יאמין בספור כה אוילי? וכי מצוייד ב„תחבולה“ זאת העזו ק' לשלוח את פלגי לתוך לוע הגיסטפו, מוסד שהיו לו שיטות משלו — ולא דווקא השיטות הנהוגות בבית משפט ישראלי — „לברר את האמת“?

פלגי אמר בעדותו (ע' 406—407, 432—434):

„ק' בא, עשה את האנליזה של המצב... ארבע אפשרויות... ד) לעשות איזו פעולה בנוגד לכל הגיון שעלולה להצליח — ללכת לגרמנים, לגיסטפו, להציג את עצמי כשליח הסוכנות היהודית, שבאתי לראות מה האמת בספור הפנטסטי שאיזה יהודי בשם ברנד הביא על שולחן הסוכנות ואין איש מאמין בה... שאלך לגיסטפו, אספר את ספורי אומר שאני שליח הסוכנות היהודית לצרכי הצלה, שאצטרף לפעולות הועדה, ותהיה הצלחתי כהצלחתם וגורלי כגורלם. בזה סיכמנו. ק' הלך... היה מו"מ על כך שמנחם בדר יצא למו"מ להונגריה, לכן היה איזה יסוד לתקוה שספורי לא יהיה יותר מדי מדומה, אעפ"י שאמונתי לא היתה שאצליח. נכון שבדר היה צריך לבוא בדרך רשמית, כשם שברנד נסע רשמית, אבל בדר לא בא. אמרתי שהסוכנות שלחה אותי לראות כמו עיני מה נעשה, גם לדבר עם הגרמנים. בזה רציתי לשכנע את קלגס... גם הס נשלח לאנגליה בצורה דומה... שיקול הדעת היה שזה משחק וא-בנק, אם אפשר — אשלם בחיי, ואם אצליח — ארויח הרבה מאד“.

עד כמה שפלגי מתאמץ להציג את הליכתו לגיסטפו כהרפתקה נועזת, הריהו מודה כי, אמונתי לא היתה שאצליח“; פקודתו הנמרצת לגולדשטיין שלא להשתתף בצעד זה,

אלא לברוח מהונגריה ("רציתי שלפחות הוא יינצל") (להלן), מוכיחה — נוסף על כל האמור לעיל בפסקאות 88—89 — מה חשב באמת פלגי על סכויי התיצבותו.

אשר לק' — אינני מאמין שהוא קיווה, העיז או התכוון מעולם לרמות את ראש הגיסטפו בספור המגוחך, ש"מכר" אותו לפלגי וניסה פעמיים (ר' להלן) למכרו לגולדשטיין. בין ק' וקלגס הייתה הבנה הדדית, המבצבצת גם מתשובותיו של ק' לבית המשפט בסוף עדותו (ע' 313):

"לגיסטפו ספרנו שהמשרד לא היה ענין של רגול, אלא ענין של המו"מ עם קושטא. זה היה כשקלגס שאל אותי איזה מין שליחים הם אלה... אינני חושב שהאמין שזה לא רגול, הוא ידע שזה רגול, אבל העמיד פנים. היו אחדים שהיו מעונינים לעזור לנו, גם קלגס ביניהם. אחרת היה עוצר אותנו מיד, היה ברור שאנו מעורבים בפרשה. כשאיימנו סרב להביא יהודים מקלזו, פניתי אל קלגס. היה אחד המעונינים לעזור לנו, התערב אצל אייכמן במאי או ביוני".

קלגס היה מעונין לעזור לק', משום קשרי שתוף הפעולה הקיימים. אבל קלגס לא היה מעונין לעזור לצנחנים.

מי הודיע לגיסטפו

92. מי הודיע לקלגס מטעם ועדת ההצלה על בוא הצנחנים? בחקירת שתי וערב השיב ק' על שאלה זו:

"לא אני הודעתי לגיסטפו על בואם של הצנחנים, אבל אחד מחברי. עד כמה שאני זוכר — הנזי ברנד. לא על פי הסכמתי, אלא על פי החלטת הוועדה. קומולי המנוח, אופנבר, גב' ברנד ואני דנו בשאלה והחלטנו כך... אנחנו הלכנו להודיע... אחרי שנעלם, הופיע גולדשטיין... על כל פנים אחרי שהנזי ברנד נסעה לשלטונות הגרמניים להודיע".

ואילו בחקירה התוזרת העיד ק':

"אחד מאתנו (לביה"מ —) זה היה אופנבר — נסע אל הגיסטפו. חזר והודיע לי וליתר חברי הוועדה שהוא שוחח שם עם קפטן קלגס ושזה בקש להפגש עם פלגי... ושקלגס הבטיח... שלחנו את אופנבר למסור דו"ח זה לפלגי".

שנוי זה מגב' ברנד לאופנבר — מנין? אין ספק שאחרי תשובותיו בחקירת שתי וערב נודע לק' מפי הגב' ברנד שעם כל רצונה לסייע לו בעדותה (ר' להלן) — את הגירסה שהיא היא שהודיעה לגיסטפו על בוא הצנחנים אינה מוכנה לאשר. על כן נאלץ ק'

בחקירתו החוזרת להחליף את הגב' ברנד — באופנבך. וכן העידה לאחר מכן הגב' ברנד (ע' 619):

„אופנבך הוא שקבע עם הגרמנים שאביא את פלגי להר-השוונים. אני לא דברתי על כך עם הגרמנים. אף פעם“.

אינני מאמין שאופנבך הוא שהודיע לקלגס על בוא הצנחנים. אופנבך היה גובר הועדה, ובאותם הימים היה עסוק למעלה מהראש עם קהל היהודים שצבאו על בית הקהילה כדי למסור את רכושם — כסף, מטבע זר, זהב ותכשיטים — תמורת מקום ברכבת. אופנבך לא היה האיש שנהג לשאת ולתת עם הנאצים. ק' וגב' ברנד הם שקיימו את המגע הישיר עם קלגס וחבריו בתקופה הנדונה. ק' העיד (173):

„לגרמנים לא היה מגע עם חברי הועדה חוץ מברנד וממני, וכשברנד נסע — עם גב' ברנד ואח"כ אתי, ובתקופה יותר מאוחרת עם המהנדס ביס“.

(השווה גם עדות גב' ברנד, 633). המגע „הפוליטי“ עם הצמרת הנאצית היא מאז ומתמיד תפקידו העיקרי של ק'. ההודעה לראש הגיסטפו על בוא הצנחנים לא היתה ענין כספי או שגורתי, אלא תפקיד „פוליטי“ עדין ביותר — לפי גירסת ק' לא פחות ולא יותר מאשר להוליך את ראש הגיסטפו שולל, וגם אם לא נקבל את גירסתו זו כאמת — „להסדיר“ את הענין המסוכן של מגע הועדה עם הצנחנים. ק' אמר לגב' סנש (ד', 30):

„מסוכן בשבילי? אך ורק דברים מסוכנים היו עם הגיסטפו“.

אם לא הגב' ברנד הודיעה לקלגס על בוא הצנחנים — ואני מאמין לה שלא היא היתה המודיעה — אין ספק שק' ולא אופנבך היה המודיע. הודעה זאת, שיצרה את ראשית המגע בין ק' וקלגס בענין הצנחנים, היתה מקור כל הפורענות. טבעי הדבר שק' נרתע בחקירת שתי וערב מהשאלה אם הוא הודיע לגיסטפו על בוא הצנחנים, והשיב: „לא אני, אבל אחד מחבריי“. על השאלה, מי מחבריו, השיב: „עד כמה שאני זוכר — הנזי ברנד“; ולחל: „גולדשטיין הופיע אחרי שהנזי ברנד נסעה לשלטונות הגרמניים להודיע“. אחרי סרובה של הגב' ברנד לאשר עדות זאת נהג ק' לפי הכלל הבדוק „הרוצה לשקר ירחיק עדותו“ והטיל את ההודעה על שכמו של אופנבך, היושב בוניה.

ברור שק' נאמן ה„הגנה“, שהצנחנים נשלחו אליו באופן אישי (פסקה 82), אינו יכול להסתתר לא מאחורי אופנבך ולא מאחורי הגב' ברנד ואף לא מאחורי ד"ר קומולי המנוח או „החלטת הועדה“, כדי להפטר מאחריותו המשפטית והמוסרית המלאה להודעה בגיסטפו, ואין נפקא מינה אם הודיע בעצמו או ע"י שליח. פרט זה אינו חשוב אלא כאחת ההוכחות המרובות לכך שק' מסתיר את האמת בנוגע למגעו עם קלגס בענין הצנחנים.

העלמו של גולדשטיין

93. המניע העיקרי והישיר להודעתו לקלגס ולהתיצבות פלגי בפני הגיסטפו לפי דרישת ק' היה, לפי גירסת ק', החשש שגולדשטיין נאסר ע"י ההונגרים, ותכלית שני הצעדים הנ"ל היתה לפי גירסתו להציל את גולדשטיין ולהגן יחד עם זה על פלגי ועל חברי הועדה כאחד באמצעות הגיסטפו. לפי עדות ק' נעלם גולדשטיין במשך 2—3 ימים ולא הופיע אלא אחרי שנשלמו כל הצעדים החשובים בענין — והחלטת הועדה, פגישת ק' עם פלגי בדירת קורץ, ההודעה לקלגס והתיצבותו של פלגי. העלמו של גולדשטיין כמניע עיקרי וישיר לכל הפעולות הנ"ל עובר כחוט השני בכל הסברותיו של ק', מהדו"ח וחקירת השתי וערב ועד לחקירה החוזרת, בה מגיע הסבר זה לשיא בטויו:

„כשפרץ גולדשטיין נעלם ויואל פלגי הצליח לברוח, היו לנו מספר קטן מאד של אפשרויות... קבלתי הודעה טלפונית... מאחד החלוצים, פרץ רבס, שפלגי הצליח לברוח, אולם גולדשטיין נעלם, כלומר על גולדשטיין אין ידיעות, והוסיף שיש להניח שהוא נתפס. מיד קיימנו ישיבת חירום ודנו במצב, ועשינו נתוח מאד מעמיק של השאלות התכסיסיות והמצפוניות שעמדנו בפניהן... אחרי הדיון החלטנו להעמיד לפני פלגי את שתי האפשרויות הללו... השערנו היתה שגולדשטיין נתפס, ואם כך, חברי הועדה גם כן ייעצרו... היינו מוכנים לקבל על עצמנו אפשרות זו תוך יראת כבוד לגבי השליח הא"י, אבל מסרנו את ההחלטה בידו של פלגי, באמרנו שהוא צריך כשליח א"י להחליט... פלגי החליט, אמר לי שעלינו להודיע לשוונברג — מרכז הגיסטפו — על בואם של שני השליחים ולבקש מהגרמנים לשחרר את גולדשטיין שנפל קרבן לשלטונות ההונגריים... אופנבך נסע אל הגיסטפו. חזר והודיע... שקלגס בקש לשוחח עם פלגי... והבטיח... (א) לשחרר מיד את פלגי, (ב) להתענין בגורלו של גולדשטיין אצל ההונגרים. שלחנו את אופנבך למסור דו"ח זה לפלגי. בקשתי את אופנבך... לשאול את פלגי אם הוא עדין עומד בהחלטתו, כי מאחר שהפגישה בין פלגי וקלגס נקבעה למחרת היום, יהיה לו עדין זמן לחזור בו ולברוח... פלגי הודיע שהוא עומד בהחלטתו... למחרת ספרה לי הנזי שליוותה באוטו את פלגי לקלגס... שחיכתה לו עד שהפגישה נגמרה... ונסעו באוטו למקום מחבואו החדש... בינתיים קבלתי ידיעה מאופנבך שגולדשטיין בכל זאת הצליח לברוח. שאחרי שהסתתר איזה יומיים — שלושה הוא התקשר עם חברי בועדה. (לביה"מ) אין באפשרותי לקבוע את היום בו קבלתי ידיעה זו, אבל עד כמה שאני זוכר זה היה באותו יום או יום אחרי שפלגי חזר מהגיסטפו.”

הוכח למעלה מכל ספק כי גירסה זאת — גירסתו הסופית והשקולה של ק' — בשקר יסודה. הוכח שגולדשטיין היה בדירת קורץ בו בערב שהתקיימה השיחה המכרעת

בין ק' ופלגי. לא זו בלבד שאין אמת בספורו של ק' ששלח את פלגי לתוך לוע האריה של הגיסטפו כדי להציל את גולדשטיין מצפרני ההונגרים, אלא הוכח היפוכו של דבר — ק' ניסה לשלוח גם את גולדשטיין — יחד עם פלגי — ללוע האריה, בדרשו בדירת קורץ ששניהם יתיצבו בפני הגיסטפו, ורק הודות להתנגדותו הנמרצת של פלגי ניצל גולדשטיין — לפי שעה.

א) טרם נפנה לעדויות המוכיחות את הדברים האמורים על בורים, נוסיף לבדוק (בהמשך לפסקה 91) את עצם גירסתו של ק' בנדון זה. נדמה כי „בנתוח המאד מאד מעמיק של השאלות התכסיסיות והמצפוניות" שכח ק', בין היתר, נקודה קטנה אחת: חוסר האפשרות להודיע לגולדשטיין על ההסבר הברזי של ק' ופלגי לבואם של שני הצנחנים-השליחים. אילו בעת ההודעה לקלגס והתיצבותו של פלגי נמצא גולדשטיין באמת במאסר, כפי שק', „שער" לפי גירסתו, והיה נחקר לא רק ע"י ההונגרים אלא — מה שהיה קרוב לוודאי — גם ע"י הגיסטפו, כיצד היה יכול לתאם את ספורו לספורם הדמיוני של ק' ופלגי, בלי להיות נביא? והרי ללא תיאום כזה היה השקר של פלגי (ושל ק' וחברי הועדה) עלול להתגלות מיד ולהמיט אסון על גולדשטיין ופלגי (אם לא על ק' וחברי הועדה) גם יחד. אפשרות התיאום בין פלגי וגולדשטיין היתה תנאי מוקדם לכל נסיון להוליד את הגיסטפו שולל, כגירסת ק' (ראה גם להלן עדותו של פלגי על החשיבות המכרעת של תיאום ספורי הנחקרים). נקודת תורפה זאת בלבד בגירסתו של ק' מוכיחה את חוסר אמיתותה.

נפנה עכשיו לעדויות יתר עדי התביעה, מתומכיו של ק', בפרשה זו.

ב) עדותו של יואל פלגי היתה מושתתת, בחלקה, על טיוטת הדו"ח שלו למפקדה הבריטית (מוצג 40), טיוטה שהוכתבה על ידו בבודפשט ב-15.4.45 והמהווה את הדו"ח המוקדם ביותר של העד שבא לידיעת בית-המשפט. פלגי העיד (ע' 455) שלפני מתן עדותו במשפט זה קרא את הדו"ח הנ"ל שנית ורענן ממנו את זכרונו. כמו כן הוא העיד (ע' 454):

„התוכן של מוצג 40 הוא נכון."

מוצג 40 מהווה איפוא חלק בלתי נפרד של עדותו בשבועה של פלגי במשפט זה.

במוצג 40 נאמר בין היתר:

„הגענו לבודפשט ב-20.6. במשך הימים הראשונים הכרנו את המצב הקיים. ב-23.6 הרגשתי שמתחקים עלי. הצלחתי להעלם. למחרת היה חפוש בפנסיון קורזו — מקום מגוריו של ק' — בו חפשו שני מרגלים... נסיתי לשחק משחק נועז וכמעט הצלחתי בו. הסכמנו עם זיגס (כנוי של פרץ גולדשטיין) שהוא יעלם, כדי שלא יוכלו להשתמש באחד מאתנו נגד

משנהו. שלחתי מברק לכתובת (הידועה) לעצור את המשדר בצד היוגוסלבי, אם אין זה מאוחר. ואני בעצמי התייצבתי בפני המחלקה הפוליטית של הגיסטפו".

דברו על חקירתו ע"י הרגול הנגדי ההונגרי, שנמשכה 4 ימים מיום מעצרו (27.6—30.6), ועל השערותו שגם גולדשטיין נעצר, אומר פלגי במוצג 40:

„הואיל והסכמתי עם ז'ונס (גולדשטיין) שבמקרה של מעצר נמסור הודאה, זהה, ידעתי שהגנתנו לא תהיה רעה".

עדות זאת של פלגי מאשרת לא רק את כל האמור לעיל (א) בנוגע לצורך התיאום בין פלגי וגולדשטיין, אלא הורסת כליל את גירסתו של ק' בנוגע למאסר המשוער של גולדשטיין בעת התייצבותו של פלגי. גולדשטיין לא „נעלם", כעדות ק', אלא „הסכמנו עם גולדשטיין שהוא ייעלם, כדי שלא יוכלו להשתמש באחד מאתנו נגד משנהו". „העלמו" של גולדשטיין לא היה סיבה, אלא תוצאה של החלטת ההתייצבות.

מה שסוכם ע"י פלגי בקצרה בדו"ח מוצג 40, פורט ביתר הרחבה בספרו מוצג ל"ה (ע' 125—123). גירסתו המלאה של פלגי היא שק' הציע ששני הננחנים — פלגי וגולדשטיין — יחד יתייצבו בפני הגיסטפו, אך הוא — פלגי — סרב לסכן את חברו הצעיר ולשתפו בצעד זה. והחליט להתייצב לבדו, וכי על גולדשטיין להעלים ולצאת את הארץ. תאור זה של השיחה המכרעת עם ק' בדירת קורץ הובא לתשומת לבו של פלגי בחקירת שתי וערב (ע' 433) ולא הוכחש ע"י העד, כפי שהכחיש את גכונותם של קטעים מסויימים אחרים של ספרו, אלא טענתו היחידה היתה כי גולדשטיין לא היה נוכח בשיחה זו; אך בנוגע לתוכן השיחה הנ"ל בין ק' ופלגי אין כל גפקא מינה אם גולדשטיין היה נוכח בה או הגיע לדירת קורץ, כעדות פלגי (להלן), רק אחרי שק' הלך. הצעתו של ק' לפלגי, כפי שהיא מפורטת בספרו (ע' 123—124), כללה את פלגי וגולדשטיין גם יחד:

„אני ישבתי עם ישראל לדון במצב. היו שתי הנחות קרובות לאמת: אחת — נתערער אמונם של הגרמנים במשא-ומתן; שנית — יתכן שנודע להם כי אנחנו עברנו את הגבול מיוגוסלביה. הם יכולים לקשור את שני הדברים בצורה הפשוטה ביותר: שני חבלנים — מרגלים פרטיונים עומדים תחת חסות אותם 'שותפים' שכל כוונתם להוליך שולל... ההצעה שאנחנו נופיע כמקשרים ומתווכים היתה לפי כל השיקולים הצעה טובה מאד לפתרון שתי השאלות גם יחד. הגרמנים ודאי שאינם יודעים עלינו יותר מזה שעברנו את הגבול. ובכן, עלינו להתייצב ולספר וכו'... בעצמנו נתן את התשובה איך באנו ולמה באנו... הסיכום היה: אני אופיע לפני ראשי הגיסטפו... התנגדתי להשתתפותו של פרץ בצעד זה. היו שתי סיבות להתנגדותי: ראשית — גילו הרך. לא יתואר שהסוכנות תשלח בחור צעיר

לתפקיד כזה. והשנית — הייתי בטוח שנעמוד לפני חקירת שתי וערב, בה אין שני אנשים מסוגלים לספר שקר בהתאמה מוחלטת, ומן הנמנע שחוקר גיסטפו מנוסה לא יגלה איוו סתירה ביניהם. סוכם שנודיע כי השני נעלם ולא נודעו עקבותיו. פרץ יצא לגור באשר ימצא, ואני לא אדע עליו ולא כלום, ואז לא אוכל בשום פנים ואופן לגלות את מקומו".

בהמשך (ע' 125) בא תאור השיחה בין פלגי וגולדשטיין, המתאים לעדותו המפורשת של פלגי (ר' להלן):

„פרץ התנגד לפרידה. בפשטות אמר: ...הכי צד ישא פניו לחברים, אם הוא יחזור בלעדי. כלומר, לאחר שאני אכשל — והדעת נותנת שאכשל; כי כמה זמן יהא פועל 'בלוף' כזה? ... פניתי אליו בלשון בלתי רגילה בינינו: 'אמנם לא נקבע מי הוא המפקד במשלחת ההונגרית, אך עד היום אני הייתי המפקד בפועל. חזור ואמור לחברים כי קבלת פקודה ממני ואני אחראי לפקודה, אם לחיים ואם למות!'”

גם תאור הדברים במאמרו של פלגי במוצג מ', ע' 417, מתאים בדיוק לגירסה זו. אמנם פלגי טען בעדותו (ב' 76) שאינו אחראי לדיוק הנסוח של העורך, מר גלעד זרובבל, שפרסם את המאמר הנ"ל בשם יואל פלגי ובאשורו. אך גלעד זרובבל העיד (כ"א, 36—38) שקבל את המאמר הנדון של יואל פלגי מהסוכנות היהודית (או מהמוסד לעליה), שלא שינה את העובדות, שהספר נמסר לפלגי במהדורה הראשונה ולא נתקבלו ממנו תיקונים למאמרו, ושהמאמר נדפס גם בשתי המהדורות הנוספות ללא כל תיקון. גם פלגי בעדותו (ב' 76 ואילך) לא חלק על תוכן הקטע הנדון בכלל, אלא רק על אי אלו כטויים שאינם נוגעים לעיקר הדברים העומדים לדיון ברגע זה. הקטע הנ"ל הוא בזה הלשון:

„את הלילה, אור ל-23 ביוני, ביילינו שוב במלון. למחרת הלכנו שוב לביקור אצל ישראל ק'. ואחר כך למשרדי הקהילה. הרגשנו שעוקבים אחרינו. ניסינו להתחמק בדרכים שונות ולהפגש עם ישראל. בינתיים נודע לנו שערכו חיפוש בפנסיון בו הוא מתאכסן. מחפשים שני מרגלים. מיד נפגשנו אתו ודנו במצב. הוא הציע שכדאי להמלט מן ההונגרים, שבלא ספק יתפסונו במקדם או במאוחר וידונו אותנו כמרגלים — ולהסגיר את עצמנו לגיסטפו. נוכל לומר שאנו שליחי הסוכנות ובאנו להמשיך במשא-ומתן שהתחיל בו יואל ב. בקושטא. מפנה מפתיע זה עשוי להחיש את שליחת השיירה לספרד ולהפסיק את הרדיפה אחרינו. חידוש המשא-ומתן על ידינו יכול לגרום גם לריווח זמן נוסף. אמנם אנו מוסרים עצמנו לידי הגיסטפו, שיחקרנו קשות ואולי יענונו. אם נכשל בלשונו, או אם יודע להם שמץ דבר על תפקידנו האמיתי — לא נמלט מצפריניהם. התנגדתי להשתתפות פרץ בענין זה. רציתי שלפחות הוא

יינצל. הוחלט שפרץ יצא את הונגריה ואני אומר שנעלם ואיני יודע היכן הוא".

גירסתו העיקרית של פלגי בכל כתביו (מוצגים 40, ל"ה ו-מ') היא, איפוא, שעל העלמו של גולדשטיין הוחלט רק כתוצאה מהחלטת ההתיצבות בפני הגיסטפו, שלפני כן לא עמדה כל בעיית העלמו לדיון, שהצעת ק' להתיצב בגיסטפו הופנתה מלכתחילה לשני הצנחנים, שגולדשטיין אף רצה להצטרף לפלגי ולהתיצב יחד אתו, ושפלגי הוא שהתנגד להתיצבות גולדשטיין ונתן לו פקודה להיעלם ולעזוב את הונגריה.

כדי שלא להזים בכל וכל את עדותו של ק' במשפט זה, ניסה פלגי בעדותו לשלב גם את ענין „העלמו" הקודם של גולדשטיין ולהרכיבו כנטע זר על גרסתו הוא — גסיון שלא עלה יפה. בחקירת שתי וערב הודה פלגי (ע' 426):

„ושהחתי עם ד"ר ק' על המשפט ועל עדותי במשפט. רעננתי את זכרוני בעזרתו... השווינו את זכרוננו."

בעדותו הראשית סיפר פלגי דבר שלא הזכיר מעולם, לא במוצג 40 ולא במוצג ל"ה ולא במוצג מ' — שאמנם „גולדשטיין נעלם, לא ידענו מה קרה לו, ק' חשש שתפסו אותו, חשב שאולי ההונגרים" (ע' 406), ושבאותה פגישה בדירת קורץ, בה הוסכם בין ק' ופלגי על התיצבותו בגיסטפו, הופיע גולדשטיין רק אחרי שק' הלך (ע' 407). אך גרסתו המקורית והעקבית של פלגי מבצבצת גם מתחת לכסוי שטחי זה. בע' 407 ממשיך פלגי בעדותו:

„ק' הלך. המשכתי בישיבה עם המחתרת החלוצית... תוך ישיבה זו בא גולדשטיין... לי היה ברור שאם אצא לדרך הזאת, הליכה לגרמנים, לנסות לשחק את המשחק המסוכן הזה, נוכחות אדם שני היא לא לעזרה אלא בעכרנו. ברור היה לי שגם אותי יוכלו הגרמנים לתפוס בשקרים ביחס לסיפור שאספר להם, אבל אם שנינו נימצא בידם, אין לנו סיכוי 'למכור' להם את הסיפור. לכן בניגוד לרצונו (של גולדשטיין) ונוכח התנגדותו החריפה סיכמתי אתו שעליו לעזוב את הונגריה... למחרת בבוקר עליתי למפקדת הגיסטפו יחד עם הנני ברנד."

ובחקירת שתי וערב (ע' 433):

„יתכן שלא נזכר בספר (מוצג ל"ה) במפורש שגולדשטיין נעלם. גולדשטיין לא היה בשיחה זו בה הוחלט על ההליכה לגיסטפו. אשר לתיאור (מוצג ל"ה) בע' 119—125 גולדשטיין לא היה בשיחה זו עם ק'. ישבתי שעות ארוכות בדירה זו, גולדשטיין הופיע באיזה שלב של שיחתי עם המחתרת; כשהשקול נעשה, גולדשטיין לא היה, גולדשטיין הגיע לדירה כשהדיון הזה

נגמר והדיונים בכל מיני שאלות אחרות נמשכו — ההליכה לגיסטפו לא היתה העיקר... כשגולדשטיין הופיע בחדר, הנימוק בנוגע למאסר נפל."

אעפ"י ש, הנימוק בנוגע למאסר נפל", לא חל כל שינוי בתכנית: ההודעה על בוא הצנחנים נמסרה לקלגס, ופלגי התיצב בפני הגיסטפו. משמע ש, הנימוק" לא היה נימוק להחלטה שנתקבלה ע"י ק' ופלגי בדירת קורץ.

ג) ק' העיד כי פרץ רבס הוא שהודיע לו שגולדשטיין נעלם ושיש להניח שהוא נתפס. פרץ רבס נקרא כעד התביעה והעיד (ע' 593, 600—601):

„הפגישת... בבית הקהילה לא התקיימה... הלכתי לשם. לא פגשתי את הצנחנים... את פלגי ראיתי בפגישת המפקדה החלוצית בדירת גב' קורץ. היתה שם גב' ברנד, ד"ר ק'... ועוד. גם גולדשטיין בא לשם... בבית הקהילה... הנזי ברנד הודיעה שעלינו להסתלק. לא ראיתי את פלגי וגולדשטיין אז. בפעם הראשונה ראיתי את פלגי בדירת קורץ, זמן קצר אח"כ. בינתיים לא עשיתי שום דבר בקשר לפלגי, אלא עמדתי בקשר עם גב' ברנד וחכיתי להתפתחות הדברים, להודעה ממנה... לדירת קורץ באתי... לא יחד עם פלגי. אני חושב שפלגי היה שם כשבאתי. גולדשטיין לא היה שם. אני חושב שהוא בא יותר מאוחר... השיחה נמשכה שעות. אני חושב שבמשך השיחה נכנס גולדשטיין. אז עשיתי עם שניהם הכרה ראשונה... את גולדשטיין ראיתי פעם ראשונה אצל קורץ, אינני בטוח אם ראיתי שנית... חוץ מהדברים שהזכרתי (העד הזכיר שתי פגישות נוספות עם פלגי) לא היה לי קשר עם ענין הצנחנים... אינני יודע איך גולדשטיין הגיע לקורץ. לפני שבא לקורץ לא ידעתי לאן גולדשטיין נעלם. נשארתי בקשר עם גב' ברנד. היא הודיעה לי לבוא לקורץ."

פרץ רבס לא הודיע אפוא לק', כעדותו של הלה, „שפלגי הצליח לברוח, אולם גולדשטיין נעלם... והוסיף שיש להניח שהוא נתפס" לעומת זה מאשר העד רבס את עדותו של פלגי שגולדשטיין היה בפגישה בדירת קורץ — כלומר לפני ההודעה לקלגס ולפני התיצבותו של פלגי.

ד) גב' ברנד העידה (ע' 620—622):

„הפגישה עם החלוצים היתה בערב, למחרת נסע אופנובך להר-השווים. ק' סיפר לי על הפגישה של הערב, או באותו ערב או למחרת בבוקר... כל הרעיון שפלגי ילך לגרמנים נבע מהמצב שלא ידענו אז מה עם גולדשטיין. כשאופנובך טלפן לי, כבר הודיע גולדשטיין על המצאו. ק' כבר ידע על המצאו של גולדשטיין, זה היה כבר ידוע בשעת פגישת ק' עם פלגי אצל החלוצים. אני חושבת שק' אמר לי זאת. אינני זוכרת אם אמר לי שגולדשטיין היה

בפגישה. ק' אמר לי זאת באותה פגישה שנפגשתי אתו אז ושהיתה אז בערב או למחרת בבוקר, כאמור. איפה נמצא גולדשטיין, לא אמר לי ק'. רק אמר לי שהוא התקשר, שהודיע על המצאו.

על אף המלים הכלליות ש"כל הרעיון שפלגי ילך לגרמנים נבע מהמצב שלא ידעו אז מה עם גולדשטיין" מגלה עדותה של הגב' ברנד את האמת בפרט מכריע: ק' כבר ידע על המצאו של גולדשטיין בשעת פגישתו עם פלגי אצל החלוצים בדירת קורץ. כלומר: לפני ההודעה לקלגס (אלא אם כן קדמה הודעה זו — בניגוד לגירסתם של ק' והגב' ברנד — לפגישה עם פלגי בדירת קורץ) ואין צריך לומר לפני התייצבותו של פלגי בפני הגיסטפו.

על יסוד כל ההוכחות הנ"ל הנני משוכנע כי עדותו של ק', המסבירה את התייצבותו של פלגי בפני הגיסטפו בהיעלמו של גולדשטיין ובחשש שנאסר ע"י ההונגרים, היא עדות כוזבת. אני משוכנע שק' ידע בעת שיחתו עם פלגי בדירת קורץ שגולדשטיין לא נאסר ושהוא בן חורין כמו פלגי; כי דרישתו של ק' בדירת קורץ היתה ששני הצנחנים יהיו יתיצבו בפני קלגס; וכי סרובו של פלגי להיענות לדרישה זו ביחס לגולדשטיין הביא לידי "פשרה" בין ק' ופלגי, לפיה יתייצב פלגי לבדו בפני הגיסטפו וגולדשטיין יחבא ע"י ק' וחבריו ויבורח מהונגריה בהקדם האפשרי.

זמן ההודעה

94. קבענו ב"לוח הזמנים" (פסקה 83) כי זמן הודעתו של ק' לקלגס על בוא הצנחנים אינו ידוע. בחקירה החוזרת העיד אמנם ק':

"פלגי החליט, אמר לי שעלינו להודיע לשובנברג — מרכז הגיסטפו — על בואם של שני השליחים ולבקש מהגרמנים לשחרר את גולדשטיין... החלטנו — פלגי ואני — שעל פעולתנו הסופית בקשר לפלגי נחליט אחרי שנראה את התגובה של הגיסטפו בקשר להודעה זו... אופנבך נסע אל הגיסטפו. חזר והודיע וכו'".

אך עדות זו היא כה רוויה שקרים יסודיים (שפלגי החליט "לבקש לשחרר את גולדשטיין", שאופנבך הוא שנפגש עם קלגס, ועוד) עד שאין לי כל אימון בנוגע לזמן ההודעה לקלגס (בין הפגישה עם פלגי בדירת קורץ והתייצבותו) לפי הגירסה הנ"ל. סימנים רבים מעידים על כך שהודעתו של ק' לקלגס על בוא הצנחנים קדמה לפגישתו עם פלגי בדירת קורץ. פלגי לא ידע על שתי ההחלטות הנפרדות שק' העיד עליהן — החלטה משותפת ראשונה של ק' ופלגי להודיע לקלגס ולראות את תגובתו, והחלטה סופית להתייצב; לפי גירסת פלגי הוחלט בדירת קורץ על התייצבותו למחרת לפני הגיסטפו, ותו לא. יתר על כן, לפי גירסת פלגי (עדות 408, מוצג ל"ה, 127) הוא נסע למחרת בשעה 10 בבוקר בלית הגב' ברנד לגיסטפו; גירסה זו אושרה גם ע"י ק' בחקירת

שתי וערב, בה אמר:

„בהחלט נכון שלמחרת בבוקר ב-10 הוא נסע עם הנזי ברנד למרכז הגיסטפו.“

אך אחרי חקירתו החוזרת, בה הרבה ק' בפעולותיו של אופנבך שבוצעו בין הפגישה בדירת קורץ והתיצבותו של פלגי („אופנבך נסע אל הגיסטפו, חזר והודיע לי וליתר חברי הוועדה שהוא שוחה שם עם קפטן קלגס וכו'). שלחנו את אופנבך למסור דו"ח זה לפלגי, ביקשתי מאופנבך לפני פגישה זאת לשאול את פלגי פעם שניה וכו', אופנבך הודיע לי שפלגי הודיע וכו'") — נאלצה הגב' ברנד בעדותה לדחות את התיצבותו של פלגי לשעות אחה"צ:

„נסעתי אתו להר השוויבס. במכונית שלי... אופנבך נפגש בענין זה פעם אחת עם הגרמנים שם לפני שהבאתי את פלגי... הפגישה עם החלוצים היתה בערב, למחרת נסע אופנבך להר-השוויבס... פגשתי את אופנבך רק כשבא אלי עם פלגי. זה היה כבר אחרי שהוא (אופנבך) היה על הר-השוויבס. כשהייתי בבית לארוחת הצהריים, טלפן לי אופנבך מועד הקהילה שיבוא עם פלגי ושעלי לעלות עם פלגי להר השוויבס, שקבע פגישה בשרות הבטחון של הגרמנים... אחרי-הצהריים באו אופנבך ופלגי אלי כנ"ל" (ע' 620—621).

סתירה גלויה זו בנוגע לזמן התיצבותו של פלגי מוסיפה לערער את כל הסיפור על הנעשה בין הפגישה בדירת קורץ והתיצבותו.

יש לציין שבדו"ח ובחקירת שתי וערב אין ק' מזכיר כלל את הסכמתו של פלגי להודעה לגיסטפו. בדו"ח (לעיל) נאמר:

„נוסבכר התקשר אתנו לאחר זמן וסודר בדירה פרטית. מגולדשטיין לא היתה ידיעה. מכיון שחששנו שהוא במאסר, פנינו אל קלגס, הודענו על שניהם כשותפינו ובקשנו את התערבותו.“

בחקירת שתי וערב (לעיל) אמר ק':

„אנחנו הלכנו להודיע להגנדי הגרמני על בואם של שני הצנחנים האלה, מאחר שמן הרגע הראשון היה ידוע לשלטונות אלה שהם בארץ... הוזלטנו להודיע לשלטונות הגרמניים שאנו יודעים שהם ישנם... אנחנו לא מסרנו אותם, אלא את עצמנו, כי עליהם הם ידעו כבר מאז עברו את הגבול.“

מהקטעים הנ"ל מתקבל הרושם שההודעה לקלגס על בוא הצנחנים היתה פעולה חד-צדדית של „הוועדה“, ללא נטילת רשות קודמת מפלגי.

נראים הדברים שהודעתו של ק' לקלגס על בוא הצנחנים קדמה לפגישתו עם פלגי בדירת קורץ, ושהאולטימטום שק' הציג לפלגי בדבר התיצבות שני הצנחנים בפני הגיסטפו היתה תוצאה מדרישתו של קלגס. אפילו נגיה שק' רץ אל קלגס מתוך כוונה ראשונה בשמעו שעקבו אחרי שני הצנחנים בבית הקהילה ושמגולדשטיין אין ידיעות, ומתוך חשש רגעי שמא נאסר, ואם כך, חברי הוועדה גם כן ייעצרו במשך הימים הקרובים או השעות הקרובות" כעדותו, הרי בעת התקשרותו של גולדשטיין עם הוועדה והופעתו בדירת קורץ אי אפשר היה להשיב את המעשה. אחרי שק' הודיע לקלגס על שני הצנחנים היה עליו להביאם לידי התיצבות.

אין צורך להכריע בנוגע לזמן ההודעה לקלגס. אם ק' הודיע על בוא הצנחנים אחרי הפגישה עם פלגי בדירת קורץ, כגירסתו הסופית והשקולה המהווה את נשוא הביתוח בפסקא 93, הרי הסברו הנעוץ בהעלמו של גולדשטיין הוא הסבר כוזב הן בנוגע להודעה הן בנוגע להתיצבות. אם — מה שנראה יותר קרוב לאמת — הודעת ק' לקלגס קדמה לפגישתו עם פלגי בדירת קורץ, קיימת אמנם אפשרות שהודעה זאת נבעה מתוך כוונה ראשונה על העדרו של גולדשטיין וחשש מאסרו, אך הסברו של ק' להתיצבותו של פלגי, שבאה לפי גירסתו לתכלית שחרורו של גולדשטיין, הוא הסבר כוזב גם במקרה זה. יתר על כן, במקרה זה משקר ק' לא רק בעדותו בבית המשפט על זמן ההודעה לקלגס, אלא העלים גם מפלגי בדירת קורץ את העובדה החשובה שכבר הודיע לקלגס, ללא נטילת רשות מפלגי, על בואם של שני הצנחנים ושדרישת ההתיצבות היא דרישתו של קלגס ולא עצמו הטובה של ק' בלבד. בין כה ובין כה ההודעה לקלגס לא באה לשם שחרורו של גולדשטיין או לשם הגנה על פלגי, אלא לשם הגנה על ק' וחברי הוועדה בלבד; לא היה כל מקום לצפות לתסות הגיסטפו על צנחנים א"י, קציני הצנחנים הבריטי. בין אם ק' הודיע לקלגס על בואם לפגי או אחרי פגישתו עם פלגי, הסברו של ק' בנוגע למניעיו לצד זה הוא כוזב מעיקרו, והאמת הגלויה היא שק' הקריב את הצנחנים לשלום חברי הוועדה.

מסירת הצנחנים ע"י ההודעה

95. בחקירת שתי וערב ניסה ק' להצדיק את ההודעה לקלגס בנימוקים כגון:

"אנחנו הלכנו להודיע לריגול הנגדי הגרמני על בואם של שני הצנחנים האלה, מאחר שמן הרגע הראשון היה ידוע לשלטונות אלה שהם בארץ... הלכנו להודיע לשלטונות הגרמניים שאנו יודעים שהם ישנם... אנחנו לא מסרנו אותם, אלא את עצמנו, כי עליהם הם ידעו מאז עברו את הגבול."

לא נשאל כרגע מאין היה ידוע לק' מה ידעו השלטונות הגרמניים על פלגי וגולדשטיין ומה לא ידעו; ק' טוען שאת הידיעות האלה קיבל מהבלשים שחקרו אותו ביום ביקורם הראשון של שני הצנחנים בפנסיון שלו, אבל יחברר להלן שחקירה זו לא היתה ולא נבראה. כאן נעמוד על עצם הנימוק שמכיוון שהגיסטפו כבר ידעה לפי דעתו של ק' על בואם של שני הצנחנים, היה מותר לו להודיע לקלגס, "שאנו יודעים שהם ישנם".

לאמיתו של דבר אין בנימוק זה משום הצדקה להודעה לגיסטפו. ק' מודה שאם כי השלטונות הנ"ל, "ידעו שהם ישנם", שני הצנחנים לא נתפסו ואף יכלו לברוח או לרדת למחתרת, עובדה שהוכחה ע"י כל העדויות. ע"י הודעתו של ק' לגיסטפו הורע המצב באופן יסודי. מעתה לא היה לגיסטפו ולריגול הנגדי ההונגרי עוד צורך לחפש את פלגי גולדשטיין בכל רחבי בודפשט או הונגריה, אלא הם יכלו לפנות בכל עת אל ק' בדרישה להמציאם. ק', במצבו החלוי בשלטון הנאצי, לא היה יכול בשום אופן לסרב לדרישה זו. בדו"ח שלו (ע' 72) כותב ק', אמנם בקשר לשלב המאוחר קצת יותר של פרשת גולדשטיין (מאוחר שעל פרשת התיצבותו של פלגי עובר הדו"ח בשתיקה גמורה):

„עכשו להסתבך עם כל הועדה בענין ריגול צבאי!!!! ממיצר זה לא נראה כל מוצא.“

ארבעה סימני הקריאה של המחבר מעידים על הרגשותיו במצב מסוג זה. גם בעדותו אומר ק':

„הם (השלטונות) ידעו שאנו קשורים לעבודה מטויימת ולא נוכל לרדת למחתרת ואותנו ימצאו בכל זמן שירצו.“

ברגע שק' גילה לקלגס את ידיעתו על בוא הצנחנים, הוא נתן את עצמו לסחטנות ומסר למעשה את גורל הצנחנים בידי הגיסטפו. דבריו של ק' כי „אנחנו לא מסרנו אותם, אלא את עצמנו“ אינם דברים כנים. ק' ידע שהגיסטפו אינה רודפת את ועדת ההצלה, העומדת תחת חסותה, אלא את הצנחנים. ע"י הודעתו לקלגס לא מסר ק' את עצמו, אלא את הצנחנים לגיסטפו. אחרי הודעה זו נשאר לו באמת — כפי שהוא טוען לגבי המצב לפני ההודעה — „בפועל רק שתי אפשרויות: להציע לפלגי שאנו נקריב את עצמנו למענו... או שהוא יקבל על עצמו את הרעיון וכו'“. מאחר שק' היה רחוק מלהקריב את עצמו למען הצנחנים, הרי השאיר לעצמו לאמתו של דבר רק את הברירה להקריבם.

חשיות השיחה עם פלגי

96. השיחה המכרעת בין ק' ופלגי התקיימה בשעת פגישה עם ראשי המפקדה החלוצית בדירת קורץ, אך ק' לא הציע את הצעתו בגלוי, בנוכחות חברי המחתרת, אלא התיחד עם פלגי בקרן זווית ושכנע אותו בחשאי. פלגי העיד (ע' 433):

„יתר החברים לא היו בסוד הדבר, הנזי ברנד כן. אופנבך לא היה נוכח, הוא היה בסוד הדבר... האנשים שם — אנשי המחתרת — לא ידעו על ההחלטה ללכת לגיסטפו. זה לא היה ענינם של אנשי המחתרת... כשדברתי עם ק' על הענין הזה, הלכנו הצדה, דיברנו בחדר אחר... כששוחחתי עם גולדשטיין על הליכתי לגרמנים, היו אחרים נוכחים בחדר, גולדשטיין ואני שוחחנו בעברית.“

עדוהו של פלגי שהחלטתו להתייצב בפני הגיסטפו נשמרה בסוד מפני חברי המחתרת החלוצית שהיו באותו מעמד, ושרק חברי ועדת ההצלה של ק' (גב' ברנד, אופנברך) היו „בסוד הדבר“, אושרה ע"י העד פרץ רבס, אחד מחברי המפקדה החלוצית שהיו נוכחים באותה פגישה בדירת קורץ. פרץ רבס אמר בעדותו (ע' 594—601):

„יום-יומיים אחר כך (אחרי הפגישה בדירת קורץ)... פלגי מסר לי את מפת הצנחנים — מפת משי, כמו מטפחת, עם מפת ארצות הבלקן... פלגי סיפר לי שהיה בגיסטפו, אבל... אני חושב שיותר מאוחר סיפר לי. אחרי הפגישה עם המפה פלגי סיפר לי שהוא היה בגיסטפו, ולשאלותי למה ואיך, הסביר לי... פלגי אמר לי שאת המפה הוא נותן לי כדי להשמידה... לא באתי בטענות על פלגי על שהלך לגיסטפו, משום הרגשת הכבוד שלי אליו, קיבלתי את מה שאמר. אמר לי שהתיעץ עם ועדת ההצלה על זה.“

אין לקבל את הסברו של פלגי לסודיות ההחלטה כי „זה לא היה ענינם של אנשי המחתרת“; להיפך, זה היה ענינם המובהק של אנשי המחתרת. הצנחנים נשלחו להונגריה כדי לעמוד בראש המחתרת, להדריכה ולארגנה כתנועת התגוננות. פלגי עצמו העיד על מטרת אותה פגישה בדירת קורץ (ע' 407):

„המשכתי בישיבה עם המחתרת החלוצית, רציתי לדעת מה פעולותיהם, מה עומד לרשותי מבחינת ארגון, כח אדם. מסירות, נכונות. תוך ישיבה זו בא גולדשטיין.“

ראשי המחתרת הנוכחים היו בהחלט רשאים לדעת שמפקדיהם החדשים, קציני ה„הגנה“ שנשלחו באופן מיוחד מא"י כדי לעמוד בראשם בימי השואה המתקרבת לבודפשט, עומדים להסתלק מתפקידם טרם החלו בו — פלגי ע"י מסירת עצמו בידי הגיסטפו, וגולדשטיין ע"י עזיבת הונגריה לפי פקודת פלגי. השאלה חוזרת איפוא למקומה: מדוע חשש ק' לגלות בפני ראשי המחתרת הנאמנים לענין ההצלה, את דרישתו ששני הצנחנים יתייצבו בפני ראש הגיסטפו? הדעת נותנת שק' שמר את הדבר בסוד מפני ראשי המחתרת, משום שאותם הנימוקים בהם שיכנע את פלגי לא היו עומדים בפני הבקורת, ואת מניעיו האמיתיים לא היה יכול לגלות.

החיפוש

97. הנימוק בו הפעיל ק' לחץ מוסרי על שני הצנחנים להתייצב בפני הגיסטפו היה החיפוש שנערך לפי דבריו בפנסיון שלו (פסקה 88); נימוק זה שכנע אותם „כי במו ידינו הובלנו את הבלשים אחרינו“ ויצר בלבם את „ההרגשה האיומה שאנחנו שבאנו כדי להציל באים להגדיל את האסון על היהודים“ (שם). נבדוק נא את טיבו של אותו חיפוש.

„שני הצנחנים הנ"ל באו אלי ב-20.6. שעה אחרי שהם עזבו היה חיפוש בפנסיון שגרתי ע"י חמשה סוכנים של הגיסטפו ושל הריגול הגנדי ההונגרי.”

וכן בחקירת שתי וערב (ע' 174, 200—201):

„העיקוב אחרי שני הצנחנים היה הונגרי וגרמני משותף, הם פעלו יחד. כי אלה שהיו בדירתי זמן קצר אחרי ביקור שני הצנחנים, חמשת הסוכנים, היו בחלקם מריגול נגדי הונגרי ובחלקם מריגול נגדי גרמני. בערך שעה-שעתיים אחרי עזיבתם של הצנחנים באו... הגרמנים עקבו אחרי שני הצנחנים הנ"ל. היה לי הרושם שהסוכנים שבקרו אצלי שעה אחרי עזיבת הצנחנים לא היו בטוחים אם הצנחנים היו באמת אצלי, אבל בהחלט חשדו בי, חקרו אותי שעה וחצי. הם לא עלו אתם במעלית עד לקומה השלישית שאני גרתי, אלא בקרו בכל דירה ודירה עד שהגיעו לפנסיון שאני גרתי... בעלת הפנסיון היתה יהודיה, ובפנסיון היו גרים עוד יהודים. לא ציונים. הייתי ציוני חשוב בבידפשו. לא בדקתי את שכלם ומהלך מחשבתם. הרושם שלי היה שתושבים בי, אך לא היו בטוחים. לא היו להם ספקות בכך ששני הבהורים נכנסו לבית שגרתי, וגם שהיו צנחנים — ידעו. זה נודע לי מתוך החקירה שחקרו אותי.

רק מהחקירה?

אלא ממה? לא שאלו אותי אם באו אלי צנחנים מא"י. אלא אם היו אצלי שני בחורים ונתנו לי את התאור שלהם. ואם הייתי כל הזמן שם ומה אני עושה שם. לא שאלו אותי מי הם — אחרי שאמרתי שלא ראיתי אותם. לא היה קשה לנחש לפי התאור המדויק שהם יודעים מי הם — מנין עקבו אחריהם? באותה שעה לא היתה לי תמונה שלמה סופית, אלא למחרת בבוקר, כשפלגתי בא אלי, שאלתי אם הוא יודע שעוקבים אחריהם, הוא אישר לי את זה. אינני זוכר שאישר לי זאת גם בפעם הראשונה.”

ר' כמו כן חקירתו החוזרת (ע' 296) לעיל (פסקה 90).

עצם עדותו הנ"ל של ק' בענין החפוש אינה משכנעת. אם הבלשים עקבו אחרי שני הצנחנים, כגרסתו, כיצד איחרו לבוא שעה או שעתיים אחרי עזיבת הצנחנים ובקרו בכל דירה ודירה, עד שהגיעו לבסוף לפנסיון של ק' בקומה השלישית? אם הבלשים לא היו בטוחים שאמנם שני המבוקשים בקרו אצל ק' והוא הכחיש בפניהם את הדבר, מדוע שמש חיפוש כללי זה, שנערך בכל הדירות, כעבור ימים מספר נמוק בידי ק' לשכנע את הצנחנים שהם מסכנים את בטחון הועדה? אם ק' לא נשאל ע"י הבלשים אם באו אליו צנחנים ואף לא נשאל — לרגל הכחשתו הנ"ל — מי היו שני המבקשים, כיצד נודע לו, „מתוך החקירה” ולפי „התאור המדויק” של שני הצעירים שהבלשים ידעו שהם צנחנים?

אם תשובותיו של ק' בחקירת שתי וערב אינן עשויות לעורר אימון רב בעדותו. בא הדו"ח שלו וטופח על פני העדות כולו. בדו"ח של ק' נאמר (ע' 71):

„זרכם הראשונה הובילה אלי... שעתים אחרי פרידתנו בקרו אצל בעלת הפנסיון שלי שלושה אזרחים, שהציגו את עצמם כבלשים ושאלו מי היו שני המפקדים ואצל מי הם בקרו (ההדגשה של המחבר). לי היו אז מבקרים רבים: חברי הוועדה ואלמונים שבקשו עזרה, עצה וסיוע. איך היתה איפוא בעלת הפנסיון יכולה לדעת מי היו השנים? על כן נתנו לה הסוכנים תיאור מדויק של השנים ובקשו ממנה להשגיח על השנים, במקרה שיבואו שנית, בלי לעורר תשומת לב ובלי להזהיר אותי אזהרה כלשהי.”

לפי הדו"ח בקרו בפנסיון של ק' שלושה בלשים, לפי העדות — המישה; לפי הדו"ח נחקרה בעלת הפנסיון, לפי העדות נחקר ק'; לפי הדו"ח נתבקשה בעלת הפנסיון ע"י הבלשים שלא להזהיר את ק', לפי העדות נחקר ק' עצמו במשך שעה וחצי ע"י אותם הבלשים. הסתירות הן כה עמוקות, עד שאינן ניתנות ליישוב בשום פנים.

בדו"ח של פלגי למפקדה (מוצג 40), בקטע המובא לעיל (פסקה 93) נאמר:

„הגענו לבודפשט ב-20.6. במשך הימים הראשונים הכרנו את המצב הקיים. ב-23.6 הרגשתי שמתחמים עלי. הצלחתי להעלים. למחרת היה חיפוש בפנסיון קורו — מקום מגוריו של ק' — בו חפשו שני מרגלים. בסיתי לשחק משחק בועז... הסכמנו עם ז'ונס שהוא ייעלם, כדי שלא יוכלו להשתמש באחד מאתנו נגד משנהו. שלחתי מברק לכתובת הנתונה לעצור את המשדר בצד היוגוסלב, אם אין הדבר מאוחר מדי. ואני בעצמי התייצבתי בפני המחלקה הפוליטית של הגיסטפו.”

לפי הדו"ח של פלגי התקיים אפוא החיפוש בפנסיון של ק' רק ב-24.6, ומכל מקום (בשים לב לשנויי הגירסות בנוגע לכל התאריכים — עיין פסקה 83) רק אחרי שפלגי הרגיש בבית הקהילה שמתחמים עליו (פסקה 88) והצליח להתחמק מהאנשים שנראו לו כבלשים, כלומר: סמוך לשיחה השלישית עם ק' בדירת קורץ. אין כאן מקום לטעות בתאריך. אילו באמת נחקר ק', כפי שהעיד, כשעה או שתיים אחרי בקורם הראשון של הצנחנים אצלו ע"י חומשה סוכני הגיסטפו והרגול הנגדי ההונגרי שחפשו את שני הצנחנים, ואילו באמת הודיע על כך לפלגי למחרת בבוקר השכם, ואילו באמת באותה שיחה שניה בין ק' ופלגי הוחלט כתוצאה מהחפוש הנ"ל, לעכב את המשדר בגבול ואף נשלח אז המברק. כעדות ק' בחקירה החוזרת (פסקה 90) — הרי אלה הם מאורעות שקבעו את דרכם וגורלם של שני הצנחנים, ואין להעלות על הדעת שפלגי היה „שוכח” את החפוש הנ"ל או טועה בקביעת זמנו. הקטע הנ"ל בדו"ח של פלגי, המהווה חלק בלתי נפרד מעדותו (פסקה 93), אינו משאיר כל מקום לחפוש שהתקיים בפנסיון של ק' ביום בקורם הראשון של הצנחנים ושק' הודיע עליו לפלגי למחרת בבוקר. גם ההחלטה

לעכב את המשדר בגבול נבעה לפי הדו"ח מעצם תכנית ההתייבבות בגיסטפו, שנולדה רק בשיחה השלישית עם ק' (בדירת קורץ); על תאריך מאוחר מצביעות גם המלים בדו"ח, "אם אין הדבר מאוחר מדי": "פלגי קבע מראש (פסקה 82) שהמשדר יימסר לו ב-26.6.

בספרו (מוצג ל"ה) מפרט פלגי באריכות (ע' 111—116) את תוכן שיחתו השניה עם ק', שהתנהלה בבוקר השכם למחרת ביקורם הראשון (פסקה 85); אין שם זכר להודעת ק' על חיפוש שהיה בפנסיון שלו או על חקירה שהוא נחקר. בחקירת שתי וערב אמר פלגי (ע' 427):

„למה לא הזכרתי את זה בספר? — חבל שאין לפני המהדורה הראשונה — הספר לא נכתב כמסמך משפטי, אלא בעיקרו התיאור נכון, ואילו תיאור הדברים הבלתי חשובים, המעשיות — למען ציד הקורא.“

סדר המאורעות במוצג ל"ה, המתאים לסדר המאורעות במוצגים 40 ו-מ', ושלפי כולם נודע לפלגי על חפוש בפנסיון של ק' רק סמוך לפגישה בדירת קורץ, אינו מן „הדברים הבלתי חשובים, המעשיות“ שנכתבו „למען ציד הקורא“. שני סדרת המאורעות בעדותו של פלגי — שהכריח אותה, בין השאר, לומר שבדירת קורץ הודיע לו ק' „שבניתים היו עוד חפושים בפנסיון שהוא גר בו“ (ע' 405), בעוד שק' לפי כל גרסתיו יודע רק על חפוש אחד — אינו אלא נסיון מלאכותי, דוגמת הנסיון הדומה בנוגע להעלמו של גולדשטיין, לחפות על עדותו של ק', נסיון שגם פה לא עלה יפה. יש לציין את הודאתו המפורשת של פלגי בחקירת שתי וערב (ע' 427):

„נכון שזו הפעם הראשונה שנודע לי על חפוש אצל ק', זה היה אחרי שהסתלקתי מבית ועד הקהלה.“

לאור הסתירות העמוקות בנוגע לחפוש בפנסיון של ק', הן הסתירות הבלתי מתיישבות בין עדותו של ק' והדו"ח שלו, הן הסתירות הבלתי מתיישבות בין גרסת ק' וגרסתו המקורית של פלגי, ולאור עדותו הבלתי משכנעת של ק' בפני עצמה, אין לי כל אימון בקיום חפוש כלשהו בפנסיון של ק' בקשר לשני הצנחנים. אני משוכנע שעדותו של ק' על חקירתו ע"י סוכני הגסטפו והרגול הנגדי ההונגרי בנוגע לשני הצנחנים היא עדות כוזבת על כל פרטיה. ברור כמו כן שלא היה שום חפוש בפנסיון של ק' ביום בקורם הראשון של שני הצנחנים אצלו וק' לא הודיע לפלגי למחרת בבוקר על שום חפוש כנ"ל, שאם כן, היה הדבר מוצא את בטויו בגרסתו המקורית של פלגי. מצד שני, גם מגרסתו המקורית של פלגי אין להסיק מסקנה שאמנם התקיים חפוש, אך בתאריך יותר מאוחר; עדות פלגי וגרסתו הנ"ל בכלל, אינה מוכיחה אלא שק' הודיע לו בדירת קורץ על החפוש שנערך זה לא מכבר בפנסיון שלו ושהודעה זו השפיעה עליו להתייבב, אילו באמת נערך חפוש בפנסיון של ק' זמן קצר לפני הפגישה בדירת קורץ, איזו סבה היתה לק' להקדים את התאריך בדו"ח ובעדותו? ואם תמצא לומר שהיתה לק' סבה בלתי ידועה לסלף את

האמת בנוגע לתאריך, איזו סבה היתה לו להסתבך בסתירות כה עמוקות בנוגע לטיב החפוש או החקירה? שקריו של ק' בנוגע לחפוש היחיד שהתקיים לפי גרסתו פוסלים את עדותו לגוף הענין ומצביעים על כך שכל החפוש לא היה אלא פרי דמיונו ותחבולתו של ק', אחד מאמצעי הלחץ שהפעיל על הצנחנים כדי להביאם להתציבות בפני הגסטפו.

מאסרו של פלגי

98. ק' מכחיש כל קשר סבתי בין פרשת ההודעה וההתיצבות בפני הגסטפו לבין מאסרו של פלגי. בעדותו הראשית דלג ק', כידוע, על כל פרשת ההודעה וההתיצבות ולא עוד אלא שקשר את מעצרו של פלגי עם מעצרו של ק' וחברי הועדה:

"בימים הקרובים אח"כ הצליחו לתפוס את נוסבכר, עצרו אותנו, את חברי הועדה".

גם בחקירת שתי וערב, בה נאלץ ק' להודות בהודעה לגסטפו ובהתיצבות של פלגי, הוא חוזר בכל זאת על נוסחת העדות הראשית, בנוגע למעצרו של פלגי:

"נוסבכר נעצר, או עצרו גם אותנו. לא נכון שאחרי מעצרו עוד התהלכנו חפשיים, נעצרנו זמן קצר אחריו, אחרי 3—4 ימים בערך... אמרתי בעדותי שהם 'הצליחו לתפוס את נוסבכר', מפני שזו היא האמת. סוכני המשטרה ההונגריים נכנסו לדירתו הישנה של ברנד, עד כמה שאני זוכר בקשר עם איזה ענין אחר, ומצאו שם את נוסבכר. אילו הגרמנים היו רוצים לעצור אותה, לא היו נותנים לו ללכת בלי לדעת מה כתבתו, אני מתכוון לכך שלפני כן הגרמנים נתנו לו ללכת בלי לדעת מה כתבתו".

לחזוק הטענה שלא היה כל קשר בין התיצבותו של פלגי ומאסרו, מוסיף ק' בחקירה החוזרת (בנגוד לחקירת שתי וערב) שמחבואו של פלגי הוחלף אחרי התיצבותו:

"למחרת ספרה לנו הנני שלוותה באוטו את פלגי לקלגס... שהגרמנים נתנו לו ללכת, והנני ופלגי נסעו באוטו למקום מחבואו החדש — דירתו העזובה של ברנד. היא לא ספרה לי מאין לקחה אותו לפגישה עם קלגס, ידעתי שהוא היה במקום אחר, זו היתה שיטתנו להחליף את המחבוא".

שתי הראיות שק' הביא בעדותו לשלילת הקשר הסבתי בין התיצבותו של פלגי בפני הגסטפו לבין מאסרו — חוסר ידיעת הגסטפו על כתבתו והחלפת מחבואו אחרי ההתיצבות — הופרכו שתיהן ע"י שני עדים. פלגי והגב' ברנד העידו שפלגי לן לפני ואחרי ההתיצבות בדירת ברנד הישנה, מסר את כתובתו זאת לגסטפו ונעצר באותה דירה.

פלגי העיד (ע' 408—409):

"ואני בעצמי נכנסתי לגור בדירה ריקה, שהיתה דירתו של ברנד ונעזבה...

לנתי בדירת ברנד. למחרת בבוקר עליתי למפקדת הגסטפו יחד עם הנזי ברנד... חזרתי לדירתי — דירת ברנד... ישבתי בדירת ברנד וקיימתי פגישות שם. למחרת פתאום צלצלו ונכנסו שני בלשים... התנפלו עלי שאני זה שמחפשים אותו... הובלנו במכוניות של הבלשים לבית הסוהר של הרגול הנגדי ההונגרי."

בסוף עדותו השיב פלגי לשאלות בית-המשפט (ע' 452):

"לא זכור לי אם בגסטפו לא שאלו אותי איפה אני גר, אבל נדמה לי שכן. אם שאלו, עניתי את האמת — דירת ברנד, רח' בויוסבקי 40. בזמן מעצרי חשבתי שהמחפשים קבלו את הכתובת מהגסטפו. אבל אח"כ שניתי דעתי, כי א' לו הגרמנים רצו לעצרני, יכלו לעשות זאת בבנין הגסטפו, ב' חדשים אח"כ הוברר לי שבידי המיור סטיפה היתה הכתובת בזמן מעצרי, ומבחינת תאום הזמנים זה התאים יפה. (לשאלה אם ההסבר הראשון אינו הסבר יותר פשוט —) זה היה ההסבר הראשון שלי, אבל במשך הזמן נוכחתי בקנאות ידועה בין ההונגרים והגרמנים, וההונגרים שמרו את פעולותיהם בסוד. כמובן גם ההסבר הראשון יכול להיות".

אשר לקנאות בין ההונגרים והגרמנים ושמירת פעולותיהם של ההונגרים בסוד, יש לציין את עדותו של ק' שהגסטפו יחד עם הרגול הנגדי ההונגרי עקבו אחרי שני הצנחנים. וכן את תאור מעצרו של פלגי במאמר מוצג מ' (ע' 418):

"באותו יום, ה'27.6... נכנסו לדירה קצין הונגרי וקצין גסטפו... הוא צוה עלי לאסוף את חפצי וללכת אחריהם. נסיתי להתנגד. דרשתי שיתנו לי להתקשר עם הגסטפו. הקצין ההונגרי לא התפעל מדרישתי ולא נתן לי לטלפן. קצין הגסטפו עמד מן הצד ולא התערב. כפי שהתברר לאחר זמן, הגיע בינתיים המשדר שלנו לידי הגסטפו והתחבולה של העמדת הפנים כאילו באתי להמשיך במו"מ שהתחיל בו יואל ברנד — נכשלה. כעת הייתי בידי ההונגרים ובידי הגסטפו כמרגל".

בחקירת שתי וערב נוספת בנוגע לקטע הנ"ל השיב העד (ב', 84—86):

"בעיני רבים כל גרמני הוא גסטפו. קראתי אתמול את החלק הזה ונסיתי היטב להוכר. נדמה לי שאחד האנשים שהיה שם היה דובר גרמנית. כנראה ספרתי זאת בזמנו לזרובבל והוא הסיק מסקנה שזה היה קצין גסטפו. יתכן שזה היה קצין גסטפו, אבל אינני יודע... זו היתה ארץ כבוש גרמני, ובכל חוליה היה בודאי מפקח אחד. אינני יודע אם זה גסטפו, ס.ס., וורמכט, או מישוהו אחר... ברור שהם היו הונגרים, אבל היה ביניהם אחד גרמני ושכחתי אותו. הוא לא שיחק תפקיד אקטיבי... ברור שלבסוף הייתי בידי ההונגרים ובידי הגסטפו כמרגל".

הגב' ברנד העידה (ע' 619, 622, 626):

"בלילה הקודם הוא (פלגי) לן ברח' בויובסקי... על הר"השוברים התיצבנו אצל זיברט, קלגס לא היה... ירדנו יחד... נכנסנו למכונית שלי. נסעתי לקרבת רח' בויובסקי, והיה ברור שהוא ילך לדירה ברח' בויובסקי, בה כבר לן בלילה הקודם... אני חושבת שפלגי אמר לי שאמר לזיברט שהוא גר ברח' בויובסקי 40".

בזה הופרכה עדותו של ק' באופן יסודי, והוכח שהתיצבותו של פלגי בפני הגסטפו ומסירת כתבתו איפשרו לגסטפו למצאו בנקל ולאסרו בשותף עם הרגול הנגדי ההונגרי. מרגע התיצבותו בגסטפו היה פלגי נתון למעשה בידי הגסטפו, שיכלה לעשות בו כרצונה: לכלאו מיד, או לתת לו להתהלך מעט כדי לגלות לאן קשריו מובילים, ולאסרו בכל עת. פלגי היה כאסיר הגסטפו המשוחרר בתנאי "on parole" וק' היה ערבו. ערובתו של ק' כלפי הגסטפו החלה עוד קודם לכן — מרגע הודעתו לקלגס על שני הצנחנים היה ק' למעשה אחראי להמצאת שניהם לגסטפו בכל עת שיידרשו (פסקה 95).

פלגי הודה שבזמן מעצרו חשב "שהמחפשים קבלו את הכתובת מהגסטפו", כן הודה שזה "יכול להיות" ההסבר האמתי ושוה "הסבר יותר פשוט" מהסברו המסובך והמבוסס על עדות שמועה מפי סטיפה. אם נוסיף שקצין גסטפו השתתף במעצרו, שטענתו של פלגי שהוא עומד תחת "חסות הגסטפו" ובקשתו לטלפן לגסטפו נדחתה ע"י הקצין ההונגרי על דעת קצין הגסטפו, ושאתרי ארבעה ימי חקירתו ע"י הרגול הנגדי ההונגרי הועבר פלגי לגסטפו, לא יוכל להיות ספק בכך שהוא נאסר על דעת הגסטפו. מוסד שלא היה זקוק לפתקה מכיסו של הפרטיון היוגוסלבי סטיפה כדי למצוא את כתבתו של פלגי.

עצם הספור של פלגי שבהיותו ביוגוסלביה נתן לקצין הפרטיזני סטיפה את כתבתו של ברנד לשם התקשרות עם ברנד בבודפשט (לא עם פלגי). שאחרי הבטול האלחוטי של כתובת ברנד דרש פלגי מסטיפה לבטל את הכתובת ושסטיפה שכה להשמידה, שבעת מעצרו של סטיפה ותפיסת המשדר בידו (ר' להלן) ב-26.6 נמצאה בכיסו הכתובת הישנה הנ"ל, ושעל יסוד מציאת כתובת זאת נערך ב-26.6 או 27.6 חפוש בדירת ברנד והוא (העד) נעצר — אינו מתקבל על הדעת. פלגי העיד שהקצינים שחדרו לדירת ברנד חפשו אותו — את פלגי — באופן אישי, והרי זה היה אך מקרה שחברי ועדת ההצלה שיכנו אותו בדירת ברנד הישנה (ששמשה מדי פעם מקלט לפליטים שונים) ולא במקום אחר. פלגי טען שזה לא היה מקרה, אלא שהוא בחר בדירת ברנד מתוך תקווה שחנה סגש הנעדרת תפנה לכתובת זאת. פרט זה בעדותו של פלגי אינו ראוי לאימון כלל. אם פלגי קבל ב-27.5 הוראה אלחוטית לבטל את כתבתו של ברנד (עדות פלגי, מוצג 40), יש להניח שהוראה אלחוטית דומה הגיעה גם לחנה סגש, שהיתה עדין ביוגוסלביה. יתר על כן, אילו באמת האמין פלגי — שבועיים אחרי שחנה חצתה את הגבול ולא הופיעה בבודפשט והוא "השלה את עצמו" שהיא חזרה ליוגוסלביה (ע' 428) — באפשרות שחנה עוד תופיע ותפנה

דוקא לכתובת המבוטלת הנ"ל, הרי ע"י בחירת דירה זו כמקום מגוריו ורישום המקום בגסטפו היה פלגי אך מסכן את חנה סנש. מסתבר שכל עדות השמועה המשוונה על צרוף המקרים שהוביל מכיסו של סטיפה לדירת ברנד ולמאסרו של פלגי אינה אלא נסיון ליצור שרשרת סבתית מקבילה ולהסתיר את הקשר הסבתי הפשוט והאמתי בין התיצבות פלגי בגסטפו ומאסרו הסופי.

אין נפקא מינה אם השלטונות החליטו לאסור את פלגי מסבת תפיסת המשדר (כעדות השמועה של ק' ופלגי) או מסבה אחרת. הוכח ללא כל ספק שק' ע"י הודעתו לקלגס וע"י הבאת פלגי להתיצבות איפשר לגסטפו ולרגול הנגדי ההונגרי לאסור את פלגי בכל עת שירצו ומכל סבה שירצו. על יסוד כל ההוכחות הנ"ל אני משוכנע שמאסרו של פלגי היה תוצאה ישירה וצפויה מראש מפעולותיו של ק'.

נראה שפלגי הבין יפה את הקשר הסבתי בין פעולותיו של ק' ומאסרו שלו וגם של גולדשטיין. בדברו על התקופה שאחרי בריחתו מן המאסר (נובמבר 1944) הוא אומר בעדותו (ע' 444):

„נכון שלא הלכתי אל ק'. אחרי הבריחה... חששתי שבלישים גרמנים וכו' שאתם הוא קיים מגע — אני עלול ליפול בידיהם, היו שקולים מסוג זה להזהר מאד עם מי אני נפגש. נכון שהחלטתי שהנסיון עם ק' היה טרגי מאד בשבילי וגולדשטיין“.

בדברים אלה יש משום רמז לכך שלא הצנחנים הביאו את הבלשים לפתחו של ק', אלא שנהפוך הוא: „הבלשים הגרמנים וכו' שאתם קיים ק' מגע“ הם שעקבו אחרי הצנחנים. מכל מקום, לולי נגרם מאסרם של שני הצנחנים ע"י פעולותיו של ק', מדוע הסיק פלגי את המסקנות „שהנסיון עם ק' היה טרגי מאד בשבילי וגולדשטיין“?

המשדר

99. אשר למשדר של פלגי וגולדשטיין, ישנן כמה וכמה הוכחות המצביעות על כך שידו של ק' היתה בתפיסתו ע"י הגסטפו והרגול הנגדי ההונגרי. ק' ופלגי העידו שניהם שפלגי גילה לק' את הסוד הצבאי שהצנחנים השאירו משדר בגבול ושעל איש אמונם בצד ההונגרי (שיקבל את המשדר מידי סטיפה) להעבירו לפלגי. כן העידו שניהם שק' השפיע על פלגי לעכב את העברת המשדר ע"י משלוח מברק לאיש אימונו הנ"ל. פלגי הוסיף והעיד, בתשובה לשאלת בית-המשפט (ע' 451):

„אני כתבתי את המברק לגבול ומסרתי אותו למשלוח לק“.

בזה גילה פלגי לק' גם את כתובת איש אימונו וגם את הנוסח הסודי המוסכם של המברק („הודעה אמה חולה“) וסמך על ק' שישלח את המברק. ק' העיד (ע' 296) שהמברק נשלח ונפל בידי הרגול הנגדי ההונגרי, שתפס את המשדר.

ק' ופלגי טוענים שניהם, על יסוד עדות שמועה, שאיש אימונם של הצנחנים, שאליו נשלח המברק והובא המשדר, היה בוגד וסוכן הרגול הנגדי ההונגרי. אין אפשרות לבדוק על יסוד עדות שמועה את אמתות הטענה הזאת. אך יש לציין שגרסתו של ק' בנדון זה בודאי אינה נכונה. בדו"ח (ע' 70) נאמר:

„חנה סנש... הצתה את הגבול הדרומי ונמסרה מיד ע"י פקיד ההונגרי, שנחשב כנאמן וידיד לבעלות הברית, בידי הרגול הנגדי... האחרים (פלגי וגולדשטיין)... פנו לאותו איש אימון, מסרו לו את משדריהם ונסעו לבורדפשט“.

וכן בעדות ק' (ע' 313):

„באותה הזדמנות ספר לי גרוולי ששלשתם (חנה סנש, פלגי וגולדשטיין) נפלו בידי איש הרגול הנגדי ההונגרי, שהעביר אליו גם את המשדר וגם את המברק שנתקבל מפלגי“.

הוכח ע"י עדותו של עד הראיה טיסנדיה שחנה סנש לא פנתה לשום איש ולא נפלה בידי בוגד (על מסבות מעצרה ר' להלן).

גם עדות השמועה של פלגי על מסבות תפיסת המשדר מעוררת ספקות. לפי גרסתו (עדות פלגי, 412, 429; מוצג ל"ה, 101) הטעה איש אימונו ההונגרי, שהיה בוגד, את סטיפה בשלחו לו פתק מזויף של פלגי להעביר את המשדר להונגריה, וסטיפה נכשל ע"י חוסר תשומת לבו להעדר הסימן החשאי המוסכם בינו לבין פלגי — נקב של מחט בפנה השמאלית העליונה של הפתק. צרוף מוזר זה של מקרים מוכיר את ענין כתיבתו של ברנד שנמצאה בכיסו של סטיפה: שם שכח סטיפה, בנגוד להוראת פלגי, להשמיד את הפתקה, כאן שכח סטיפה לשים לב לסימן החשאי המוסכם בפתק היחיד שהתימר לבוא מפלגי כעבור פחות משבוע ימים מזמן ההסכם. יתר על כן, יש משום סתירה בעצם גרסתו של פלגי בנוגע לסדור שנקבע להעברת המשדר. לא היה מקום לשלוח מברק שלידי (לעיוכב המשדר) אלא אם כן הוסכם על העברה אוטומטית של המשדר בהעדר מברק כזה. וכן אומר פלגי בדו"ח מוצג 40:

„הסכמנו (עם איש הקשר ההונגרי) שיביא את מזודותינו בעוד שבוע למקום פגישה לקפשוור. אם לא נרצה אותן, נשלח מברק לכתובת ידועה... שלחתי מברק לכתובת הנ"ל לעצור את המשדר בצד היוגוסלבי, אם אין זה מאוחר מדי“.

וכן מוצג ל"ה, ע' 103:

„נפרדנו מידידנו (ההונגרי)... קבענו אותו שבוע שבוע נפגש באחת הקייטנות... ולשם עליו להביא את שתי המזודות שלנו עם 'חמרי הנפץ'“

(כך נאמר לו במקום המשדר)... אם נראה שאין לנו עדין צורך בחמרים, נשלח מברק — בו נודיע שהדודה חולה, סימן שעליו לבוא בלי המזודות.

וכן מוצג מ', 415—416:

„הסכמנו עם סטיפה שהוא יביא את המזודות ואת המשדר וימסור אותם להונגרים שיביאו אותם לתחנת קפסבור, שלש שעות נסיעה מבודפשט... נקבע שהמזודות צריכות להיות בתחנה ב־26.6 בצהריים... קבענו עם המלוה (ההונגרי) שבמקרה שלא נוכל לקבל את המזודות ב־26.6 נשלח מברק“.

אם כן — מה צורך בהוראה חיובית בפתק של פלגי לסטיפה? ואם להפך — אם הוסכם שסטיפה יחכה להוראה חיובית בכתב מאת פלגי, עם סימן חשאי מוסכם, כדי להעביר את המשדר להונגריה — מה צורך היה במשלוח מברק שלילי לאיש הקשר ההונגרי?

כשהוצג לפני פלגי המשדר אחרי מאסרו, הוא הסתמך על המברק הנ"ל כהגנתו העיקרית. בדו"ח מוצג 40 נאמר:

„ההכשר העקרי שלי היה המברק שאסר את מסירת המשדר“.

וכן בעדותו (ע' 413—414):

„אחרי מאסרי טענתי שאני שליח להצלה בלבד, אבל הבאתי את המשדר עד לגבול ההונגרי, מפני שלא בעד ממון נתנו הבריטים את האפשרות להגיע להונגריה, אלא בעד הבטחת רגול לטובתם, אך לא היתה כונתי מעולם — אמרתי להם — למלא את התפקיד הצבאי הבריטי, והוכחה לכך המברק ששלחתי לעכב את הבאת המשדר להונגריה... באיזה שלב של חקירתי או חקירת גולדשטיין הספור התמוטט, ואמרנו שהמשדר היה מיועד למטה הקושטאי של ה'הגנה' שפעלה בפעולות הצלה“.

לפני מאסרו, בעת התייצבותו בפני הגסטפו, לא גילה פלגי דבר בנוגע למשדר. הוא ספר אמנם לסיברט, סגנו של קלגס, שהוא וחברו הוצנחו ביוגוסלביה ממטוס בריטי במדי צבא בריטיים, אך לא ספר על המשדר (עדות פלגי, 413; מוצג 40; מוצג ל"ה, 129).

ק' דבר עם קלגס על המשדר, והשאלה היא אם לפני או אחרי תפיסתו. לפני שנגע בשיחתו של ק' עם קלגס בנוגע למשדר, נציין את עדותו בנוגע לשיקולים שקדמו להודעה לקלגס על בוא הצנחנים. בחקירה החוזרת אמר ק':

„החלטנו להעמיד לפני פלגי את שתי האפשרויות הללו — בריחתו או הודעתו על בואם בעניני הצלה... (לביה"מ —) אם נודיע על בואם של שני שליחים א"ים שבאו מקושטא לשם מו"מ בעניני הצלה... ונטען שצורת בואם

היתה האפשרות היחידה, ולאור העובדה שהשאירו את המשדר על הגבול אולי נצליח להשיג בשביל שניהם מין חסיונות.

המלים "ולאור העובדה שהשאירו את המשדר על הגבול" מצביעות לכאורה, בהקשר הדברים, על כוונה להשתמש בטענה זאת כאחד האמצעים "להשיג בשביל שניהם מין חסיונות". בסוף עדותו הסביר ק' לבית המשפט (ע' 312—313):

"ההבדל בין חנה מצד אחד ופלגי וגולדשטיין מצד שני בנוגע לתפיסה עם המשדר על יד הגבול הוא... שהם (פלגי וגולדשטיין) בהגיעם לבודפשט ותררו על תכניהם לעשות את עבודת הרגול, ע"י המברק שלא לשלוח אחריהם את המשדר... לגסטפו ספרנו שהמשדר לא היה ענין של רגול, אלא ענין של המו"מ עם קושטא. זה היה כשקלגס שאל אותנו איזה מין שליחים הם אלה. ענין המשדר הגיע לקלגס דרך הרגול הנגדי הגרמני. קלגס שאל אותי על המשדר של גולדשטיין ופלגי בשלב יותר מאוחר, בערך ביולי. ספרנו לו שהמברקים שלנו לקושטא צריכים לעבור את הצנזורה ההונגרית, ולכן הובא המשדר. אינני חושב שהאמין שזה לא רגול, הוא ידע שזה רגול, אבל העמיד פנים".

המלים "זה היה כשקלגס שאל אותנו איזה מין שליחים הם אלה" אינן מתאימות ל"שלב יותר מאוחר, בערך ביולי". אחרי מאסרו של פלגי וחקירתו, בה נאלץ לגלות את כל האמת בנוגע לשליחותו, לא היה עוד מקום לשאלתו של קלגס "איזה מין שליחים הם אלה". שיחה זו אינה מתאימה אלא לתקופת התיצבותו של פלגי בפני הגסטפו.

כבר קבענו לעיל (פסקה 91) שאין להאמין לק' שניסה להוליך את ראש הגסטפו שולל ע"י הספור המגוחך בדבר "שני שליחים איים שבאו מקושטא לשם מו"מ בעניני הצלה... ושצורת בואם היתה הדרך היחידה". הוא הדין בנוגע לעדות ק' שספר לקלגס כי "אנו מעונינים בהעברת ידיעות למו"מ בלי ידיעת ההונגרים ולכן הובא המשדר". ק' מודה שקלגס לא האמין בספור זה, "אבל העמיד פנים". אני משוכנע שק' גילה לקלגס את האמת בנוגע למשדר. השאלה היא רק מתי.

העדויות הנ"ל מצביעות על כך שק' דבר עם קלגס על המשדר באחת השיחות הראשונות שלהם, בפרק הזמן בין מסירת המברק ע"י פלגי לק' לשם משלוח ובין מעצרו של פלגי. עובדה היא שק' הביא את שני הצנחנים לותור על בצוע תפקידם ושהצעד המכריע בוותר זה היה, לפי עדות ק', עיכוב המשדר. העדויות הנ"ל מצביעות על כך שכדי לשכנע את קלגס שהוא (ק') עשה את הכל כדי להביא את שני הצנחנים לותור על תפקידם, הסתמך ק' על המברק לעיכוב המשדר ואיפשר ע"י כך לגסטפו לתפוס את המשדר.

אין גם להתעלם מן העובדה שבאותה תקופה נחקרה חנה סנש יום יום ע"י הגסטפו

בנוגע למשדר שלה. שנפל בידי השלטונות, ואף אמה נאסרה כבר ב"17.6 לשם הפעלת לחץ ואימים על חנה לגלות את סודותיה הצבאיים וביחוד את המפתח הסודי של המשדר, שהנאצים היו מעוניינים בו לשם מטרות צבאיות כגון הטעית אוירונים בריטיים (עדות גב' סנש, ד', 3, עדות פלגי, 441, מוצג ל"ה, 153—162). ראש שרות הבטחון הנאצי ידע היטב שצנחנים אינם נוהגים לבוא בלי משדר, וקשה להגית שבשיחותיו הראשונות עם ק/ שהודיע לו על בואם של שני הצנחנים הנוספים, לא העלה קלגס את שאלת המשדר, שבתפיסתו הוא היה מעוניין ביותר. ק/, שזה עתה שלח את המברק לעכוב המשדר, היה עלול ע"י הכחשת ידיעתו "להסתבך בענין רגול צבאי" — סיכון שפחד ממנו ביותר (פסקה 95). כל המסבות האלה מצביעות באותו כוון — שק' סייע בידי קלגס לתפוס את המשדר.

בסוף עדותו אמר פלגי בתשובה לשאלות בית המשפט (ע' 4—453):

"שד"ר ק' לא ידע על המשדר, כפי שכתבתי בספר, זה בנגוד לאמת. לא ראיתי שום צורך לקשור את ד"ר ק' בספר עם התפקיד הצבאי..."

למה מצאת לנחוץ לשנות את האמת בנוגע לקשר בין ק' והמשדר?

יתכן שזו היא תכונה לא טובה של שקרן, כשהוא אינו רוצה לאמר את האמת הוא מפריז בזה. לא ידעתי מה תהייה האימפליקציות של מה שאכתוב, היו משפטים לא מעטים באירופה נגד אנשים שמסרו חיילים או סוכנים של בעלות הברית לאויב — והם הוצאו להורג אח"כ. ד"ר ק', מתוך נמוקים שהובררו בחקירתו, באופן טכני הוביל את גולדשטיין ומסר אותו בידי האויב. לכן על מעצרו של גולדשטיין לא כתבתי את הגרסה האמתית. לא רק כדי להגן על גולדשטיין, אם נשאר בחיים, אלא גם להגן על ק/, ולהגן על הפרשה כולה. שד"ר ק' לא ידע על המשדר הוספתי מתוך תגובה נפשית לכתיבת שקר. רציתי לשים דגש יותר מדי חזק על כך שלד"ר ק' לא היה שום קשר עם הענין".

עדות זאת מצביעה על כך שגם לפי דעתו של פלגי חלקו של ק' בפרשת המשדר לא היה נקי.

אלה הן ההוכחות המסבתיות העקריות המעוררות חשד חזק שק' הודיע לגסטפו לא רק על שני הצנחנים, אלא גם על המשדר ואיפשר ע"י כך את תפיסתו. אך הואיל ויש נקודות מעורפלות בפרשה זאת, אין בדעתי להסיק מסקנה עובדתית סופית, וק' ייהנה מן הספק.

מסקנות

100. נסכם את העובדות העקריות שהוכחו ללא כל ספק ע"י העדויות שנזכרו עד כה.

הוכח שק' הכריח את שני הצנחנים ע"י לחץ מצפוני כבד ביותר, שהפעיל עליהם בסתר ועל רקע הסברות כוזבות, לותר על תפקידם; שק' הודיע על שני הצנחנים לראש הגסטפו; שק' ניסה להביא את שני הצנחנים ע"י הלחץ והתחבולות הנ"ל להסגרת עצמם בידי הגסטפו, ושהצליח בכך בשלב זה בנוגע לפלגי. כמירכנ הוכח שפעולות אלה לא בוצעו לטובת הצנחנים. אלא להפך — העמידו את חייהם בסכנה; שק' הסתיר את עצם הפעולות הנ"ל בעדותו הראשית, הודה במקצתן בחקירת שתי וערב ופרש עליהן מסך כבד של עדות כוזבת בחקירה החוזרת. על יסוד כל ההוכחות הנ"ל אני משוכנע שאין לק' הסבר אמתי כשר לפעולותיו הנ"ל.

ההסבר האמתי לפעולותיו הנ"ל של ק' געוץ ביחסיו עם השלטון הנאצי. ק' הטיל, כפי שהוא מודה (סוף פסקה 40), את כל מפעל ההצלה שלו על הקלף הנאצי. כל מפעלו עד יום בוא הצנחנים היה למעשה — הצלת 700 נפש המיוחסים באמצעות ה"ס"ס מתוך חצי מליון יהודי ערי השדה שגורשו לאושביץ. גם הנצולים האלה לא הגיעו עדין לחוף מבטחים, אלא רק עד בודפשט, שם הצטרפו אליהם 500 נפש ממיוחסי עיר הבירה ועשיריה, וכל 1200 מועמדי ההצלה — ובכללם יותר מ-20 נפש ממשפחת ק' (אשתו, אמו, אחיה, חותנו ועוד) וכן רוב ידידיו וחבריו — חכו במחנה המיוחסים של ה"ס"ס ברח' קולומבוס בכליון עינים לצאת הרכבת המובטחת לספרד. כל תקוותיו של ק' לצאת הרכבת היו תלויות באיימון, שהיה עלול להתעלל בו שוב ברגע האחרון, כפי שעשה ב"פ 3.6 (פסקה 39), וכן בקלגס, ראש הגסטפו, שב"פ 3.6 התערב אצל איימון לטובת ק' ושגם בימים אלה לפני צאת הרכבת עמדה העודה במגע הדוק אתו (עדות ק' וגב' ברנד).

באותו הזמן הוסיפו להסתער מאות יהודים בבית הקהלה על נציגי ועדת ההצלה והציעו את כל הונם בעד מקום ברכבת. למעלה מ-200,000 יהודי בודפשט, שרובם הוצאו באותם הימים מדירותיהם והצטופפו ב"בתי יהודים" בחלקים שונים של העיר, חכו בחרדה ואימה לגורלם. במצב זה, בו עמדו המוני יהודי עיר הבירה על סף היאוש ואף צעירים יהודים שהיו רחוקים מרעיונות "הגנה" חשבו על התגוננות (עדות פרוידיגר, כ"ד 20—21), וקצין שירות הכטחון חקר את פרוידיגר ארוכות אם יהודי בודפשט מתכוננים להתגוננות (פסקה 34), ראה פלגי בבודפשט לפי עדותו (ע' 434) "אפשרויות נרחבות לחבלה, לו רק היתה תנועת מחתרת". הופעת שני הצנחנים בימים אלה בראש הגרעין הקיים של המחתרת החלוצית והתחלתם בפעולות התנגדות יהודית מאורגנת למשמיד היתה עשויה לפעול במסבות אלה כחומר נפץ, כאותו גפרור שחנה סנש שרה עליו לפני חצותה את הגבול ההונגרי:

„אשרי הגפרור שנשרף והצית להבות“.

ק' חש מיד עם בואם של שני הצנחנים בסכנה שהופעתם של שני קציני "הגנה" אלה בשעה זו בבודפשט מהווה בשבילו ובשביל מפעלו המושתת על קשרים הדוקים עם ראשי ה"ס"ס. מבוכתו של ק' ותגובתו הספונטנית השלילית על הופעתם (פסקה 84) אינן

מעידות על רגשי שמחה ועידוד, כפי שהוא מתארם בעדותו ובדו"ח (ע' 71). לא זו בלבד ש"במערבולת המאורעות נטשנו מזמן את התקוה לבואם של שלשת החברים", כפי שהוא אומר בדו"ח; האמת היא שק' נטש מזמן כל עמדה אפשרית שהיתה מתישבת עם בוא הצנחנים ומשימתם. כל פעולות התנגדות יהודית, וביחוד ציונית, בקרב יהודי בודפשט היתה עלולה לסכל מיד את סכויי מפעלו — הצלת רכבת ברגן בלזן — ולסכן את כל קשריו עם הנאצים.

יתר על כן, בואם של הצנחנים סיבך את ק' בתסבוכת שנגעה בשרשי נאמנותו. מצד אחד נדרש ק' לתת מחסה וסיוע לשני חברי ה"הגנה", שסמכו על נאמנותו כעל דבר המובן מאליה. מצד שני קבל ק' מזמן על עצמו נאמנות בפועל כלפי המשטר הנאצי, לא מתוך אהבת הנאצים חלילה, אלא בכורח המציאות, כתנאי מוקדם ויסוד מוסד לכל מפעלו המשותף עם הנאצים התלוי בחסדם. אייכמן וקלגס סמכו ויכלו לסמוך על ק', כי כל הבטחות והמשכונות היו בידם. האינטרסים החיוניים ביותר שלו — מפעל ההצלה, גורל הנצולים, גורל קרוביו, גורלו ובטחונו הוא — כמו על ק' נאמנות לשליט. המשטר הטוטליטרי לא סבל "נאמנות כפולה".

ק' היה תלוי לא רק באייכמן, ראש התלוינים, אלא במדה לא פחותה ממנו בקלגס, השליט הנאצי הממונה על הגסטפו ועל כל עניני הבטחון. קלגס עזר לק' לא רק ע"י התערבותו אצל אייכמן להצלת המיוחסים, אלא פרש את חסותו — חסות הגסטפו — על עצם קיום ועדת ההצלה ועל פעולותיה (פסקה 36). קלגס התערב מדי פעם בפעם אצל השלטונות ההונגריים כדי לשחרר את חברי הועדה ממאסר, אפילו כשהיו נגדם הוכחות של זיוף תעודות לצרכי "טיול" וכיו"ב. קלגס העביר לועדה באמצעות אייכמן טכום גדול של מטבע זר ומכתבים סודיים שנפלו בידי הגסטפו. עוד הגב' סנש, שבקרה במשרדו של ק' באוקטובר, העידה לפי תומה: "זה היה בית שהגסטפו לא נגעה בו" (ד' 39—40). ק' אינו מכחיש את חסות הגסטפו, להפך — היא משמשת חלק מגרסתו בפרשת הצנחנים. ללא חסותו של קלגס לא היה ק' יכול להתקיים ולפעול בבודפשט הנאצית אפילו יום אחד.

חסות הגסטפו חייבה את ק' להיות נאמן לגסטפו. אי אפשר היה ליהנות יום יום מחסדי השליט העריץ ללא יחס גומלין. ק', שהכיר מקרוב את משטר הדמים הנאצי, לא יכול היה להעזיז לסטות מנאמנות זו כמלוא הנימה. מגע סודי של ק' עם צנחני צבא האויב, אף ידיעה על בואם ללא גילוי הידיעה לגסטפו, היו מהווים הפרה חמורה ומסוכנת של נאמנותו למשטר הנאצי. האינטרס החיוני של ק' להתקיים ולפעול בחסות המשטר הנאצי חייב אותו להודיע לקלגס בהקדם האפשרי על בוא הצנחנים.

ק' לא היה יכול להיות בטוח מתי יתגלה מגעו עם הצנחנים לגסטפו, אם לא יודיע עליו בעצמו. הוא לא יכול היה להיות בטוח שלא עקבו אחריהם בלשים, שלא התחקו בלשים על משרדו הוא, שלא ייתפסו הצנחנים או אחד מהם במוקדם או במאוחר ע"י השלטונות ויאלצו לגלות בחקירת ענויים את מגעם אתו, ושלא יתגלה מגעו עם הצנחנים.

ע"י איזה מקרה אחר. לא היה צורך שיארע אף אחד מהדברים האלה בפועל; ע"י עצם בואם של שני הצנחנים לבורפשט ובקורם הראשון אצלו כבר נוצרה סכנה לבטחונם של ק'. שאת גודלה בכל רגע ק' לא היה יכול להעריך ושהיה יכול להסירה רק ע"י הודעה לקלגס על בוא הצנחנים בהקדם האפשרי, לפני שיוודע לגסטפו מגעו עם הצנחנים ממקור אחר.

ק' מודה בסכנה זו כמניע או אחד המניעים להודעתו לקלגס, אלא שהוא מנסה להמחיש ולהגדילה בפרטים כוזבים (חפוש וחקירה, ידיעתו שהגסטפו ידעה על שני הצנחנים, העלמו של גולדשטיין וחשש מאסרו, וכיו"ב). כל הפרטים הנוספים האלה אינם משנים אלא את מדת הסכנה או את דרגת התגבשותה. מהות הדברים לא השתנתה ע"י תקריות נוספות מסוג זה, בין אמתיות ובין בדויות. מהות הדברים היא שיחסי הגומלין החזקים שהיו קיימים בין ק' וראש הגסטפו, יחסי חסות ונאמנות בפועל, הטילו על ק' לחץ חזק מאד להודיע לקלגס על בוא הצנחנים בהקדם האפשרי. לחץ זה גבר במדה שסכנת גילוי הצנחנים גדלה. הסכנה הנוספת של פעילות הצנחנים הטילה על ק' לחץ נוסף באותו כוון. לעומת לחץ כפול זה של האינטרסים החיוניים של ק' ומפעלו, שהיו קשורים קשר בלתי נפרד עם המשטר הנאצי והזדהו למעשה עם האינטרסים של משטר זה, עמדה חובת נאמנותו של ק' כלפי הסוכנות היהודית, ההגנה ושני חבריו הצנחנים. ברגע מסוים הכריעו האינטרסים של ק' את הכף ונשברה נאמנותו.

מאחר שק' מסתיר את מגעו הראשון עם קלגס בענין הצנחנים במסכת שקרים, לא ניתן לקבוע בדיוק מתי הגיע הרגע המסוים הנ"ל; עצם שקריו של ק' בנדון זה מצביעים בכוון מוקדם ביותר. גם תוכן השיחה הארוכה של ק' עם פלגי בבוקר השכם למחרת בואם של הצנחנים (פסקה 85), בה הכשיר ק' באופן שיטתי את הקרקע לדרישת התייצבות הצנחנים בפני הגסטפו שהציג בשיחתם בדירת קורץ, מעיד על החלטה מוקדמת של ק' לחסל את הסכנה הנשקפת לו מהצנחנים. לפיכך יתכן מאד שק' הודיע לקלגס על בוא הצנחנים מיד אחרי בקורם הראשון אצלו. אך יתכן שק' הודיע לקלגס על בואם בין הפגישה השניה הנ"ל עם פלגי ופגישתם השלישית בדירת קורץ, בשעות הראשונות של העדרו של גולדשטיין (פסקה 94). ואפילו נניח שהפגישה בדירת קורץ קדמה להודעת ק' לקלגס, אין בכך משום הבדל יסודי. המניע האמתי של ק' נשאר תמיד האינטרס הכפול שלו לשמור על יחסים תקינים עם הגסטפו ולמנוע את פעולת הצנחנים.

אסון הצנחנים היה שהם הופנו אל איש חסותה של הגסטפו, אדם שבגלל תלותו במשטר הנאצי לא היה יכול לשמור סוד, ומה גם סוד צבאי, מפני פטרוניו, אף לא היה יכול להתירס בחיוב למשימת הצנחנים, ושסופו היה, בגלל תלותו החזקה במשטר הנאצי, להסגיר את הצנחנים בידי האויב.

שלשת הצנחנים הופנו אל ק' על יסוד חליפת מכתבים סודית בינו וד"ר בריצבי (שוויגר) מצד אחד והסוכנות היהודית מצד שני. ק' ידע מראש, לפי עדותו והדו"ח שלו,

שהוא "שמש כתובת למשלוח קציני "הגנה" אל מאחורי קו האויב. אמנם חליפת המכתבים הנ"ל קדמה לפלישה הנאצית ולהתקשרותו ההדוקה של ק' עם משטר הכבוש, אך ק' לא הודיע מעולם לסוכנות היהודית שהוא מבטל את נכונותו לקבל את חברי ה"הגנה" כנאמנים בבודפשט. הודמנות אחת מני רבות להודעה על כך היתה לו ע"י ברנד, שנסע מבודפשט לקושטא ב-17.5, שבועיים אחרי התקשרותו ההדוקה של ק' עם המשטר הנאצי. כשם ששלצנחנים ניתנה ביוגוסלביה הודעה אלחוטית לבטל את כתבתו של ברנד, כן היו מודיעים על בטול כתבתו של ק', אילו ק' הודיע ע"י ברנד שמסוכן להפנות את הצנחנים אליו.

אילו היה זה רק ענין של בטול הכתובת, היה אפשר לחשוב שק' "במערכות המאורעות" שכח את חליפת המכתבים הנ"ל ולא העלה על הדעת שהצנחנים יבואו (אעפ"י שלא שכח, כנראה, לרשום את הוריהם של הצנחנים ברכבת ברגן-בלזן). אבל אין כאן ענין של שכחה או הזנחה בלבד. אף פלגני ולגולדשטיין לא הודיע ק', בעת בקורם הראשון אצלו, שאסור לו להיות במגע אתם ושמסוכן בשבילם לפנות אליו. להפך, הוא הזמין את פלגי לשוב אליו למחרת עם שחר ונפגש אתו למחרת בפנסיון שלו פגישה ממושכת, בה מסר לו פלגי דו"ח על שני תפקידיו וגם על המשדר וכו'. ק' הציג את עצמו בהחלט כלפי שני הצנחנים כנאמן ה"הגנה" וכאיש מחתרת, שאפשר לסמוך עליו ושאין לחשוש לקשריו עם הנאצים.

יתר על כן, לא רק כלפי שני הצנחנים הא"י"ים הציג ק' את עצמו כנאמן ה"הגנה" וכאיש מחתרת. ק' העיד (פסקה 82): "הייתי אחד החברים המרכזיים של המחתרת". ק' קיים מגע מתמיד עם ראשי המחתרת החלוצית, העביר להם כספי הצלה, שנשלחו אליו ע"י הסוכנות היהודית והו"וינט, השתתף אתם בארגון ה"טיל", בזיוף ניירות וכו', ועשה את הכל כדי לשמור על יחסי האמון עם גרעין המחתרת הציונית, שהצנחנים נשלחו אליה כמפקדים. אנשי המחתרת ידעו שק' וחברי הוועד נכנסים ויוצאים אצל הנאצים ומנהלים אתם מו"מ "פוליטי", ואעפ"י שרבים מהם לא האמינו בסכויי המו"מ הנ"ל, לא הטילו ספק בנאמנותו של ק' ולא העלו על הדעת שתלותו בגסטפו ובמשטר הנאצי בכלל היא כה גדולה עד שהיא עלולה להעבירו בעל כרחו על נאמנותו. אכן, ק' לא גילה לאנשי המחתרת — וגם לא ליהודים אחרים — דברים כהויתם: את התמורה האמתית של הסכם ההצלה עם אייכמן, את יסוד התקשרותו עם הנאצים, את מדת תלותו בראש ה"ס"ס, את קשריו ההדוקים עם הגסטפו, בקצור: את כל מכלול העובדות שיצרו את שתוף הפעולה בינו לבין הנאצים. בקשר לכך יש לציין את הסודיות מפני חברי המחתרת בה נהג ק' בשכנועו את פלגי בדירת קורץ להתיצב בפני הגסטפו. להלן ניתקל בעובדה בולטת נוספת מאותו הסוג: ב-12.10 הופתע ד"ר קומולי המנוח, יו"ר הוועדה של ק', לשמוע מפי גב' סנש שחנה יושבת בבית הסוהר בבודפשט. ק' נהג בסודיות לא רק כלפי חברי המחתרת וציונים אחרים או יהודים סתם, אלא במדת האפשרות גם כלפי חברי ועדתו.

לק' ולנאצים היה ענין משותף בחיזוק מעמדו הציוני וסמכותו היהודית-פנימית של ק'. כבר עמדנו על כך (פסקה 65) שאייכמן לא היה גותן חיי יהודים במתנה לד"ר ק'

הפרט, אלא לבעל עמדת מפתח בצבור היהודי. היתה זו השיטה הנאצית הבדוקה בכל אירופה הכבושה, מנורוגיה ועד צרפת והונגריה, להרים איזה קוילינג מקומי לראש, על מנת לשלוט באמצעותו באוכלוסיה הכבושה. הנאצים הרימו את ק' לראש יהודי הונגריה, כדי לשלוט ולרדות באמצעותו ביהדות הונגריה המתחסלת. כדי שק' יהיה בעל ערך לנאצים, היה עליו להיות בעל סמכות יהודית פנימית. סמכותו היהודית והצינונית של ק' שומשה כח מיקוח בהסכם ההצלה שלו עם הנאצים. בלשון פשוטה: הרוצחים הנאצים ותריו על רציחת כמה יהודים ואפשרו לק' להצילם, על מנת שק' יהיה השליט הממשי על ארגון ההצלה וההגנה היהודית ובאמצעותו יוכלו להחניק כל התנגדות רצינית באבה. במדה שק' שלט בארגון ההצלה וההגנה, יכלו הנאצים להיות סמוכים ובטוחים שלא יתעוררו כחות אנטי-נאציים רציניים, כי ק' התלוי בחסדי המשטר לצורך מפעלו וקיומו היה מעונון למנוע כחות כאלה מלהתעורר ומלפעול. לצורך זה היה נחוץ שק' ייהנה מאימון המחותרת היהודית ויהיה "אחד החברים החשובים של המחותרת". בתוקף שתוף פעולתו עם הנאצים היה ק' מוכרח להשאיר "באמן ההגנה" בהונגריה. אין זה מקרה כל עקר, אלא חלק מהותי משיטת שתוף הפעולה, שק' על אף תלותו הגמורה בקומנדו-היהודים ובגסטפו, המשיך להיות "איש מחותרת" ו"נאמן ההגנה" ולשמש כתובת לצנחנים, שנשלחו ע"י הסוכנות היהודית והצבא הבריטי לשטח האויב. חסות הגסטפו לא הוענקה לק' למען יתן מקלט לצנחנים בריטיים ולמארגני מרד יהודי, אלא כדי שיסייע לשרות הבטחון הנאצי לגלות אלמנטים מסוכנים מסוג זה בעוד מועד ולמנוע את פעילותם. פרשת הצנחנים מוכיחה כי ק' לא איכזב את תקוות הגסטפו בנדון זה.

גולדשטיין במחנה קולומבוס

101. אחרי שפלגי החליט, בנגוד לדרישתו של ק' ואף בנגוד לרצונו של גולדשטיין, שגולדשטיין לא ישתתף בהתייצבותו לפני הגסטפו, ו"טוכם" בין ק' ופלגי שגולדשטיין יוחבא זמנית ע"י ק' וחבריו ויוברח בהודמנות ראשונה מהונגריה (פסקה 93), הוחבא גולדשטיין זמן קצר בדירה של נוצריה אחת. גולדשטיין ספר לפלגי בבית הסוהר:

"כבר השלמתי עם זה שעלי לצאת את הונגריה. ברם, ליוגוסלביה לא רציתי לחזור. החלטתי לנסוע לרומניה. אבל החברים מנעוני מכך. לשוא בקשתי שישלחוני ב'טיול' הבא. דחוני בכל מיני תירוצים. עד שהגעתי לכלל דעה כי אין לבם שלם עמי. הם לא בטחו בי. הופעתנו הפתאומית והדרך בה באנו, היתה דמינונית וחשודה בעיניהם" (מוצג ל"ה, 204).

"החלטתי לנסוע לרומניה, אבל החברים מנעוני מכך. הם היו משוכנעים, כי אנו קשורים בפעולות צבאיות נגד הגרמנים. הופעתנו היתה חשודה בעיניהם" (מוצג מ', 474).

פלגי נסה בעדותו להטביר את המלה "החברים" כמכוונת לחלוצים, אנשי המחותרת. הסבר זה אינו מתקבל על הדעת ואינו אלא אחד החסומים המרובים של פלגי על ק'. ההבדל בין ועדת ההצלה והמפקדה החלוצית היה דווקא בכך שהועדה היתה קשורה בקשרים

הדוקים עם הנאצים וחששה ל"פעולות צבאיות נגד הגרמנים", בעוד שהחלוצים, אנשי המחתרת, לא יכלו בשום פנים לחשוש בשני קציני ה"הגנה", שנשלחו אליהם מא"י לשם ארגון התנגדות והתגוננות. ברור איפוא שהחברים, שמנעו את גולדשטיין מלנסוע לרומניה ודחווה בכל מיני תירוצים, היו ק' וחברי ועדת ההצלה.

שעות אחדות אחרי מעצרו של פלגי הובא גולדשטיין ע"י ק' עצמו למחנה קולומבוס (עדות דנציג ואחרים). ק' אמר לגולדשטיין שמטרת הכנסתו למחנה זה היא לא רק לאפשר לו להתראות עם הוריו, אלא גם לצרפו למשלוח לספרד ובדרך זאת לקיים את הבטחתו להבריחו מהונגריה. לפי עדותו של דנציג אף הוכנס גולדשטיין בשם מזויף לרשימת נוסעי הרכבת (מוצג מ' ע' 479). אך יום לפני צאת הרכבת הופיע ק' במחנה קולומבוס ואמר לגולדשטיין שעליו להשאר. גולדשטיין ספר לפלגי בבית הסוהר:

"בבוקר בא ישראל, אף הוא דרש ממני להשאר. הוא האמין כי יוכל לחלץ אותך מידי ההונגרים ע"י הגסטפו. כהוכחה שאין בבואנו כל מטרה אחרת מלבד זו שעליה אתה דברת אתם, יציג אותי, יראו שנשארת ולא ברחתי" (מוצג ל"ה, ע' 206).

ספור זה מפי גולדשטיין הנפטר, כמו הקטע הקודם שהובא לעיל, מהווה אמנם עדות שמועה שאין להסתמך עליה לפי החוק, אך ק' נאלץ להודות בעקר הדברים בחקירת שתי וערב, ועל הודאת ק' מותר לסמוך. בחקירת שתי וערב אמר ק' (ע' 155—156):

"אינני יודע אם נוסכר פקד על גולדשטיין שיעזוב את הארץ, ושהסכים לנסוע. באמת (אנחנו) חברי הועדה שקלנו אם על פרץ לנסוע, אם להכניסו בסתר בתוך קבוצת ברגיבלון שעמדה אז לצאת, או אם ליעץ לו להשאר.

שתי האפשרויות היו כרוכות בסכנות שונות. החלטנו ליעץ לו להשאר. מאחר שלא היה לנו הבטחון שהגרמנים לא יעשו חיפוש בין נוסעי הרכבת וימצאו אותו, ודרך אחרת לעזיבתו את הארץ לא היתה. יכול להיות שאני אמרתי את זה לגולדשטיין. לא דרשתי זאת ממנו, אלא יעצתי לו. לפי החלטת הועדה. יכול להיות שאחד השקולים שלנו היה שע"י כך אפשר יהיה להציגו לפני הגסטפו ולשכנע את הגסטפו שהוא לא ברח ושבא במטרות שהועדה הסבירה לגסטפו — היינו, מטרות הצלה. ההתייעצות הזאת ביני ובין גולדשטיין היתה במחנה קולומבוס."

בחקירה החוזרת נסה ק', כדרכו, לחזור בו מהודאתו הנ"ל או לרככה, גם טען ש"האיש ששוחח עם גולדשטיין היה אופנבך" [טענה המזכירה את "האיש ששוחח עם קלגס" (פסקה 92)], אך עם כל הכובים בחקירה החוזרת מודה ק' גם שם כי "בטלנו תוך התייעצות עם גולדשטיין את התכנית הזאת... תשובתו היתה שאם כך הוא מותר".

נוכח טענתו של ק' ששעות אחדות אחרי צאת הרכבת נעצרו הוא וחברי ועדתו ע"י הרגול ההונגרי והוכרחו באיזמים על חייהם וחיי פלגי להעמיד בפני גולדשטיין את "הברירה" הידועה להקריב את עצמם — הפעם יחד עם פלגי — למענו או שגולדשטיין יסגיר את עצמו (ר' להלן) — יש להטעים את העובדה שהסגרתו של גולדשטיין לא החלה בשלב האחרון הנ"ל, אלא היתה פעולה ממושכת ושיטתית של ק' מיום שהודיע לראש הגסטפו על בוא הצנחנים ועד אשר, כלשונו של פלגי (פסקה 99), "ד"ר ק'... באופן טכני הוביל את גולדשטיין ומסר אותו בידי האויב". פלגי צודק בנוסחו שהשלב הסופי של הטרדיה היה צעד "טכני" גרידא — אך במובן אחר מאשר הוא מתכוון אליו.

מיום שק' הודיע לקלגס על בוא הצנחנים הוא נעשה ערב בפועל כלפי הגסטפו להופעת שני הצנחנים בכל עת שיירדשו (פסקה 95). בדירת קורץ דרש ק' ששני הצנחנים יתיצבו, ורק ע"י התנגדותו הנמרצת של פלגי להתיצבותו של גולדשטיין נאלץ ק' לותר על דרישתו. ק' — המתכנה גם "אופנבך" — דרש מגולדשטיין להשאר במחנה על מנת להתיצב בפני הגסטפו, הפעם בסיטמה "להציל את פלגי" בעזרת הגסטפו הטובה מההונגרים הרעים. ושוב שמש לו הספור בדבר שליחי ההצלה מקושטא, שכבר "מכר" אותו בהצלחה לפלגי, אמתלא בפני גולדשטיין: ק' רצה "להציגו (את גולדשטיין) לפני הגסטפו שהוא לא ברח ושבא במטרות שהועדה הסבירה לגסטפו — היינו מטרות הצלה" (עדות ק' לעיל). לא היה קשה לשכנע את גולדשטיין הצעיר, שהיה "אידיאליסט, ואיך!" (עדות ק'), ושמלכתחילה רצה להצטרף לפלגי בהתיצבותו בפני הגסטפו, להקריב את עצמו; ל"הרגשה האיומה" של גולדשטיין (פסקה 88) שהצנחנים "באים להגדיל את האסון על היהודים", הצטרף רגש אשם נוסף: "כיצד ישא פניו לחברים, אם הוא יחזור בלעדי" (עדות פלגי לעיל, פסקה 93). למותר להדגיש כי ק' לא יכול היה להאמין, אחרי מאסרו של פלגי, שאפשר לשחרר את פלגי ע"י "הצגתו" של גולדשטיין בפני הגסטפו; לא יוכל להיות צל של ספק בדבר שק' ידע היטב ש"הצגתו" של גולדשטיין — שהיה עדין בן חורין לברוח או לרדת למחתרת — היא הקרבתו.

ואמנם לנאצים לא היתה כל סבה לותר על הצנחן הא"י האחרון, אחרי שנכלאו שני הראשונים. הן מטעמי בטחון הן מטעמים צבאיים ממש היתה הגסטפו מעונינת בכליאתו של גולדשטיין. פלגי לא גילה לחוקריו את המפתח לכתב הסתרים של המשדר שנפל בידם (מוצג ל"ה, 153, ועדותו), ואף כי לא ידעו מראש שגולדשטיין הוא האלחוטאי, מכל מקום היו מעונינים לחקור גם את הצנחן השלישי חקירת ענויים, כפי שנחקרו חנה סנש ופלגי, כדי שיגלה את סודותיו הצבאיים.

ק' נאלץ אפוא, תחת לחץ הגסטפו, להפר את הבטחתו לפלגי להחביא את גולדשטיין ולהבריתו מההונגריה. במקום למסור את גולדשטיין לידיהם הנאמנות של חברי המחתרת החלוצית, שיכלו לציידו בתעודות מזויפות ולהסתירו עד ל"טיול" (פסקה 89), הכניס ק' את גולדשטיין למחנה "קולומבוס", עורר בו אשליות על נסיעה עם חוריו לספרד, והודיע לו לבסוף שעליו לותר על הנסיעה ודרש ממנו להשאר במחנה על מנת להתיצב בפני

הגסטפו. לאור ההתנהגות העקבית והשיטתית של ק', מדרישת ההתייצבות הראשונה ועד לשניה, ולאור תלונות בגסטפו שרדפה את הצנחנים ולא וותרה על אף אחד מהם, אני משוכנע שק' מעולם לא התכוון להבריח את גולדשטיין ושהסכים ל"פשרה" עם פלגי רק למראית עין, כדי להביא את פלגי להתייצבות. ק' לא היה בן חורין להתפשר עם פלגי ללא הסכמת הגסטפו. מיום הודעתו לקלגס על שני הצנחנים היה ק' אחראי כלפי הגסטפו להופעת שניהם, ולא היה יכול להרשות לגולדשטיין לברוח או לרדת למחתרת, בלי לסכן בזה את יסודות קיומו ומפעלו.

הסגרת גולדשטיין

102. המערכה הסופית של הטרגדיה, שנעשתה בלתי נמנעת ע"י כל פעולותיו הקודמות של ק', סיומה היטב ע"י פלגי במלים הנוכרות לעיל: "ד"ר ק' באופן טכני הוביל את גולדשטיין ומסר אותו בידי האויב". הפרטים אינם חשובים. ברור שלק' שהשתעבד לאויב לא נשארה כל ברירה אחרת מאשר להקריב את חברו, וכל מאמציו לתאר את הפרשה כאילו נתן לגולדשטיין חופש בחירה מלא אינם אלא נסיון לגולל את האחריות הסופית להסגרת פלגי על הקרבן עצמו. ק' מפליג בלחץ שהוטל עליו — הוא וחברי הועדה נעצרו ונחקרו ע"י הרגול הנגדי ההונגרי, חקירתו ארכה $3\frac{1}{2}$ שעות והוא סרב לגלות את כתבתו של גולדשטיין לחוקרו, שאיים עליו שפלגי יוצא להורג בעוד יומיים ושגם הוא "לא יראה יותר את אור העולם" (ע' 153) או "יסריח את הפרחים מלמטה" (בטוי ההונגרי) (ע' 306), כן נעצרה רכבת ברגן-בלזן באחת התחנות בבודפשט עד לגלוי גולדשטיין (ע' 305), והחלו לענות שנית את גב' ברנד, שאך חודש ימים לפני כן שוחררה מענויי הרגול הנגדי ההונגרי ע"י הגסטפו.

"בקשנו להתקשר עם פרץ, הוא היה מוסתר באיזה מקום, ספרנו לו על המצב ואמרנו לו שעליו להחליט, אם הוא רוצה לברוח — אנחנו מוכנים לשאת בתוצאות. הוא החליט למסור את עצמו" (עדות ראשית, לעיל).

"בקשתי פגישה עם הנזי ברנד ואופנבך. החלטנו ששלתנו נצא למקום בו הסתרנו את פרץ ונודיע לו על המצב. היה בטחון שהרגול הנגדי ההונגרי לא ילך בעקבותינו לשם... ידעתי שגולדשטיין הוא אידיאליסט, ואיך! ולכן הלכנו אליו. היתה אפשרות רצינית מאד שיחליט להסגיר את עצמו, היתה יותר קרובה לודאי מאשר האפשרות ההפוכה, בהכירי את אפיו האידיאליסטי. הוא מסר את עצמו לשלטונות ההונגרים בהדיק. אחד או שנים מחברי הועדה הלכו אתו, אנחנו. יכול להיות שאני הייתי אחד מהם. אינני זוכר בודאות, אבל מקבל על עצמי את האחריות, יתכן שהלכתי אתו" (חקירת שתי וערב, 154—155).

בנגוד משונה לדברי ההסתייגות האחרונים ("יכול להיות שאני הייתי אחד מהם, אינני זוכר בודאות, אבל מקבל על עצמי את האחריות וכו'") עומדים דבריו של ק' בחקירת החוזרת (ע' 308):

„הוא אמר לנו מלים בלתי נשכחות: 'אתם חשבתם', הוא שאל, 'שבשבילי אני יותר חשוב מאשר כל עבודתכם או חייו של יואל?'”

התאור המלודרמטי של ק' בחקירתו החוזרת (ע' 306—308) נותן לפרשה נוראה זאת צביון טרגי-קומי במקצת:

„הגענו לאותה החלטה כמו במקרה של פלגי. שנתקשר עם גולדשטיין, נודיע לו על המצב ונגיד לו: אתה יכול עדין לברוח אם זה ברצונך, אנחנו מוכנים לכסות את בריחתך, מאידך אלה הן הסכנות הכרוכות בצעד זה. הוספנו שלפי דעתנו יש סכויים, אם כי קלושים, שבמקרה שנשתיק ע"י עצירתו את הפעולה של הרגול הנגדי בענין זה, לאור התפתחות המצב הפוליטי והצבאי הכללי אפשר יהיה בשלב יותר מאוחר לשחרר אותם — את פלגי וגולדשטיין. אחרי ההחלטה הזאת אני פניתי אל החוקר שלי... ובקשתי רשות לצאת עם אחד או שנים מחברי ולחפש את גולדשטיין. אמרתי לו שאולי נצליח למצוא ואולי לא. הוא אמר: בבקשה! היה לי החשש שיעקבו אחרינו, אבל ידעתי שהם לא יכולים לחזור למחנה קולומבוס, וידעתי גם ידעתי שלמחנה קולומבוס יש יציאה סודית, סודית הן כלפי השלטונות והונגריים הן הגרמנים הן כלפי תושבי המחנה, רק כמה מחברי הועדה ידעו על כך... שחררו אותי ואת הנזי ועד כמה שאני זוכר גם את אופנבך. נסענו שנינו או שלשתנו לקולומבוס. חדרנו למקום מחבואו של גולדשטיין ושוחחנו אתו. אמרנו לו עוד פעם שהוא בתור השליח הא"י צריך להחליט, שאנחנו יכולים להציע רק דבר אחד — שאנו מקבלים את החלטתו ויהי מה. אז אמר גולדשטיין שהוא רוצה להתייצב בפני הרגול הנגדי (ההונגרי, א) כדי להקל על פלגי, (ב) כדי להקל על רכבת ברגן-בלזן, (ג) כדי להקל עלינו. הוא אמר לנו מלים בלתי נשכחות: (ר' לעיל). גולדשטיין יצא אתנו מהמחנה והלכנו עד לפנה השניה או השלישית, שם היתה לנו פגישה עם החוקרים מהרגול הנגדי ההונגרי. שם נפרדנו מהחוקרים לפני שנכנסנו למחנה ואמרנו שאנו הולכים לחפש את גולדשטיין, ושאנו מוכנים לכך רק אם הם ישארו שם. ומשם עשינו סיבוב והסתכלנו אם הם מאחורינו או לא. ואחרי הסיבוב נכנסנו למחנה. (לביה"מ —) מהמחנה יצאנו ישר לפנה הזאת, ידענו שהם מחכים שם, ויצאנו יחד להזיק. רגעיים ספורים אחרי שהכניסו את גולדשטיין לתא המעצר בהדיק שוחררו גם בים ואשתו וגם הנזי ואופנבך. אני בטוח שאני והנזי הלכנו או לגולדשטיין וחזרנו לגולדשטיין כנ"ל, יכול להיות גם אופנבך, בזה אינני בטוח.”

לעומת הספור המזויף של ק' על חופש הבחירה וחופש הבריחה שניתן לגולדשטיין, על „המלים הבלתי נשכחות” של גולדשטיין, שנשכחו ע"י ק' (יחד עם כל הפגישה עם גולדשטיין במחנה קולומבוס) עד לחקירה החוזרת, על בקשת רשות מהחוקר „לצאת ולחפש

את גולדשטיין, שאולי נצליח למצאו ואולי לא", על התנאות התנאי שהבלשים ישארו במקומם בפנה השניה או השלישית, על "הסיבוב" והסתכלות אחורנית לפני "החדירה למקום מחבואו" של גולדשטיין, על היציאה הסודית של מחנה קולומבוס, "סודית הן כלפי השלטונות ההונגריים הן הגרמניים הן כלפי תושבי המחנה", שרק כמה מחברי הועדה ידעו עליה — בולטת העדות המציאותית של הגב' ברנד, המבליטה, עם כל רצונה לסייע לק, את חדר-משמעות המצב ואת חוסר הברירה של גולדשטיין (ע' 608—610, 624—626):

"יש לי צלקת בצואר. שם שרפו אותי בסיגריה בוערת. במשרד הרגול הנגדי בהזדמנות מעצרנו בקשר לפרץ וגולדשטיין... הלכנו למחנה קולומבוס, כדי לברר אתו מה לעשות, לא רצינו להחליט בעצמנו על גורלו. נסענו לשם באוטו... של הבולשת... כמובן יכלו השוטרים לעקוב אחרינו אם הם רצו. אינני יודעת אם עקבו אחרינו ולא שמנו לב... אמרנו להונגרים שאנו הולכים לקולומבוס ונדבר עם גולדשטיין... אינני זוכרת אם באוטו או בבית הסוהר אמרנו להם זאת. אמרנו שאנו רוצים לנסוע לקרבת רח' קולומבוס ולהתראות עם גולדשטיין... לא יכלנו להסתיר שעלינו ללכת לרח' קולומבוס. ההונגרים יכלו להגיד שהוא שם, מאחר שרצינו להתייעץ שם... אילו היה גולדשטיין מחליט לברוח, יכול היה לברוח מאחת משתי היציאות שלא נכנסו בה. שמירה היתה רק ביציאה אחת. היה בנין כפול, באחד מהם מחנה קולומבוס, בשני היה מוסד לחרשים-אלמים. שם היה אפשר לצאת דרך הבנין השני בלי שמירה... הרבה יהודים התגנבו דרך כניסות אלה לטרנספורט... המעבר דרך בנין האלמים-חרשים לא היה סוד, אינני יודעת אם כל אחד ידע, אבל אלה שהיו בקיאים במקום ידעו זאת... במחנה הסברנו את מצבנו לגולדשטיין ואמרנו לו שזה המצב ושהוא בעצמו יחליט מה ייעשה. אמרנו לו על פלגי. אמרנו לו שאין אנו יודעים לאיזו מטרה הוא בא, ואין אנו יודעים מה יותר חשוב — תפקידו או עבודתנו, כפי שהוא רואה אותה לפניו. גולדשטיין אמר שאינו רוצה לברוח, ושעבודתנו ומאמצינו הם יותר חשובים מתפקידו ושהוא ימסור את עצמו... השיחה עם גולדשטיין ארכה 10—12 רגעים... אח"כ יצאנו כולנו, היינו גולדשטיין, ק' ואני, וגולדשטיין פנה אל הבלשים שעמדו בפניה ההיא, ונסענו חזרה לקסרקטין של הרגול הנגדי ושם שוחררנו".

אכן הרגול הנגדי הצבאי ההונגרי, שלפי תאור העדים הנ"ל עשה מאמצים כה גדולים כדי לתפוס את הצנחן גולדשטיין, היה צריך להיות מחונן בכשרון מקצועי יוצא מן הכלל כדי שלא לשמור, אחר כניסת ק' וחבריו למחנה קולומבוס, על שתי היציאות של בנין החרשים-אלמים שלא היו שמורות ע"י ה"ס"ס, ושבנגוד לעדות ק' לא היו בגדר סוד. גולדשטיין היה למעשה מוקף ולא היה יכול לברוח, כשק' וחבריו הציעו לו את "הברירה". יתר על כן, ושוב בנגוד לעדות ק', הודיעו ק' וחבריו לחוקרים ההונגרים שגולדשטיין נמצא במחנה קולומבוס, ולולי הצליחו שדוליו של ק' להביא את גולדשטיין לידי הסגרת עצמו במשך 10—12 רגעים, היה הרגול הנגדי ההונגרי יכול להשיג את מאסרו ע"י

הגסטפו. אשר ל"ברירה", הופעל על גולדשטיין לחץ מוסרי עוד יותר כבד מאשר על פלגי בזמנו (פסקה 87): הקרבת פלגי, הקרבת נוסעי הרכבת שכבר יצאה ושמספר נוסעיה עלה בינתיים ל-1684, הקרבת הועדה וכל מפעלה הוטלו על כף אחת של המאזניים, והקרבת עצמו של גולדשטיין, עם תקות שחרורו ושהרור פלגי, על הכף השניה. כל זה לבחור אידיאליסט שהתנדב לשליחות הצלה ושוכנע קודם לכן ע"י ק' שאינו מועיל, אלא רק מזיק להצלה. האם לזה ייקרא חופש בחירה?

חוסר התחשבותו של ק' בגורלו של גולדשטיין בולט גם מן העובדה שק' לא גילה לגולדשטיין שהמשרד נפל בידי השלטונות. לפי עדותו של ק' (ע' 296, 312) נודע לו על כך מפי החוקר ההונגרי שחקר אותו חקירה ממושכת בדירתו בשעות הבוקר המוקדמות של אותו היום. פלגי העיד (ע' 412, מוצג ל"ה, 206) שגולדשטיין "לא ידע את גודל האסון, לא עלה על דעתו שבידיהם כל הציוד שלנו" (המשרד, המדים והנשק). גם ק' וגב' ברנד בעדותם המפורטת על השיחה המכרעת עם גולדשטיין במחנה קולומבוס, שנמשכה 10—12 רגעי, לא הזכירו כל אזהרה בנוגע למשרד. באותו זמן כבר נחקר ועונה פלגי בנוגע למשרד שהוצג לפניו, ועניינים אלה עמדו לחול גם על גולדשטיין ולהרבות את יסוריו. לפי תאורו של פלגי (שם) היתה אי ידיעתו של גולדשטיין שהמשרד נמצא בידי הרגול הנגדי ההונגרי אחד השקולים החשובים שלו בקבלת עצתו של ק' להסגיר את עצמו. גם אם נפסול את העדות הזאת כעדות שמועה, ברור שק' לא היה מעוניין לגלות לו במחנה קולומבוס דבר שהיה בו כדי להרתיע אותו מהסגרת עצמו, אלא להפך — עורר בו תקוות, אם כי "קלושות", לשחרורו ולשחרור פלגי בקרוב. ק' השתמש בשיחתו הסופית עם גולדשטיין באותה שיטה של צרוף לחץ מצפוני כבד ותחבולות שהשתמש בהן בכל ישיחותיו הקודמות עם שני הצנחנים (השיחה הארוכה עם פלגי למחרת בואם לבודפשט, השיחה המכרעת עם פלגי בדירת קורץ והשיחה הראשונה עם גולדשטיין במחנה קולומבוס, בה דרש ממנו להתייצב בפני הגסטפו).

טוענת הגב' ברנד בעדותה (ע' 626):

"אילו רצינו להסגיר את גולדשטיין, לא היה לנו צורך בצרמוניות כאלה... לא היה נחוץ ששלשה חברי ועדת ההצלה ילכו באופן חגיגי אל גולדשטיין, כדי למסור אותו להונגרים".

התשובה על טענה זו היא כפולה: א) העובדות שעליהן העידה הגב' ברנד עצמה, וכן המסבות הכלליות שהוכחו במשפט זה, אינן משאירות מקום לספק שאמנם הליכת שלשת חברי הועדה, בלויית קציני הרגול הנגדי ההונגרי, אל מחנה קולומבוס ושדולו של גולדשטיין להסגיר את עצמו לא היו אלא "צרמוניות", אם נשתמש בלשון העדה. לגולדשטיין לא הושארה ברירה אלא להסגיר את עצמו, לא ברירה מעשית (ברירה) ולא ברירה מצפונית. פעולתו של ק' היתה כפיה מכל הבחינות, וכמוה כהסגרה ממש. ב) אשר לשאלה למה היה צורך, "בצרמוניות כאלה" ולמה לא מסרו ק' וחבריו את גולדשטיין באופן ישיר לרגול

הנגדי ההונגרי, בלי לשכנעו למסור את עצמו — התשובה היא שלשיטת "השכנוע", בה נהג ק' כלפי שני הצנחנים בזה אחר זה, היו יתרונות רבים. אחד היתרונות היה להשקיע את מצפונם של ק' וחבריו. יתרון שני — לשמור על הסמכות הציונית של ק'. יתרון שלישי — שהשיטה היתה נוחה לשלטונות. ברור שבמקרה של אי הצלחת השכנוע — שהצלחתו היתה למעשה מובטחת מראש — עמדה לרשותם של השלטונות גם אפשרות המאסר הישיר. ק' כבר מסר את הכתובת של גולדשטיין, ובמקרה של כשלון השכנוע היו אוסרים אותו בצאתו מן המחנה או היו אוסרים אותו ע"י הגסטפו בתוך המחנה.

כאמור, אשמתו של ק' לא היתה בשלב האחרון של המסירה והכפייה, בו גם הוא וחבריו פעלו מתוך אונס. אשמתו של ק' נעוצה בפעולות שהביאו עליו את האונס, בחינת "תחילתו בפשיעה וסופו באונס" — שתוף פעולתו של ק' עם הגסטפו, הודעתו על בוא שני הצנחנים לקלגס, ערבותו להופעתם, דרישת התיצבותם, חוסר הברחתו של גולדשטיין, הכנסתו למחנה קולומבוס, השארתו במחנה בעת יציאת הרכבת — פעולות שקדמו כולן להתערבות הישירה של הרגול הנגדי ההונגרי, שהיה כפוף לגסטפו. פרשת גולדשטיין אחרי מאסרו של פלגי לא היתה אלא תוצאה כמעט אוטומטית של פרשת פלגי-גולדשטיין המשותפת, וכל המסקנות האמורות בפסקה 100 חלות עליה. ברגע שדלת בית הכלא נסגרה מאחורי פלגי, ואפילו קודם לכן — ברגע שק' הודיע על שני הצנחנים לקלגס — נחרץ גם גורלו של גולדשטיין.

חנה סנש

לוח המאורעות

103. חנה סנש עברה את הגבול ב־9.6 יחד עם שלושת מלויה (פליישמן וקלוש, שני יהודים הונגרים, ואנטון טיסונדייה, חייל צרפתי שברח כמה פעמים מהשבוי וחזר להונגריה כדי לשחרר שבויי מלחמה אחרים). פליישמן וקלוש נתקלו בשוטרי משמר הגבול ההונגרי, קלוש נבהל וירה בעצמו, ובעקבות התקרית הזאת הותקפו גם חנה סנש וטיסונדייה ע"י פלוגה גדולה של ז'נדרמים ולא יכלו להמלט ממאסר. ציודה הצבאי של חנה (מדי קצינה בריטית, משדר ונשק) היה מוסתר בקמת השדה, אך כאשר השוטרים הציגו בפניה את אוניות המשדר ואמרו לה שאלה נמצאו אצל פליישמן, גילתה חנה את המשדר והודתה שהיא אחראית לו, כדי להגן על פליישמן. אחרי חקירות וענויים בעירת הגבול סומבטהני הועברה חנה למרכז הרגול הנגדי בבודפשט ("הדיק"). ב־17.6 נעצרה אמה והופגשה ב"הדיק" עם חנה, כאמצעי לחץ להביאה לגלוי סודותיה הצבאיים וביחוד המפתח הסודי לשמוש במשדר. גב' סנש האם שוחררה בו ביום ע"י הרגול הנגדי ההונגרי, אך כעבור שעות מועטות נעצרה בדירתה ע"י הגסטפו והובאה לבית הסוהר של הגסטפו. על חנה עברו לבטים קשים, כשחוקריה איימו עליה להרוג את אמה, אם היא לא תגלה את המפתח הסודי למשדר, אך היא עמדה בכל הענויים הגופניים ובלחץ המוסרי הכבד שהופעל עליה. ב־21.6 נודע לאמה שחנה נמצאת באותו בית הסוהר של הגסטפו שגם היא כלואה בו. חנה הובאה יום יום למרכז הגסטפו לחקירה. כמעט שלשה חדשים ישבו האם והבת באותו בית

הסחר. ב"11.9 הועברה חנה לבית הסחר הצבאי ההונגרי, ואילו אמה הועברה ב"13.9 למחנה העצורים קיסטרצה ושחררה עם יתר העצורים ביום הכפורים, 27.9 או 28.9. ב"15.10 השליטו הנאצים את ממשלת "צלבני החץ" (המפלגה הנאצית ההונגרית) של שלשי והתחיל משטר אימים בבודפשט. ב"28.10 הועמדה חנה בפני בית דין צבאי הונגרי, הואשמה בריגול, ובלי שהוצא כל פסק דין נגדה, הוצאה ב"7.11 להורג ביריה בחצר בית הסחר הצבאי ההונגרי במרגיט קרו, מתחת לחלון תאם של פלגי וגולדשטיין (עדות פלגי, 414, עדות גב' סנש, ד' 21—23). פלגי וגולדשטיין נשלחו עם יתר אסירי בית הסחר ברכבת בכוון גרמניה, גולדשטיין (לפי עדות פלגי, ע' 417, 444, ועדות טיסונדייה, י"א — 28 וב' — 11) בערך ב"13.11, ופלגי, טיסונדייה ואחרים ב"23.11. פלגי וטיסונדייה הצליחו לברוח בסביבת בודפשט מהרכבת וחזרו בהסתר לבודפשט, אך גולדשטיין לא חזר ונספה בגרמניה.

מועד ידיעתו של ק'

104. מתי נודע לק' שחנה סנש נמצאת בהונגריה? ק' העיד שפלגי וגולדשטיין בבואם אליו —

"הסתירו ממני שחנה כבר עברה את הגבול, והם הסתירו זאת בסוד כל זמן שהיה להם מגע אתי. הלואי שהיו מספרים לי" (ע' 163).

פלגי אישר את עדותו של ק' (401, 428):

"פניתי אל ק' ונסיתי לבחון אם הוא יודע על המצאותה של חנה סנש בהונגריה... היא היתה צריכה להיות בבודפשט וק' היה צריך לדעת על כך, מפני שלחנה סנש היו אותן הכתובות בידה שהיו לי... בפגישה השניה התעניינתי אם חנה הגיעה, לא שאלתי באופן מפורש על חנה. מתשובתו על שאלה סתומה הבנתי שהוא אינו יודע. יכול להיות שגם בפגישה הראשונה שאלתי אותו על חנה ולא קבלתי תשובה ולכן חזרתי ושאלתי בשניה, כי זה העסיק והדאיג אותי מאוד. אני עם חנה קבענו פגישה בבודפשט בשני מקומות אלטרנטיביים בזמנים קבועים. לא מצאתי את חנה בבודפשט... התקבל על דעתי שיש לעקוב אחרי חנה, שאולי קרה לה משהו. לא פניתי אל ק' שיעשה משהו בענין חנה, כי א) השליתי את עצמי שלא קרה לה כלום ובדאי חזרה ליוגוסלביה, ב) התפלגנו מתוך הנחה שלא שמים בסל אחד את כל הביצים. לא בקשתי מק', כדי לא לסכן את פעולתי או פעולתה כל עוד לא ברור לי מה קרה לה... חוקי המחתרת אומרים שאין מוסרים דבר למי שלא נוגע לו, כי אז בעניינים לא יוכל לגלות מה שאינו יודע".

עדויות אלה אינן משכנעות ביותר. כל שלשת הצנחנים נשלחו אל ק', נציג הסוכנות היהודית ונאמן ה"הגנה". ק' היה האיש היחיד בבודפשט שפלגי הכירו אישית (פסקה 82), ופלגי פנה אליו מתוך אמון מלא. מאחר שגם חנה היתה צריכה לפנות אל

ק' ופלגי היה מודאג מאד ע"י העדרה. היה אך טבעי שפלגי ישאל את ק' עליה ויתיעץ אתו בקשר להעדרה. חוקי המחלת הנזכרים בעדותו של פלגי לא מנעו אותו מלגלות לק' את הסוד הצבאי החמור של המשדר. בקשר למברק לעכוב המשדר העיר פלגי (ע' 403):

„היתה החלטה קשה וראיתי את הצורך להתייעץ עם ק' על כך. ובנגוד למה שהחלטתי לפני הפגישה אמרתי לו שלא באתי בדרך פלאי, אני קצין בצבא הבריטי והוטל עלי גם תפקיד צבאי... חשבתי את ק' לאדם עם שכל חד, על כן כנראה בחרתי בו“.

כשם שהחלטתו של פלגי לעכב את המשדר נבעה לאמתו של דבר מהחלטתו העקרית להתייצב בפני הגסטפו (פסקה 97, מוצג 40), כן הוו ההשערות והחששות של פלגי בקשר להעדרה של חנה סנש חלק בלתי נפרד משקוליו בקשר להחלטתו הגורלית הנ"ל. קשה להבין כיצד יכלו ק' ופלגי לתכנן את התייצבותו של פלגי לפני הגסטפו ואת ספורו שהוא וגולדשטיין באו כשליחי הצלה מקושטא, בלי לדון בבעית העדרה של חנה ובחשש שהיא נאסרה ע"י אותו השלטון שפלגי עמד להתמסר בידו.

יש להוסיף שק' נהל יחד עם ד"ר שוייגר את חליפת המכתבים עם הסוכנות היהודית בקושטא בנוגע למשלוח הצנחנים וידע על תעודה שחברו שוייגר הכין בזמנו בשביל בחורה בת 22—24. קרוב לודאי שק' גם ידע את שמם וזהותם של שלושת הצנחנים מראש, כי על כן נרשמו הוריהם של פלגי, גולדשטיין וחנה סנש ללא בקשתם ברשימות רכבת ברגן-בלזן (עדות גב' סנש, ד' 2, מוצג ל"ה, 194, עדות פלגי, 403, 430). גם מסבה זאת היה טבעי שק' ישוחח עם פלגי באופן חפשי על הצנחנית הנעדרת.

גרסת ק' היא שנודע לו על מאסרה של חנה „בערך באוגוסט“. הוא העיד (ע' 157, 310—311):

„לפי מיטב זכרוני נודע לי על המצאה של חנה סנש בהונגריה בערך באוגוסט. נודע לי מחברי בועדה — או מהנזי או מאופנבך. עד כמה שאני זוכר הנזי ספרה לי שאמה של חנה סנש בקרה אצלה או נפגשה אתה וספרה לה שקבלה פתקה מחנה מבית הסוהר. בערך באמצע אוגוסט.“

כשהלכתי יותר מאוחר לגרזולי ובקשתי עזרתו בשביל שלושת הצנחנים, הסביר גרזולי את חומרת מצבם ואמר לי: אשר לחנה אין שום אפשרות של עזרה, מאחר שהיא נתפסה תוך כדי מעשה... באותה הזדמנות ספר לי גרזולי ששלושתם נפלו בידי איש הרגול הנגדי ההונגרי שהעביר אליו גם את המשדר וגם את המברק שנתקבל מפלגי. שיחה זו היתה באוגוסט. בערך בין 10.8 ל-20.8. (לשאלת ביה"מ —) הקצין שחקר אותי ב-17 גם כן הסביר לי את התנאים שבהם נתפסו חנה סנש. (ביה"מ — חנה סנש ב-17?) אני

מתקן — הסביר לי את התנאים בהם נודע להם על הפעולה. על פעולת הצנחנים. הוא דבר אתי אז על שני הצנחנים — פלגי וגולדשטיין.

כבר עמדנו לעיל על הסתירות והשקרים בהם הסתבך ק' בעדותו ביחס למקור ידיעותיו וזמן קבלת ידיעותיו מהשלטונות בדבר שלושת הצנחנים. הספור שק' מיחסו לגרזולי „ששלושתם נפלו בידי איש הרגול הנגדי ההונגרי” — ספור שק' מביאו כגרסה אמיתית בדו"ח (ע' 70) — בודאי שאינו נכון. פליטת הפה של ק' ש„הקצין שחקר אותי ב-1.7 גם כן הסביר לי את התנאים שבהם נתפסו חנה סנש” — כאן הופסק ק' ע"י שאלת בית-המשפט — מצביעה גם היא על כך שק' קבל ידיעה על מאסרה של חנה סנש מהשלטונות עצמם בתאריך מוקדם מאד. ק' היה מקורב יותר לגסטפו מאשר לרגול הנגדי ההונגרי, ויותר קרוב לודאי הוא שקבל את הידיעה הראשונה על מאסרה של חנה מקלגס מאשר מהחוקר ההונגרי שחקר אותו ב-1.7; אבל מאחר שהגסטפו והרגול הנגדי ההונגרי — קלגס וגרזולי — עסקו בצותא בתפיסת שלושת הצנחנים ובחקירתם, אין נפקא מינה אם ק' קבל את ידיעתו ממקור נאצי או הונגרי.

בדו"ח של ק' אין זכר לעובדה שעל מאסרה של חנה סנש נודע לו מאוחר יותר מאשר על מאסרם של יתר שני הצנחנים. בהמשך רצוף לפרשת מאסרו של גולדשטיין נאמר שם (ע' 72):

„חנה סנש, גולדשטיין ונוסבכר נשארו במאסר. במשך חדשים השתדלנו לשווא לשחרר את שלשתם. כעבור שלשה חדשים הגיע סוף סוף היום בו נראה הדבר שנצליח בשחרורם. זה היה ה-14.10...”

לאור כל האמור נראה לי קרוב לודאי שק' ידע על מאסרה של חנה סנש החל מסוף יוני או ראשית יולי. אבל אפילו נניח, כגרסתו, שלא נודע לו על כך לפני אוגוסט — אין נפקא מינה.

חובתו של ק' 105. קבענו לעיל (פסקה 82) שק' קבל על עצמו כלפי הסוכנות היהודית חובת נאמנות מלאה ביחס לשלושת הצנחנים שנשלחו והופנו אליו. בין אם הגיעו אליו בפועל ובין אם נאסרו לפני הגיעם אליו. חובת נאמנות זאת כללה את חובתו של ק' לעשות את כל אשר ביכולתו לשחרר את חנה סנש ממאסר ולהצילה ממות. מעדותה של הגב' סנש גם מתברר שחנה ציפתה לעזרתו של ק' בהיותה בבית הסוהר, וכאשר עד אוגוסט לא קבלה כל ידיעה מועדת להצלה, העבירה הגב' סנש באמצעות אסירה שהשתחררה ידיעה לגב' ברנד שחנה סנש יושבת בבית הסוהר של הגסטפו. כמורכן מסרה חנה בידי הגב' פרנקל, אשתו של יושב ראש „המזרחי” בבודפשט, שהיתה כלואה יחד אתה באותו בית סוהר, פתקה שעליה כתבה שתי מלים עבריות אל ק' ושהגב' פרנקל תפרה לתוך שמלותיה כדי להעבירה אל ק' לאחר שחרורה. עובדות אלה מהוות הוכחות נוספות לעדותו של פלגי

ולהודאת ק' עצמו (פסקה 82) שחנה סנש הופנתה ע"י הסוכנות היהודית אל ק' כנאמן ה"הגנה" בארץ עוינת וסמכה עליו. תפקידו של ק' לדאוג לשלומם של שלושת האסירים ולעשות את הכל כדי לשחררם ולהצילם לא היה ענין של התנדבות, אלא תפקיד של חובה.

התקופה

106. מה עשה ק' בכל התקופה מראשית יולי (או אוגוסט) עד 14.10 למען שחרור שלושת הצנחנים בכלל, וחנה סנש בפרט? יש לזכור שתקופה זאת, מהפסקת הגרוש הטוטלי בראשית יולי עד לתפיסת השלטון ע"י סלשי ב-15.10, היתה תקופת הפוגה במלחמת השמד נגד יהודי הונגריה, תקופת ירידת השפעתו של השלטון הנאצי והרמת קרנם של הכוחות הלא-נאציים בהונגריה. ב-23.8 נכנעה רומניה לרוסים, שכבשו גם את טרנסילבניה והתקרבו לבודפשט. ב-25.8 נאלצו אייכמן וראשי "קומנדו-היהודים" לעזוב את הונגריה בהתאם לדרישתו של הורטי, אך הגסטפו נשארה בבודפשט (דו"ח ק' 92). בסוף אוגוסט מינה הורטי את לקטוש לראש ממשלתו והחל במו"מ לקראת שביתת נשק עם בעלות הברית וכניעה לצבא הרוסי (דו"ח ק' 100). ב-15.10 ניסה הורטי לבצע את ההכרזה על שביתת נשק וכניעה, אך נפל במלכודת הנאצים שעשו את כל הכנותיהם למקרה זה: בנו של הורטי נחטף ע"י הגסטפו חצי שעה לפני הכרזת שביתת הנשק, יחידת שריונים גרמנית הקיפה את ארמונו של העוצר, ותחת לחץ כפול זה נכנע הורטי לדרישות שליחו המיוחד של היטלר שהגיע בעוד מועד מגרמניה, חזר בו מהכרזת שביתת הנשק, מינה את סלשי לראש הממשלה והועבר כעצור לגרמניה. "צלבני החץ" התחילו מיד בפרעות נגד היהודים. ב-17.10 חזר אייכמן מברלין לבודפשט, והחלה תקופת דמים ליהודי עיר הבירה, שנמשכה עד לכבוש הסופי של שני חלקי העיר, בינואר ובפברואר 1945, בידי הצבא הרוסי. התקופה היחידה בה היו סכויים להצלת הצנחנים האסירים היתה מראשית יולי עד 14.10.

ההסכם מיום 14.10.44

107. אין מחלוקת על כך שבדיוק ביום האחרון של תקופת ההפוגה, ב-14.10, נפגש ק' עם נציגי משרד הבטחון ההונגרי (אולה, הטו וגרוולי) ונציג הצלב האדום (בורן) והוסכם ביניהם שבעוד ימים מספר ישוחררו שלושת הצנחנים בערבות. עדותו הראשית של ק' בנידון זה הובאה לעיל (פסקה 81): עיין גם בדו"ח ק' (ע' 104). בחקירת שתי וערב הוסיף ק' ואמר (ע' 163):

"כשסוף-סוף הצלחתי לקבוע פגישה משותפת בין בורן ובין מנהל לשכת הבטחון ההונגרי ובין גרוולי וקולונל אוטו הטו, זה היה ב-14.10, זה לקח זמן. בפעם הראשונה דברתי עם בורן בערך בתחילת ספטמבר. הורטי הכריז על שביתת נשק עם המערב ב-15.10, ידענו לפני כן שממשלת הורטי פוסחת על שתי הסעיפים, אחרת לא היינו מגיעים לפגישה משותפת כנ"ל עם נציג משרד הבטחון".

וכן נאמר בדו"ח (ע' 72):

"היה זה ב-14.10... דנתי עם היועץ אולה, מזכירו האישי של מיניסטר הבטחון, על בעיות שונות באוירה שבישרה את הנסיון הצפוי של פרישת הונגריה מהציר".

הוזה אומר: הבטחתם של נציגי משרד הבטחון ההונגרי לשחרור הצנחנים היתה קשורה קשר בלתי נפרד בתכנית הכרזת שביתת הנשק, שהיה בה כדי לחולל שנוי יסודי בכל מעמדה של הונגריה במלחמת העולם. ברור שאילו היה מתחולל שנוי יסודי זה, היו הצנחנים הא"י משתחררים באופן אוטומטי יחד עם כל שבויי המלחמה של בעלות הברית, גם ללא הסכם מוקדם עם נציגי משרד הבטחון; ומצד שני, אחרי שהשנוי היסודי הנ"ל לא התחולל והנסיון הראשון לחולל דוכא ע"י הנאצים, התבטל ההסכם מאליו. ק' שהיה בעל אינפורמציה פוליטית פנימית, הן ממקורות נאציים הן ממקורות הונגריים, ידע היטב שנסיון מצד הורטי להכריז שביתת נשק ולפרוש מהציר בשלב זה של המלחמה, פרושו במציאות — נסיון התקוממות נגד הכובש הנאצי וכניעה לכובש הרוסי, נסיון שיוכל להסתיים רק באחד משני אלה: בדוכי נאצי בכח הזרוע או בכבוש רוסי (עיין דו"ח ק', 100). בכל אחד משני המקרים האלה לא היה כל ערך וחשיבות להסכם עם נציגי משרד הבטחון ההונגרי. הסכם זה, שנוולד על סף הכרזת שביתת הנשק והיה מותנה בהצלחתה, היה מיותר במקרה של הצלחת הצעד של הורטי ובטל במקרה של אי הצלחתו.

על מדת בקיאותו של ק' בשאלות פוליטיות מסוג זה ומדת קרבתו לצמרת הנאצית בכל תקופת ההפוגה מעיד הדו"ח (ע' 85), לפיו נתבקש ק' מדי פעם ע"י נציגי הממשלה ההונגרית לברר אצל ידידיו הנאצים (ויסליצני, בכר) מה תהיה התגובה הגרמנית על צעדים הונגריים מסויימים, כגון על דרישת הוצאת הגסטפו וקומנדורי היהודים מהונגריה וכיו"ב, וק' השיג מדי פעם את האינפורמציה הדרושה על התגובה הגרמנית הצפויה. כן נודע לו ממקורות נאציים באיזו מדה הגרמנים מוכנים לסגת ולותר ועל מה יגיבו בכל כחם (ע' 86, 100). ק' ידע ב-14.10 שעל נסיון הכרזת שביתת נשק ע"י הורטי, היינו כניעתו לבעלות הברית, יגיבו הנאצים בכל כחם ושמונו וגמור אתם להחזיק בשלטונם בעיר הבירה ההונגרית כחלק מהחזית הגרמנית נגד הרוסים בכל מחיר (ע' 100). ק' היה אפוא יכול להעריך היטב בערב הכרזת שביתת הנשק של הורטי מה קלושים סכויי הצלחתו נוכח העמדה הגרמנית הנתושה.

ההסכם עם נציגי משרד הבטחון לשחרור הצנחנים במקרה שהצעד של הורטי יצליח היה, כאמור, או מיותר או עשוי להתבטל. הסכם זה של השעה השתים-עשרה היה יותר בגדר "ג'סטוה" בעלמא מאשר צעד הצלה רציני. במקרה של הכרזת שביתת הנשק ושחרור בודפשט מהכובש הנאצי היו ק' ושלושת נציגי משרד הבטחון ההונגרי מופיעים כ"משחרריהם" של הצנחנים. אחרי כשלונו של הורטי לא הויק ההסכם הנפל הנ"ל לא לנציגי משרד הבטחון ולא לק', שהוזמן מיד ב-17.10 ע"י אייכמן, כדי לסייע לו בבצוע תכניותיו החדשות.

חוסר מעש של ק'

108. חוץ מהסכם הסרק של 14.10 לא עשה ק' למען חנה סגש ולא כלום. על אף אפשרויות העזרה הנוחות שהיו קיימות במשך תקופת ההפוגה הממושכת לא בקר ק' אצל חנה בבית-הסוהר, לא דאג למנוי עורך-דין, לא פנה אל המחלקה לשבויי מלחמה של צירות שווייץ ואף מנע את העד קראוס מלהפעילה, לא השיב על פניותיה של חנה אליו, לא שלח לה כל חבילה, לא קבל את פני אמה שהשתדלה לשוא להשיג ראיון אצלו, ואף לא הודיע ליושב ראש ועדתו, ד"ר קומולי המנות, שהיה ידיד אישי של משפחת סגש והכיר את חנה אישית, על המצאה בכודפשט בבית הסוהר. ק' הודה רק בחלק קטן מעובדות אלה וברובן כפר בעדותו, אך כולן הוכחו כאמת ע"י עדותה המהימנה של הגב' טרינה סגש בצרף עדויות אחרות.

עדות ק' בחקירת שתי וערב

109. בחקירת שתי וערב אמר ק' (ע' 157—163):

„לפי מיטב זכרוני נודע לי על המצאה של חנה סגש בהונגריה — בערך באוגוסט, נודע לי מחברי בוועדה — או מהנוי או מאופנבך. עד כמה שאני זוכר הנוי ספרה לי שאמה של חנה סגש בקרה אצלה (הנוי) או נפגשה אתה וספרה לה שקבלה פתקה מחנה מבית-הסוהר. בערך באמצע אוגוסט, קיימנו על זה דיון בוועדה, השתתפו קומולי, הנוי ברנד ואני, באיזה צעדים לנקוט כדי להושיט לחנה עזרה משפטית או פוליטית... החלטנו על שורה של צעדים: (א) לברר עם השלטונות ההונגריים אם קיימת אפשרות לשחרורה יחד עם נוסבכר וגולדשטיין, שעבורם כבר עשינו מספר נסיונות או. (ב) לראות אם קיימת אפשרות להגיע למטרה זאת בעזרת השלטונות הגרמניים. (ג) לראות אם יש לחנה סניגור, ואם אין — לתת עזרה כספית או כל עזרה אחרת ע"מ שתהיה מוגנת ע"י סניגור. עד כמה שאני זוכר מנינו לה סניגור, עו"ד הונגרי, איש צבא צעיר, אינני זוכר את שמו. אני חושב שאופנבך בא במגע אתו. אינני יודע אם התקשר עם חנה... אינני יודע אם הוא היה אצלה או לא. לפי מיטב זכרוני ספר לי אופנבך שעו"ד אמר לו שהיה אצלה. לא שאלתי כמה פעמים. לא שאלתי מתי. זה היה בטפולו של איש נאמן לי. לא שאלתי מה חנה מסרה לעו"ד עבורנו. לא שאלתי מה היא מסרה. מתי הגיעה להונגריה. לא שאלתי מה חנה מוסרת על מצבה או אם יש או אין לה מה לאכול. לא שאלתי את אופנבך אם מענים אותה. לא נכון שלא התעניינתי בגורלה של חנה סגש. לא הייתי צריך לשאול את אופנבך, ידעתי בערך שהשיבה בשני בתי-סוהר אינה כל כך... כמה אפשרויות היו ליהודי הונגריה לעזור לה, ביחוד אם נחשבה למרגלת בריטית? לא ירעתי את שם הסניגור... אופנבך קבל ממני אשור למנוי עו"ד זה, רק עכשיו אינני זוכר את שמו. לא התראיתי עם הסניגור... אני טפילי בצד הפוליטי של הענין. אתה טועה באמרך שלא מנינו סניגור

לחנה סנש. אני לא אמרתי לאמה שגם היא לא תמנה עו"ד. אני מפקפק מאד אם למישהו היה העזו להגיד לה דבר כזה בשמי או בשם הועדה. לא נפגשה עמי. אמה אף פעם לא בקשה פגישה אתי, לפי מיטב ידיעותי. היא היתה יכולה להכנס אלי כמו כל יהודי אחר שנכנס אלי, דלתי היתה פתוחה... מאות אנשים ראו אותי, מדוע היא לא נגשה אלי? אם האם בקשה באמצעות גב' ברנד פגישה אתי, בודאי גב' ברנד היתה מוסרת לי. המזכירה שלי היתה בחורה בלונדינית, אינני זוכר את שמה... משלוח חבילות לחנה סנש היה בטפולה של הנזי, עד כמה שאני זוכר היא ספרה לי שנשלחו חבילות הן לחנה והן לשני הצנחנים. לפעמים הצלחנו להעביר חבילות לבתי הסוהר בדרך כלל, ולפעמים לא. אינני יודע אם החבילות לחנה הגיעו אליה או לא.

בשטח ההונגרי דברתי בענין חנה עם שני אנשים — עם מנהל לשכת שר הבטחון ד"ר אולה ועם קולונל המשנה גרוולי. באוגוסט עד אוקטובר, עם הגרמנים דברתי עם קלגס, עם ממלא מקומו ועם עוד אחד מהרגול הנגדי הגרמני. בתקופת אוגוסט, ספטמבר, אוקטובר, עם בכר אני חושב שכן דברתי בענין חנה סנש, אני חושב שהתחמק, הוא התעניין ואח"כ אמר שזה ענין צבאי חמור, ואין באפשרותו להתערב. תקופה זו היתה תקופת הפסקת הגרושים, בקשר לחזוק מצבו של הורטי... נכון שאם בכלל היו סכויים להצילה, היו אז ולא במשטר שלשי.

לא בקרתי בבית הסוהר. בקשתי רשות מגרזולי והוא סרב לי. אני חושב ששמעתי שלאמה נתנה רשות בקור. גרוולי סרב לי אפילו בקור שעמדתי עליו באופן מיוחד אצל פלגי וגולדשטיין — באופן רשמי על שניהם ידעתי, עליה באופן רשמי לא ידעתי. גרוולי ידע שאני יודע על שני אלה, לא שאני יודע על חנה סנש, הרי זה היה מעין סוד צבאי, הופעת צנחנים בריטים, בהונגריה. היה הבדל ב־insistence שלי, לכן עמדתי באופן מיוחד על שני אלה, ונסיתי להפגש עם חנה סנש. כשבקשתי בקור, ידע שאני יודע עליה, אבל לא באופן פורמלי. חנה נעצרה בגבול כמרגלת, ושני האחרים באו אלי והודעתי שבאו בעיני הצלה, היה לי כסוי להתערב ביתר מרץ לגבי שני אלה, לא יכולתי לטעון אותה הטענה לגבי חנה שלא ראיתיה. נסיונות מצדנו לעזור לחנה סנש נעשו, אך היו יותר זהירים מאשר לגבי שני האחרים, היה הבדל בגישתנו מסבה זאת. לא נכון שעמדתי היתה שאינני רוצה כל מגע עם מרגלת בריטית או עם אמה...

ישבתי עם קומולי בישיבה באוגוסט. אם הוא אמר שבתחילת אוקטובר טרם ידע על חנה סנש — הוא טעה. נכון שהיו רק שלשה צנחנים מא"י ומאד עורר התרגשות. ענינה של חנה עורר ענין מיוחד, כי אביה היה סופר.

קומולי הכיר את משפחתה. יש להניח שאם ידע באוגוסט שחנה הגיעה מקבוץ שדות-ים להונגריה, היה זוכר את זה. קומולי היה איש ישר, למעלה מכל ספק.

נכון שחנה סנש היתה חיילת בריטית ושליחת הצבא הבריטי, מלבד היותה שליחת הסוכנות, האינטרסים הבריטיים היו מיוצגים ע"י הצירות השויצרית. פניתי אל הצלב האדום, לא אל הצירות השויצרית. אינני זוכר מה היו השקולים, היו לי שקולים בודאי שפניתי לזה ולא לזה.

עדות הגב' ברנד

110. לפני שנעבור לעדותה של הגב' סנש, ראוי להביא את עדותה הקצרה של הגב' ברנד בנוגע לחנה סנש (ע' 634):

"בענין חנה סנש שלחתי פעם אחת חבילה בשבילה, כששלחתי חבילות לפלגי וגולדשטיין ונודע לי שישנה אסירה שלישית שם. אינני זוכרת שפגשתי פעם את אמה של חנה סנש. אני רק זוכרת שאחד החלוצים הודיע לי שישנה אסירה שלישית עם פלגי וגולדשטיין ושהם — החלוצים — לקחו עו"ד בשבילה. יותר אינני זוכרת בענין חנה סנש".

עדות זאת אינה מתיישבת בנקודות חשובות עם עדותו של ק'. אילו ועדת ההצלה היתה ממנה עורך-דין בשביל חנה סנש ואופנבך היה מטפל בענין זה, כגרסת ק', היתה הגב' ברנד יודעת על כך ולא היתה אומרת (מפי השמועה — והוברר ע"י עדות הגב' סנש שאף שמועה זו אינה נכונה —) כי "החלוצים לקחו עו"ד בשבילה". אילו התקיים, כגרסת ק', דיון בועדה, בהשתתפות קומולי, גב' ברנד וק', בו הוחלט על "שורה שלמה של צעדים" לשם שחרור חנה סנש, היתה הגב' ברנד זוכרת את הדיון ולא היתה אומרת: "יותר אינני זוכרת בענין חנה סנש". ברם, אעפ"י שסתירות אלה בלבד מוכיחות את חוסר אמינותה של גרסת ק', אף עדותה של הגב' ברנד אינה אמת לאמתה, אלא נסיון לחפות על ק'; והמשפט "אינני זוכרת שפגשתי פעם את אמה של חנה סנש" — יוכיח (ר' להלן).

עדות הגב' סנש

111. הגב' סנש היתה כלואה, כאמור, כמעט שלשה חדשים יחד עם בתה בבית-הסוהר של הגסטפו, מ-17.6 עד 11.9. בתאריך זה הועברה חנה לבית הסוהר הצבאי ההונגרי בקונטי אוטקה, ואילו הגב' סנש וחברתה הגב' פרגל הועברו ב-13.9 למחנה קיסטרצה ושוחררו משם ב-27.9 או ב-28.9. כל שנועיים קבלה הגב' סנש בהיותה בבית-הסוהר חבילה משכנתה לדירה, שחקנית הונגרית, אך מועדת ההצלה לא קבלה חנה במשך כל התקופה שהגב' סנש העידה עליה כעדת ראייה (וגם לא אח"כ, כפי שיתברר להלן) כל חבילה או אות עודד אחר. אחרי שחרורה מבית-הסוהר נודע לגב' סנש שעו"ד "הונגרי פשיסט צעיר, ד"ר ננואי, שחשב אולי שמשפט כזה יהיה אולי נקודה טובה בשבילו",

בקר בתאי הצנחנים. ד"ר ננואי הראה לגב' סנש יפוי-כח שקבל מפלגי, גולדשטיין, פליישמן ואסירים אחרים, אך לא מחנה. ננואי סדר לגב' סנש פגישה עם חנה ב-1.10 או 2.10. בפגישה זו אמרה חנה לאמה שאין לה עו"ד, שהיא חושבת שבקירוב יהיה משפט, והיא בקשה מאמה להתיעץ עם ידיד משפחתי ולמנות לה עו"ד טוב (ד' 12—13).

על נסיונותיה הנואשים להועיק את ועדת ההצלה לעזרת בתה העידה הגב' סנש כדלקמן:

„אמרו לי לפנות לציניגים, כי יש להם קשרים והם יכולים לעזור לי. אמרו לי זאת מכל הצדדים. הגעתי לאדם בשם גרוסמן... הוא אמר: את לא צריכה לספר לנו, אנו יודעים את הכל טוב מאד. שהם בבית-הסוהר. אבל התברר שהוא לא ידע איפה חנה נמצאת, הוא ידע רק איפה הבחורים, שהם נמצאים בשני בתי-סוהר אחרים. אז אמרתי: אני חושבת שעליך להתקשר עם עו"ד הזה שהבחורים מסרו לו את המשפט שלהם והוא יודע פרטים, וראשית אני מבקשת לשלוח לכלם חבילות, אני שוחררת עכשיו ויודעת מה זה להיות בבית-הסוהר. אין להם מה לאכול, וזה אפשרי, זה לא אסור. אז הוא אמר: נעשה כל מה שאפשר“.

שיחה זאת קדמה לבקורה של הגב' סנש אצל חנה, שנערך ב-1.10 או 2.10. אחרי בקורה הנ"ל פנתה הגב' סנש שנית אל גרוסמן:

„אמרתי שהייתי אצל חנה והיא מבקשת עו"ד. הוא אמר לי: מדוע לך עו"ד? אין צורך, אצלנו הכל בדרך, היא תהיה משוחררת אולי מחר אולי מחרתיים, אולי כבר היום. תלכי הביתה ואני חושב שכבר היא תהיה בבית. רצתי הביתה, והיא לא היתה“.

הגב' סנש פנתה לעו"ד, ידיד משפחתי, שיעץ לה למנות את עוה"ד סלצ'ני בשביל חנה, אך מאחר שגרוסמן אמר לה שבעוד יום יומיים תשוחרר חנה, יעץ לה לחכות עוד.

„הלכתי יום יום לגרוסמן... בינתיים מכירים שאלו אותי... מדוע גרוסמן ולא ק' ? ק' הוא האדם היכול לעזור לי ועלי לפנות אליו. אמרתי לגרוסמן שאני רוצה לדבר עם ק'. הוא אמר: זה אי אפשר, הוא כל כך עסוק. הוא עכשיו לא בבית — תמיד הוא אמר משהו... גב' פרנקל אמרה או שהדבר דחוף ויש לנו פתקה למסור לק'... היא אמרה שהיא רוצה למסור לו את הפתקה. אז הוא אמר: תנו לי את הפתקה ואני אמסור אותה. אז ראיתי שכתוב בפתקה שתי מלים. למחרת שאלנו והוא אמר שהוא מסר“.

אלה היו שתי המלים העבריות שחנה כתבה אל ק' על אותה פתקה שגב' פרנקל תפרה בתוך בגדיה.

"בכל יום שעבר כאב לי שעדיין לא לקחתי עו"ד. הלכתי אל ג'וסמן יחד עם הגב' פרנקל ואמרנו שאני רוצה עו"ד. אז הוא אמר: לא צריך עו"ד — הכל מסודר. אנו כבר יודעים שאיש אחד עולה 15,000 פנגו. יש לנו 8 אנשים כאלה שאנו צריכים לשחרר, כלומר שיש לנו צורך ב-120,000 פנגו... האם יש לך 15,000 פנגו? אמרתי: עכשיו אין לי כלום, אבל זאת לא יכולה להיות סבה... תגיד לי רק מתי עלי להביא את הכסף... אני אמרתי שיש לי חבילה בשביל חנה. הייתי אצלה בתחילת אוקטובר, היה קר ולא היו לה שמלות. היא אמרה לי: אם באפשרותך, תשלחי לי כמה דברים חמים וגם אוכל. רציתי לשלוח לה. אמרתי (לגרוסמן): בכל זאת אקח עו"ד, לפחות הוא יקח לה את החבילה. אז הוא אמר: בגלל זה את לוקחת עו"ד? הנה לד"ר ק' יש רשות להכנס לבית-סוהר. אם כך, שאלתי, למה הוא לא הולך? האם יכולים לדבר איתו? בקשתי את הכתובת של ק'. הוא אמר: זה אי אפשר, זה אי אפשר, אני לא יכול לתת".

הגב' פרנקל נתנה לגב' סנש את הכתובת של ק' —

"אבל בתנאי שלא תספרי שקבלת זאת ממני. לכי מוקדם בבוקר, כדי שתמצאי אותו בבית. למחרת הלכתי אליו בערך ב-8 בבוקר".

התברר שהכתובת לא היתה של ק', אלא של גב' ברנד, (באותו זמן העדה עדיין לא הכירה את הגב' ברנד, אך זיהתה אותה לאחר מעשה בקבוצ' מעגן).

"בתחילה היא לא רצתה לתת לי להכנס, אבל אני אמרתי שזה ענין מאד דחוף. היא שאלה: איזה ענין? אמרתי: ענין מאד ציוני. אז היא נתנה לי להכנס. אמרתי לה את שמי ואמרתי כי שמעתי שד"ר ק' הוא האדם היחיד שיכול לעזור בענין זה. יש פה צנחנים מא"י וביניהם בתי, ואני שמעתי שיש לו רשות להכנס ולבקש שם. אני רוצה לדבר איתו ולבקש שהוא ילך בהקדם האפשרי, וגם הייתי רוצה מאד למסור לו חבילה שיתן לחנה. היא אמרה: כן, ידוע לי הדבר, אנו יודעים על המקרה ובאמת הוא מתכוון לבקר בבית הסוהר. אני חושבת שנדיק מחר הוא רוצה ללכת. עליך להכין את החבילה, אני אתן לך את הכתובת של המשרד שלו, תפני למוכירה שלו לגקה אונגר והיא תסדר לך את הענין".

לאור עדות זאת של הגב' סנש על פגישתה עם הגב' ברנד יש לבחון את מהימנות עדותה של הגב' ברנד, שאמרה (פסקה 110):

"אינני זוכרת שפגשתי פעם את אמה של חנה סנש".

איך יכולה הגב' ברנד, אם למודת יסורים — ששני ילדיה נחשבו ע"י הנאצים כבני

ערוכה לבעלה ולא הורשו להצטרף לרכבת ברגן-בלזן — לשכוח את בקורה של האם שבאה אליה להועיק עורה לבתה האסירה, הצנחנית הא"יית שהוצאה להורג זמן קצר לאחר מכן? בידוע שגם עדות בלשון „אינני זוכרת“ יכולה להיות כוזבת. המלים „אינני זוכרת“ שפגשתי פעם את אמה של חנה סנש, לעומת העדות החיה והמפורטת של הגב' סנש על פגישתן, שכנעו אותי סופית שגם הגב' ברנד, על אף הופעתה בעלת הרושם על דוכן העדים, לא הקפידה על האמת בעדותה במשפט זה, כדי לחפות על ק'. הפרט המיוחד הזה בעדות מתיחס לעדות ק' שאמר (לעיל):

„אמה אף פעם לא בקשה פגישה אתי, לפי מיטב ידיעותי... אם האם בקשה באמצעות גב' ברנד פגישה אתי, בודאי גב' ברנד היתה מוסרת לי“.

אין ספק שהגב' ברנד „מסרה לו“ על בקור הגב' סנש ומשאלותיה, וזוהי הסבה שאילצה אותה „שלא לזכור“ את הפגישה הזאת בעדותה.

באותו היום הלכה הגב' סנש שלש פעמים למשרדו של ק', עד שמצאה את מזכירתו — „הבלונדינית“ שק' שכח את שמה, אך לגב' סנש זכור שמה עד היום. לנקה אונגר אמרה לה שהיום לא יהיה ק' פנוי בשום אופן, ושתקח את החבילה בחזרה עמה ותביאנה מחר. יום יום הלכה הגב' סנש עם החבילה למשרדו של ק', „לפחות 3 ימים או אולי 4, אני לא זוכרת“, כדי לדבר עם ק' ולבקש שיבקר אצל חנה בבית הכלא. היא פגשה את המזכירה, אך לא את ק'. היתה ליהודים רשות לצאת לרחוב שעתים ליום, ואי אפשר היה אפוא לחכות זמן בלתי מוגבל. בקורה האחרון במשרד ק' היה ב-12.10; שוב חתה עם חבילה לבואו של ק' לשוא. אך —

„היתה שם אשה מכירה מויצ'ו והיא דברה אתי וספרה משחו על קומולי. שאלתי אותה: גם קומולי נמצא בבנין הזה? אני לא ידעתי אז מה שנעשה, הייתי שלשה וחצי חדשים בבית הסוהר. החלטתי לפנות לקומולי, אם אינני יכולה לדבר עם קסטנר אדבר עם קומולי.“

האם קומולי הכיר את המשפחה שלכם?

כן, הוא הכיר את חנה, אנו נפגשנו כמה פעמים. אמרתי לו: אני מבקשת ממך להגיד לי את האמת מה בנוגע לענין של חנה. יום יום מבטיחים לי ואומרים שיעשו הכל ושאני לא אקח עו"ד, שהיא תשוחרר ואולי היא כבר משוחררת. תגיד לי את האמת! הוא הסתכל אלי ואמר: מה? — חנה פה? אמרתי לו: אתה לא יודע שיש פה שליחים מארץ-ישראל? יש פה שני בחורים וחנה! הוא אמר: ידעתי זאת, אבל לא ידעתי שחנה ביניהם. אני שומע זאת בפעם הראשונה. אני מבטיח לך שנעשה כל מה שבאפשרותנו, אבל קחי עו"ד עוד היום תיכף ומיד. אז הרגשתי שכל מה שכבר היה זה כלום, ואין לי מה לחכות. החלטתי ללכת אחה"צ לעו"ד עם ידיד שלי“.

הפתעתו של קומולי בשמעו ב-12.10 שהנה היא אחד הצנחנים מהוה אחת ההוכחות החזקות ביותר נגד אמתות גרסתו ותום לבו של ק' בענין חנה סנש. עדות ק' על הדין בועדה באוגוסט, בו השתתפו קומולי, גב' ברנד וק', בנוגע לצעדים לשחרור חנה סנש, פניה להונגרים ומנ"י עו"ד — הוכחה כשקר גמור. גב' ברנד לא ידעה על דיון זה מאומה (פסקה 110), וקומולי לא ידע על חנה סנש עד 12.10.

בו ביום — ב-12.10 — מינתה הגב' סנש את עו"ד סלצ'ני לסניגורה של חנה. הוא הבטיח לבקר אצלה למחרת, אך מפני התקפת אויר ממושכת לא יצא הדבר לפועל. ב-14.10 בקר סלצ'ני אצל חנה.

„הוא נשאר אצלה זמן רב והיא ספרה לו הרבה. אבל הוא אמר שהוא לא יכול לספר לי. אבל הוא רצה להגיד לי דבר אחד: הוא לא יודע אם בין 100 או 1000 בחורים (אינני זוכרת בדיוק את המספר) היה אחד שהיה מקבל עליו כל מה שקבלה על עצמה חנה וכל מה שעשתה... למחרת היה ה-15.10. אז בא בהונגריה שלטון הנאצים ההונגריים, וזה היה שנוי כזה שבתקופה הזאת כבר אולי באמת אי אפשר היה לעשות כלום. אנחנו הפסדנו את הזמן החשוב שהיה אולי אפשר לעשות דבר מה“.

סלצ'ני הגן על חנה במשפט, שהתקיים ב-28.10, באותו בית סוהר בו נכלאו פלגי וגולדשטיין. גב' סנש נפגשה ביום המשפט עם חנה. פסק-הדין נדחה ל-8 ימים, אך לא ניתן כעבור תקופה זו. ב-7.11 קבלה גב' סנש מכתב מד"ר סלצ'ני שעדין לא יצא פסק-דין. בו ביום הלכה עם המכתב לבית-הסוהר בו התקיים המשפט, כדי לשאול מתי ייצא פסק-הדין. היא פגשה את השופט הצבאי הד"ר שימון, שישב ראש באותו בית-הדין ששפט את חנה.

„אני אמרתי: 8 ימים כבר עברו ופסק-דין עוד לא יצא. למה? אז הוא שתק. אמרתי: אולי יש כבר פסק-דין? הוא אמר: לו גם היה — לא הייתי יכול להגיד לך. שאלתי: אפשר היה להסתיר מפני? יש פסק-דין? או הוא אמר: ...את יודעת שהיא עזבה את האזרחות ההונגרית והיא היתה אצל הפרטיזנים חדשים, והיא עברה את הגבול, כדי — אומרים — להציל את היהודים. בקצור — היא אשמה מאד מאד, מה שהיא עשתה נגד המולדת שלה... יש מלחמה, ויש מצב חירום, ומצאו אצלה רדי, ומצאו אותה אשמה בבגידה, והחליטו על העונש החריף ביותר, ואת העונש הזה אנחנו כבר גמרנו... אבל עלי להתכופף בפני ההתנגדות של בתך שהיא שמרה עד הרגע האחרון. היא היתה גאה להיות יהודיה. הוא אמר זאת בטון כזה שהוא אינו מבין דבר כזה, אבל בכל זאת הוא מעריך את הדבר. אז אני אמרתי: אינני מכירה את החוקים הצבאיים במה היא אשמה או לא, אבל לפני אלהים

ואנשים היא עומדת נקיה ולא אשמה. זאת אני מרגישה. שמי שהיו לה תכונות האלה כמוה, רק יכלה לקבל עליה איזו פעולה יפה וגדולה".

נשוב לק'. פעם אחת, בערך ב-1951, היתה הגב' סנז במשרד המסחר והתעשייה במלון פלס בירושלים, כדי לסדר איזה רשיון יבוא למכונת תפירה בשביל בית התינוקות בחיפה שהיא עובדת בו, ואז הכירה את ק'.

"פתאום הוא עמד לפני ומישוהו אמר שזה קסטנר. אני לא הכרתי אותו. פעם אחת ראיתי תמונה שלו. הוא אמר שהוא רוצה לסדר לי. אני אמרתי: ד"ר קסטנר, אני לא הייתי מוכנה לפגוש אותך עכשיו. הוא אמר: למה? לו היית מוכנה, מה היית אומרת לי? אמרתי: היו זמנים שעשיתי כל מאמץ לפגוש אותך, ואז לא הצלחתי. אז הוא אמר: תאמיני לי שרק בשווין שמעתי כמה פעמים חפשת אותי. אמרתי: איך זה יכול להיות שבזמנים גורליים כאלה היתה לך מזכירה כל כך בלתי אחראית שאפילו לא מסרה? אז הוא אמר: תאמיני לי שלאיש לא כואב מה שקרה כמו שכואב לי. אמרתי: אני מאמינה לך שעכשיו כואב לך הדבר. אבל אז, כשהיה צריך לעשות דבר מה ואפשר היה לעשות דבר מה, לא יכלתי למצוא אותך. אז הוא אמר: לא כך, אנחנו עשינו. אני אבוא פעם אליך ואספר כמה ומה עשינו. השתדלנו. אז אמרתי: אני יודעת שזה לא כך. ואני גם לא אומרת. ד"ר קסטנר, שהיית יכול להציל את חנה ב-100%, אבל שאתה לא נסית. זה עוד יותר קשה לי לדעת, שלא עשו כלום. בכל זאת יש לי תמיד הרגשה שאולי אפשר היה. אז הוא אמר: לא, אנחנו עשינו באמת הכל, ואני אבוא ואספר לך. אמרתי: אני יודעת ההפך מזה. לא הרגשנו כלום מזה. אם אתה אומר לי שהענין של חנה היה כל כך מסוכן שהיה יותר טוב לא לנגוע בו, אני מקבלת זאת בתור הסברה. הוא אמר: מסוכן בשבילי? אך ורק דברים מסוכנים היו עם הגסטפו. זה לא היה יותר מסוכן מדברים אחרים. אמרתי: אז לא היה די חשוב ודי מענין לך הדבר. הוא אמר: לא, את טועה. אני בתור ציוני ותיק, האם אני לא יכלתי להעריך את הפעולה הזאת? לא, תאמיני לי, אנחנו עשינו הכל והשתדלנו. אז אמרתי: אבל איך זה יכול להיות, אם כך, שאני נכנסתי ב-12 לאוקטובר לקומולי והוא אפילו לא ידע על חנה שהיא הצנחנית. סימן שזה לא היה חשוב. אז נגמרה שיחתנו. עוד אמרתי לו: לפחות הייתי מרגישה דבר מה, לפחות פעם היתה נשלחת חבילה. זה אפשר היה לעשות, ולא רק מבחינה זאת שלא היה מה לאכול, אבל איך חנה חתה לקבל איזה סימן שמתחשבים בה. הוא אמר: באמת אני לא מבין מה קרה שאף אחת מהחבילות שלי לא הגיעה. אני אמרתי: באמת קשה להבין שהחבילות מהשחקנית הגיעו, וזה לא הגיע. זאת היתה הפגישה היחידה".

מסקנות מעדות הגב' סנש

112. אין צורך להרבות מלים אחרי עדות הגב' סנש. עדות זאת מראה את השיטה שבהתנהגותו של ק' בפרשת חנה סנש. חוסר מנוי עו"ד, עצתו החוזרת ונשנית של גרוסמן לגב' סנש שאין צורך במנוי עו"ד ושהועדה מטפלת בענין, סרובו העקשני של גרוסמן לאפשר לגב' סנש להפגש עם ק' ואף לגלות לה את כתבתו, חוסר פגישתו של ק' עם גב' סנש למרות כל בקשותיה באמצעות גרוסמן, גב' ברנד ומזכירתו, חוסר בקורו אצל חנה למרות דבריו של גרוסמן שהוא יכול לבקר בבית הסוהר ולמרות הבטחת הגב' ברנד שהוא עומד לעשות את זאת "מחר", וכל זאת אחרי שחנה פנתה אל ק' כבר בחודש אוגוסט באמצעות אסירה משתחררת בבקשת עזרה, ואחרי קבלת הפתקה האישית של חנה אליו מתא בית הכלא, שהוכרחה ע"י הגב' פרנקל והועברה לן באמצעות גרוסמן — שתי מלים עבריות בכתב ידה של הצנחנית האסירה, שהיו עשויות לעשות רושם על כל ציוני בבדופשט הנאצית — כל ההשתמטות הממושכת הזאת אינה מעידה על הונחה, אלא על קו שיטתי ומכוון.

העובדה שקומולי לא ידע במשך כל תקופת ההפוגה שחנה סנש נמצאת בבית הסוהר מעידה על העלמה ממש. גם ללא "דיון" בועדה היה טבעי שק' יספר לו כי בין הצנחנים הא"יים, שעל מאסרם ידע קומולי, נמצאת חנה סנש, בתו של הסופר הנודע, שאותה ואת משפחתה הכיר קומולי אישית. אילו היה ק' מספר לו על כך באוגוסט או בספטמבר, היה קומולי ללא ספק ממנה מיד עו"ד, כפי שיעץ לגב' סנש עוד ב-12.10: "קחי עורך-דין עוד היום תיכף ומיד!" כמו-כן היה קומולי משתדל ללא ספק לבקר אצל חנה בבית-הסוהר והיה עושה בעוד מועד — כפי שהבטיח לגב' סנש עוד ב-12.10 — את כל מה שהיה ביכולתו לעשות למען שחרורה. לקומולי היו קשרים טובים עם חוגים הונגריים בעלי השפעה. הוא נפגש החל מאמצע יולי ועד סוף ההפוגה לעתים קרובות עם אישים הונגריים רמי מעלה, ובכללם בנו של הורטי, מזכירי מדינה, מזכיר הממשלה ועוד, שהתיעצו אתו על שאלות מדיניות עדינות (ד"ח ק', 81 ואילך). לאור שיחתו עם גב' סנש ב-12.10 יש להניח שבו ביום שאל קומולי את ק' מדוע לא גילה לו עד עכשיו שחנה סנש היא במאסר ודרש ממנו פעולות נמרצות, ויתכן מאד שאף הפגישתה שהתקיימה ב-14.10 בין ק', בורן ונציגי משרד הבטחון ההונגרי נבעה מהתערבותו של קומולי. אין זה גורע מאומה ממה שאמרנו לעיל על חוסר רצינותו של ההסכם שהושג בפגישה זו. התערבותו הנמרצת של קומולי במועד יותר מוקדם (באוגוסט או בספטמבר) אצל הממונים על גרוולי, שבסמכותו היה ענינה של חנה החל מהעברתה לבית-הסוהר הצבאי ההונגרי ב-11.9, היתה עשויה להביא לתוצאות יותר ממשיות.

מבחינה כללית מהוה עדות הגב' סנש על הפתעתו של קומולי בשמעו ב-12.10 שחנה היא אחד הצנחנים אחת ההוכחות הבולטות במשפט זה לכך כיצד משתמש ק' עד היום (מהדו"ח שלו ועד לעדותו) שמוש לרעה בשמו הטוב של המנות ד"ר קומולי, נשיא ההסתדרות הציונית בהונגריה, כדי לכסות על שיתוף פעולתו עם הנאצים. כשם שקומולי לא השתתף, בנגוד לעדותו הכוזבת של ק', בשום דיון על חנה סנש, כן אני

משוכנע שלא השתתף, בנגוד לעדות ק' והגב' ברנד (ע' 619), בשום דיון על פלגי וגולדשטיין ולא היה שותף ל"החלטה" להודיע על בואם לגסטפו. מענין הדבר שגם לצורך הסגרת גולדשטיין נעצרו ק', גב' ברנד, אופנבך וביס ואשתו, אך לא קומולי. כן ראוי לציין שק' אינו מזכיר את קומולי בין חברי הועדה שבזמן מן הזמנים קיימו מגע עם הנאצים (פסקה 92). לעומת זה קיים קומולי, לפי כל האמור בדו"ח של ק' ובעדותו, מגע תמידי עם ההונגרים, ולא רק עם חוגי הממשלה של הורטי, אלא גם עם השמאל ההונגרי. ברור מכל ההוכחות שק' לא גילה לקומולי את פרטי מעשיו וקשריו עם הנאצים. קומולי לא היה משתף פעולה ולא ידע באיזו מדה נכנס והסתבך ק' בשותף פעולה עם הנאצים.

אשר לגרוסמן, אין ספק לפי עדותה של הגב' סנש, וכן לפי עדות קראוס (י"ז 5, 23), ואף לפי עדות ק' (ע' 172) ומוצג 24, שגרוסמן היה מאנשיו של ק' ופעל בשיחותיו עם גב' סנש לפי הוראותיו. העד פרנקל העיד שאעפ"י שגרוסמן סרח אחרי השחרור, מכל מקום בתקופה הגדונה הוא עבד במסירות נפש (כ"א 3—52). אין להעלות על הדעת שגרוסמן, שקבל את הפתקה העברית לשם מסירתה לק' ואמר למחרת לגב' סנש שמסר אותה לק', שקר לה והשמיד את הפתקה. הגנתו העקשנית של גרוסמן על האינטרסים של ק' וסרובו להפגיש את הגב' סנש עם ק' ואף לגלות לה את כתבתו עולים בד בבד עם שיטתו של ק' ומהים בבואה באמנה להתנהגותו של ק' עצמו.

עדותה של הגב' סנש מוכיחה, דרך אגב, שאין יסוד לשמועה שהעיד עליה משה אלפן (570—569), לא מתוך ידיעה עצמית, שהחלוצים מינו לחנה סנש עו"ד והוא — סלצ'ני, ברור שסלצ'ני נתמנה ע"י הגב' סנש ב-12.10, ועד אז לא היה לחנה עו"ד. הגב' סנש הוסיפה והעידה שגם עוה"ד פירי, שהגן על פלגי וגולדשטיין, לא טפל בענינה של חנה.

הפקרת חנה סנש

113. העד משה קראוס, שעבד החל מיוני בצירות השווייצית וגייס את מלוא עזרתו של הציר השווייצר לעזרת יהודי הונגריה, העיד (ט"ו 3) כי בצירות הנ"ל היתה מחלקה מיוחדת לטיפול בעניני שבויי מלחמה של בעלות הברית, כי שני פקידים טפלו אך ורק בענינים אלה, בקרו אצל השבויים והתערבו גם אצל ממשלת הונגריה בעניניהם. לעד קראוס נודע רק בסוף אוגוסט או בתחילת ספטמבר מפי החלוצים ששליחים איים נמצאים במאסר, והוא שאל אותם אם אין צורך לטפל מיוחד למען שחרורם. כשהשיבו לו שאינם יודעים פרטים ושד"ר ק' מכיר את מצבם, בקש מהם —

"למסור לד"ר ק'... כי אני מוכן ואולי אני יכול לעשות בשבילם דבר מה. כעבור יום או יומיים קבלתי מהם את התשובה שק' אמר להם שאני לא אתערב בענין זה, כי הוא מטפל בענין, והענין נמצא אך ורק בידו".

אין זאת עדות שמועה, אלא — בדומה לתשובתו של גרוסמן לגב' סנש — עדות על מעשה ("res gests"). קראוס פנה אל ק' באמצעות שליח בהצעה מסויימת, והשליח מסר לו את תשובתו של ק' בה דחה את ההצעה ודרש שקראוס לא יתערב בענין "הנמצא אך ורק בידו". עדות זאת מתאימה גם לעדותו של אלפן, אחד מראשי החלוצים, שהעיד (569—570) כי דבר עם ק' על הצנחנים ועל אפשרות שחרורם, וכי ק' אמר ש"אנשי הועד מטפלים בזה". יתר על כן, סיוע רב לעדותו של קראוס יש בתשובותיו של ק' בחקירת שתי וערב (לעיל), בה אמר:

גבון שחנה סנש היתה חיילת בריטית... האינטרסים הבריטיים היו מיוצגים ע"י הצירות השוייצרית. פניתי לצלב האדום, לא אל הצירות השוייצרית. אינני זוכר מה היו השקולים, היו לי שקולים בודאי שפניתי לזה ולא לזה.

יחד עם זה שואל ק' (לעיל):

"כמה אפשרויות היו ליהודי הונגריה לעזור לה, ביחוד אם נחשבה למרגלת בריטית?"

דוקא משום שחנה סנש נחשבה ע"י הגסטפו והרגול הנגדי הצבאי ההונגרי למרגלת בריטית, שלא הוענק לה, על אף היותה ידועה כקצינה בריטית, מעמד של שבויית מלחמה (מעמד שגם לא הוענק לפלגי וגולדשטיין על אף היותם קצינים בריטיים), ומשום שקלגס, בכר וגרוולי אמרו וחזרו ואמרו לק' לפי עדותו, שענינה של חנה הוא "ענין צבאי וחמור", יותר חמור משל פלגי וגולדשטיין שעליהם הודיע ק' לשלטונות ואשר "ותרו על תפקידם" (כעדות ק'), הרי היה ברור לק' שחיה של חנה בסכנה יתירה, והיה מחובתו הכפולה והמכופלת של ק', "נאמנה" של חנה מטעם הסוכנות היהודית, לפנות לכל מוסד שהיה יכול להושיט לה עזרה, חוסר פניותו של ק' לצירות השוייצרית שייצגה את האינטרסים הבריטיים, בצירוף טענתו שבודאי היו לו שקולים לחוסר פניה זו, אך אינו זוכר מה היו השקולים, ודחית עזרתו המוצעת של קראוס, בעל הקשרים המצויינים עם הציר השוייצרי שעשה גדולות למען הצלת יהודים נרדפים, בנמוק ש"לא יתערב בענין זה, כי הוא מטפל בענין והענין נמצא אך ורק בידו" — עובדות אלה מצטרפות לעובדות שהוכחו ע"י עדות הגב' סנש ועדים אחרים ומוכיחות את שיטתו של ק' בענין חנה סנש: א) שלא לבקש אצבע לטובתה, ב) להעמיד פנים כאילו הוא מטפל בענינה, ג) למנוע אחרים (את אמה, קומולי, קראוס, ועורך-דין כלשהו) מלטפל בשחרורה. ק' לא ניסה להציל את חנה סנש, אלא הפקיר אותה בידועין ואף הכשיל בסיונות של אחרים, ובכללם אמה, להצילה.

וכל כך למה? מפני ששחרורה של בחורה אמיצה זאת, בעלת האופי החזק והמרדני, בבודפשט הנאצית היה מזיק לאינטרסים של ק' ונוגד את שתוף פעולתו עם הנאצים. חנה סנש מעולם לא נכנעה ללחץ של אחרים ולא וותרה על משימתה. היא נפרדה מפלגי וגולדשטיין וחצתה את הגבול על דעת עצמה, מאחר שנפשה קצה בעצת חבריה הוהירים ממנה. בבית הסוהר עמדה חנה בכל ענוויה ואף בענוי הקשה ביותר — באיומים להוציא להורג את אמה האהובה עליה, אם לא תגלה את סודותיה הצבאיים (מוצג ל"ה).

8—197). מכל העדויות, הן של אמה הן של פלגי ואחרים, מצטיירת דמותה של לוחמת לבלי חת, שלא היתה נשמעת בשום פנים ל"עצותיו" של ראש ועדת ההצלה להתפשר בצורה זו או אחרת עם המשטר הנאצי, לא היתה נלכדת בתחבולותיו של ק' להביאה לשותף פעולה אתו (ודרכו עם הנאצים) ואף לא היתה נכנעת לכפיתו המצפונית הכבדה ביותר. ק', שהודיע על בואם של שני הצנחנים הראשונים לקלגס ומסר אותם בידי השלטונות, לא היה האיש שישחרר את הצנחנית השלישית. אילו היה ק' מאפשר לחנה סנש להשתחרר ממאסרה כל עוד הנאצים שולטים בבודפשט, היה מטפח אויב בפועל למשטר הנאצי ויריב בכח לעצמו. ק' לא היה מעונין בשחרורה של צעירה זאת, שהיתה עשויה להוקיע את שותף פעולתו הנמשך והולך עם המשטר הנאצי ולפגוע בקשריו עם אייכמן, קלגס, בכר ויתר ראשי ה"ס"ס. האינטרס האישי של ק' הודהה גם פה עם אינטרס הבטחון של המשטר הנאצי. מסבות אלה לא פעל ק' למען שחרורה של חנה סנש ואף מנע אחרים מלטפל בשחרורה. שותף פעולתו עם האויב הביא את ק' גם בפרשה זו לידי הפרת נאמנותו כלפי הסוכנות היהודית, ה"הגנה" והצנחנית האסירה.

פרשת בכר

שתי ההאשמות האחרונות

114. שתי ההאשמות האחרונות שהנאשם האשים בהן את ד"ר ק' במאמרו הנדון הן (פסקה 1):

ג. שותפות גזל עם פושע מלחמה נאצי;

ד. הצלת אותו פושע מלחמה מעונש אחרי המלחמה.

שתי ההאשמות האלה מופיעות במאמר הנדון בוו הלשון:

„(ק') הנתנה ממעשי השוד והרצח של היטלר“;

„ד"ר ק'!... בלית בשויצריה חיי הבל והוללות בעזרת המיליונים ש'רכשת' לך... בגלל מי ועל חשבון מי נסעת בשנת 1946 בסתר וכנגב בלילה לגירנברג כדי להשתתף במשפט פושעי המלחמה... והופעת כעד סניגוריה לטובת ס.ס. אוברשטורמבן־פירר קורט בכר, רוצח ושודד שגיצל את אחינו בהונגריה ומצץ את דמם! אותו בכר שהיה קרוי 'היועץ הכלכלי של הגסטפו'! מדוע הצלת אותו מעונש התליה שהגיע לו?... מה חייב אותך לכך? איזה הסכם ג'נטלמני (או יותר טוב: הסכם פושעים) היה לרוצח בכר עם האיש שאני מגדיר אותו מתוך הכרה עמוקה כמשתף פעולה עם הנאצים? חברי היקרים! אני נותן לכם תשובה והסברי: את עצמו הוא רצה להציל, כדי למנוע שבכר יגלה לפני בית־המשפט הבין־לאומי את 'העסקים' ואת מעשי השוד המשותפים לשם הגנתו הוא ולהאשמת ק'!...“

היכן המיליונים מכספי יהודי הונגריה שלא נמסר עליהם דין וחשבון?
היכן הכספים העצומים שיהדות העולם העבירה אליו (אל ק')? היכן המזודות
השמנות ובהן זהב, תכשיטים ודברי ערך אחרים, שהוא נטל לידו והבריח
אותן אל מעבר לגבול?"

בכר פושע מלחמה

115. השאלה הראשונה המתעוררת לגבי שתי ההאשמות הנ"ל היא אם בכר היה פושע
מלחמה.

בכר היה קצין גבוה ב"ס"ס, ארגון נאצי שהוכרז ע"י בית הדין הבינלאומי בנירנברג
כארגון פושע בגלל פשעי המלחמה הכבדים, והכבד כולם השמדת היהודים. שבוצעו
ע"י חבריו באופן מאורגן ומתוכנן. ה"ס"ס הצבאית ("וופן-ס"ס"), שבכר נמנה עליה,
השתתפה בפשעי מלחמה אלה והוכרזה בפרוש כחלק מהארגון הפושע הנ"ל. בפסק הדין
של נירנברג נגד פושעי המלחמה הראשיים (כרך 22, ע' 479—480) נאמר:

"ל-ס"ס היה תפקיד בעל משמעות מיוחדת ברדיפת היהודים... השמדת
היהודים בוצעה על פי הדרכת הארגונים המרכזיים של ה-ס"ס והוצאה
לפועל על ידי יחידות ה-ס"ס. פלוגות המבצעים (איינזוצ-גרופן) עסקו בטבח
סיטוני של היהודים... קבוצה מיוחדת מתוך הארגון המרכזי של ה-ס"ס
סדרה את גרוש היהודים מארצות שונות של גרורי-הציר, והשמדתם בוצעה
במחנות הרכוז, שנוהלו ע"י ה"ו.פ.ה.א. (המשרד הכלכלי הראשי של ה-ס"ס).

אי אפשר לציין ענף כלשהו של ה-ס"ס שלא היה מעורב בפעולות פליליות
אלה... יחידות הוופן-ס"ס היו מעורבות במישורים בהריגת שבויי מלחמה
ובמעשי הוועה בשטחי הכבוש. הוופן-ס"ס סיפקה צוותות לפלוגות המבצעים,
והיה לה הפיקוד על משמרות מחנות הרכוז... הארגון המרכזי של ה-ס"ס
פיקח על פעולות היחידות השונות הללו והיה אחראי למבצעים מיוחדים
כגון הנסויים בבני-אדם ו'הפתרון הסופי' של שאלת היהודים.

...יש להכיר בכך שהפעולות הפליליות של ה-ס"ס נבעו באופן הגיוני
לגמרי מהעקרונות שעל יסודם היא אורגנה. נעשו כל המאמצים כדי
לעשות את ה-ס"ס לארגון ממושפע בדרגה גבוהה המורכב מהעלית של
הנציונל-סוציאליזם... הם כתב בצדק כי הוופן-ס"ס מתאימה יותר לתפקידים
המיוחדים הדורשים פתרון בשטח הכבוש הודות לחנוכם הנרחב בשאלות
גזע ולאומים. הימלר בסדרת נאומים ב-1943 הביע את גאותו על יכולתה של
ה-ס"ס לבצע את הפעולות הפליליות האלה... הוא שבח את האכזריות
בהשמדת הגזע היהודי... נאומים אלה מראים כי הגישה הכללית של ה-ס"ס
עלתה בקנה אחד עם המעשים הפליליים הנ"ל.

מסקנה

ה"ס"ס שמשו מטרות שהן פליליות על פי מגילת בית הדין הצבאי הבין לאומי, מטרות של רדיפת היהודים והשמדתם, מעשי אכזריות והוצאות להורג במחנות הרכוז, התפרעויות בנהול שטחי כבוש, בצוע תכנית עבודת הפרך והתעללות בשבויי מלחמה ורציחתם... בדונו ב"ס"ס כולל בית הדין את כל האנשים שנתקבלו באופן רשמי כחברי ה"ס"ס, ובכללם חברי ה"ס"ס הכללית, חברי הוופן-ס"ס...

בית הדין מכריז כפושעת במובן המגילה את הקבוצה המורכבת מאותם האנשים שנתקבלו באופן רשמי כחברי ה"ס"ס כמפורט בפסקה הקודמת, שנהיו או נשאו חברי הארגון בידיעה שהוא משמש לשם בצוע מעשים שהוכרו כפליליים עפ"י סעיף 6 של המגילה, או שהיו מעורבים באופן אישי כחברי הארגון בבצוע פשעים כאלה, להוציא את אלה שגויסו לחברות בארגון ע"י המדינה באופן שנמנעה מהם כל ברירה בענין ושלא בצעו כל פשעים כאלה".

בכר הצטרף ל"ס"ס בגיל 25, בשנת 1934, והצטרף למפלגה הנאצית ב-1937. בפרוץ המלחמה הוא היה בדרגת תת-קצין ב"ס"ס. הוא שרת בפולין, ברוסיה ובמשרד הראשי של ה"ס"ס ועלה עד 1944 לדרגת אוברשטורמבן-פירר והועלה בראשית 1945 לשטנדרטן-פירר. בכר טען ושכנע את חוקריו בנירנברג בכך שגויס לוופן-ס"ס לפי צו המדינה, שעלה עד לדרגת אוברשטורמבן-פירר על יסוד הצטיינות קרבית ושלא השתתף בשום פשעי מלחמה. אין צורך לדון כאן בטענות אלה ולהכנס בעברו של בכר עד להגיעו להונגריה ב-1944. ברור שמשנת 1944 עד סוף המלחמה הוא נשאר חבר וקצין גבוה בארגון הפושע הנ"ל על אף ידיעתו המלאה בדבר המטרות והפעולות הפושעות של ה"ס"ס. בכר היה מנהל המטה הכללי של הוופן-ס"ס בהונגריה בתקופת השואה והיה לפחות עד ראיה לגרוש הטוטלי של יהודי הונגריה לאושביץ (על שותפותו בפשע זה נדון להלן). בקיץ 1944 נשלח בכר ע"י הימלר לשווייץ ונהל שם, בתווכו של ק', מו"מ עם מר סלי מאיר, נציג הוויינט ומר מקללנד, נציג מועצת פליטי המלחמה של ארצות הברית, על מחיר הפסקת השמדת היהודים בגוים. לאור עובדות אלה בלבד שלבכר היתה ידיעה מלאה ממקור ראשון על השמדת היהודים ע"י ה"ס"ס, ושלא השתמט בהזדמנות היותו בשווייץ ובשום הזדמנות אחרת לעזוב את הארגון הפושע הנ"ל, למיכך היה בכר בגדר חבר פעיל מוצון ובעל משרה גבוהה בארגון פושע במובן מסקנות פסקי-הדין של בית הדין הבין-לאומי בנירנברג (ראה גם סעיף 3 של החוק לעשית דין בנאצים ובעוזריהם, תש"י—1950).

במשפט פושעי המלחמה שהתנהל בפני בית הדין הצבאי של ארצות הברית בגרמניה נגד אוסוולד פוהל ואחרים (משפט מס' 4 של בית הדין מס' 2 של ארצות הברית) נקבע מבחן מעשי לשאלה מתי נחשב אדם כפושע מלחמה בתוקף תפקידו המקצועי ב"ס"ס. שם נאמר (במשפט נגד הנאשם ליאו פולק, ע' 8174):

„אם הוא היה חלק מארגון שעסק באופן פעיל בפשעים נגד האנושות וידע על פשעים אלה ובכל זאת נשאר ברצונו הטוב חלק מן הארגון, בתרמו את מאמציו המקצועיים להמשכת הפשעים האלה וקידומם, הוא אחראי לפי החוק“.

בכר תרם את מאמציו המקצועיים לארגון הפושע הנ"ל בהיותו מנהל המטה הכללי של הוופן-ס"ס בהונגריה וכן כשליחו המיוחד של הימלר לתפקידים מיוחדים הן בהונגריה הן בשווייץ. בהונגריה רכש בכר ל"ס"ט בין היתר את הקונצרן מנפרד וייס, ששלט על רוב התעשייה ההונגרית והכיל מפעלי מתכת, ציוד מלחמתי ועוד. בכר עמד מאחורי ההצעה של אייכמן ששלח את ברנד באוירון גרמני לקושטא כדי לסחור בחיי יהודים תמורת ציוד מלחמתי (דו"ח ק', ע' 37, תזכיר בכר, מוצג ק"ז, ע' 6). בכר היה שליחו המיוחד של הימלר בשווייץ, כדי לסחור בחיי יהודים תמורת ציוד ותועלת פוליטית לגרמניה. כל הפעולות האלה מכניסות את בכר לגדר פושע מלחמה לפי ההגדרה הנ"ל.

בפסק־הדין של בית הדין הצבאי של ארצות הברית בנירנברג במשפט „וילהלם-טרסה“ (משפט נגד וייצקור, וונמאיר ואחרים) (מוצג 32) נאמר (ע' 151):

„השמדת היהודים, שתוכננה בדם קר, מהווה את הפרק המתועב והמגעיל ביותר בתולדותיהם הממושכות של הפשעים שבוצעו במשך המשטר הנאצי. לא די בכך שמהיהודים נשללו כל זכויות האדם... הם גורשו... למחנות השמדה, שם נטבחו במיליוניהם ע"י הרעבה, יריות ולבסוף ע"י השמדה המונית בתאי הגזים של אושביץ ומיידניק... אך הממשלה הנאצית לא הסתפקה בכך. הרציחה ההמונית הבטיחה רווחים כספיים גדולים, שהיה אפשר להשתמש בהם ושהשתמשו בהם למעשה לצורך מלחמת ההתקפה הגרמנית. מטבע זר, מטבעות זהב, ניירות ערך, תכשיטים, שעוני זהב, משקפי זהב, ואפילו בגדיהם של המתים נאספו בשקידה ובשיטתיות; מהנשים גזזו את שער ראשן ולבסוף הוסר בדייקנות קפדנית הזהב משיני הגופות... המטבעות, שטרי הכסף, התכשיטים והזהב הגיעו לקופות בנק הרייך. הנאשם סבור שאין זה פשע נגד האנושות לגנוב מיהודים ויושבי מחנות רכוז אחרים את רכושם האישי. בשים לב לכל המסיבות אין שחר לדעה זאת ואנו דוחים אותה. המעשים האלה בוצעו על יסוד קו שנקבע ע"י הממשלה, והגנבה ההמונית היתה חלק בלתי נפרד ואחת המטרות של ההשמדה המתוכננת. נחוצה השקפה מזורה מאד על חוק ומשפט כדי לחשוב לחף מפשע ולזכות מאשמת השתתפות ביודעין ולקחת חלק ללא התנגדות ברציחה מתוכננת — אדם שהשתתף ביודעין בנצול הביזה, מאחר שזה היה מלכתחילה חלק מהתכנית והתכלית של הרציחה לגזול את רכוש הנרצחים ולנצל אפילו את שער ראשם ואת זהב לסתותיהם“.

הגרשו הטוטלי של יהדות הונגריה היה מכוון לא רק ל"פתרון הסופי" של שאלת היהודים, אלא היה גם עסק טוב בשביל הרייך השלישי בכלל וה"ס"ס בפרט. אייכמן נשלח ע"י היטלר והימלר להונגריה כדי לבצע את ההשמדה, קלגס מלא את תפקיד ראש שרות הבטחון (ס.ד.) והגסטפו, והתפקידים הכלכליים הקשורים בגרוש היהודים הוטלו על בכר, מנהל המחלקה הכלכלית של ה"ס"ס בבודפשט. התפקיד לגוול את רכוש היהודים המגורשים והנרצחים לא היה כל כך קל בהונגריה כמו ביתר שטחי הכבוש של הרייך, כי על גרמניה היה לכבד את רבנותה של הונגריה, והממשלה ההונגרית חקקה חוקים וגזירה גזירות להחרמת הרכוש היהודי לטובת עצמה. על כן גאלץ בכר להשתמש בשיטה מיוחדת: לנצל את אימת המות של היהודים לשם רכישת הונם של העשירים תמורת הצלתם האישית.

בדו"ח של ק' (62) נאמר: —

"המטה הכלכלי של ה"ס"ס שעמד תחת הנהלתו של בכר המציא ליהודים עשירים תיכף אחרי הכבוש תעודות חסות אינדיבידואליות תמורת תשלומים כספיים. בין מוסדות ה"ס"ס היה תיאום למופת: קומנדו-היהודים 'חיסול', המטה הכלכלי גבה".

תמורת הברחת 40 נפשות ממשפחת מנפרד וייס לליסבון, באשורו האישי של הימלר, השיג בכר את העברת הרכוש העצום של מפעלי התעשייה הגדולים ביותר בהונגריה ל"נאמנות" מטעם ה"ס"ס. בעד יציאת רכבת ברגן-בלזן סחטו אייכמן, קלגס ובכר בצוואת מיהודי בודפשט, באמצעות ועדת ההצלה, תכשיטים, כסף, זהב ומטבעות במחיר 1,000 דולר לנפש. ק' כותב על כך בדו"ח (ע' 59):

"מזור הדבר שאייכמן היה זול יותר. בראשונה דרש 200, אחר כך 500 דולר 'לגולגולת'. המטה הכלכלי, בכר, בא בדרישה של 2000 דולר 'לגולגולת'. כפוסק סופי קבע הימלר אישית את המחיר ב-1000 דולר".

בתזכיר של בכר לשלטונות בעלות הברית, שהוגש זמן קצר אחרי מעצרו בסוף המלחמה (מוצג ק"ז), מתאר בכר את פעולותיו בהונגריה כפעולות מסחריות גרידא, שהביאו אותו במגע עם חוגי מסחר יהודיים שסבלו מגזירות, "הממשלה המלכותית ההונגרית" ושנתן להם תעודות חסות לשם קיום קשרים מסחריים אתם (ע' 2). גם בני משפחת וייס נאסרו ע"י "הג'נדרמריה המלכותית ההונגארית" ובקשו ממנו להשיג להם רשיון להגר לארץ נייטרלית, "רשיון שאי אפשר היה להם להשיג מן הממשלה ההונגרית", והציעו לו תמורת רשיון זה את העברת כל רכוש מפעלי התעשייה הענקיים. בכר היסס מאד לפי גרסתו לקבל את ההצעה, ורק אחרי שקולים רבים נאות להרצות לפני הרייכ-ספירר"ס על גודל המפעל התעשייתי הזה ועל חשיבות רכישתו מטעמים כלכליים (ע' 4):

„כמוכן היה זה ענין נועז בשבילי, כי ההצעה להביא מספר גדול של יהודים הונגריים חשופים לארץ נייטרלית היתה, לכל הפחות, מסוכנת והיתה עלולה לשבור לי את הגב אצל הימלר“.

ההצעה המסוכנת והנועזת לרכוש את מפעלי וייס חנם תמורת העברת 40 נפשות לפורטוגל לא שברה לבכר את הגב אצל הימלר, אלא להפך — הגדילה בעיני הרייכספירר-ס"ס את ערכו של בכר כסוכן מסחרי מוכשר של ה"ס"ס. בהסכמתו של הימלר קבל בכר את רכוש משפחת וייס לנאמנותו, בתור „סוכן נאמן של שני הצדדים“ (ע' 4). אין זכר בכל התאור הנ"ל של בכר להשמדת היהודים ע"י הימלר וה"ס"ס.

התאור המתמם והצבוע של בכר מהווה לעג למציאות האכזרית של הימים ההם. ה"רכישות" של בכר מטעם המטה הכלכלי של ה"ס"ס בהונגריה לא היו יכולות להעשות אלא על רקע ההשמדה הנאצית. כפי שנאמר בצדק בפסק-דין ה"וילהלם-שטרסה", היה זה „מלכתחילה חלק מהתכנית והתכלית של הרציחה לגזול את רכוש הנרצחים“. אין הבדל עקרוני בין גילת רכוש הנרצחים מתוך תכנון משותף עם הרוצח, לבין סחיטת רכוש באיום רצח. מכונת הסחיטה של בכר לא יכלה לפעול בלי מכונת הרצח של אייכמן. כפי שק' הטיב לגסס: „בין מוסדות ה"ס"ס היה תיאום למופת: קומנדו-היהודים חיסל, המטה הכלכלי גבה“. בכר ואייכמן היו שני אורגנים מתואמים של מנגנון פושע אחד בראשותו של הימלר. שניהם בצעו תכנית משותפת של רצח ושוד, ודין השודד הנהנה מן הרצח כדין הרוצח. בכר היה פושע מלחמה, וק' ידע את זה.

טרם אולו מקורות הסחיטה בהונגריה גופא, צץ במוחותיהם של ראשי ה"ס"ס רעיון גאוני חדש, והוא לנצל את השמדת יהודי הונגריה לצרכיה הכלכליים והפוליטיים של גרמניה ע"י מו"מ עם הסוכנות היהודית והזיוינט. כך נולדה שליחות ברנד, שהיתה „נוצאה של פקודה סודית של הרייכס-פירר ס"ס“ (מוצג 8 — מברק סודי של וונמאיר למשרד החוץ הגרמני מתאריך 22.7.44).

לאור המסמך הנ"ל (מוצג 8) והעדות הדרמטית של ברנד, שנתמכה ע"י ק' וכל העדים במשפט זה, לא יוכל להיות כל ספק בדבר שההצעה הפרברסית לסחור את חיי יהודי הונגריה במכוניות משא שתספקנה לרייך השלישי ע"י בעלות הברית, לא יצאה מברנד, אלא מהימלר, בכר ואייכמן. ואילו בכר בתזכירו (מוצג ק"ז, ע' 6) אומר:

„בערך באמצע מאי 1944 התקשרו אתי האדונים ד"ר ברנד וד"ר רודולף קסטנר, באיכח הזיוינט האמריקאי, כדי לבקש ממני, על בסיס הסקטור הכלכלי, תמורה במאמציהם לעזור לאנשים יהודיים. אף כי כל פעולת מנפרד וייס נעשתה בחשאיות גמורה, בכל זאת נודעה ע"י כך אישיותי בחוגי היהודים והאמינו בי שהבטחות שנתנו תקויימנה בכל מקרה בעקביות. ד"ר ברנד הציע אספקה חמרית, כגון מכוניות משא וכדומה מחוץ לארץ. מאחר

שאלה היו כידוע מן הסחורות החסרות ביותר אצלנו, אופשר לד"ר ברנד לגסוע לשם שיחות על כך לאנקרה.

יש לציין שברנד לא הכיר כלל את בכר בעת שנקרא אל אייכמן לשמוע את הצעתו ולא ידע שאחד הקצינים הנוכחים הוא בכר, ואף ק' לא הכיר את בכר אלא חודש ימים אחר כך, בשעה שאייכמן הפנה אותו אליו לשם מסירת תמורת רכבת ברגן-בלזן. אין כל שחר לספורו של בכר שברנד וק' פנו אליו מפני השם הטוב שיצא לו בין היהודים, שברנד הציע לו מכוניות משא ו"שאופשר לו" לגסוע לשם כך לאנקרה, אלא בהפוך הוא: בכר ואייכמן יחד בצעו פקודה סודית שניתנה ע"י הימלר במטרה לבצל את השמדת יהודי הונגריה לשם השגת תועלת חמרית ופוליטית לרייך השלישי.

גם היוזמה לנסיעותיהם של בכר וק' לשוייץ היתה יזמה נאצית, ועדותו של ק' (ע' 59—60) כי הוא הציע לבכר לגסוע לליסבון או לשוייץ ולהפגש עם נציגי המוסדות היהודיים, ולהרחיב את היריעה על גורלם של היהודים הנמצאים עוד בידי הגרמנים אינה משקפת את הדברים כהיותם. הגב' ברנד העידה בפשטות (ע' 618):

"הגרמנים... הציעו שכשם שבעלי טס לקושטא, כך יסע ק' לשוייץ, כדי לנהל מו"מ עם המוסדות היהודיים".

ע"ן גם בדו"ח של "מועצת פליטי המלחמה", מועצה שנתמנתה ע"י הנשיא רוזוולט המנוח ושחבריה היו שר החוץ, שר האוצר ושר המלחמה של ארצות הברית (מוצג 36), בו נאמר (ע' 39—40):

"עם ירידת הנאמנות בשורות הנאצים, כפי שהוכחה ע"י ההתנקשות בחיי היטלר, ועם ההצלחות הגוברות של צבאות הברית באביב ובקיץ 1944 הראתה הגסטפו סימנים של העברת ענינם מן הבחינות הביולוגיות של השמדת היהודים לתועלת הצבאית הטחורה בכח עבודה, סחורות וממון שאפשר להפיקם מהיהודים שבידיהם. פקידים גרמנים אחדים, שהופחדו ע"י התגובה העולמית על רדיפת היהודים בהונגריה וע"י הירידה המהירה של המצב הצבאי הגרמני, קיוו להשיג חסות אישית מסויימת ע"י טפול יותר טוב בבני הערובה היהודים שבשליטתם.

הגישות האלה אופיינו ע"י שורה של הצעות בהשראה גרמנית שבאו לתשומת לב המועצה החל ממאי 1944. ההצעה הגרמנית הראשונה הובאה מהונגריה ע"י יואל ברנד... שהוטס לקושטא באוירון שרות גרמני. הוא הביא עמו הצעה גרמנית לעכב את גרושם והשמדתם של יהודי הונגריה תמורת 200 טון טה, 800 טון קפה, 2 מיליון חתיכות סבון, ו-10000 מכוניות משא. נציג המועצה בתורכיה, אירא הירשמן, השתתף בשיחות עם ברנד באשור המועצה ומחלקת המדינה והמלחמה. ברנד גילה במשך הדיונים שהגרמנים יסכימו

ש-10000 מכוניות המשא תשמשנה רק "בהיות המזרחית". מהות ההצעה הצביעה על כך שהגרמנים מנסים להשתמש ביהודים שבידיהם לא רק כמשכון לתועלת כלכלית ואישית אפשרית, כי אם גם כאמצעי ליצור ריב בין ארצות הברית ואנגליה לבין רוסיה. ההצעה נדחתה כמובן, תוך מסירת ידיעות מלאות לממשלה הרוסית.

אחר כך באו הצעות מצד השלטונות הגרמניים דרך פורטוגל, שוייץ ושוודיה לדיון על תנאים לשחרור יהודים שבידי הנאצים. ההצעה בליסבון היתה לנהל דיונים עם נציג הז'וינט האמריקאי. ממשלת ארצות הברית סרבה להרשות כל דיון עם אורח אמריקאי. או ניסו הגרמנים להכנס במשא-ומתן עם סלי מאיר, אורחי שוייץ, ראש הקהילה היהודית השווייצית ונציג הז'וינט בשוייץ. כהוכחה לכונותיהם הטובות הסכימו הגרמנים להעביר משלוח של 500 עצורים יהודים במחנה הרכוז ברגן-בלזן לשוייץ ולהפסיק גרושים מהונגריה. בראש מנהלי המו"מ הגרמני עמד הנציג המסחרי של ה"ס"ס להונגריה, קורט בכר, שטען שהוא מקורב ביותר להימלר ולאייכמן הידוע לשימצה. הנאשם בגירוש יהודים מהונגריה.

בהצהרתו בשבועה בלונדון מיום 13.9.1945 (מוצג כ"ט) אומר ק':

"ב-21.8.44 נסעתי מבודפשט תחת משמר גרמני לגבול השווייצית ופעלתי כמתווך לשיחה הראשונה בין קורט בכר וסלי מאיר, הנציג השווייצית של הז'וינט, לשם דיון על המחיר בעד הפסקת ההשמדה בגוים. השיחה התקיימה... על הגשר. משם חזרתי לבודפשט".

"ב-30.10.44 נסעתי לסט' גלן בלזית קורט בכר וד"ר וילהלם ביליק. מנהל מפעלי מנפרד וייס. בהזדמנות זאת התקיים ראיון בין בכר ומקללנד, נציג מועצת פליטי המלחמה בשוייץ..."

"ב-28.11.44 נסעתי לפי הוראות הגרמנים לגבול השווייצית".

כה מעונינים היו הנאצים במגע עם מעצמות המערב, שלצורך הפגישה הראשונה של בכר עם סלי מאיר ב-21.8.44, "לשם דיון על המחיר בעד הפסקת ההשמדה בגוים", לא רק הביאו את ק' "תחת משמר גרמני" מבודפשט לגבול שוייץ, אלא גם שחררו 318 יהודים מקבוצת ברגן-בלזן (לא 500, ככתוב בדו"ח מועצת פליטי המלחמה) והעבירו לשוייץ. על שיחה ראשונה זו מספר ק' בדו"ח (ע' 91):

"בכר הציג את עצמו כבא-כח הרייכספירררס"ס הימלר. הוא אמר שיש לו יפוי-כח לדון בשאלות שונות הנוגעות בגורל היהודים עם נציגי בעלות הברית ויהדות העולם... רצונו לנהל לעת עתה מו"מ רק על יהודי הונגריה. הוא אמר שיהודי בודפשט מיועדים גם הם לגרוש ושגורלם תלוי בקרבת שיהדות העולם ובעלות הברית מוכנים להקריב בשבילם".

יש לציין שבאותו פרק זמן (21.8) לא היו יהודי בודפשט בסכנת גרוש. להפך, הורטי והכחות הבלתי תלויים בנאצים הרימו ראש, רומניה עמדה לפרוש מהציר ולהכנע לצבא הרוסי ואייכמן ו"קומנדו היהודים" עמדו להשלה מהונגריה לפי דרישת הורטי (פסקה 106). איומו של בכר בגרוש יהודי בודפשט בתקופה זו לא היה אלא אחיזת עינים. ואילו בכר מספר על הפגשה באוגוסט (מוצג ק"ו, ע' 6—7):

"גרוש היהודים מבודפשט רבתי עמד לצאת לפועל, ועל כן בקש ממני הנשיא מאיר להשיג אצל הימלר שהגרוש לא יתחיל, על כל פנים עד שתנתן לצד שכנגד הזדמנות להראות את רצינותו ע"י הספקת סחורות. נסעתי זמן קצר אח"כ לרייכספירר הימלר ונסיתי, אעפ"י שבאתי בידים ריקות, ליצור בסיס להמשכת המו"מ. הימלר היה מעוניין רק בסחורות החסרות לגרמניה, בפרט במכוניות המשא המוצעות... בקשתי מהרייכספירר פקודה לאסור את גרוש היהודים מבודפשט רבתי, הפקודה ניתנה".

דו"ח מסולף זה של בכר על השגת איסור של הימלר לגרוש את יהודי בודפשט בזמן גרושם היה בלתי אפשרי, בצרוף לאחיות העינים כלפי סלי מאיר, מוכיח את טיב פעולותיו ומניעיו של בכר. כשסלי מאיר ניסה להעלות בשיחה הנ"ל נמוקים של הומניות, התחמק בכר ואמר (דו"ח ק', 92):

"על בסיס זה אינני יכול לנהל מו"מ".

העיבדה שבכר יכול היה להטעות את מר סלי מאיר בנוגע לגרוש הצפוי ליהודי הונגריה באוגוסט 1944 בנוכחות ק' מצביעה על שתוף פעולתו של ק' עם בכר במו"מ סחטני זה ועל שעבודו החזק ל"ס.ס. יש לציין שהטעית מר סלי מאיר ע"י בכר בהשתתפות ק' (ראה גם בדו"ח ק', ע' 91, הקטע המובא לעיל) גרמה גם להטעית מחבר הדו"ח של מועצת פליטי המלחמה (מוצג 36), בו נאמר (ע' 42) כי על יסוד המו"מ בין סלי מאיר ובכר —

"בוטל באוגוסט 1944 גרושם של למעלה מ-200.000 יהודים שנותרו בבודפשט לאושביץ".

לא רק בכר, כי אם גם אייכמן היה מעוניין במו"מ הנ"ל והאיץ בק' מדי פעם בפעם לנסוע לשווייץ ולהשיג תוצאות. בדברו על הנסיעה לשווייץ ב-28.11.44, "לפי הוראות הגרמנים" (לעיל), אמר ק' בעדותו (ע' 80—81):

"כשסוכם שאני אסע שוב לגבול השווייצרי לברר את המצב, הודיע אייכמן שאם לא התקבל משליחו של בכר שעמד ללוות אותי לגבול תשובה משביעת רצון, הוא יחסל את היהודים בבודפשט".

וכן העיד ק' אחרי ששליחו של בכר שלח מברק על חוסר ההתקדמות במו"מ עם סלי מאיר —

„הזמנתי אל אייכמן ובכר, הראו לי את המברק ואייכמן אמר לי: או שעד סוף השבוע תעמדו בהבטחותיכם או שאני אתלה את כולכם“ (ב' 36).

לפני נסיעתו של ק' ב-28.11 לשווייץ הסכימו הימלר ופקודיו לשחרר את שארית קבוצת ברגן-בלזן (כ-1340 נפש) ולהביאה לשווייץ. אייכמן איים על ק' להשאיר את בני משפחתו הוא בברגן-בלזן כבני ערובה, כדי להבטיח את חזרתו משווייץ (דו"ח ק' 133):

„אמרתי לו מיד שאסע לגבול רק אם יורשה למשפחתי לנסוע עם הקבוצה. הבטחתי לו שאשוב בכל מקרה.“

שארית קבוצת ברגן-בלזן הועברה לשווייץ ב-6.12. לפי פקודת אייכמן הושארו אמו ואחיותיו של ברנד בברגן-בלזן כעונש לברנד שלא חזר משליחותו. כה מעונינים היו הנאצים, ואייכמן בכללם, בהמשכת המו"מ בשווייץ, שהרשו לק' ולכל בני משפחתו ב-6.12 לעזוב את גבולות הרייך השלישי, ואייכמן הסתפק באיום להתנקם ביהודים אם ק' לא יחזור (דו"ח ק' שם).

שיטת הסחטנות של הימלר—בכר—אייכמן כלפי יהדות העולם היתה במהותה אותה שיטה בה נהגו מקודם כלפי יהודי הונגריה. בכר לא היה יכול לסחוט תועלת חמרית ומדינית לרייך, בלי שתפעל מכונת ההשמדה של ה"ס. כשמכונה זו פסקה לפעול בהונגריה בתקופת ההפוגה, השתמש בכר במכונת ההשמדה שהמשיכה לפעול בכל מחנות ההשמדה של הרייך ללא הפסקה. המו"מ על „מחיר הפסקת ההשמדה בגוים“ שבכר פתח בו — אין פרושו שבכר הציע ברצינות או בקנה מדה גדול את הפסקת ההשמדה של היהודים שבידי הרייך. כל מה שבכר היה מוכן לתת היו הנחות קטנות, כגון שחרור קבוצת ברגן-בלזן בשני שעורים במרחק זמן רב זה מזה, או הנחות מדומות, כגון חוסר גרוש יהודי בודפשט בתקופה ש„קומנדו־היהודים“ נאלץ לעזוב את הונגריה ולא היתה לנאצים כל יכולת לגרש את היהודים משם.

מיד אחרי הפיכת סלשי חזר אייכמן לבודפשט והתחיל בגרוש היהודים ברבבותיהם, ברובם נשים, ברגל ל„עבודות בצור“ בגבול האוסטרי, גרוש שנמשך עד תחילת דצמבר ושכמוהו היה כהשמדה (ר' מוצג כ"ט, מוצג 28, מוצג 4).

ברו"ח של ק' נאמר (ע' 110):

„עם תפיסת השלטון ע"י צלבני החץ היתה שוב לגרמנים המלה המכרעת על גורלם של יהודי בודפשט. בכר... עשה לנו אמנם טובות קטנות, אבל סרב להבליט את עצמו נגד הכיוון החדש.“

בסוף אוקטובר נתמנה בכר לראש "מטה הפנוי" הגרמני בבודפשט (מוצג ק"ז, ע' 19), ובמשך תקופת הגרוש ברגל היו לו סמכויות צבאיות-מבצעיות בקשר להמשכת הגרוש או להפסקתו. בכר נצל את מצוקת יהודי בודפשט לשם לחץ מוגבר באמצעות ק' על סלי מאיר והשיג בהזדמנות זאת את הפגישה המיוחדת עם מקללנד, "נציגו המיוחד של רוזוולט". ק' אמר לסלי מאיר בשעת הבקור הנ"ל בשווייץ (דו"ח ע' 114) —

"אמרתי וחזרתי ואמרתי לו, כי חיינו בבודפשט תלויים ברצונו הטוב של בכר".

אך למרות הצלחתו של בכר להפגש עם מקללנד —

"אי אפשר היה להניע את בכר לויתור על הגרוש מבודפשט. ביחוד עמד על כך שאינו יכול להשאיר לוחמים בכח בבירה ההונגרית. 'הרי אינך יכול לדרוש מאתנו שנשאיר יהודים ונשים, לוחמים בכח, שבמקרה של מצור בודפשט יתקיפו את חיילינו מאחורי' (דו"ח, ע' 115).

כל מה שבכר הבטיח לעשות לשם קידום המו"מ עם סלי מאיר והמשכתו, היה לכבד הגבלות הגיל של הגרוש ברגל — הבטחה שלא קויימה במציאות.

באותה הפגישה בשווייץ הודיע בכר לסלי מאיר (דו"ח ק', ע' 111) —

1. "יהודי סלובקיה הושמדו מטעמים צבאיים";

2. "יהודי בודפשט מועברים לרייך לצורך עבודה".

בהצהרתו בלונדון (מוצג כ"ט) מנסח ק' את הנקודה הראשונה הנ"ל בזו הלשון:

"בכר אמר ב-2.11.44, במלון ולהלה בט"ו גלן בשווייץ בנוכחות נציג הוויינט: 'השמדנו את יהודי סלובקיה באופן צבאי'".

על הגרוש ברגל העיד ק' במשפט וזנמאיר (מוצג 4):

"סלשי נתמנה ב-16.10.44, ימים אחדים אח"כ חודשו הגרושים באופן בלתי אנושי עוד יותר, אם אפשר. רבבות יהודים, רובם נשים, הוכרחו ללכת ברגל בכביש הראשי מבודפשט לגבול הגרמני בגשם ובשלג ללא מזון וללא שינה, באופן שאלפים מהן מתו בדרך או נורו מפני שלא יכלו להמשיך ללכת. שוב היה זה משלוח 'לעבודה' וללא ספק הגדיל הדבר את 'יעילותם' של אלה שנשלחו לגרמניה בצורה זאת".

גם במכתבו לסלי מאיר מ-26.11 (מוצג 28) כותב ק' :

"בצדי הכביש מונחות גויות היהודים ונשארות שם לפעמים ימים אחדים. משקיף ניוטרלי מנה במקום אחד 92 גויות מונחות זו על זו".

אך בהמשך מכתבו הנ"ל כותב ק':

"השמועה אומרת שעל יד הגיהשלוס מתקבלים המשלוחים ע"י וילי (ויסליצני). לפי דו"חות חד-משמעיים מהגבול מקבלים השלטונות הגרמניים את היהודים ומטפלים בהם באופן אנושי. רוחצים אותם ונותנים להם מזון מספיק ושולחים אותם הלאה ברכבת. כפי שאחד מקציני המשנה של אייכמן (אייכמן) מסביר: 'אורו פני היהודים בהגיעם לגבול הגרמני'."

קטע אחרון זה נקרא כחלק מהתעמולה הנאצית. יש לציין שהקטע הנ"ל מהווה רק שורות אחדות בתוך מכתב ארוך מאד המשתרע על 10 דפים צפופים והמנוסח כולו נסוח כה ענייני, לכאורה, שהתעמולה הנאצית אינה בולטת. בחקירת שתי וערב אמר ק' (ע' 243):

"אייכמן ויתר הגרמנים לא דרשו מאתנו שום דבר חוץ מכסף והצעת ברנד. אייכמן לא דרש שום דבר חוץ מזה... הוא לא דרש שנפיץ תעמולה טובה בחו"ל. גם בכך לא דרש."

לפי עדותו של ק' (ע' 78) הופסק הגרוש ברגל זמנית בערך ב-17.11 —

"כתוצאה מהתערבותו של גנרל יוטנר, מפקד הוופן-ס"ס. זה בא לבדפשט לבקר אצל בכר, וכשאני באתי לבכר הוזמנתי לגשת לד"ר ביליץ ושם עשיתי הכרה עם שני קצינים בלתי ידועים לי עד אז. יוטנר ועוד אחד, ובתוך שיחה הם ספרו על מה שהם ראו על הכביש, שיהודים מתים מתוך אפיסת כחות, גוויות משני צדי הכביש וחיללים הונגרים יורים בהם וכו'. אז יוטנר הוציא הוראה להפסיק את ה'פוסמרש'."

ד"ר ביליץ המנזח, יהודי משומד, היה המנהל בפועל של "קונצרן מנפרד וייס". הוא היה אחד האנשים המקורבים ביותר לבכר והשתתף יחד עם ק' בצדו של בכר במו"מ עם סלי מאיר. בחקירת שתי וערב השיב ק' (ע' 273):

"נפגשתי עם גנרל יוטנר. ביליץ הפגיש אותי, אינני יודע לשם מה... אינני חושב שיוטנר היה איש הומניטרי. אינני יודע אם היו תוצאות לשיחתו עם יוטנר."

בעדותו הראשית (לעיל) אמר ק' שעשה הכרה עם "שני קצינים בלתי ידועים לי עד אז. יוטנר ועוד אחד". מי היה הקצין הנאצי השני שהתרחם יחד עם יוטנר על גויות היהודים על הכביש? על יסוד הדו"ח של ק' (ע' 126) שאלתי אותו בעדותו הסופית (כ"ח 18):

"האם נפגשת עם ס"ס-אוברשטורמבן-פירר הוס?

ראיתיו. נפגשתי אתו במשרדו של ד"ר ביליץ. קרומי היה נוכח גם כן.

אינני זוכר אם יוטנר נכנס או לא. דובר על ה'פוסמרש'. הוס אמר שזוהי חזירות מה שהוא ראה בכביש בין בודפשט לוינה. אני אשרתי את זה וספרתי לו פרטים, כמה אנשים מתים כתוצאה, הוא התימר שכבר נקט צעדים שזה יגמר, זה הכל. נכון שהוא היה מפקד אושביץ. מפקד מחנה הרכוז של אושביץ. בכבודו ובעצמו. עד כמה שזה מוזר וטרגיקומי, זה היה נכון".

במכתבו לסלי מאיר (מוצג 28), כתב ק':

"ב-16.11 הגיעו לבודפשט אורחים גבוהים שהסתכלו במצעד המגורשים בכביש בודפשט-וינה. כנראה בקשר לכך הופסק ב-17.11 גרוש הנשים וב-18.11 נפסק הגרוש בכלל".

בדו"ח (126) אומר ק':

"ב-16.11 הגיעו אורחים גרמנים גבוהים לבודפשט. ראש ה'וופן-ס'ס/ גנרל-אוברסט יוטנר, נענה להזמנת בכר ובא לבודפשט בליתם של קרומי ושל מפקד אושביץ, ס"ס אוברשטורמבן-פירר הוס. בכביש בין וינה ובודפשט הם היו עדי ראייה של מצעד הרגל המחריד. הגויות הנערמות על הכביש והאנשים המעונים עשו על האדונים הגרמנים רושם בלתי נעים ביותר. בהגיעם לבודפשט הביעו לפני בכר את תרועמתם על מה שראו. המפקד של אושביץ הביע בשיחה, בה נוכח גם ביליץ, התמרמרות מיוחדת. (תופעה שכיחה: רוב תלייני ה'ס'ס התנגדו לשיטות בלתי תרבותיות). מלבד זה בא הוס מהמטה הכללי של הימלר, שם נודע לו על הכיוון החדש של הרייכס-פירר. יוטנר נתן לקומנדו-היהודים בבודפשט פקודה להפסיק את הגרוש ברגל מיד. זה נעשה ב-17.11".

מכאן נראה ש"הכיוון החדש" התפשט מהימלר להוס, מיונטר לבכר וקרומי. כולם עסקו לפי גרסת ק' בהצלת יהודים, אם מטעמים "הומניטריים" ואם מטעמים אחרים. הפגישה בין שני "האורחים הגבוהים" ובכר, קרומי, ביליץ וק' מראה את מאמצי ההצלה של בכר במסגרתם הנכונה. כן מפיצה הפגישה הזאת אור על מדת התקרבותו של ק' לחוג הפנימי של פושעי המלחמה הראשיים.

אייכמן נעדר באותם הימים מבודפשט ו"הכיוון החדש" של הרייכס-פירר-ס"ס לא מנע אותו בחזרו לבודפשט מלחדש מיד את הגרוש ברגל ואף לדרוש מק' 20,000 יהודים נוספים. על דרישה זו מסופר במכתבו של ק' לסלי מאיר (מוצג 28):

"הוא זקוק בכל מחיר ל-65,000 עד 70,000 יהודים מהונגריה. עד עכשיו נתקבלו בגבול הגרמני 38,000. הוא זקוק בכל מחיר לעוד 20,000 יהודי

בצורים. ברייך עסוק הנוער ההיטלרי בגיל 12 עד 15 בבצורים, וכן הזקנים. הוא מציג לי את השאלה אם אני מוכן להמציא לו את ה־20,000 האלה. במקרה זה הוא מוותר על חטיבות וסוגים נוספים. במקרה זה תוכל הצירות השווייצית להעניק 40,000 תעודות חסות, וכן השוידים, והוא לא יתערב באלה. אבל אם לא יקבל ממני את ה־20,000, אז יצטרך להפעיל את מנגנון הבצוע.

עדותו של ק' שאייכמן לא דרש ממנו שום דבר, אינה איפוא מדויקת. למותר לומר שק' לא המציא ולא היה יכול להמציא לאייכמן יהודים לגרוש. למעשה נפסק הגרוש ברגל בראשית דצמבר, לפי גרסת ק' הודות להשתדלותו אצל בכר ולהשתדלותו של בכר אצל הימלר, אך לאמתו של דבר מסבות אובייקטיביות: הכביש מבדפשט לוינה נחסם ע"י הנטיגה הגרמנית (עדות קראוס, י"ד 79, ט"ו), מלבד זה היה קשה לאייכמן למצוא יהודים נוספים לגרוש. לרובבות רבות היו תעודות חסות מטעם הצירויות הנייטרליות (מפעלו של קראוס), ו־15,000 יהודים אף הוחזרו מהכביש ע"י באי־כח הצירויות (מוצגים צ"ה—ק"א, עדות קראוס). יתכן מאד שבקורו של ראש הוּפּוֹן־ס"ס אצל בכר, שהיה נתון לפיקודו ושהיה לו באותה תקופה תפקיד צבאי מבצעי כממונה על פינוי בודפשט (מוצג ק"ז), היה באמת קשור עם הפסקת הגרוש ברגל, אבל לא מטעמים שיש להם שייכות כלשהי להצלת יהודים, אלא מטעמים צבאיים גרידא. תפקידו של ק' היה להציג את הפסקת הגרוש ברגל כלפי סלי מאיר כויתור נאצי גדול למען הצלת יהודים ולסחוט מסלי מאיר ויתורים לנאצים תמורתו. בתזכירו של בכר (מוצג ק"י) נאמר (ע' 10):

„הפסקת הגרוש ברגל בעונת סוף נובמבר־דצמבר נחשבה ע"י ד"ר ק' שוב כמעשה גדול שבוצע על ידי ותוארה בהתאם לכך בהודעתו לחו"ל“.

בכר נצל איפוא את השמדת היהודים הן בהונגריה והן ברייך כאמצעי סחיטה כלכלי ופוליטי כלפי יהדות העולם ודרכה כלפי מעצמות המערב, וביחוד ארצות הברית. הוא ייצג את משטר ההשמדה והזדהה אתו ולא היה מוכן לוותר על ההשמדה, אלא לסחור בה ולתת מדי פעם, לפי הצורך, הנחות קטנות ממנה לשם השגת מטרותיו. המשכת ההשמדה הכללית שמשה יסוד לפעולתו. פעולתו הסחטנית הבין־לאומית, שבוצעה ע"י בכר לפי הוראותיו של הימלר, דומה בקנה מדה ענקי למעשה הסחיטה של רוצחי בנו של לינדברג. גם בשלב המו"מ בשווייץ, כמו בשלב הקודם של שואת יהודי ערי השדה בהונגריה, היה הסחטן שותף לרוצח.

על יסוד כל חומר ההוכחות הנ"ל הנני קובע כי בכר היה פושע מלחמה במובן פסק־הדין העקרי של ביה"ד הבין־לאומי בנירנברג ופסקי־דין שניתנו בעקבותיו. על יסוד אותן ההוכחות הנני משוכנע כי ק' ידע שבכר הוא פושע מלחמה. התנהגותם הנוספת של בכר וק' מאשרת את העובדות הנ"ל.

פעולות אליבי

116. בנוגע למטרות המו"מ שבכר נהל בשליחות הימלר מאמצע 1944 עד סוף המלחמה אמר ק' בעדותו (ע' 246):

„ברור היה לי שעקר התקוות של הגרמנים היו:

(א) מגע עם בעלות הברית;

(ב) אליבי;

(ג) כסף.

לפי סדר החשיבות... נכון שי"א ו"ב היו יותר חשובים מ"ג.

בהצהרתו בשבועה בלונדון (מוצג כ"ט) מיום 13.9.45 הצהיר ק':

„הגרמנים נכנסו בשיחות עם מנהיגים של הקהלה היהודית מסבות של יעילות מנהלית. אנחנו נהלנו את השיחות בתקווה שיהיה ביכלתנו להציל כמה חי אדם. ע"י החזקת הגרון מעל לראשים שלהם ('שלהם' מחזק בגוף ההצהרה ומוכנס בעפרון 'שלנו') הם עשו אותם ('אותם' מחזק ומוכנס בעפרון — 'אותנו') אחראים לתרומות כספיות וחיובים אחרים שהוטלו על הקהלה היהודית. בסופו של דבר מנהיגי 'המועצה היהודית' ומתווכים אחרים היו גם הם מיועדים להשמדה. ה"ס"ס והגסטפו היו מעוניינים במיוחד בחסול אלה שהיתה להם ידיעה ישירה על פעולותיהם. אני נמלטתי מגורלם של יתר המנהיגים היהודים מפני כשלון החסול השלם של יהודי הונגריה וגם מפני ש"ס"ס-שטנדרטן-פירר קורט בכר נטלני תחת כנפיו כדי לבסס בסופו של דבר אליבי לעצמו. הוא היה חרד להפגין, אחרי סתיו 1944, שהוא מתנגד לגרושים ולהשמדות והשתדל בעקביות לספק לי ראיות לכך שהוא מנסה להציל את היהודים. ס"ס האופט"שטורם-פירר ויסליצני הבטיח לי פעמים חוזרות שלפי דעתו אין גרמניה יכולה לנצח במלחמה. הוא האמין שעי' השאירו אותי בחיים ועי' עשית כמה ותורים במערכה נגד היהודים יוכל להיות לו עד הגנה כאשר הוא והארגון שלו יצטרכו לתת את הדין על מעשי הוועה שלהם.

במשך כל התקופה ממאי 1944 עד סוף המלחמה פעל בכר בשליחותו המיוחדת של הימלר ומתוך מגע מתמיד אתו למען יצירת מגע עם מדינות המערב. לבסוף נצל בכר את הקו הזה לשם יצירת אליבי אישי לעצמו והצלת גופו מעונש על פשעיו. ק' שיתף פעולה במשך כל אותה התקופה עם המשטר הנאצי וראשי ה"ס"ס בכלל, ועם בכר בפרט, והחל מסוף דצמבר 1944 נעשה חלק מהמטפה שלו והלך אחריו ממקום למקום. מהתקשרות זו נבע הסכם להצלת בכר ע"י ק' בתום המלחמה.

לפני החלטתו לחזור לרייך בסוף 1944 ניסה ק' לקבל אשור לצעד זה מראש הז'וינט באירופה, מר ז'ו שוורץ, שנמצא אותה שעה בשווייץ, אך מר שוורץ נמנע מלתת לק' את "העצה" שבקש ממנו והשאיר את האחריות להחלטתו בידי ק' עצמו (עדות ק', 88). ק' חזר לרייך השלישי על דעת עצמו וקיים בזה את הבטחותיו לבכר ולאייכמן.

בהצהרתו בשבועה בלונדון (מוצג כ"ט) אמר ק' :

"התחלתי לנסוע בחזרה לבודפשט, אך יכולתי להגיע רק עד לוינה".

גרסה זו אינה נכונה. ק' ידע עוד בשווייץ שהוא נוסע לוינה, לשם העביר בכר ב-23.12 את מטתו, ולא לבודפשט, שראשי ה"ס"ס עזבוה באותם הימים. ק' אף החזיר לסלי מאיר בשווייץ סכום כסף ניכר שנתן לו בשביל יהודי בודפשט, משום שהחליט שלא לנסוע בחזרה להונגריה (עדות ק', ע' 270).

בעדותו הראשית אמר ק' (ע' 90) :

"נסעתי בחזרה, אך לא הגעתי לבודפשט, שהיתה כבר מוקפת ע"י הרוסים, נסעתי לוינה. כשיצאתי משוויצריה ידעתי שלא אגיע לבודפשט. הוטל עלי תפקיד ורציתי למלאו עד הסוף, לכן עזבתי את שוויצריה ונסעתי לוינה. סבה נוספת — אייכמן בצאתו מבודפשט איים עלי שאם לא אחזור, בהיות משפחתי כבר בשוויצריה, הוא יתנקם ביהודים. כמוכן אחריות כזאת לא יכולתי לקחת על עצמי, אבל אמרתי לעצמי שאם קיימת עוד תקוה או סכוי להציל יהודי אחד, אני מוכרח להמשיך. בוינה נפגשתי עם בכר. ההד-קוורטר שלו היה עכשיו בוינה. ואני נשארתי שם, לע"ע. שאלתי אם יש אפשרות להגיע לבודפשט, הוא ענה שיש עדין קשר אויר, אבל הזהיר שהדרך אינה בטוחה, מפני אוירוני קרב רוסיים".

בחקירת שתי וערב אמר ק' (275) :

"שהדרך לבודפשט סגורה, נודע לי בשוויצריה, לא בטוח, בבריגנץ היתה לי ודאות. לא חזרתי לבודפשט בדרך אויר, כי בכר הזהיר אותי שהדרך הזו מאד מסוכנת והוסף שאינו יודע אם יצליח בכלל לסדר לי טיסה כזו. לא חששתי למות בידי הגרמנים (חזרתי לוינה), אבל לא רציתי למות בידי הרוסים כגרמני. זה לא היה קשור בתפקיד הצלה. אינני יודע מה יכולתי לעשות בבודפשט, לא יכולתי לשפוט משם איפה היה לי יותר לעשות, חשבתי שבווינה יש לי יותר לעשות בשטח זה מאשר בבודפשט. לקחתי בחשבון גם את גורם הסכנה באויר... לבית החולים בוינה ספקתי רפואות, שמן, כלי בית. לא היו אנשים אחרים שספקו את זה אז... בוינה היו 160—180 יהודים מקומיים, ונוסף לכך בוינה ופרבריה כמה אלפים של יהודי הונגריה, נוסף לכך כ-5,000 יהודים למחצה או לרביע ויהודים נשואים לגויים. בבודפשט

היו אז בערך 80,000—90,000 יהודים. בבית החולים בוינה היו אז בערך 200—300 יהודים.

80,000—90,000 יהודי בודפשט היו באותם הימים בסכנה חמורה, כי צלבני החץ ושרידי הנאצים בקשו להשמידם לפני כבוש העיר ע"י הרוסים; אך ק' העיד שאינו יודע מה היה יכול לעשות בבודפשט. יש לציין שכבר בתקופת ההפוגה שקדמה להפיכת שלשי בבודפשט, כאשר התעוררו תקוות שהורטי יכריז על שביתת נשק וייכנע לרוסים, חשב ק' לעזוב במקרה זה את בודפשט וללוות את בכר לגרמניה (דו"ח, ע' 101). יתר על כן, גם בכר גם אייכמן היו מעוניינים בסוף דצמבר שק' יבוא לוינה ולא ישוּב לבודפשט, כדי שיוכלו להמשיך לנצל את שרותיו. בדו"ח (ע' 147) מספר ק' שב-24.12 שלח בכר באופן מיוחד את סגנו מוינה לבודפשט כדי להביא את ד"ר ביליץ אליו לוינה. ביליץ רצה להשאר בבודפשט, והוא נסע אל בכר כדי לבקש ממנו רשות לחזור לבודפשט. בהגיעו לוינה נסגרה מאחוריו הטבעת הרוסית. ביליץ מת זמן קצר אחר כך בוינה. ברור שביליץ הובא ע"י בכר לוינה לאותה מטרה שגם ק' נדרש לשמשה: לשמש "אליבי" בשביל בכר. למזלו הרע של בכר נפטר ביליץ, וק' נשאר ה"אליבי" היחיד או העקרי שלו. ברור מהמקרה המקביל של ביליץ, כי כשם שק' נסע לשווייץ בסוף נובמבר לפי פקודותיהם של אייכמן ובכר, כן חזר לרייך השלישי ונסע לוינה ולא לבודפשט לפי פקודותיהם של אייכמן ובכר. אשר לסגירת הטבעת הרוסית סביב בודפשט בסוף דצמבר, הרי דבר זה היה צפוי מראש, ואילו היה ק' מעוניין לשוב לבודפשט דוקא, לא היה שוהה בשווייץ חודש ימים.

אשר לאימו של אייכמן להתנקם ביהודים במקרה שק' לא יחזור, איום זה חשוב יותר כהוכחה לאינטרס החזק של הנאצים (ולא של בכר בלבד) בשרותיו של ק' בשלב הסופי של המלחמה. מאשר כמניע ממשי לשובו של ק'. על כל פנים נסע ק' עוד בפברואר 1945 לשווייץ וחזר משם לרייך בלי איום של אייכמן.

אשר להסבר העקרי של ק' («הוטל עלי תפקיד ורציתי למלאו עד לסוף... אמרתי לעצמי שאם קיימת עוד תקוה או סכוי להציל יהודי אחד, אני מוכרח להמשיך») — אפשר לקבל את הדברים האלה רק בהסתייגות רבה. ק' ידע היטב שאין בכוחו הוא להציל יהודים בתוך הרייך השלישי אלא במדה שהנאצים עצמם יהיו מעוניינים בכך. מדוע היה צורך במציאותו של ק' בתוך הרייך השלישי, כדי לאפשר לבכר או לנאצים אחרים להציל יהודים כאוות נפשם? התשובה נרמזת בחלקה בהצהרה בשבועה של ק' בלונדון (מוצג כ"ט). ק' ידע שבכר וחבריו אינם מעוניינים בהצלת יהודים לשמה, אלא בהפגנת אליבי, ושמיצאותו ברייך נחוצה להם כדי שיוכל להעיד לטובתם בתום המלחמה. יתר על כן, כשם שפושעי המלחמה הנאציים היו זקוקים לאליבי ע"י הפגנת הצלת יהודים בשעה השתים עשרה של משטרים, כן היה ק' כמשתף פעולה עם הנאצים זקוק לאליבי לעצמו. ק' חש בדבר שהשגו הממשי היחיד — הצלת קבוצת ברגן-בלזן — לא יספיק אחרי המלחמה כדי להצדיק את שתוף פעולתו ההדוק והממושך ממאי 1944 עם משטר הדמים של היס"ס, והוא היה מעוניין להשתתף בפעולות האליבי של בכר. שותפות האינט-

רסים בין בכר וק' היא שהניעה את ק' לשוב לגרמניה ולהמשיך בפעולות משותפות אתו.

וכך מתאר בכר את פגישתם בוינה (מוצג ק"ז, ע' 10):

„ד"ר ק' התייצב בפני ב' 31.12.44, בערב ראש השנה, באמרו: 'הנני בא כדי שלא תכנס לשנה החדשה מתוך הרגשה שמא לא אשוב אליך'. הוא הוסיף ואמר שע"י עזרתי המתמדת הוא מרגיש את עצמו קשור אתי בקשר אמיץ ביותר“.

מינואר עד אפריל 1945 ישב ק' בוינה ללא עורף יהודי. הוא לא פעל עוד כראש ועדת ההצלה של יהודי הונגריה והיה מנותק מכל צבור יהודי. בוינה לא גר ק' בבית הקהלה או בבית החולים היהודי שם נותרו כמה מאות יהודים, אלא במלון בו התגוררו קציני ס"ס ובו נשכר חדר בשבילו ע"י ראש הגסטפו בפועל. אותו ראש הגסטפו הזמין את ק' למשרדו ונתן לו את ההוראות הבאות (ד"ח ק', ע' 147):

„אסור לי לבוא בחברה עם 'אריים', אסור לי לעשות הכרות כל שהן ואסור לכל אדם לדעת שאני יהודי“.

למעשה היה ק' נספח למטה ה"ס"ס של בכר. אם בבודפשט היתה ועדת ההצלה בראשותו של ק' ועדת הצלה יהודית בחסות ה"ס"ס (פסקה 36), הרי בוינה היתה ק' לבדו ועדת הצלה שהיתה חלק בלתי נפרד מהמטה של בכר. אם בבודפשט היה שתוף פעולה בין ועדת ההצלה לבין „קומנדו־היהודים“ ומחלקת הגביה של ה"ס"ס, הרי בוינה היתה תפקידו של ק' חלק בלתי נפרד מתפקידי ה"ס"ס בכלל: נוסף על מחלקת ההשמדה ומחלקת הגביה פתחה ה"ס"ס מחלקה להצלה בראשותו של ק'. כל פעולות ההשמדה, הגול וההצלה של ה"ס"ס היו מתואמות ועמדו תחת הנהלתו האחידה של הימלר. בכר לא עשה צעד גדול או קטן, לא בתקופת בודפשט ולא בתקופת וינה ולא אחריה, בלי לקבל אשור קודם מהרייכספירר־ס"ס (עיין מוצג ק"ז, ד"ח ק' ועדותו).

הצלת 28 יהודי ברטיסלבה בימי פנוי העיר ע"י הנאצים ובערב כבושה ע"י הצבא הרוסי בראשית אפריל 1945 היתה פעולת אליבי מובהקת, שבוצעה ע"י ק' וקרומיי לפי הוראת בכר באשורו של הימלר. בימים שהרוסים עמדו לפני וינה והימלר בא לשם כדי לדון על הגנת העיר לא היו לבכר דאגות אחרות מאשר להשיג מהרייכספירר־ס"ס אשור להצלת קומץ יהודים מברטיסלבה לשם העברתם לשווייץ (ד"ח ק', ע' 168). שלושה ימים רצופים (מ' 31 עד 2.4) בילו ק' וקרומיי, מפקד קומנדו־היהודים, שהיה אחראי להשמדת חצי מיליון יהודי הונגריה, מלבד השמדת יהודים באוסטריה ופולין (הצהרת ק' בלונדון מוצג כ"ט), בברטיסלבה וסיכנו את עצמם בהרעשה הרוסית, כדי להוציא מן העיר יהודים מספר, שהתחבאו עד כה מהנאצים, ולהצילם מהרוסים (ראה עדות ד"ר יורה רבס, ע' 586 ואילך). מכתב של ק' לסלי מאיר (מוצג 29) מוכיח שמטרת הפעולה הנ"ל היתה לסייע לבכר בהפגנת האליבי שלו ולהכשיר את הקרקע לפגישה אחרונה של בכר עם נציגי הז'וינט

בשוייץ (פגישה שבסופו של דבר לא התקיימה). למטרה זו היה מועיל מאד שק' הצליח לשכנע את הרב ווייסמנדל מברטיסלובה, שבזמנו קפץ מהרכבת לאושביץ ומאז הסתתר מהנאצים במחבוא, להצטרף למשלוח לשוייץ. אבל רוב היהודים, ובכללם מנהיג המחתרת ד"ר יורה רבס, לא הסכימו לעזוב את ברטיסלובה, ובקושי רב מצא ק' 28 מועמדים למשלוח זה. ק' אומר בעדותו:

„גם אני הססתי, ואנחנו שכנענו איש את רעהו שזה יותר טוב“.

נציג הצלב האדום בברטיסלובה, מר ג'ורג' דיונן, כותב בספרו (מוצג 2), שהוגש ע"י התביעה הכללית ושתכנו העקרי אושר ע"י ק' בעדותו, כי ק' אמר לו (ע' 213):

„ישנן משפחות אחדות שהייתי רוצה לקחתן לשוייץ. אחרי כמה חדשים של מזון הגון ומנוחה יוכלו לחזור לעבודתם כאן“.

יש לציין שבהצהרתו בשבועה לטובת בכר בנירנברג (מוצג 73) הצהיר ק':

„כ־75 יהודים מוחבאים בברטיסלובה קובצו ונלקחו לשוייץ בעקבות הסכם ביני לבין בכר (אפריל 1945)“.

האמת היא שבכר הוסיף ל־28 יהודי ברטיסלובה כ־45 יהודים מוינה ושלה את כולם לשוייץ, לשם הגיעו בו ביום (20.4) בו חצה ק' את הגבול. כדי להגדיל את האליבי של בכר, הצהיר ק' בשבועה שאלה היו „כ־75 יהודים מוחבאים בברטיסלובה“.

ג'ורג' דיונן גם מספר בספרו (ע' 211—212) שראש הגסטפו בברטיסלובה, ויטצקה, שעד כה רדף את היהודים המוחבאים כדי לשלחם למחנה השמדה, קבל הוראות מקלמנברונר לאסוף יהודים לצורך משלוחם לשוייץ ופנה למר דיונן לשם גילוי הכתובות. מר דיונן ענה לו, בצדק, שאם ברצונו להציל יהודים, יש לו יהודים די והותר שיוכל לשחררם ולשלחם לשוייץ. וזוהי באמת התשובה הקולעת על כל הפעולה המשותפת של הימלר, בכר, קרומיי וק' בנדון זה.

עדותו של ד"ר רבס על נסיונם של ק' וקרומיי לעכב בעזרתו של העד רכבת שהובילה יהודים ממחנה הרכוז סרד למחנה טרוינשטדט, נקראת כספור מעשה חלם.

(חקירה ראשית, ע' 586):

„ק'... בא אלי במחתרת... ואמר לי שאלך אתו לתחנת רכבת, שיש לו אפשרות ע"י ס"ס קרומיי לעצור את הרכבת האחרונה מסרד לטרוינשטדט. היות והצבא האדום התקרב, רצו הגרמנים והסלובקים להעביר את כל מחנה הרכוז של סרד למחנה טרוינשטדט. ק' רצה לעצור את הרכבת ולהפנות אותה לאוסטריה. ק' בקש ממני ללכת אתו לתחנת הרכבת. לא רציתי ללכת, מפני שהסלובקים חפשו אותי זה חודשים רבים, אבל הלכתי, כי ק' אמר לי שאין סכנה, היות וס"ס קרומיי יכול להורות

לסלובקים מה שהוא רוצה. ק' אמר לי שלא יגלה את שמי לקרומי ולא לאף אחד. הלכנו לתחנת הרכבת, אבל לא יכולנו לסדר שום דבר, כי בגלל סכנה מלחמתית כווננו את הרכבת לא דרך בריטסלוה אלא דרך הצמלבות אחרת".

(בחקירה שתי וערב, ע' 588):

"ידעתי שק' קשור עם הגרמנים, שמעתי שהוא עומד עבור ההצלה בקשר עם הגרמנים. דיונן הביא אותו והוא היה מאד מאד זהיר, לכן לא חששתי... הבקור השני היה קרוב לזמן השחרור, אז בא ק' לבדו לבונקר שלי. בקש שאלך אתו לתחנה, כדי לעזור בעצירת הרכבת. ק' אמר לי שקרומי מחכה לנו בתחנת הרכבת, אינני זוכר אם ראיתי את קרומי שם. הלכתי לבדי ישר למנהל הרכבת ואמרתי לו שבאנו במטרה לעצור את הרכבת מסרד, אמרתי לו שיש פקודה לעצור את הרכבת. חושבני שלא אמרתי מי נתן את הפקודה, אך אינני זוכר. ק' חכה בחוץ בקרבת מקום. לא הראיתי למנהל ניירות. המנהל ענה שהרכבת מסרד הופנתה מקוטו לטרוזינשטדט ושאין אפשרות לעצרה. הוא בודאי שאל אותי מי אני ובשם מי אני בא. אני חושב שגליתי לו שאני רציתי לעצור את היהודים, שיש פה משהו... שיש פה גרמנים, ס"ס. נסענו לתחנה לעצור את הרכבת. הוא לא בקש לראות ה"ס"ס. נסענו לתחנה במכונית. חזרתי לק'. ק' לא הפגיש אותי עם קרומי, הייתי בסכנה ולא רציתי לבוא במגע".

ק' הוציא את ד"ר רבס, שפרס נקבע על ראשו, ממחבואו והביאו לתחנת הרכבת, כדי שידבר עם מנהל התחנה בשעה שק' וקרומי עמדו מרחוק. אין הסבר מתקבל על הדעת למעשה זה אלא שד"ר רבס צורף לפעולה זו כדי לשמש עד אליבי לטובת קרומי וק' גם יחד.

ק' טוען בעדותו כי לפי דרישתו ויוזמתו הוא, השיג בכר מהימלר הוראות למניעת רצח המוני של יהודים ברגע האחרון לפני הכניעה, ואף מונה בראשית אפריל 1945 לממונה מיוחד של הרייך על כל מחנות הרכוז, "על מנת לשפר את מצבם של היהודים שעדיין קיימים, על מנת למנוע את 'רציחתם' השמדתם" (עדות ק' 97—98). כך העיד ק' שבקש מבכר להלוות אליו בנסיעתו למחנות הרכוז הגדולים (ע' 246) ושאמר לבכר כי יש למסור את מחנה ברגן-בלזן מיד לצבא הבריטי שחנה בקרבת מקום, והוא מוסיף ומעיד כי פקודת הכניעה נשלחה לצבא הבריטי בנוכחותו (ע' 99—100). בהודעת ק' למשטרה (מוצג א') נאמר:

"בשותף פעולה עם הקולונל בכר הצלחתי למנוע השמדתם ברגע האחרון של רבבות היהודים שהיו קיימים בשעה שגרמניה נכנעה".

לעומת גרסה זו של ק' הודה בכך בתזכירו (מוצג ק"ז). בנגוד לאינטרס האליביסטי שלו, כי כל הפעולה היתה מיזמתו של הימלר ובוצעה לפי פקודתו. במוצג ק"ז (ע' 13) אומר בכך:

"ב-3.4.45 הגיעני בווינה מבריק שעלי להתייב ללא דחוי לפני הרייכספירר הימלר. הייתי שם ב-5.4.45 ושמעתי מפי הרייכספירר שעליו להתחשב בכך שבקרוב יימצאו מחנות רכזו אחדים בקרבת האויב, מחנות שבהם נמצאים גם, כפי שהוא התבטא, בני חסותי, כוונתו ליהודים. הרייכספירר דן על האפשרויות והמסקנות הנובעות מנטישת המחנות לידי צבאות האויב המתקרבים. תמכתי מיד ברעיון הנטישה והיה לי הרושם שגם הימלר מעדיף את הדרך הזאת, אלא שטרם רצה או יכול להחליט סופית בדבר. הוא אמר שלעת עתה נחוצה החלטה בנוגע למחנה ברגן-בלזן, אשר הפך בגלל קרבת האויב למחנה הדחוף ביותר. הוא אמר שהוא שוקל להטיל עלי את הבצוע..."

להלן מתאר בכר את הסוסיו לקבל על עצמו תפקידים הקשורים במחנות הרכוז —

"שהרי מעולם לא היה לי עסק במחנות רכז ומעולם לא דרכה כף רגלי באחד מהם... נסעתי ללא דחוי למטה שלי כדי לדון שם במשימתי העתידה גם עם ד"ר ק'. אחרי שקול רב ראיתי בשליחות זו סכוי הדפעי אדיר למנוע עוד ברגע האחרון מעשים שיוכלו לנבוע מפקודות סותרות ע"י החלטות עצמאיות של המפקדים מתוך מצב רוח של בהלה, ובעקר למנוע שהאסירים, הן היהודים הן האריים, יסתבכו בפעולות קרב. הצעתי לד"ר ק' ללוותני אישית כדי לקבל בעצמו תמונה ולתמוך בי במקרה של צורך. ד"ר ק' היה מוכן בשמחה".

ק' העיד בחקירת שתי וערב (ע' 246):

"בכר לקח אותי לברגן-בלזן, מפני שאמרתי לו שהתפקיד שעדיין עומד בפניי (הוא) להציל את היהודים החיים עדיין בגרמניה. אני בקשת להצטרף לנסיעתו, אינני יודע למה הסכים שאצטרף. מתקבל על הדעת שהוא רצה שאראה את האליבי, איך הוא מוסר את המחנה לבעלות הברית. אינני זוכר אם גם אז התקבל על דעתי".

כן העיד ק' (ע' 285):

"בכר פעם אחת רמז באופן גלוי לאליבי, בימים האחרונים של המלחמה, בדרך מהמבורג לברלין, ביער שהלכנו לטייל, בערב ב-14.4".

המטרה האליביסטית של הימלר ובכר גם יחד בהזמנת ק' להיות נוכח במסירת ברגן-בלזן לבריטים בולטת מהקטע הבא של תזכירו של בכר (ע' 15):

„הימלר הרשה לי לפי הצעה דחופה של ד"ר ק' לנסוע במהירות האפשרית לפגישה על הגבול בלוסטנאו ע"י ברגנץ... ד"ר ק' מסר דו"ח בכתב על הימים האלה לנשיא סלי מאיר, אשר היה צריך לקדם את נסיעתנו“.

בהצהרתו בשבועה בלונדון (מוצג כ"ט) אומר ק' :

„הימלר הרשה למסור לבעלות הברית את יהודי ברגן-בלזן וטרזינשטדט ללא ירידות, דבר שהווה בעיניו ובעיני חבריו הנחה כה נדיבה וענקית שקווה ללא ספק לקבל תמורתה איזו הנחה פוליטית“.

לאור ההוכחות הנ"ל אין לי ספק שלא ק' ולא בכר, אלא הימלר היה היוזם של מסירת מחנה ברגן-בלזן לצבא הבריטי שעמד לכבוש בקרוב, ושתפקידו של ק' בפרשה זו לא היה אלא לשמש עד אליבי להימלר ולבכר.

כאן יש לציין שק' כבר הוצג „באופן בלתי פורמלי“ להימלר בעת בקורו בווינה בסוף מרץ. ק' אמר בעדותו (ע' 97) :

ב"ב-283 גם אני הוצגתי, אם כי לא באופן פורמלי. הימלר בא לוינה לנקוט בצעדים צבאיים להגנת העיר. לקחו אותי לבנין בו התקיימה הישיבה על הגנת וינה בראשותו של הימלר, שם בפרוידור עמדתי עם קרומי ועם בכר, וכשהימלר הגיע נגש אליו בכר והצביע עלי“.

ב"ב-194 הגיעו ק' וקרומי לגבול שווייץ. בדו"ח של ק' (ע' 181) נאמר :

„194 — אני מגיע לשווייץ. קרומי נשאר בגבול ומחכה שאודיע לו איפה ומתי תוכל להתקיים שיחה בגבול עם בכר, שמחכים גם לבואו.“

באותו היום מגיע לשווייץ משלוח בריטסלוה. בינתיים עלה מספרם ל"68, ע"י השלמת הקבוצה, באשורו של בכר, על ידי 41 יהודים שעבדו באוסטריה וקרוביהם.

20.4 — שיחות חוזרות עם מקללנד, סלי מאיר ונתן שוולב בג'נבה. שיחה אחרונה עם בכר נחשבה על ידם למיותרת“.

בעדותו הסופית הסביר ק' את הקטע הנ"ל כדלקמן (כ"ח, 12) :

„השאלה היתה תכסיסית, אם יש עוד טעם מבחינת ההתפתחות הצבאית בגרמניה, אם בכר יכול עוד משהו לעשות או למנוע או לא. זה היה הנושא, דעתי היתה שאולי כדאי... אח"כ כתבתי למפקד הגבול השווייצרי... שעליו להודיע לקרומי שלא תתקיים כל פגישה“.

הקטע המובא לעיל מתזכירו של בכר (ע' 15) על הרשות המיוחדת שנתנה ע"י הימלר "לפי הצעה דחופה של ד"ר ק" לנסוע "במהירות האפשרית" לפגישה על הגבול ועל הדו"ח של ק' שנשלח לסלי מאיר בנוגע למסירת מחנה ברגן-בלזן וכו', דו"ח ש"היה צריך לקדם את נסיעתנו" — מראה בעליל מה היתה "השאלה התכסית" ומדוע אמר ק' לסלי מאיר, מקללנד ונתן שוולב ש"אולי כדאי" להפגש עם בכר. אבל שלשתם הבחינו היטב בכונותיהם של פושעי המלחמה הנאצים להבטיח לעצמם, באמצעות ק', מקלט בשווייץ או אליבי בצורה אחרת ולא נתנו את ידם לכך.

אילו היתה דרושה הוכחה נוספת לעובדה שבכר היה פושע מלחמה שבקש אליבי בכל מחיר, באה פרשת שוויגר להמציאה. ד"ר משה בריצבי (שוויגר), חברו של ק' וחבר ועדת ההצלה, היה כוזב הממונה על "עניני ההגנה" בהונגריה, שנאסר בראשית אפריל 1944 בסובוטיצה ע"י הגיסטפו, הועבר לבית הכלא בבודפשט ומשם באמצע יולי למחנה הרכוז וההשמדה מאוטהאוזן באוסטריה. ד"ר שוויגר העיד, בין היתר (ע' 457):

"מדי יום ביומו הושמדו אנשים בכל מיני דרכים, בגז, בזריקה ממש לתוך מחצבת אבן, בעומק 3—4 קומות ורקו אנשים, במכות, ביריות, בכלבים, זריקה (איניקציה) של בנוזל — משטר של מחנה השמדה... מאמצע יולי עד 20.4.45 הייתי תחת משטר זה. בתאריך זה הוזמנתי למחלקה המדינית של המחנה. יום לפני זה הוזמן חבר שלי, מזכיר המפלגה הסוציאלידמוקרטית לשעבר בלינק, באותה שעה, לאותה מחלקה... ואחרי שעה הוכנס לקרמ-טוריום... במחלקה הנ"ל קבל אותי קצין... והעביר אותי ל"רוויר", מין בית חולים, לא בשביל יהודים... ואמר לי שאקבל אוכל ממטבח ה"ס"ס... הביאו אותי לרוויר... הייתי היהודי היחיד שם. הייתי שם 8 ימים. אחרי 8 ימים בבוקר הובהלתי למשרד המחנה. שם בא מפקד המחנה, סגנו ועוד קצין שלא הכרתי. הקצין הזה שלא מן המחנה פתח את הדלת ואמר לי: 'אדוני הדוקטור, נא להכנס!'. שאל אותי מה עליו להגיד לק' אם יראה אותו... הוא נתן הוראה להעביר אותי למקום חדש... לבלוק של פרומינגטים... הורה לתת לי בגד אורח... אמר לי שאינני צריך לברך יותר את אנשי ה"ס"ס, שאני יכול לעשות מה שאני רוצה, רק לא לעזוב את המחנה. נשארתי שם עד 4.5 בערב... מסרו אותי לקצין שחכה לי בשער המחנה וגסעני לכפר ולדו, עיירה קטנה על הדנובה, שם עמדה אניה, הוא העביר אותי על ספון האניה... בבוקר כמו האנשים באניה, כולם אנשי ס"ס... בצהרים הכניסו אותי לתא כאניה, שם מצאתי את הקצין הבלתי ידוע... זה שאמר לי בזמנו 'הר דוקטור'... אמר לי ששמו בכר, שהוא משתף פעולה עם סלי מאיר וק' כבר יותר משנה, שק' כל הזמן לוחץ עליו למצוא ולהציל אותי והוא אמנם נתן הוראה במאוטהאוזן למסור את המחנה לאמריקאים בלי התנגדות, אבל 'אתה הרי מכיר את אנשינו, הם יכולים לעשות שטות ברגע האחרון', לכן חשבתי (אמר) שיהיה יותר נכון שתהיה אתי כאן..."

בכר מספר במוצג ק"ז (ע' 18) כי על ידי "הרצאה אישית" השיג מהימלר את הסכמתו לקחת עמו את שוייגר "בדרכו לפגישו" בגבול שוייץ. בכר נסע עם שוייגר מהאניה של הגנרל ווינקלמן, מי שהיה בזמנו הממונה על כל יחידות ה"ס"ס בהונגריה, בכון לגבול שוייץ, אך הכביש נחסם על ידי צבא צרפתי ובכר סר עם שוייגר לארמון ציד ובילה שם בחברתו ימים מספר. שוייגר הוסיף והעיד (ע' 472—474):

"הופעתו של בכר, 'הר דוקטור' וכו' היה משהו מדהים, חשבתי שאני חולה ולא הבנתי. היה אדיב באופן בלתי רגיל. בכון שהוא התעסק אתי במשך שבועיים וחצי בערך. ראיתי את סימן הדרגה שלו, שטנדרטנפירר, עובדה זו הגבירה את תמהוני... בארמון היינו יחד 2—3 ימים ועוד 3—4 קציני ס"ס ושני יהודים אתו. בכר ואני היינו אוכלים שם לחוד. בכר לא אכל שם בדרך כלל עם יתר קציני ה"ס"ס אלא אתי... היתה לי גם ההתרשמות שיתכן שכאן מסדרים אליבי... בכר אמר לי שהבטיח למסור אותי לק' בשוייץ בתור 'שי אישי'."

בכר שהה עם שוייגר בארמון הציד עד לכניעת גרמניה, ורק אז (עדות שוייגר, ע' 472) מסר בכר לשוייגר מזודה עם תכשיטים ודברי ערך, באמרו לשוייגר, "שזו היא התמורה בעד הקבוצה שנסעה לברגן-בלזן" ושעליה רצה לשמור "לעם ישראל". ב-8.5.45 השיג בכר את חתימתו של שוייגר על מכתב המלצה (מוצג קכ"ד), ובעקבות מכתב זה כתב בכר בסוף תזכירו (מוצג ק"ז):

"אני מבקש בהכנעה להרשות לי לכתוב שורות אחדות לאדונים ד"ר רודולף קסטנר, הנשיא סלי מאיר, סנט גלן, ולד"ר ניקולאוס שוייגר, בנמוק שהיתה זו גם משאלתם המיוחדת של האדונים להשאיר בקשר מתמיד אתי ועם מר גרבאו."

האם שטנדרטן-פירר ב"ס"ס היה מתנהג בצורה כזאת כלפי יהודי, אסיר מחנה השמדה, אילו מצפונו היה נקי וזה עתה הציל כטענת ק' ובכר — רבבות יהודים ושאר יושבי מחנות ממות? האם היה בכר פונה ב"הרצאה אישית" לרייכספירר-ס"ס בימים הטרופים לפני התמוטטות גרמניה כדי להציל יהודי בודד, לולי היתה כונתם ליצור לעצמם אליבי בעזרת ק'?

בנוגע למסירת הפקדון לשוייגר העיד ק' בחקירת שתי וערב (ע' 290):

"בכר לא יכול היה לתת לי את הפקדון... צבאות מערב ומזרח עמדו להפגש... לא היה ברור, אם אצליח להגיע לגבול השוייצרי. בכר קבל ממני את שמו של שוייגר לתת לו את הפקדון. שקר וכזב שרציתי שיהיה איש שלישי."

בעדותו הסופית השיב ק' לשאלות בית המשפט (כ"ח, 12—13):

"למה לא הבאת את האוצר בעצמך, כשנסעת עם קרומיי לגבול?"

...לא היה בטוח כלל להמשיך בדרכי מטרינישטדט לגבול... ולא רציתי לקבל על עצמי עול האחריות...

למה היה יותר בטוח למסור לשוייגר ?

אני לא מסרתי את זה לשוייגר. לא סדרתי שבכר ימסור לשוייגר. יעצתי לבכר להסתיר זאת.

איך עלה על דעתו למסור לשוייגר ?

תוצאה של מסיבות. לא העיז להשאיר את הכסף בברלין ולקח אתו, אח"כ הציל את שוייגר וכנראה רצה לעשות זאת כג'סטו בגבול, אולי בפגישה עם מקללנד, כך שזה יעשה רושם עוד יותר טוב. בינתיים הוא לא הצליח להגיע לגבול, נשאר בשטח גרמני והוקף ע"י פרטיזנים וכו' וחשב שיותר גרוע בשבילו להמציא עם כסף. לא ראיתי את האוצר אצל בכר בברלין וכו', אבל ידעתי שהוא נוסע עם מזוודות מלאות תכשיטים, אך לא ידעתי איזו מזוודה. דברנו על ענין המסירה עם בכר, אמר שרוצה למסור זאת, ושאוּלִי אני אקח ועד כמה שאני זוכר אמרתי לו שהטוב ביותר — להסתיר את זה.

כאן נסה ק' לחזור בו מעדותו בחקירת שתי וערב (לעיל) שמסר לבכר את שמו של שוייגר "לתת לו את הפקדון". אך מכל ההוכחות (עדות ק', עדות שוייגר ותזכירו של בכר) ברור שעל שחרורו של שוייגר בתור "שי אישי" לק' ועל מסירת הפקדון לשוייגר (אם בכר לא יצליח להגיע לשוייץ) הוסכם מראש בין ק' ובכר והושג אשור מראש מהימלר.

מיד אחרי מסירת הפקדון לידי שוייגר נעצר בכר, ובמשך שנתיים הוחזק בשבי האמריקאי. הוא נחשד ונחקר כפושע מלחמה (מוצג 76 — הצהרת חוקרו מר פונגר), ולפי עדותו של מר גדעון רפאל, שהיה ממונה מטעם הסוכנות היהודית על עניני תפיסתם והענשתם של פושעי המלחמה, עמד להשפט במשפט מחנות הרכוז של מלך. מר רפאל העיד (כ"א 18) כי הבהיר לשלטונות הכבוש שהוא חושש כי בכר ינסה להשתמש בעובדת החזרת הכספים לשוייגר כעובדה מקילה, ושהוא לא היה מעוניין שבכר יתחמק מעונשו. העד הוסיף:

"אני סבור שגם השם בכר מופיע ברשימה שהגשנו למוסד העליון לפושעי מלחמה".

הצלת בכר ע"י ק'
117. האם הציל ק' את בכר, שהיה פושע מלחמה, מעונש ?

בעדותו הראשית אמר ק' (ע' 108—110):

"בהיותי בנירנברג בפעם א' או בפעם ב' לא נתתי כל עדות בקשר עם

בכר, לא בפני ביה"ד ולא בפני אחד ממוסדותיו או משרתיו של ביה"ד הבינלאומי. מה שכתוב במאמר, שנסעתי לנירנברג כדי לתת עדות להציל את בכר — גם זה שקר. ביהמ"ש הגרמני לדנציפיקציה הזמין אותי להופיע במשפט דנציפיקציה של בכר. כשיצאתי את הארץ לא ידעתי שביהמ"ש לדנציפיקציה יזמין אותי לתת עדות. הזמין אותי כשהייתי במקום — לא הלכתי. לא היה לי חשק להופיע שם בפני הגרמנים, היה לי מספיק מהם בימי המלחמה. לעומת זאת הסכמתי לתת הצהרה בשבועה בענין בכר, שלחתי להם הצהרה בשבועה ובה מסרתי מה שידעתי בקשר אתו. ביה"ד הבינלאומי לא נקט שום פעולה נגד בכר; הם חקרו אותו בנירנברג במשך שנתים בקשר לפעולותיו, וכשלא נמצאה שום הוכחה כאילו היה פושע מלחמה, בהיותו בכל זאת חבר בארגון שנחשב כארגון פושע, ופוס"ס, הועבר לבימ"ש לדנציפיקציה גרמני. הוא אף פעם לא עמד בפני בית משפט בינלאומי או אמריקאי או אחר. לא נכון שעורתי לו להמלט בנירנברג מעונשו. בנירנברג לא נתתי עדות פורמלית לטובתו. בכר עצמו ספר על כל הפעולה הזאת, ויכול להיות שנשאלתי ע"י החוקרים שלו, אבל לא נתתי עדות או הצהרה בשבועה. דאיתי בעיני תעודה של ביהמ"ש הבינלאומי בנירנברג שבכר נחקר ונמצא חף מפשע בתור פושע מלחמה.

בחקירת שתי וערב אמר ק' (ע' 132—133):

„אינני יודע אם יש לי העתק של ההצהרה בשבועה לבית המשפט לדנציפיקציה בקשר לבכר, יכול להיות שאין לי. אינני מוכרח לשמור על כל נייר ונייר. הצהרתי בשבועה לפני נוטריזן בנירנברג, נוטריזן של ביהמ"ש הבינלאומי. לא רציתי לפנות לנטריזן של בימ"ש גרמני. שם הנוטריון היה זלקה, אם אינני טועה, עבד ב־ evidence-division, אינני זוכר כמה עמודים, אבל קצרה. לא נתתי הצהרה זו לא לטובתו של בכר ולא נגדו. כונתי היתה להגיד את האמת, לא להועיל לו ולא להזיק לו, אלא על ביהמ"ש היה להעריך אם התוצאה תועיל או תזיק לו.“

בישיבה הבאה בקש ק' להוסיף לעדותו הנ"ל את הדברים הבאים (ע' 133):

„לפני המשכת חקירתי ברצוני להשלים את דברי — הרי מעדותי הראשית יוצא באופן שלא משתמע לשתי פנים, שבכר היה לנו לעזרה לפי מיטב ידיעותי בהצלת היהודים. אי לזאת להגיד את האמת, כפי שהיתה ידועה לי, בהצהרה בשבועה בפני ביהמ"ש לדנציפיקציה היה יכול להיות favourable לכך במדה שביהמ"ש הגרמני הנ"ל חשב שעזרה להצלת יהודים היתה לטובתו של בכר בשקולים שלהם.“

בהמשך החקירה שתי וערב (ע' 135—139) אמר ק' :

"מחובתי היה להגיד את האמת שאני יודע על בכר, כשם שהעדתי את האמת על נאצים אחרים שהיה לי הסיפוק לעזור לתלייתם... נכון שלא היתה לי מגמה אחרת אלא לשרת את האמת ואת הצדק. נכון שלא היתה לי שום סבה, לא אישית ולא יהודית-לאומית, לנקוט יזמה לטובת בכר, אלא כשנשאלתי העדתי על האמת... ביהמ"ש הבין-לאומי הכריז על הארגון וופן-ס"ס כארגון פושע ופעל בהתאם לתקנות מעצר אוטומטיות נגד כל מי שהיה שייך לארגונים שהוכרו עליהם כפושעים. על חברי הארגונים האלה היה להוכיח שהם באופן אישי חפים מפשע. הוא ישב בתור קצין גבוה של וופן-ס"ס. היו הזדמנויות בנירנברג שנשאלתי על בכר... בערך באוגוסט 1947, לא נשאלתי הרבה, לא באופן מיוחד. נשאלתי ע"י קורט פונגר... שופט חוקר... הוא (בכר) שוחרר בדצמבר 1947. עדותי בנירנברג לא הכריעה את הכף לשחרורו... אינני יודע אם עדותי השפיעה על שחרורו, אינני פוסל את האפשרות, שזה היה אחד השקולים, אם כי מהשקולים הפחות חשובים... שקר שבכר שוחרר בנירנברג הודות לאינטרבנציה האישית שלי. נכון שבמוצג 22 כתבתי, 'שוחרר בינתיים הודות להתערבותי האישית' — אני עומד על מה שאמרתי בבית המשפט".

מוצג 22 הוא מכתב של ק' מתאריך 26.7.48 אל מר אליעזר קפלן ז"ל, שר האוצר, בנוגע ל"פקדון בכר". בפתיחת המכתב נאמר :

"כידוע היה בכר קולונל ס"ס לשעבר ושמש כקצין קשר ביני לבין הימלר במשך פעולות ההצלה ושוחרר בינתיים על ידי שלטונות הכבוש הודות להתערבותי האישית".

בהמשך חקירת שתי וערב אמר ק' (ע' 141) :

"כשאני כותב לשר האוצר על ההצעות שבכר עשה להציל כסף יהודי לטובת מדינת ישראל ואני רוצה להסביר בקצור את הרקע של הצעות אלה, ששר האוצר יאמין ברצינותם, אני מנסה את זה בצורה קצת מנופחת... אין כאן שקר, כי אין הבדל כל כך גדול בין הצהרה בשבועה בנירנברג ובין התערבות אישית. מה שכתבתי לקפלן הוא מוגזם. לי מותר להגיד לך ששקר הוא שתודות להתערבותי האישית שוחרר... מה שנפחתי הוא משמעות פעולתי בנירנברג בקשר עם בכר... לא נכון שהצלתי את בכר מנירנברג ושהוספתי ושלחתי הצהרה לבית משפט לדנציפיקציה כדי להצילו גם משם".

(ע' 289—291) :

"הוא (בכר) לא בקש שאהיה עד בשבילו, אבל אני רוצה להגיד למען האמת,

שאחרי המלחמה כתבה לי אשתו ובקשה שאני אעזור לו... ב-1946 כתבה לי את המכתב... עניתי לה שאני מצטער מאוד שאין זה באפשרותי לעשות מאומה ברגע זה... היא כתבה לי עוד פעם ולא עניתי לה... להתערב לטובת קצין ס"ס על מנת שישוחרר הוא בדרך כלל פשע לאומי לפי המושגים שלי. לגבי בכר היתה לי הזכות המוסרית להגיד את האמת אפילו יכלה להועיל לו. התערבות אישית שאינה עדות אינה מותרת לפי דעתי לגבי קצין ס"ס גבוה, לרבות בכר.

האם מנקודת השקפת העד התערבות אישית לטובת קצין ס"ס גבוה, כולל בכר, חוץ מעדות, מהוה חטא לאומי?

תשובתי חיובית — מהוה חטא לאומי.

אחרי חודשים מספר השיג הסניגור המלומד את ההצהרה בשבועה הנדונה של ק' בנוגע לבכר מיום 4.8.47 בגרמניה. ק' נקרא להעיד מחדש, והוא אישר שמוצג נ' מהוה תרגום רשמי גרמני ומוצג 73 מהוה את הנוסח האנגלי המקורי של הצהרתו הנ"ל. וזו לשון ההצהרה בשבועה של ק':

„הצהרה בשבועה

אני החתום מטה, ד"ר רודולף קסטנר, מבקש למסור את ההצהרה הבאה, נוסף להצהרתי בשבועה שהוגשה במשפט בפני בית הדין הבינ-לאומי לפי מספר 2605 PS (U.S.A. 242) (בקשר לפרטים אחרים נוספים ר' ההצהרה הנ"ל) בנוגע ל-ס"ס שטנדרטן-פירר לשעבר קורט בכר:

כתוצאה מן המשא-ומתן שנערך ב-1945—1944 בין החתום מטה, כנציג הסוכנות היהודית והז'וינט-דיסטריביושן-קומיטי, ראש ועדת ההצלה היהודית הבלתי לגלית בבודפשט, וקורט בכר, נתאפשרה הצלת חייהם של רבבות יהודים ויושבי מחנות ריכוז. המו"מ בין קורט בכר וביני, אם כי הוחל ובוצע על בסיס כספי וכלכלי, הביא למעשה לנסיון הרציני והיעיל ביותר להפריע לתכנית הנאצית להשמדה טוטלית של היהודים בידי הגרמנים בפקודת היטלר. לא יוכל להיות כל ספק בכך שבכר נמנה על אותם מנהיגי ס"ס המעטים מאד שהיה להם אומץ הלב להתנגד לתכנית ההשמדה ולנסות להציל חיי אדם. באופן מוחשי הושגו בקשר למשא ומתן שלי עם בכר התוצאות הבאות:

(1) 1685 יהודים הונגרים ופליטים יהודים מהונגריה קובצו בבודפשט והובאו דרך ברגן-בלזן לשווייץ, בשתי קבוצות, ב-21.8 וב-6.12.44. היתה זו הפעם הראשונה שהגרמנים שחררו מידם קבוצה מאורגנת של יהודים במשך המלחמה.

(2) אחרי התערבות של בכר אצל הימלר נתן הלה בסתיו 1944 פקודה

כללית האוסרת השמדה נוספת של יהודים. אם כי פקודה זאת חובלה בחלקה ע"י קלטנברונר, אייכמן ונושאי תפקידים אחרים ב"ר.ס.ה.א., חייבים רבים משרידיהם של אלה שפקודה זאת חלה עליהם, את השארים בחיים להוצאת פקודה זאת.

(3) כ־75 יהודים שהיו מוחבאים בברטיסלבה קובצו ונלקחו לשווייץ בעקבות הסכם ביני לבין בכר (אפריל 1945).

(4) בעקבות התערבות של בכר כ־85,000 יהודים מגיטאות בודפשט לא גורשו ולא הושמדו בחדשי נובמבר, דצמבר וינואר 45—1944, וזאת למרות שממשלת הבורות ההונגרית תכננה והחליטה להשמיד את יושבי הגיטאות האלה.

(5) בשלב האחרון של המלחמה נאבק בכר עם הימלר לפעול נגד מאמצי הקבוצה הקצונית של מנהיגים גבוהים של ה"ס"ס שניסו להשיג את פינוים או השמדתם של שרידי תושבי מחנות הרכוז, ע"י מסירת תושבים אלה לצבאות בעלות הברית, ולמנוע ע"י כך קרבות דמים מסביב למחנות אלה.

אני עצמי הייתי עד למאמציו של בכר, שהביאו לכניעת מחנה הרכוז של ברגן-בלזן ימים מספר לפני הגיעם של צבאות בעלות הברית. בשים לב לתנאים הבלתי אפשריים שמצאנו במחנה זה ב־11.4.45 היתה כניעה זאת הדרך היחידה האפשרית לקצר את סבלותיהם של כ־50,000 תושבים, בהחיש את שחרורם. הייתי עד להוצאת פקודה דומה למפקדי מחנות הרכוז של ניונגמה, על יד המבורג (כ־12,000 נפש) וטרזינשטדט (כ־30,000 יהודים).

(6) בשים לב למסמכים הקיימים ולעדויות אחרות אפשר להודות כי בכר הוא שמנע את בצוע הפקודות שהוצאו ע"י קלטנברונר במטרה להשמיד ברגע האחרון את יושבי מחנה הרכוז מאוזהאוזן (כ־33,000 נפש, רובם אסירים פוליטיים בני לאומים רבים), ופלוסבורג (כ־17,000 נפש).

מאחר שהייתי במגע אישי עם בכר מיוני 1944 עד אמצע אפריל 1945, ברצוני להטעים על יסוד התרשמויות אישיות כי בכר עשה את כל מה שהיה בתחום אפשרויותיו ומעמדו כדי להציל חיי אנשים חפים מפשע מטרופן ההריגה העוור של המנהיגים הנאצים. לפיכך, אפילו צורתו ויסודו של המו"מ שלגו היו אולי מגוונים ביותר, לא פקפקתי אף לרגע בכונותיו הטובות של קורט בכר, ולדעתי הוא ראוי, כאשר מקרהו יידון ע"י שלטונות בעלות הברית או שלטונות גרמניים, להתחשבות האפשרית המלאה ביותר.

אני מצהיר את ההצהרה הזאת לא רק בשמי, אלא גם מטעם הסוכנות היהודית והקונגרס היהודי העולמי.

חתום: ד"ר רודולף קסטנר,
ב"כ הסוכנות היהודית בג'נבה,
יו"ר לשעבר, ההסתדרות הציונית
בהונגריה, 1943 — 1945

נירנברג, גרמניה, 4.8.47.

ק' העיד (לעיל) שנחקר ע"י השופט החוקר מר פונגר בנוגע לבכר בערך באוגוסט 1947, כלומר סמוך לתאריך הצהרתו בשבועה הנ"ל. בכר שוחרר בדצמבר 1947 ע"י בית הדין הבין-לאומי בנירנברג על יסוד שכנועו של חוקר פושעי המלחמה מר פונגר שאין להעמידו לדין, והועבר לבית משפט גרמני לדנציפיקציה ושוחרר שם בפברואר 1948 (ר' מוצג 74). בהצהרתו בשבועה של מר פונגר מיום 7.1.48 (מוצג 76) נאמר בין היתר:

„לי ולחוקרים אמריקאיים אחרים נראו טענותיו של בכר על פעולת ההצלה שלו לטובת יהודים ויושבי מחנות רכזו מלכתחילה בהחלט בלתי ראויות לאימון. אולם חקירות מדויקות ותאורם של שותפי המו"מ היהודים של מר בכר שכנעו אותי כי אמנם היה זה מר בכר אשר למו"מ המוכשר שלו עם הימלר ועם משרדים שונים חייבים עשרות אלפי יהודים ויושבי מחנות רכזו את חייהם“.

מקטע זה, בצירוף הצהרתו בשבועה של ק' (מוצג 73) ועדותו על חקירתו ע"י מר פונגר, ברור שק' היה אחד מ„שותפי המו"מ היהודים“ של בכר ששכנעו את החוקר, בנגוד לאי-אימונו המוחלט הקודם בטענותיו של בכר, כי אמנם בכר הציל את חייהם של עשרות אלפי יהודים ויושבי מחנות הרכוז.

הצהרתו של ק' מהוה לא רק עדות של עד ראייה על עובדות הידועות לו, אלא גם על אפיו וכונותיו של בכר, בצירוף המלצה על בכר לשלטונות בעלות הברית וגרמניה, וכל זאת — ובעקר ההמלצה — לא רק בשם ק' עצמו, אלא גם בשם הסוכנות היהודית והקונגרס היהודי העולמי. ברור שהצהרה בעלת תוכן חיובי זה, על הצלת עשרות אלפי יהודים מחוץ אומץ לב אישי של בכר ובניגוד למגמות ההשמדה של היטלר, בשם מוסדות המייצגים את עם ישראל — היתה בעלת חשיבות מכרעת לטובת בכר. ק' לא הגוים במכתבו לקפלן המנוח באמרו שבכר שוחרר הודות להתערבותו האישית.

ק' שקר ביודעין בעדותו במשפט זה בהכחישו שהמליץ על בכר או התערב לטובתו. יתר על כן, הוא העלים את העובדה החשובה שהמליץ והתערב לטובת בכר בשם הסוכנות היהודית והקונגרס היהודי העולמי. גם עדותו של ק' שהצהרתו בשבועה היתה מיועדת

רק לבית משפט גרמני לדנציפיקציה אינה מתאימה לאמת: תאריך ההצהרה בשבועה, שניתנה 4 חדשים לפני שהוררו של בכר ע"י מוסדות החקירה של בית הדין הבין-לאומי בנירנברג, וכן המלים המפורשות "כאשר המקרה שלו יידון ע"י שלטונות בעלות הברית או שלטונות גרמניים", וכן השפה האנגלית של המקור (מוצג 73) והציון במוצג נ' שהנוסח הגרמני הוא תרגום מן המקור האנגלי — כל ההוכחות האלה מראות שההצהרה הנדונה של ק' היתה מיועדת בראש וראשונה למוסדות החקירה של בית הדין הבין-לאומי בנירנברג ורק לאחר מכן, במקרה של העברת ענינו של בכר לבית משפט גרמני לדנציפיקציה, גם לבית משפט גרמני מסוג זה.

כאשר הוצגה ההצהרה הנדונה בפני ק' בעדותו הנוספת, השיב ק' לשאלה מי נתן לו רשות להצהיר בשם הסוכנות היהודית ובשם הקונגרס היהודי העולמי, כי מר דובקין ומר ברלס נתנו לו רשות להצהיר בשם הסוכנות היהודית, ומר פרלצויג ומר ריגנר — בשם הקונגרס היהודי העולמי. מר דובקין נקרא ע"י הסניגוריה כעד והכחיש בשבועה שהוא נתן רשות לק' לתת הצהרה לטובת בכר בשם הסוכנות היהודית. יתר שלושת האישים שנזכרו ע"י ק' לא נקראו כעדים ע"י שום צד במשפט זה. ק' לא חלק בפירוש על עדותו של מר דובקין, אלא נתן עדות מעורפלת על שיחות שהיו ביניהם בקשר לבכר והסביר בעדותו הסופית (כ"ח 14):

"בעצם אני הייתי היחיד שבאפשרותו לשפוט אם מותר או אם כדאי לתת עדות כזאת לטובתו של בכר".

אינני מאמין שמר דובקין נתן לק' רשות לתת את הצהרתו בשם הסוכנות היהודית, ובכל המסיבות הנ"ל אני משוכנע שק' השתמש בשם הסוכנות היהודית ללא רשות.

אשר לעצם תכנה של ההצהרה בשבועה יש להקדים ולאמר שהסניגוריה במשפט זה יצאה ידי חובה בהביאה הוכחות מספיקות לכך שבכר היה פושע מלחמה, וחובה ההוכחה להוציא את בכר ממעמד זה על ידי הוכחת פעולות הצלה כנות היתה מוטלת על היועץ המשפטי. היועץ המשפטי המלומד בסיכומו הודה שחזקה על בכר שהיה פושע מלחמה, והוא בקש לדון בתוכן ההצהרה בשבועה רק מבחינת אמונתו של ק' שהעובדות הנזכרות בה נכונות. אבל גם מבחינה זאת נמצא שק' לא היה יכול להאמין בחלק ניכר מן העובדות הנזכרות בהצהרתו, ובנוגע לחלק אחר של העובדות הוא ידע שאינן נכונות.

נתחיל ב"6 התוצאות המוחשיות" של המשא-ומתן בין ק' ובכר המפורטות בהצהרתו.

(1) אשר ל-1685 היהודים מהונגריה "שקובצו בבודפשט והובאו דרך ברגן-בלזן לשווייץ", קבוצם בבודפשט לא היה תוצאה של מו"מ בין ק' ובכר, אלא של מו"מ בין ק' ואייכמן. במכתבו לסוכנות היהודית מיום 21.10.45 (מוצג קמ"ב) מיחס ק' בפירוש את

ההסכם לאייכמן ואת קבלת הכסף לבכר. זכותו של בכר בנוגע להעברת קבוצת ברגן-בלזן לשוייץ היתה זכות משותפת עם הימלר.

2) אשר לפקודה הכללית של הימלר מסתיו 1944 נגד השמדת יהודים, נאמר בהצהרתו של ק' בלונדון (מוצג כ"ט) שבכר הראה לו העתק של הפקודה, ואילו בדו"ח (ע' 132) נזכר רק ספור בעל פה של בכר על פקודה זאת, וכן נאמר שם:

"קיומה של פקודה זאת של הימלר אושר בזמן מאוחר יותר באפנים שונים. היה זה קצת יותר מבלוף בעלמא".

"פקודה כללית האוסרת השמדה נוספת של יהודים" לא יכלה להנתן ע"י הימלר אלא באשורו של היטלר, שצוה על "הפתרון הסופי" של שאלת היהודים ע"י השמדתם. ק' ידע שהיטלר מעולם לא בטל את פקודתו להשמדת היהודים ולא נתן להימלר כל רשות או אשור להוציא פקודה כללית כנ"ל, ובעת הצהרתו בשבועה בנירנברג לא היה ק' יכול להאמין בתום לב שהימלר נתן בסתיו 1944 פקודה כללית רשמית בנגוד לרצונו של היטלר. לפי הדו"ח של ק' (ע' 132) צוה הימלר בפקודתו הנ"ל להפסיק מיד את ההשמדה בגוים באושביץ ולפרק את תאי הגוים. חלק זה של הפקודה בנגוד ליתר חלקיה הנזכרים ע"י ק' — מתקבל בהחלט על הדעת, כתוצאה מהמצב המלחמתי והתקדמות הרוסים לקראת אושביץ. לא היה בכך שום מעשה הומניטרי, אלא אך ורק אמצעי להסתיר את ההוכחות לפשעי המלחמה הנאציים. יתר על כן, ק' לא היה יכול להאמין שפקודתו של הימלר הושגה ע"י התערבותו של בכר וכתוצאה מהמו"מ בינו (ק') ובין בכר. לפי עדותו של ק' היה כל המו"מ בין סלי מאיר ובכר מבוסס עד פברואר 1945 על בסיס חמרי, וק' ידע היטב שבסתיו 1944 לא היה במו"מ זה שום דבר שהיה יכול להניע את הימלר להוציא פקודה מרחיקה לכת נגד השמדת היהודים.

3) בנוגע ל-75 יהודים מברטיסלבה ראה הפרק על פעולות האליבי לעיל (פסקה 116). כאן הוכח שההצהרה על "75 יהודים שהיו מוחבאים בברטיסלבה" היא הצהרה כוזבת. יתר על כן, הוכח שאף הצלתם של 28 היהודים מברטיסלבה לא היתה הצלה מהשמדה נאצית, אלא פעולת אליבי של בכר וק' בעזרתו של קרומי ובאשורו של הימלר.

4) אין כל הוכחה לכך ש-85,000 יהודי גיטו בודפשט ניצלו כתוצאה מהתערבותו של בכר בתכנית ההשמדה של "ממשלת הבובות" ההונגרית. בחלק הראשון של התקופה הנזכרת בהצהרה בשבועה חל הגרוש ברגל — שלא נזכר כלל ע"י ק' — שהוזה פעולה גרמנית (אייכמן), ועל חלקו של בכר בפעולה זאת ראה לעיל (פסקה 115). בחלק השני של התקופה הנ"ל בכר כבר לא היה בבודפשט, ולפי עדותו של קראוס (ט"ו, 2—3) ניצל הגיטו הודות להתערבות הציריות הגייטרליות.

5) אשר למסירת מחנות הרכוז לבעלות הברית, ראה הפרק על פעולות האליבי

לעיל (פסקה 116). בעוד שק' מצהיר כי "בכר נאבק עם הימלר", מודה בכר (מוצג ק"ז) כי הימלר היה בעל היזמה ובכר ביצע את פקודותיו. ק' ידע היטב שפעולות אלה לא היו "תוצאות מוחשיות" של המו"מ בינו ובין בכר, ושתפקידו בברגן-בלזן לא היה אלא לשמש עד אליבי. בהצהרתו זאת בנירנברג הוא נתן לבכר את האליבי שלשמו הוא הוזמן מלכתחילה.

6) לפי עצם הנסוח כי "בשים לב למסמכים הקיימים ולעדויות אחרות אפשר להודות" שאין כאן עדות, אלא הודאת בעל דין. ק', שבזמן הפעולות הנדונות בכר לא היה בגרמניה, מתיימר "להודות" כאן בפעולות הצלה נוספות של בכר — כנראה הודאה בשם הסוכנות היהודית והקונגרס היהודי העולמי. כל מה שנאמר לעיל על חוסר הרשאתו של ק' להצהיר חל ביתר שאת על חוסר הרשאתו להודות.

השקרים בתוכן הצהרתו של ק', השקרים בעדותו על תוכן ההצהרה טרם הוגשה, ההצהרה הכלית מוסמכת מטעם הסוכנות היהודית, וכן השתתפותו של ק' בידועין בפעולות אליבי של פושעי המלחמה הנאציים — כל אלה מצטרפים להוכחה כוללת אחת שההצהרה הזאת לא ניתנה בתום לב. ק' ידע היטב שבכר לא עמד "באומץ לב" אישי נגד הזרם, כפי שק' הצהיר, אלא ביצע פקודות של הימלר, החל ממשלוח ברגן-בלזן וגמור במסירת מחנה ברגן-בלזן לבריטים, ושהיזמה לכל הפעולות הנ"ל לא היתה של בכר, אלא של הימלר. כמובן ידע ק' שמטרותיהם של הימלר ובכר לא היו להציל יהודים, אלא להשיג אינטרסים נאציים — הן לטובת המשטר הנאצי כולו, הן לטובת פושעי המלחמה הנוגעים בדבר. אין כל אמת ואין כל תום לב בהצהרתו כי "לא פקפקתי אף רגע בכונותיו הטובות של קורט בכר". ההצהרה הנדונה של ק' היתה הצהרה כוזבת בידועין, שניתנה לטובת פושע מלחמה, כדי להצילו ממשפט ועונש בנירנברג. הנאשם הוכיח איפוא את האמת בהאשמה (ד).

האשמה בשותפות בגזל

118. האשמה (ג) — שותפות גזל בין ק' ובכר — לא הוכחה.

ק' הסתבך אמנם בסתירות קשות בנוגע ל"אוצר בכר". במכתבו מיום 21.10.45 (מוצג קמ"ב) הוא הודיע להנהלת הסוכנות היהודית, "בשמתח מיוחדת ובקורת רוח", בהסתמכו על הדו"ח המצורף של ד"ר שווייגר בדבר האוצר שנמסר לו ע"י בכר, כי "הערכים (הנכסים) שנמסרו ע"י הועדה בבודפשט לא נוצלו מעולם ע"י הגרמנים, כלומר לא הועמדו לשרות מאמץ המלחמה הגרמני"; והואיל ובאותו מכתב אומר ק' כי "הערכים (הנכסים) שנמסרו לגרמנים הוערכו ע"י הועדה בסך 8.750.000 פרנק שוויצרי, בעוד שהערכת הגרמנים היתה 3.800.000 פרנק בלבד, "מחלוקת שמעולם לא יושבה", הרי המכתב עשוי לעורר את הרושם שערכו של "אוצר בכר" הוא בין שני הסכומים הנקובים לעיל. שהסוכנות היהודית אמנם הבינה את המכתב כך, מסתבר מהתזכיר של מר רפאלי (מוצג קכ"ט) — "בערך 8 מיליון פרנק" — והדו"ח של מר אריאן (מוצג קל"ב, ע' 6) — "כמה מיליוני דולר". גדולה היתה האכזבה כשהאוצר, שהופקד בזמנו ע"י ד"ר שווייגר

בידי שלטונות הכבוש האמריקאיים באיסטריה, נתקבל ע"י הסוכנות היהודית והתברר ששוויי אינו עולה על 65,000 דולר בערך; ר' הדו"ח הזהיר והמדויק של מר אריאן (מוצג קל"ב). אחרי שמר אריאן ברר את השאלה עם כל הנוגעים בדבר (חוץ מבכר), ובכללם ק' ושווייגר, הגיע לכלל מסקנה (מוצג קל"ב) כי אין כל יסוד לטענה שחלק מן האוצר נעלם בידי האמריקאים, וכי "ברור הדבר שבכר מסר לד"ר שווייגר רק חלק קטן ביותר" מהרכוש שקבל מאת הועדה. לעומת זה הצהיר בכר אחרי שחרורו ב-1948 בהצהרה בשבועה (מוצג 74) שמסר לשווייגר "את היהלומים, הזהב וכו' שנמסרו לי ע"י ד"ר ק' בשווי של 2 מיליון פרנק בערך"; וק', תמך במכתבו לשר האוצר המנוח מר קפלן (מוצג 22) בטענתו של בכר, פרט את החפצים שנועלמו לפי טענת בכר והאשים בהזנחת הפקוח את "אלה משליחי הסוכנות אשר מתפקידם היה בהתחלה להשגיח בהקפדה על גורל המזודה". בעדותו הראשית (ע' 115) אמר ק' שבכר החזיר "כשני שלישים מדברי הערך שמסרנו; כמובן את הפנאון והקפה לא התחירו, אבל זהב, יהלומים, נפוליונים וכו'". בחקירת שתי וערב (ע' 284) העיד ק' כי "בכר החזיר לשווייגר... רכוש לפחות בשווי של כמה מאות אלפים דולרים". עדות זאת מתאימה להצהרת בכר (מוצג 74), למכתב ק' לשר האוצר המנוח (מוצג 22), וגם לדו"ח ק' (ע' 183), בו נאמר — עוד לפני קבלת האוצר ע"י מר אריאן מהשלטונות האמריקאיים — שבכר החזיר לידי שווייגר "חלק ניכר" מחפצי הערך שקבל מהועדה ושנכסי הערך שהוחזרו ע"י בכר "מוערכים בכמה מאות אלפי דולרים". בעדותו הסופית (כ"ח 8, 14) אמר ק' ששויים של חפצי הערך, הזהב וכו' שנמסרו ע"י הועדה בבדפשט לבכר היה רק "קצת יותר מ-100,000 דולר" (400,000—500,000 פרנק), ושכל השאר היו סכומי פנגו, קפה וכו', שלא ניתנו לשמירה. עדות זאת מתנגדת לדו"ח של ק', בו נאמר (ע' 52) כי רוב התשלום נעשה בתכשיטים, זהב ומטבעות. יתר על כן, לפי עדותו זאת נמצא שבכר החזיר לפי גרסת ק' חפצי ערך בשווי הרבה יותר גדול מאשר קבל; ואמנם העיד ק' (כ"ח, 16) כי "בכר טען בפני שהחזיר בתכשיטים יותר ממה שאנו נתנו לו, שהוסיף זאת מהתכשיטים שקבל ממקורות אחרים". אבל לפי עדותו הראשית (לעיל) "הוחזרו כשני שלישים מדברי הערך שמסרנו".

סתירה אחרת בפרשה זאת נוגעת למועד בו נודע לק' על כונתו של בכר להחזיר את הרכוש שקבל מהועדה. לפי עדותו של ק' (כ"א 14) —

"לגבי הזהב והיהלומים היתה תקוה אחרי הרמז שקבלנו ממנו, בסתיו אני חושב, רמז ראשון. דברים ברורים דבר בברלין, שהוא רוצה להחזיר את מה שהוא שמר 'לעם היהודי'".

ואילו בדו"ח (ע' 183) נאמר:

"בזמנו, בהזדמנות קבלת הנכסים, אמר בכר שלא ימסור אותם אלא אם כן יכריחו אותו לכך הממונים עליו".

גרסת הדו"ח מתאימה אמנם לדברי בכר לשווייגר (מוצג קמ"ב) ולהצהרתו בשבועה של

בכר (מוצג 74), אבל אינה מתקבלת על הדעת ואינה אלא חלק ממאמציו הרצופים של ק' "לטהר" את בכר בעיני הסוכנות היהודית — מאמצים שהתחילו לפני תום המלחמה ונמשכו אחריה. צעדים רצופים לטהורו של בכר היו פעולות האליבי המשותפות, ההסכם למסירת האוצר לסוכנות, המכתב מיום 21.10.45 (מוצג קמ"ב) וכן הדו"ח של ק' כותב שנמסר לחברי הקונגרס הציוני. ק' המשיך בהדרגה את הקרקע לצעד המכריע — להתערבותו בנירנברג לטובת בכר בשם הסוכנות היהודית, תמיכתו המתמדת — הן לפני הדו"ח של אריאן הן לאחריו — בטענותיו של בכר בדבר החזרת הגולה היהודית א"י, אלא חלק ממפעל הטהור הנ"ל.

אין לראות בטחירות שק' הסתמך בהן בקשר ל"אוצר בכר" משום הוכחה לשותפות בגול עם בכר. לא הוכח כלל שק' בילה בשווייץ "חיי הבל והוללות", כטענת הנאשם במאמרו, לא הוכח שיש או שהיה לק' אחרי המלחמה רכוש ניכר, ונראה להפך שהוא חי חיים רגילים של פקיד המתפרנס ממשכרתו. אין יסוד להאשמה שק' "הבריה מזודות שמנות, ובהן זהב, תכשיטים ודברי ערך אחרים, אל מעבר לגבול". גם העובדה שהדו"ח שנמסר על כספו ההצלה הוא מערפל מוסברת די צרכה ע"י תנאי הזמן והעבודה הבלתי רגילים ואינם מוכיחה כלל שק' שלח את ידו בכספי ההצלה, ואינני מאמין שמעל בכספים.

התנהגותו של ק', שחיפה מאז תום המלחמה על בכר, ניסה לטהרו בעיני הסוכנות היהודית ואף הצילו ממשפט ועונש כפושע מלחמה בנירנברג, מצריכה אמנם מניחים חוקים ובלתי רגילים ביותר, אך אין כל צורך לבקש את ההסבר בשטח הכספי דוקא. כפי שהנאשם שער במאמרו, יש סימנים רבים בדו"ח של ק' לכך שבינו לבין בכר גורר במשך הזמן רגשי אהדה אישיים, ששטשו את המחיצה הטבעית בין היהודי ואיש הס"ס. שתוף הפעולה הממושך של ק' עם הנאצים עשה את שלו כדי לשבש את ראיתו, והזדהותו עם תקופת גדולתו והוסיפה לפעול על ק' אחרי חילוף התקופה. מיהורו של בכר וצידוקו היו דרושים לק' לשם צידוק עצמו. מניעים אלה או דומיהם יכולים להסביר את התנהגותו של ק', אך אין צורך לקבוע את המניע, כשהמעשה הוכח. הנאשם לא הוכיח את ההסבר שלו, ולא הוכיח את האמת שבהאשמה (ג).

גם זכות היתור לפי הסעיפים 205 (ב) ו-207 רישא, (א) או (ב), שהסניגור המלומד הסתמך עליה לחלוטין, אינה עומדת לנאשם בגוגע להאשמה זו. חוסר הבאת כל הוכחה לטענת "חיי הבל והוללות בשווייץ", "הברחת המזודות השמנות" וכו', ואף מאמרו הנוסף של הנאשם (מוצג 58) שיש בו משום הודאה במקצת שטרם בדק די הצורך את פרטי האשמותיו — מוכיחים שהנאשם פרסם את ההאשמה (ג), מבלי לבדוק בתשומת לב מספקת ומתקבלת על הדעת אם ההאשמה נכונה אם לאו [סעיף 208 (ב)]. על כן יש לחייב את הנאשם בדין בהאשמה זו.

ארבעת הענינים העקריים של המאמר הגדון, המפורטים בפסקה 1 של פסק-הדין, מהווים חלקים שונים של דבה הניתנת לחלוקה. הנגי מוכה אפוא את הנאשם מעבירה על

פסקים (מחוזיים) מ"ד

הנשיא הלוי

הסעיף 201 לפקודת החוק הפלילי, 1936, בנוגע לחלקים (א), (ב) ו(ד) הנ"ל, והנני מרשיעו בעבירה על הסעיף 201 בנוגע לחלק (ג) הנ"ל.

הודע בפומבי בפני הנאשם ובא"כחו מר תמיר, ובפני ב"כ היועץ המשפטי מר תל, היום ב' בתמוז תשט"ו (22.6.55).

בנימין הלוי

נשיא

גזר-דין

1. הנאשם מלכיאל גרינוולד הואשם על ידי היועץ המשפטי בהוצאת דבה לפי הסעיף 201 לפקודת החוק הפלילי משנת 1936 וזוכה משלושה מתוך ארבעת החלקים העיקריים של הדבה המפורטים בפסקה 1 של פסק-הדין. סעיף 36 של החוק לתקון דיני העונשין (דרכי ענישה) תשי"ד—1954 קובע:

"משפט שנפתח שלא דרך קובלנה פרטית וראה בית המשפט שלא היה יסוד להאשמה, רשאי הוא לצוות כי אוצר המדינה ישלם לנאשם את הוצאות הגנתו בסכום שיקבע בית המשפט".

במוקי פסק-הדין מראים שלא היה יסוד להאשמה בנוגע לשלשת החלקים הנ"ל, ובהתאם לבקשת הסניגור להקציב לנאשם חלק מהוצאות הגנתו, הנני מוצא לנכון לצוות, בתוקף הסעיף 36 הנ"ל, כי אוצר המדינה ישלם לנאשם סכום של 200 לירות כחלק מהוצאות הגנתו.

2. הנאשם נמצא אשם בהוצאת דבה לפי הסעיף 201 בנוגע לחלק (ג) הנזכר לעיל. אילו חלק זה של המאמר היה עומד בפני עצמו, היה מקום להטיל על הנאשם עונש ממשי; אך לאור זכויו מיתור חלקי הדבה, המכריעים במשקלם, לא יהיה מן הצדק להעניש את הנאשם אלא עונש סמלי בלבד. הנני מטיל, איפוא, על הנאשם קנס של לירה אחת בנוגע לעברה שנמצא אשם בה.

הודע בפומבי בפני הנאשם ובא"כחו מר תמיר, ובפני ב"כ היועץ המשפטי מר תל, היום ב' בתמוז תשט"ו (22.6.55).

בנימין הלוי

נשיא

